

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

MÜŞTÂK BABA
ÂSÂRU'L-MÜŞTÂK ESRÂRU'L-'UŞŞÂK
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Rıdvan ULUÇ

ŞANLIURFA - 2013

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

MÜŞTÂK BABA
ÂSÂRU'L-MÜŞTÂK ESRÂRU'L-'UŞŞÂK
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Rıdvan ULUÇ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Ekrem BEKTAŞ

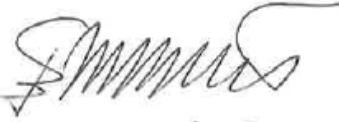
ŞANLIURFA – 2013

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 120210001 numaralı Rıdvan ULUÇ 'un hazırladığı “MÜŞTÂK BABA: ÂSÂRU'L-MÜŞTÂK ESRÂRU'L-'UŞŞÂK (İNCELEME-TENKİTLİ METİN)” konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 25.06.2013 tarihinde, saat 10.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

23.09.2013

Doç.Dr. Ekrem BEKTAŞ

Doç.Dr. Kaplan ÜSTÜNER

Doç.Dr. Abdulvahap YILDIZ

Bu Tezin Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

23.09.2013

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalına bağlı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “MÜŞTÂKBABA:ÂSÂRU’L-MÜŞTÂK ESRÂRU’L-‘UŞŞÂK (İNCELEME-TENKİTLİ METİN)” konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

25.06.2013

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Rıdvan ULUÇ

İmzası

YAZIŞMA ADRESİ:

Tepebaşı Mah. 643 Sok. Medya Apt.

Kat.1/ No.1 Kızıltepe Mardin

ulucridvan@gmail.com

ÖNSÖZ

Anadolu’da on üçüncü yüzyıldan itibaren yayılmaya başlayan tasavvuf, tekke ve tarikatlar vasıtasıyla gelişmiştir. Daha sonra Müslüman Anadolu halkı arasında önemli bir kültür meydana getirmiş ve günlük yaşamdan sanata kadar birçok faaliyete yön vermiştir. Bunda değişik faktörler olmakla beraber, geniş kitleleri etkileyen ve mutasavvıf kimliğiyle öne çıkan şahsiyetlerin sanatla uğraşması ve geniş halk topluluklarına nüfuz etmesi de etkili olmuştur. Kısa sürede dil ve edebiyat, tasavvuf kültüründen etkilenmiş; bu gelenek içerisinde birçok mutasavvıf yazar ve şair yetişmiştir. Çoğu mutasavvıf, yaşadığı coğrafyayı bağlı olduğu tasavvufi ekolün merkezi haline getirmiştir. Anadolu coğrafyasında tasavvuf kültürünün oluşmasında katkısı olan bu ilim merkezleri, hep var olmuş ve birçok önemli şahsiyet bu ilim merkezlerinden yetişmiştir.

Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan *Âsâru’l-Müşâtâk Esrâru’l-‘Uşşâk* adlı eserin yazarı olan Müştâk-ı Bitlisî (Müşâtâk Baba) de bu önemli ilim merkezlerinden biri olan Bitlis’te dünyaya gelmiş, Bitlis’in ünlü âlimleri sayesinde mutasavvıf kimliğini kazanmıştır. Bu nedenle, Müştâk-ı Bitlisî gibi şahsiyetlere ait eserlerin bilinmesinin, Anadolu tasavvuf kültürü, tarihi ve edebiyatının daha iyi tanınması açısından önemli olacağını düşünmekteyiz.

Müşâtâk-ı Bitlisî’nin, bugüne kadar *Dîvân’ı* üzerine araştırmalar yapılmış, *Âsâru’l-Müşâtâk Esrâru’l-‘Uşşâk* ve *Na’tu Resulü’s-Sakaleyn* gibi eserlerinin var olduğu söylenmişse de bu iki eser ilim dünyasına kazandırılmamıştı. Biz de bu amaçla, Müştâk-ı Bitlisî’nin birçok kaynakta adı geçen ama akademik dünyaya kazandırılmamış, bir hatırat olan ve tasavvufî niteliğe sahip *Âsâru’l-Müşâtâk Esrâru’l-‘Uşşâk* adlı eserini incelemeye çalıştık.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümde Müştâk-ı Bitlisî’nin yaşamı, eserleri, tarikatı ve edebî yönü hakkında kısa bilgi verdikten sonra üçüncü bölümde *Âsâr*’ın tenkitli metnini sunduk.

Edebiyat ve tasavvuf tarihi araştırmalarında önemli bir kaynak olacağını düşündüğümüz *Âsâru 'l-Müşâk Esrâru 'l-'Uşşâk*'ın tanıtılmasının, hem eski edebiyat hem de Osmanlı tasavvuf tarihi açısından önemli olacağına düşünmekteyiz. Bu nedenle, eser üzerine çalışmamızı teşvik eden ve bize bu süre zarfında her türlü bilimsel konuda yol gösteren danışmanımız sayın Doç. Dr. Ekrem Bektaş'a ve bölümün değerli hocalarına teşekkür ederiz.

HAZİRAN 2013

Rıdvan ULUÇ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
GİRİŞ: ÇALIŞMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜŞTÂK BABA’NIN YAŞAMI ,TARİKATİ VE EDEBÎ YÖNÜ.....	3
1.1. Yaşamı.....	3
1.1.1. Doğumu ve Ailesi.....	3
1.1.2. Adı ve Mahlâsı.....	6
1.1.3. Seyahatleri.....	7
1.1.4. Eserleri.....	10
1.1.4.1. Âsârü’l-Müştâk Esrârü’l-‘Uşşâk.....	10
1.1.4.2. Dîvân-ı Müştâk.....	10
1.1.4.3. Na’tu Resûlü’s-Sakaleyn.....	10
1.2. Tarikati ve Edebî Yönü	11
1.2.1. Tarikati.....	11
1.2.2. Edebî Yönü.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

ÂSÂR’IN İNCELENMESİ	14
2.1. Âsâr’ın İsmi.....	14
2.2. Âsâr’ın İçeriği	14
2.2.1. Sebeb-i Te’lîf.....	15
2.2.2. Eserin Bölümleri.....	16
2.2.3. Eserde Bahsedilen Şahsiyetler.....	18
2.2.4. Tasavvuf.....	21
2.2.5. Tarih.....	22
2.3. Âsâr’ın Dil ve Üslûbu	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3.1. ÇEVİRİ YAZIDA KULLANILAN YÖNTEM.....	29
3.2. ÇEVİRİ YAZI SİSTEMİ	30
3.3. ÂSÂR'IN NÜSHALARI VE ÖZELLİKLERİ	31
3.4. TENKİTLİ METİN.....	32
 SONUÇ.....	 255
KAYNAKLAR.....	257

KISALTMALAR

Bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
D	:	Dîvân
DİA	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	:	Editör
Haz.	:	Hazırlayan
S	:	Süleymaniye Kütüphanesi Nüshası
M	:	Milli Kütüphane Nüshası
Mad.	:	Maddesi
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
Nu.	:	Numara
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TDV	:	Türk Diyanet Vakfı
TDVEA	:	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
vr.	:	Varak
Yay.	:	Yayınları

ÖZET

MÜŞTÂK BABA: ÂSÂRU'L-MÜŞTÂK ESRÂRU'L-'UŞŞÂK (İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Bu çalışma, 18. yüzyılın ikinci yarısı ile 19. yüzyılın ilk yarısında Bitlis'te yaşamış, Kâdirî tarikatına mensup, mutasavvıf ve şair Müştâk Baba (ö.1242/1832)'nın *Âsâru'l-Müştâk Esrâru'l-'Uşşâk* adlı eserinin inceleme ve tenkitli metnini kapsamaktadır. Çalışmada, eserin İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 2421 numarada kayıtlı olan nüshası ile Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Bölümü 1114 numaralı nüshasını kullandık. Yaptığımız araştırmalar sonucu eserin Kahire'deki Mısır Milli Kütüphanesi'nde bir nüshası olduğunu tespit ettiysek de bu nüshaya ulaşamadık.

Müştâk Baba, tasavvufî nitelikte olan eserde; soyu, ailesi, eğitimi, hocaları başta olmak üzere dönemin önemli olaylarını ve anılarını kaleme almıştır. Eserde ayrıca, Kâdirî ve Nakşibendî tarikatı ayinleri, zikir metodları ve tasavvufî meseleler de izâh edilmiştir. Müştâk Baba, başta Bitlis olmak üzere Erzurum, Muş, İstanbul, Siirt, Tekirdağ, Bağdat, Hicaz gibi yerlere yaptığı seyahatler esnasında tanık olduğu olayları ve bu yerlere ait günlük yaşamı da nakletmektedir. Eser bu yönüyle bir hatırat kitabı özelliği taşımaktadır.

Mensur biçimde yazılan eserde kullanılan dil, genel olarak, 19. yüzyıl Osmanlıcasının özelliklerini taşımaktadır. Tasavvufî konuları açıklarken ağırlaşan üslubuna rağmen, hikâye ve hatıra kısımlarında dil sadeleşmektedir.

Çalışmamız, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Müştâk Baba'nın hayatı ve eserlerinden kısaca bahsedilmiş; tasavvufî ve edebî yönü üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde; Âsâr'ın içerik, dil ve üslubu incelenmiş, eser hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise tenkitli metin hazırlanırken kullanılan yöntemlerden söz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müştâk Baba, Âsâru'l-Müştâk Esrâru'l-'Uşşâk, tasavvuf, Bitlis

ABSTRACT

MUSHTAK BABA: ASAR AL-MUSHTAK ASRAR AL-USSHAK (EXAMINATION OF THE TEXT AND THE TRANSCRIPTION)

This study examines *Asar al-Mushtak Asrar al-Usshak*, the work of Kadirî mystic Mushtak Baba who lived in the second half of the 18th century and the first half of the 19th century in Bitlis (d.1242/1832). Two copies of this manuscript are used: Hacı Mahmud Efendi, the number 2421 in Suleymaniye Library in Istanbul, and the number 1114 in the Department of the Manuscripts, in the National Library in Ankara. Although we have found out that there is one other copy held in the National Library of Egypt in Cairo, we were not able to study that copy.

Mushtak Baba wrote about his lineage, family, education, teachers, and the important events of his era giving extensive coverage of Kâdirî and Nakşibendî orders. He described the events that he witnessed during his visits to Bitlis, Erzurum, Muş, Istanbul, Siirt, Tekirdag, Baghdad and Hijaz. The language of the work carries the characteristics of the 19th century Ottoman language, varying from simplicity to complexity.

This study comprises an introduction and three chapters. The first chapter examines the life, the work and the mystical and the literary aspects of this manuscript. The second chapter is devoted to its language and style. The third section gives some information about the various copies of this manuscript.

Key Words: Mushtak Baba, *Asar al-Mushtak Asrar al-Usshak*, mysticism, Bitlis

GİRİŞ

ÇALIŞMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Bu çalışma, 18. yüzyılın ikinci yarısıyla 19. yüzyılın ilk yarısında yaşamış, Bitlis'in önemli mutasavvıf ve şairlerinden Müştâk Baba (Müşât-ı Bitlisî, ö.1242/1832)'nin dinî, tasavvufî konularda bilgi veren hikâyelerden oluşan, hatırat niteliğine sahip *Âsârü'l- Müştâk Esrârü'l- 'Uşşâk* adlı eserinin tenkitli metninden oluşmaktadır.

Müşât-ı Bitlisî'nin *Dîvân*'ı ve tasavvuf anlayışı üzerinde bazı çalışmalar yapılmış,¹ *Ankara* şiiri ise pek çok araştırmacının ilgisini çekmiştir.² Ancak, *Âsâr*'ın varlığı pek çok kaynakta zikredilmiş ise de ilim dünyasına kazandırılmamıştır.

Araştırmamızda öncelikle, yurtiçi ve yurtdışı kütüphane ve kataloglarda *Âsâr*'ın tespit ettiğimiz üç nüshasını elde etmeye çalıştık. Bu nüshalardan Kahire Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Koleksiyonu'nda bulunan nüshaya ulaşamadığımız için, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 2421 numarada kayıtlı nüsha ile Millî Kütüphane Yazma Eserler Bölümü 06 Mil Yz B 1114 arşiv numarasıyla kayıtlı nüshalarını elde edip bu iki nüshayı karşılaştırdık.

Tezimizin asıl konusu, eserin tenkitli metnini ortaya koymaktır. Birinci bölümde Müştâk-ı Bitlisî'nin hayatı, ailesi, eğitimi, yetişmesinde katkısı olan şahsiyetleri, mahlâsı ve eserleri üzerine bilgi vermeye çalıştık. Yine bu bölümde tarikatı ve edebî yönünden bahsetmek suretiyle Müştâk-ı Bitlisî'yi kısaca tanıtmaya gayret ettik.

Çalışmamızın ikinci bölümünde *Âsâr*'ı konu aldık. *Âsâr*'ın özellikleri ve ismi ile ilgili bilgi verdikten sonra, içeriği, dili ve üslûbunu inceledik.

¹ *Dîvân*'ı üzerindeki çalışmalar için bkz.: Mustafa Özkul, *Dîvân-ı Müştâk Baba Hayatı-Eserleri*, İstanbul, Erenler Matbaası, 1972; Ahmet Doğan, *Müşât Baba*, Ankara, Akçağ Yay., 1995; Kemal Gündoğdu, *Müşât Baba*, Ankara, MEB Yay., 1997; Tasavvuf anlayışı üzerine yapılmış çalışmalar için bkz.: Bülent Akot, *Müşât-ı Bitlisî*, İstanbul, İnsan Yay., 2011.

² Bkz.: Serhat Ahmet Tan, *İstanbul Yeniden Başkent Olacak*, İstanbul, Şira Yay., 2010; Bülent Akot, "Cifr ve Ebced Temelinde Müştâk Baba'nın Ankara Şiiri", *EKEV Akademi Dergisi*, S.46,(2011), s.174-183; Hekimoğlu İsmail, "Müşât Efendi", *Zaman Gazetesi*, [İstanbul], 22 Mayıs 1999.

Araştırmamızın üçüncü ve son aşamasında ise; transkripsiyon sistemi, metin inceleme yöntemi ve eserin nüshaları hakkında bilgi verdik. Daha sonra yukarıda adı geçen iki nüshanın karşılaştırılması suretiyle oluşturduğumuz tenkitli metni sunduk. Nüsha farkları, metinde yer alan âyet, hadîs, bazı Arapça-Farsça deyişlerin kaynakları ve Türkçe açıklamalarını dipnotlarda verdik.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜŞTÂK BABA’NIN YAŞAMI, TARİKATİ VE EDEBÎ YÖNÜ

1.1. Yaşamı³

1.1.1. Doğumu ve Ailesi

Halk arasında, “Müştâk Baba” ve “Şeyh Müştâk” olarak bilinen Müştâk-ı Bitlisî, 1172/1759 yılında Bitlis’in tarihi mahallelerinden biri olan Zeydan’da doğmuş, çocukluğunu burada geçirmiştir. Gerçek ismi Muhammed Mustafa olup şiirlerinde “Müştâk” mahlasını kullanmıştır. Babası İbrahim Efendi’dir.⁴ Müştâk-ı Bitlisî, *Âsârü’l-Müştâk Esrârü’l-‘Uşşâk*’ta soyu ve nereden geldikleri hakkında yaptığı araştırmada iki türlü bilgiye ulaştığını söylemektedir.

Bunlardan ilkinin: “*Kâdirî Tarikati silsilesinde yazılı olduğu üzere Hakkarili ve Kureyş kabilesinden olan Mevlânâ Yusûf Hazretleri’nin torunu Alî-yi Sâni olarak bilinen atamız Şemseddîn Alî, Hakkari’ye gelerek burayı yurt edinmiştir. Atalarımız orada yetişmişler ve Şemseddinoğulları diye tanınmışlardır.*”⁵ diye naklettikten sonra

³Müştâk-ı Bitlisî’nin yaşamı, ailesi, vefatı ve yaşadığı muhit ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bazıları bilimsel bazıları da popüler niteliktedir. Müştâk-ı Bitlisî hakkında verdikleri bilgiler bakımından birbirlerini teyit ettikleri söylenebilir. Kanaatimize göre bunun temel sebebi, çalışmaların iki kaynağı referans almasıdır. Kaynaklardan ilki çalışmamızın konusu olan *Âsârü’l-Müştâk Esrârü’l-‘Uşşâk*, ikincisi de Hüseyin Vassâf (ö.1348/1929) tarafından yazılan *Risâle-i Müştâkıyye*’dir. Vassâf’ın *Risâle-i Müştâkıyye* adlı eseri, Müştâk-ı Bitlisî hakkında *Sefîne-i Evliyâ*’da yazdığı bölümdür. Müştâk-ı Bitlisî’nin doğumu, ailesi, yaşamı, seyahatleri çalışmamızın birinci dereceden konusu olmadığı için bu bölüm kısa tutulmuştur. Müştâk-ı Bitlisî’nin yaşamı hakkında bilgi vermek için yararlandığımız ilk ve en güvenilir kaynak doğal olarak, kendi ailesi, soyu ve eğitimi ve hocaları hakkında kaleme aldığı ve çalışmamızın konusu olan *Âsârü’l-Müştâk Esrârü’l-‘Uşşâk*’tır. Bu kaynağı referans alarak hazırlanan diğer eserlerde de yaşamı ve eğitiminin detaylı biçimde yazıldığını görmek mümkündür. Bunun için bkz: Hüseyin Vassâf, *Risâle-i Müştâkıyye*, İstanbul, Kırkambar Yay., 2012, s.12-13-14; Bülent Akot, *Müştâk-ı Bitlisî*, İstanbul, İnsan Yay., 2011, s.35; Ahmet Doğan, *Müştâk-ı Bitlisî*, Ankara, Akçağ Yay., 1995, s. 31-32; Mehmet Kemal Gündoğdu, *Müştâk-ı Bitlisî*, İstanbul, MEB Yay., 1997, s. 10; “Müştâk Mustafa Efendi”, *TDVEA*, İstanbul, Dergâh Yay., c.VI, 1989, s. 487; “Müştâk” *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara, Elvan Yay., c.VI, 2005, s. 478; Cemil Çiftçi, “Müştâk” *Maktul Şairler*, İstanbul, Kitabevi Yay, 1997; s.582; Kemal Gündoğdu, “Cumhuriyetimizin 50. Yılında Müştak Baba”, *Bitlis Birlik Gazetesi*, 1973; Hekimoğlu İsmail, “Müştak Efendi”, *Zaman Gazetesi*, [İstanbul], 22 Mayıs 1999; Mustafa Özkul, *Dîvân-ı Müştâk-ı Bitlisî Hayatı-Eserleri*, İstanbul, Erenler Matbaası, 1972; Mehmet Törehan Serdar, *Rüyalar Şehri Bitlis*, Bitlis, Bitlis Valiliği, 2000, s. 163.

⁴Hüseyin Vassâf, *Risâle-i Müştâkıyye*’de Müştâk-ı Bitlisî’nin babasının Seyyid Süleyman Efendi olduğunu söylemekte; ancak Seyyid Süleyman Babası değil, dedesidir. Bkz: *Asâr*, vr. 29a-29b.

⁵ Bu rivâyet *Âsâr*’da şöyle anlatılmaktadır: “....silsile-i tarikat-ı Kadiriyye’de muharrer şeyhü’l-enâm ve kıdvetü’l-islâm Ebu’l-Hasan‘Alî bin Muhammed bin Mevlânâ Yûsufü’l-‘Kureşsiyyi’l-Hakkari

ikinci rivayete geçer: “Ben fakir dahi Görendeşt nâm kazaya gittim. Abdülkadir Geylânî sülâlesinden Seyyîd Muhammed Hazretleriyle görüştim. Ulûm-ı zahîrîyeye vâkıf olduğunu gördüm, anladım. Ulûm-i bâtın ve tasavvufa âşına olup olmadığını anlamak için bu değerli kişinin amcasının oğlu Seyyîd Süleyman Efendi’nin bana vermiş olduğu Şecere-i hilâfeti kendisine gösterdim. Tebessümle alıp okuduktan sonra ‘Yâ Mustafa, sen bizim hânedânımızdansın.’ diye kerâmetle buyurdu.”⁶ diyerek soyunun Hazreti Ali’ye kadar dayandığını öğrendiğini söylemektedir.

Müştâk’ın çocukluğu ve aldığı eğitimi yine *Âsâr*’da, kendi kaleminden öğretmekteyiz:

Buna göre; küçük yaşlarda babasını kaybedince, dedesi Hacı Süleyman Efendi tarafından büyütülür.⁷ Henüz on yaşında olan Müştâk, ilk eğitimini Bitlis’in âlim ve fâzıllarından olan büyük babası Hacı Süleyman Hoca’dan alır. Dedesi, Müştâk-ı Bitlisî’nin eğitimi konusunda çok titiz davranır. Bu yüzden ilk eğitimini kendisi verdikten sonra onu büyük amcası Şems-i Bitlisî (Hacı Mahmud Hoca, ö.1200/1788)’nin yanına gönderir. On beş yaşına geldiğinde, çeşitli medrese ilimlerini öğrenmeye başlayan Müştâk’ın tasavvufa yönelmesinde Şems-i Bitlisî’nin önemli yeri vardır; nitekim Müştâk’ın *Âsâr*’ın büyük bir bölümünü Şems-i Bitlisî’nin hayatı, kerametleri ve onunla ilgili birtakım anılarına ayırdığını görmekteyiz.

Müştâk-ı Bitlisî’nin tasavvufa yönelmesinde Şems-i Bitlisî kadar öneme sahip bir başka mürşid, Şems-i Bitlisî’nin de en yakın dostu olan Hacı Hasan Şirvanî (ö.1202/1787)’dir. Yirmili yaşlara geldiğinde, Hacı Hasan Şirvanî’den Arapça,

–kuddise sırruhu- hâzretlerinin nebîri ‘Alî-yi’ş-şânî Şemsü’-d-dîn ‘Alî –kuddise sırruhu- Hakkârî kazâlarından Şâtâk nâm mahalle gelip tavaştun buyurmuşdur ve anda ecdâdlarımız zühûra gelip tâ‘ife-i Şemsü’-d-dinân ile şöhet bulmuşdur” *Âsâr*, vr. 136a-136b.

⁶Bu rivâyet *Âsâr*’da şöyle anlatılmaktadır: “....faķîrül-hâķir, bin iki yüz senesi târîhinde Vestân kûrâlarından Gürendeşt nâm karyeye varıp Hâzret-i Sultân Şeyh ‘Abdülkâdirül-Gîlânî pîrimiz efendimizin şâhîh’n-neseb sülâle-i tâhirelerinden es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Hâzretleri ile görüşüp ‘ulûm-ı zâhirede nihrîr-i zamân ve ferîdül-devrân oldukların fehm-i kâşırımıla ‘ale kadri’l-hâl tefehhüm edip; “‘Acabâ ‘ulûm-ı bâtîne-i mutaşavvıfadan dahi âşinâ mıdır?’” deyip ‘ammizâdeleri es-Seyyid ‘Abdu’r-rahmân efendimizin fakîre ihsân buyurdıkları şecere-i hilâfeti kendine gösterdikde, mütebessimen alıp kırâ‘at buyurduktan soñra âdâb-ı ehlu’llâh ile mükâleme-i deķâyîķ-i tarîķat ve hâķâyîķ-i hâķîķatle mübâhâķe-i raĝbet ve ‘inâyet buyurdukda, ne ĝuna zerreyi mihr-i tâbân ve ķaķre-i baħr-i ‘ummân maħv-i meczûb-ı bî-nişân ederse ke-zalik fakîri dahi bî-vücûd ve bî-nişân buyurdular: Yâ Muştâfâ, sen bizim hânedânımızdansın.” diye kerâmetle buyurdular, ba‘dehu Şâtâk nâm ecdâdlarımız yurduna varıp şorup, işte âşinâ oldum ” *Âsâr*, vr. 136a.

⁷*Âsâr*, vr. 29a-29b

Farsça ve tasavvuf dersleri alır; hat sanatı ve şiirin yanında, Hacı Hasan Şirvanî'nin mûsikîşinas olması sayesinde, mûsikîye ilgi duyar, Kadirî takikati usulüne göre sülûkunu,⁸ onun yanında tamamlar.⁹

Müşât-ı Bitlisî'nin yetişmesinde katkısı olan bir diğer âlim, Hoca Neş'et (ö. 1222/1807)'tir. Nitekim, kendisinin *Âsâr*'da verdiği bilgiye göre "Müşât" mahlasını "Sultanu'ş-şu'arâ" payesine lââyık gördüğü Hoca Neş'et'ten almıştır.¹⁰ İstanbul'da bulunduğu yıllarda Hoca Neş'et'ten hadis ve *Mesnevî* dersleri alan Müştâk, bu sayede *Mesnevî* üzerinde ihtisas edinir. Gezileri esnasında Konya'ya uğrayıp *Mesnevî* dersleri vermeye başladıktan kısa süre sonra, orada geniş bir çevre edinir; Mevleviler tarafından takdir görüp "üstâd" olarak kabul edilir ve "sikke-i şerif"¹¹ ile ödüllendirilir.

Müşât'ın *Âsâr*'da saygıyla bahsettiği ve yetişmesinde katkısı olan diğer bir zât, halk arasında 'Uryân Baba olarak bilinen Şeyh Mahmud-ı 'Uryanî (ö.1237/1822)'dir. Nitekim, araştırmamızın konusu olan esere *Âsârü'l-Müşât Esrârü'l-'Uşşâk* ismini veren de Şeyh Mahmud-ı 'Uryanî'dir.¹²

Müşât-ı Bitlisî'nin evlilikleri ve çocukları hakkındaki en geniş bilgiyi *Risâle-i Müştâkıyye*'de bulmaktayız. Buna göre; Bitlis'te Güneş Hanım'la evlenen Müştâk'ın ikisi kız, biri erkek olmak üzere üç çocuğu olmuştur. Bir süre İstanbul Selâmî Efendi Dergâhı'nda şeyhlik yapan Müştâk-ı Bitlisî, Selâmi Efendi'nin 1228/1813 yılında vefatı üzerine şeyhin dul kalan eşiyle ikinci evliliğini yapar. Bitlis'te iken, oğlu Edhem (ö.1304/1887) dünyaya gelir. Üçüncü evliliğini ise Erzurum'da ikamet ettiği yıllarda, Münire Hanım ile yapar.¹³

⁸ "Bir şeyhe bağlanan kişinin, belli bir metodla, Allah'a yani "kemalât" a doğru, manevi planda yaptığı yolculuğa denir. " Bkz:Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul, Anka Yay., 2004, s.245.

⁹ *Âsâr*, vr. 30a-30b.

¹⁰ Bu konuda "Adı ve Mahlâsı" başlığı altında bilgi verilecektir.

¹¹ "Mevlevilerin giydikleri külâha verilen isimdir. " Bkz:Cebecioğlu, s. 244.

¹² *Âsâr*, vr. 6b; Çalışmamızın "Âsâr'ın İncelenmesi" bölümünde bu konuya daha fazla yer verilecektir.

¹³ Vassâf, s.20.

Vefâtı ile ilgili çeşitli rivayetler vardır. Vassâf'a göre; 1832 yılında, İstanbul'dan ayrılarak Bitlis'e döner, yol uğrağı Muş'a varır. Kısa bir süre orada kalmak ister. Burada, şöhretini çekemeyenler tarafından 1832'de öldürülür.¹⁴ Gündoğdu ise ölümünü *Risale-i Müştâkıyye*'den nakletmekle beraber sebebini, amcası Şems-i Bitlisî'nin Muş Ovası'ndaki savaşta Yezidileri yenilgiye uğratması olarak anlatmaktadır. Başka bir rivayete göre Müştâk, İstanbul'dan Bitlis'e Erzurum ve Muş üzerinden gelmek ister, bu amaçla Muş'a uğrar, birkaç gün orada kalır, bazı garip hareketlerinden dolayı kendisine sihirbazlık isnat edilir ve bu yüzden boğdurularak öldürülür.¹⁵ Bir başka rivayete göre ise öldürülme sebebi, isminin siyasete karışması ve nüfuzunun ilerlemesi, bunun da Muş beylerinin hasedini çekmesidir.¹⁶ Sonuç olarak, Müştâk-ı Bitlisî hakkında bilgi veren bütün kaynakların birleştiği nokta Muş'ta öldürüldüğü ve ölüm tarihinin 1247/1831-1832 olduğudur. Mezarı Muş'tadır.

Mezarı, kişiliği, fiziki yapısı vb. özellikleri hakkında Hüseyin Vassâf şunları nakleder: “*Medfen-i mübârekleri Muş'ta, mezâristânın orta yerinde ziyâretgâh-ı en'âmıdır. Orta boylu, beyâzı gâlib uzunca sakallı, ela gözlü, çekme burunlu, gür kaşlı olup, mâlâ-ya'nîyi sevmez, dâimâ hakîkattan sohbeti sever, fukaraya hayrân ve hasenâta meyli gâlib bir zât-ı reşâdet-simât idi. İrtihâllerinde yetmiş beş yaşında idi.*”¹⁷

1.1.2. Adı ve Mahlâsı

Aslı adı “Muhammed Mustafa” olup bütün şiirlerinde “Müştâk” mahlasını kullanmıştır. “Müştâk”, Arapça bir kelime olup, “özleyen, arzu eden, göreceği gelmiş olan, can atan ” anlamına gelmektedir. Tasavvufta da sevgilinin ulaştığı en üst sınıra “iştiyâk”, bu konumda olan kişiye “müştâk” denmektedir.”¹⁸

¹⁴ Vassaf, s. 23.

¹⁵ Çiftçi, s.583.

¹⁶ Akot, s. 49.

¹⁷ Vassâf, s. 25.

¹⁸ Cebecioğlu, s. 608; Ş.Sami, *Kâmus-i Türkî*, İstanbul, Kapı Yay., 2011, s. 879; *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara, 1992, c.2; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Kabalcı Yay., 1991, s. 265.

Müşâtık-ı Bitlisî, bu mahlâsı ne zaman ve kimden aldığını *Âsâr*'da şöyle anlatmaktadır: “*Hâlîçe-i İslam-bol'a düşüp lenger-endâz olduğda, irfân meclisinin neşe kaynağı, Nakşibendilerin hocası, fesâhat kaynağı, belâgat pınarı, sultanü's-şu'arâ, kerâmetli, inâyetli Hazret-i Hoca Neş'et Baba (k.s.) efendimizin feyz veren huzurlarında üç sene miktarı çeşitli ilim ve fen, şiir ve inşâ talim ettikten sonra üstad hazretlerinin;*

دېدم بجمال يار مشتاق

¹⁹مخلص بتوداده ايم مشتاق

tahalusuyla şiir vadisinde, onun mukaddes nefesiyle cevher saçan olduk.” Buna göre, İstanbul'da Hoca Neş'et'ten üç sene çeşitli ilim dersleri alan şaire, Hoca Neş'et, yeteneği ve şiire olan ilgisinden dolayı “Müşâtık “ mahlâsını vermiştir.²⁰

1.1.3. Seyahatleri

Müşâtık, ömrünün büyük bölümünü seyahatle geçirmiştir. Nitekim *Âsâr*'da seyahatleri ile ilgili en geniş bilgiyi kendisi vermektedir.²¹

¹⁹ “Arzulanan sevgilinin cemalini gördüm. Mahlâs olarak sana Müştâk'ı verdik. ”

²⁰ *Âsâr*, vr. 20a-20b; “ Divân edebiyatında *Mahlâs-nâme* ve mahlâs verme geleneği denince akla Hoca Neş'et gelmektedir. 18. yüzyılda yaşayan Hoca Neş'et, yetiştiği öğrencilerine *Mahlâs-nâme* ler yazarak onlara verdiği değeri kanıtlamıştır. Nitekim Hoca Neş'et'in yetiştiği öğrencilerinden olan Müştâk-ı Bitlisî'ye de mahlâs vermiş olması doğaldır. Hoca Neş'et'in Müştâk-ı Bitlisî'ye yazdığı, *Mahlâs-nâme-i Müştâk Efendi*, 134 beyitten müteşekkil Farsça bir manzumedir .” Bkz: Ali Yıldırım, *Divân Edebiyatında Mahlâs ve Mahlâs-nâmeler*, Ankara, Akçağ Yay., 2010, s. 199.

²¹ “Bağdâd-ı bihişt-âbâda îmâ-yı nihânî ve işâret-i pinhânî birle irsâl-i hazret-i kuṭbü'r-Rabbânî, ğavsü's-şamedânî, şeyḫuna ve mürşiduna, sultân-ı küll-i evliyâ es-Seyyid Muḫyiddîn eş-Şeyḫ 'Abdü'l-kâdirü'l-Gilânî -kuddise sırruhu'l-'azîz- efendimiz hazretlerinin âsitâne-i melâ'ik-âşiyânelerine rû-mâl-i zîver-fezâ, püstîn-i irşâd sülâle-i tâhirelerinden ya'nî evlâd-ı mu'allâ-nijâdlarından müstağraḫ-ı deryâ-yı gufrân, kerâmetlü, 'âlî himmetlü, el-merḫûm cennet-mekân es-Seyyid el-Hâcc 'Abdu'r-raḫmân -kuddise sırruhu's-subḫân- hazretlerinden bî'at ve nâ'il-i şecere-i ḫilâfet alıp; ol diyâr-ı maṭla'ü'l-envâr ve kişver-i ma'denü'l-esrâr, sevâd-ı mu'azzama-i 'uzmâ ve belde-i mükerreme-i mu'allâ ya'nî Bağdâd-ı burc-ı evliyâda kâ'in, bâṭinen ve zâhiren tâ'ife-i dūdman-ı merdân-ı Ḥüdâ ve 'ârifân-ı serâ'ir-i cenâb-ı Mevlâ ile ferdin ferdin ülfet ü ziyâret ve ba'dehu semt-i Ḥicâz u 'Arabistân ve ser-â-ser memâlik-i kalem ü âl-i 'Oşmân yedi sene seyâhât gâḫ tecellâ-yı 'izzet ü sa'âdetle mağbûl-i cihân ve gâḫ şehirden şehre nefy ü rezâletle rûsvâ-yı 'alemiyân ve bizi daḫi kendi gibi zâr u serâsîme ve sergerdân edip, li-nâzımihî ez-zebân-ı dil-i şeydâ-yı nâ-tüvân muḫassıl-i mişâl-i mecânîn vahşet-güzîn kûḫ u hâmun eṭrâf-ı 'Irâḫ u Ḥicâz'da herzetâz-ı neşb ü firâz olduklarına teşevvuk-sâz;

*Nice bir bâdiye-peymâ-yı diyâr-ı âfâk
Varalım seyr-i Sîtânbül edelim ey Müştâk*

ferd-i manzûmesiyle niyâz-mend olup Hâlîçe-i İslam-bol'a düşüp lenger-endâz olduğda neş'e-baḫşâ-yı mecâlis-i 'irfân ve şa'şâ-a-i pîra-yı menâhil-i ḥ'âcegân-ı Nakşibendân ma'denü'l-fesâhat ve'l-beyân

Buna göre Bitlis'te sülûkunu tamamladıktan sonra “nâ'il-i hilâfet”²² olup Bağdat'a gider, Bağdat'ta “Nakîbü'l-eşrâf”²³ tarafından kendisine kırk derviş verilir. Hilâfetten sonra Bağdât'tan Hindistan'a kadar gidip Serendib, Hicâz ve Şâm'ı ziyaret eder. Şâm ziyaretinden sonra Trabzon'a, oradan da Bitlis'e döner. Seyahatlerinin çoğunu İstanbul'a yapar. Onun 1023/1789, 1229/1814 ve 1225/1820 yıllarında İstanbul'a geldiği ve uzun yıllar orada kaldığı, İstanbul'da bulunduğu sıralarda I. Napolyon'un Mısır'a sefer düzenlemesine karşılık vermek amacıyla görevlendirilen Sadrazam Yusuf Ziya Paşa (ö.1818)'nın yanında Mısır'a gittiği ve bu vesileyle Kudüs'ü ziyaret ettiği bilinmektedir.²⁴ Bu konuda yazdığı bir şiiri de vardır.

*Sahrâtu'llâha bi'âyn-i 'ibret
Kim bakarsa olur ehl-i dikkât*

*Kara taş olsa çü kalb-i Müştâk
Nerm olur bu ne 'acâ'ib hikmet*²⁵

Müştâk'ın birçok şiirinde yer adlarını kullanması ve bazı beldelere medhiye yazması, ne derece seyahat meraklısı olduğunu göstermektedir. Ahmet Doğan, *Divân*'ı hakkında hazırladığı doktora tezinde Müştâk'ın seyahat ettiği mekanları ve yazdığı medhiyeleri şöyle tespit etmiştir:²⁶

Bağdat:

*Irmakları be-her-gâh şevk ile söyler Allâh
Bağdâd'a buldular râh enhâr-ı şehr-i Bidlîs*

menba'ül-belâgat ve't-tibyân sultânü's-su'arâ bürhânü'l-ezkiyâ, kerâmetlü 'inâyetlü hâzret-i Hâce Neş'et Baba -kâdessa'llâhü sırrahu'l-'azîzü'l-a'lâ- efendimiziñ huzûr-ı fâyizü'n-nûr-ı evliyâ-yı nu'mânelerinde üç sene miqdâr-ı ta'lîm-i 'ulûm-ı mütenevvi'a-i şettâ ve tahşîl-i fûnûn-ı müteferrika, şî'r ü inşâda sa'y-i tâmm ve mücâhede-i tamâmları edip” *Âsâr*, vr. 19b.

²² “ Tarikatların hemen hemen hepsinde, şeyhlik makamına hilâfet denilir.” Bkz.: Cebecioğlu, s. 120.

²³ “ Tekkelerde, şeyh vekili unvanını taşıyan kimselere denir. Bunlar manevi eğitimde mesafe almış kişilerdir.” Bkz: Cebecioğlu, s.193.

²⁴ Vassaf, s. 21-22.

²⁵ Bkz: Gündoğdu, s. 256.

²⁶ Bkz: Doğan, s. 31-32.

Rum, Acem, Mekke:

*Ey nebiyyü'l-Arabî pâdişeh-i Rûm u Acem
Ve'y habîbü'l-medenî şâhid-i şeh-r-i Bathâ*

Hıta, Dara:

*Hâşâli'llâh olamaz dergehinin der-bânı
Hân-ı hâkân-ı Hıta kayser-i Rûm u Dârâ*

Acem, Yemen, Hindistan:

*Var mıdır şimdi aceb böyle vezîr-i zî-şân
İşte Rûm işte Acem işte Yemen Hindistan*

Irak, Hicaz:

*Ey dil nice bir geşt idelim Rûm u Irak'ı
Mahbûbu olup azm-i Hicâz eyleyelim gel*

İsfahan:

*Seyreyle dîde-bâna ser çekmiş âsumâna
Ta'n eyler İsfahân'a kuhsâr-ı şeh-r-i Bidlîs*

İstanbul, Şiraz:

*Şehr-i Şîrâz'da değil bil ki Sitanbûl'da dahi
Böyle bir dil-ber-i mümtâz bulunmaz aslâ*

Keşmir:

*Mahrûsa-i âlemde yok böyle güzel belde
Reşk-âver-i Hindistan Keşmir-nişân Bidlîs*

Yine seyahat için İstanbul'dan Muş'a dönüşünde öldürüldüğü konusunda bütün kaynakların görüş birliğine vardığı Müştâk'ın, tasavvuf öğretisine uygun biçimde, seyahati bir yaşam tarzı olarak benimsediği ve ömrünün çoğunu mürşid arayışıyla geçirdiği söylenebilir.

1.1.4. Eserleri

Müşâtık-ı Bitlisî'nin, kaynaklardan araştırıp ulaşabildiğimiz veya bazı çalışmalarda adı geçen manzum ve mensur eserleri şunlardır:

1.1.4.1 Âsârü'l-Müşâtık Esrârü'l-'Uşşâk:

Müşâtık-ı Bitlisî'nin çalışmamıza konu olan eseridir. İkinci bölümünde üzerinde durulacaktır.

1.1.4.2. Dîvân-ı Müştâk:

Müşâtık-ı Bitlisî'nin Türkçe, Farsça ve Arapça olmak üzere tasavvufi konularda yazmış olduğu şiirlerinden oluşan eseridir. Dîvân edebiyatında kullanılan pek çok nazım şekliyle manzumeler yazmış; başta vahdet-i vücût olmak üzere, tarikât, ibadet, inanç, âlemler, makamlar, Kadirîlik ve tarikat mürşidlerini konu alan şiirler yazmıştır. Müştâk-ı Bitlisî'nin *Dîvân*'ı üzerine biri doktora tezi olmak üzere iki çalışma yapılmıştır.²⁷

1.1.4.3. Na'tu Resûlü's-Sakaleyn

Nesir ve nazım biçimde yazılmış tasavvufî bir eserdir. Dili Arapçadır. İçerisinde tasavvufî konular, âyet ve hadislerle beraber Kâdirî tarikatının zikir ve icazet metodunu anlatmaktadır. Tek nüshası İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu 4369 numarada kayıtlıdır. 281 sayfadan müteşekkildir.²⁸ Bunların dışında *Mektûbât-ı Kimyâ-yı Müştâk*,²⁹ *Bahar-nâme*,³⁰ *Mişkâtü'l-Müşâtık Mir'âtu'l-'Uşşâk*³¹ adlı eserlerinin olduğu da çeşitli kaynaklarda yazılmaktadır.

²⁷Bkz: Doğan; Gündoğdu.

²⁸ Daha geniş bilgi için bkz: Akot, s. 91.

²⁹ *Risâle-i Müştâkıyye*'de *Mektûbât-ı Müştâk* olarak adı geçen bu eser, "Gayr-ı matbudur" diye anılmakta olup hakkında herhangi bir bilgiye henüz ulaşamamıştır. Bkz: Vassâf, s.30.

³⁰ Müştâk'a ait olduğu iddia edilen bu esere de araştırmalar sonucu ulaşamamıştır. *Risâle-i Müştâkıyye*'de Farsça yazılmış olduğu söylenmektedir. Bkz: Gündoğdu, s. 44; Vassâf, s. 30.

³¹ Bu eserin yazılıp yazılmadığı ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Müştâk, böyle bir eser yazacağını sadece *Âsâr*'da söylemektedir. Bkz.: *Âsâr*, vr. 162a.

1.2. Tarikati ve Edebi Yönü

1.2.3. Tarikati

Müşât-ı Bitlisî, Kâdirîye³² tarikatına mensup bir mürşittir.³³ Birçok eserinde Kâdirîliğin inanç sistemi, gerekleri, zikir şekli ve mürşitleri üzerine hâtıra ve düşüncelerini yazmıştır. *Dîvân*'ındaki çoğu şiirinde Kâdirî olduğunu ve Abdulkadir-i Geylânî (ö.1166)'nin müridi olmakla gurur duyduğunu açıkça söylemektedir:

Tekye tekye gezeriz 'âşık-ı dervîşânız

Dervîş olmadık ise nev-heves-i îşânız

.....

Şeyh Abdülkâdir'in çâker-i kemterleriyiz

Peyrev-i pîr-i cihân hem-nefes-i rindânız

Kâdirîyiz Kâdirî gül gibi başda gezeriz

*Zirâ biz hâk-i reh-i pâdişeh-i Geylânız*³⁴

Bunun gibi, birçok şiirinde Kâdirîlik ve Abdulkâdir-i Geylânî'ye vurgu yapan Müştâk-ı Bitlisî'nin tarikat hayatı, Bağdat'a gidip Abdulkâdir Geylânî'nin mezarını ziyaret etmekle başlar. Bağdat'a giden Müştâk-ı Bitlisî, orada birçok âlim, fâzıl ve ârif kimselerle görüşür, tanışır, tarikat içinde tanınır. Bağdat'ta Kâdirî şeyhinden

³² Kâdirîye: Kurucusu, Abdulkadir Geylânî (ö. Bağdat, 1166): İran'ın Ceylan (Gilan, Cilan, Ceylan) şehrinde doğdu. İlk tahsilinden sonra Bağdat'a gitti. Uzun yıllar ilim tahsili ve riyazetle meşgul oldu. Mürşidi Ebu Said Mübarek b. Mahzumî'dir. Bu zat aynı zamanda Hanbelî mezhebinin güçlü temsilcilerindendir.

Kadiriye, İslâm dünyasında en yaygın olan tarikatlardan biridir. Endonezya'dan Fas'a kadar her yerde temsilcisi vardır. Hindistan bölgesindeki Kâdirîler'de, Hallâc-ı Mansur'un büyük tesiri vardır. Bu bölgenin Kâdirî zikirlerinde Hallâc'ın menkıbelerinin okunduğu bilinmektedir.

Kadiriye'yi Osmanlı dünyasına ilk defa getiren, *Müzekki'n-nüfus* yazarı Eşrefoğlu Rûmî'dir. İsmail Rûmî ile tarikat İstanbul'a girmiştir. Her ikisi için de, "Pîr-i Sâni" unvanı kullanılmıştır. Tarikatın Rumiye ve Eşrefiye'den başka şu kolları vardır: Halisîye, Garibîye, Hilalîye, Yafi'îye, İseviye, Esediye, Ekberîye, Müştâkıyye.

Geylanî, üzerinde en çok eser yazılan, menkıbeleri yaygın olan *merkezi dergâhı, Bağdat'tadır. Hâlâ, Geylanî'nin soyundan geldiği kabul edilen biri tarafından idaresi sürdürülmektedir. Bu yüzyılın başlarında Senegal'de Ahmet Banba tarafından kurulan Müridiye kolu, namaz, oruç gibi ibadetleri kaldırmıştır. Anadolu ve Balkanlar için İsmail Rumi'nin İstanbul Tophane'de yaptırdığı Kâdirî-hane merkez tekkedir. Tarikatta zikir seslidir. Oturarak, ayakta, sallanarak ve dönerek yapılır. Günlük Kâdirî virdi hamd, salâ u selâm ve dualardan meydana gelir. (Mustafa Kara, Tasavvuf ve Tarikat Tarihi, İstanbul, Dergâh Yay., 2011, s. 226-227)*

³³ Vassâf, s.17; "Kâdirîye" *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, TDVA Yay., 2001, s.131.

³⁴ Gündoğdu, s. 308.

icâzet alır.³⁵ *Âsâr*'da da Kâdirîlik ve tarikat adabı üzerine uzun uzadıya durmaktadır. Kâdirî tarikatının “Müştâkıyye” şubesi, Müştâk-ı Bitlisî'ye izafeten gelişmiştir. Müştâkıyye şubesi, başta Bitlis olmak üzere Muş, Erzurum ve Doğu Anadolu'nun diğer illerinde dervişleri; İstanbul'da oğlu Edhem vasıtasıyla yayılmıştır.³⁶

1.2.4. Edebî Yönü

Müştâk-ı Bitlisî'nin *Âsâr* ve *Na'tu Resûlü's-Sakaleyn* gibi mensur eserlerin yanında çoğunlukla Türkçe olmak üzere Arapça ve Farsça, üç dilde, toplu şiirlerinin bulunduğu eser *Dîvânı*'dır.³⁷

Müştâk-ı Bitlisî'nin Arapça ve Farsçayı, Osmanlıca kadar bildiği söylenebilir. *Âsâr*'da, Şems-i Tebrîzî (ö.1248), Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî (ö.1273), Molla Câmi (ö.1492)'den alıntılar yapması; Eşrefoğlu Rûmî (ö.1469), Fuzûlî (ö.1556), Nâbî (ö.1712), Erzurumlu İbrahim Hakkı (ö.1772)'nin şiirlerini de eserinin içinde alıntılama, Fars ve Osmanlı şiirinin önemli temsilcilerinin etkisinde kalarak kendini yetiştirdiğini göstermektedir.

Âsâr'da bizzat kendisinin şu ifadeleri, geniş edebî birikimini özetlemektedir:

“Sizlerle bilmu‘ayyene huzurlarında ve mukaddes sohbetleri zamanında bulunduğumuz Allâh ehli yüce kişilerin ahvâllerini ve bu esnalarda kalem arkadaşı ve talebesi olduğumuz Hacı Mahmûd Hoca Efendi ve Hacı Hasan Hoca ve Şeyh Uryân Baba ve Molla İbrâhim Hoca –k.s.- hazretleri ve âlem-i seyahatte yine meclislerinde hazır bulunduğum Üsküdar’da medfûn eş-Şeyh Sâdık Efendi ve İslam-bol’da Hoca Neş’et Baba ve Şeyh Gâlib Dede ve Kanlıca’da eş-Şeyh ‘Ata Baba ve Hazret-i Eyyüb Ensârî –r.a.- medfeni balasında hakim İdris-i Bidlisî hemşehrimiz köşkü ittisalinde medfûn eş-Şeyh İsa ve Çelebi Efendi ve eş-Şeyh İsmâil Efendi ve gayr-ı mahallerde mesela Tekirdag’da kerametli Kerîmî Baba ve Hâfız Baba ma-hasal gerek Arabistan u Irak ve Kürdistan u Rum ve hem-meclis olup halvet ve celvetlerinde bulunup

³⁵ *Âsâr*, vr.19a,19b.

³⁶ Gündoğdu, s. 29; Kâdirîliğin Müştâkıyye kolu hakkında daha geniş bilgi için bkz: “Kâdirîye” *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yay., 2001, s.131.

³⁷ *Dîvân*’ı için bkz: Doğan, 1992.

ülfet ü ünsiyyet etdiğim muhterem kişilerin isimlerini saymaya meramım olsa imkan bulamam.”³⁸

Müşâtık-ı Bitlisî'nin mutasavvıf ve şair kimliğinin yanında musiki hayranlığından da söz edilmelidir. Nitekim, musîki ile çocukluk yıllarından itibaren ilgilenmiş, hayatında daima önemli bir yer tutmuştur. *Âsâr*'da kendisinin musiki merakı hakkında bazı anıları anlatır. Sözelimi, daha on yaşlarında iken, dedesinin onu kiraz ağacının altında, at kuyruğu kıllarından tahta bir tambur yapıp sazendeğân gibi şarkı söylerken yakaladığını şöyle anlatır: “*Ey yârân, işbu sefîh budalâ oğlan böyle vâlih ü hayrân kalırsa, âlimlerin güzide topluluğuna giremeyip zamânımızın cahil dervişlerine katılır, zannederim. Hele ol tâ'ifeden olunduğundan razı olalım, korkum budur ki bu eşkiyâ meşrebiyle sâzendegân olup eşkiyâlar topluluğuna katıla. Zîrâ birkaç gün önce ben, kiraz ağacına çıkıp kiraz düşürdüm. İşbu budalâ, at kuyruğu kıllarından bir tahta tanbûr yapıp, getirip benden habersiz olduğum kiraz ağacı gölgesinde türlü türlü, renk renk nağmeler ve terâneler, terennümlerle tanbureciler gibi tanbûr çalmaya başladı.”³⁹*

Müşâtık, musikinin ruh hastalıklarını iyileştirebileceğine inanmış, bir şiirinde bunu şöyle ifade etmiştir.

*Ehl-i şikem idrâk edemez musîki ilmin
Pâkize-edâ câna safâ rûha gıdâdır.*

.....
*Âvâz-ı bülend ile demiş Hazret-i Lokmân
Hikmetle tegannî maraz-ı 'ışka devâdır.⁴⁰*

³⁸ *Âsâr*, vr.148b.

³⁹ *Âsâr*, vr. 142a-142b.

⁴⁰ Gündoğdu, s.136.

İKİNCİ BÖLÜM

ÂSÂR'IN İNCELENMESİ

2.1. Âsâr'ın İsmi

Eserin tam ismi *Âsâru'l-Müşâk Esrâru'l-'Uşşâk* tır. Müştâk-ı Bitlisî, *Âsâr*'ın girişinde eserin önemi ve yazma sebebini açıklarken, esere bu ismin 'Uryan Baba tarafından verildiğini söylemektedir.⁴¹ Müştâk, eserin ismi konusunda yaşanmış bir olay da aktarmaktadır. Buna göre; bir gün sofı bir çiftçi Müştâk'ın evine gelir ve rüyasında, cennet gibi bir bahçenin duvarları ve ağaç yapraklarında *Âsâru'l-Müşâk Esrâru'l-'Uşşâk* yazıldığını görür. Bu bahçede çalışan hizmetkârlara bunun sebebini sorduğunda; bu güzel kitabın sayfalarında Allah yolunda sözler olduğu için bu bahçenin her yerinde *Âsâru'l-Müşâk Esrâru'l-'Uşşâk* yazılı olduğunu söylemişlerdir.⁴²

2.2. Âsâr'ın İçeriği

Âsâru'l-Müşâk Esrâru'l-'Uşşâk, Müştâk-ı Bitlisî'nin; soyu, çocukluğu, ailesi, hocaları, tasavvufî eğitimi, seyahatleri, Osmanlı coğrafyasındaki tasavvufî yaşamı, bazı tarikat pirlерinin yaşamı ve kerametlerini anlatan hem biyografik hem hatıra niteliği taşıyan hem de tasavvufî konulardaki görüşlerini anlattığı eseridir. Müştâk; şeyh ve tarikat pirlерinin yaşamı, kerametleri, kendi soyu ve ailesi hakkında yaptığı araştırmalar ile birçok tarihi ve tasavvufî meseleye ait fikirleri; tevbe, takva, nefsin merhaleleri, kerâmet, ibadet vb. dinî-tasavvufî kavramı detaylı biçimde izâh etmekte; âyet, hadis ve hikayeler yoluyla okuyucuya kavratmaya çalışmaktadır. Bunların yanında 19. yüzyıla ait yaşam tarzı; Bitlis, Erzurum ve İstanbul, Muş, Tekirdağ vb.

⁴¹Müşâk-ı Bitlisî bu olayı şöyle aktarır: “‘Azîzâ, hâliyâ medîne-i Bidlîs’de sâkin, devletlû, ‘inâyetlû, kerâmetlû, velâyetlû, gâvşu'llâhi'l-a‘zam, kuşbu'llâhi'l-ekrem, velî-nî‘met-i ‘âlem, meczûb-ı cezebât-ı rahmânî ve vâkıf-ı serâ‘ir-i subhânî, “Ahlaş Şeyhî” şöhretiyle şehîr es-Seyyid eş-Şeyh ‘Uryânî Baba-sellemehu'llâhu te‘âlâ- efendimiz hâzretleriniñ, bir gün ziyâret-i evliyâ-i nu‘mâ- nelerine varacak oldum. İşbu kitâbîñ tesvidâtîñ koynuma koydum. Tefe‘ül bi'l-hayr niyetiyle, baķalım ne buyururlar diye huzûr-ı devletlerine varıp ķadem-i muhteremleriñ, ba‘de't-takbîl kıyâmen el ķavuşdurup nuţķ-ı pâklarıñ gözetdikde, kendine maķşûş ıstîlâhât-ı devletleriyle; “Otur ķurbân âferîn, Müştâķ koynunu cevâhirlerle töldürmüş. ve gene on daķıkadan şoñra *Âsâru'l-Müşâk Esrâru'l-'Uşşâk*” telaffuзуyla üç kerre nuţķ buyurmuşlardır.” *Âsâr*, vr. 6a-6b.

⁴² Bkz.: *Âsâr*, vr. 4b.

şehirlerde tanık olduğu ya da duyduğu günlük ilginç olay ve hikâyeleri de anlatmaktadır.

2.2.1 Sebeb-i Te'lîf

Müşâtık-ı Bitlisî, girişte; “*İşbu kitapta açık veya gizli biçimde, mürşidimin izni ve Allâh’ın inayetiyle, meşhur evliya ve aziz insanların söz ve hallerini anlatmaya karar verdiğimde; eserin yirmi yedi bölümünden sadece yedi bölümü yazılmış ve geriye kalan bölümleri eksik bırakılmıştı. Mısır Fâtîhi Yusûf Ziyâ Paşa’nın veziri Abdî Paşa’nın mahdumu tarikat evladım Seyyîd Osman Nurî’nin teşvikiyle, yarım kalan eseri tamamlamaya niyet ettim. Her ne kadar sözün kıyası makbuldür, diyerek kısa tutmaya çalıştıysam da, laf lafı çeker misali söz uzadı ve yirmi yedi bölümü tamamladım.*”⁴³ demektedir.

Âsâr’ın giriş bölümü, yirmi yedi varaktan meydana gelmektedir. Kafiyeyle ve süslü bir üslupla Allah’a hamd, Hz. Muhammed’e de salat ve selamdan sonra sebeb-i te’lîf bölümü gelir. Müştâk, Âsâr’ı yazma sebebini; “*Rum illerinde oturan Kâdirîyye ve Nakşibendîyye tarikatından dost ve dervîşâna ve bazen marifet sahibi azîz yârâna birer nimet ve sebeb-i hande yani güldürecek bir hoş eğlence olsun niyetiyle hediye edildi. Hâl ehlinden ve kemâl erbâbından rica olunur ki, bazı yerlerinde hâlet-i hayret ve cezbe ile imlâ ve inşâsında yanlış ve eksiklikleri var ise de hakaret ve kendini beğenme bakışlarıyla kusura bakılmaya. Zirâ işbu şevk veren nüshâ ve ferahlık veren sayfalar; âşıkların aşkını, fâsıkların fisk u fesâdını ve âriflerin irfânını arttırır, her yaprağı birer imtihân, her sayfası âlemi gösteren birer ayna...*”⁴⁴ olarak ifade etmektedir.

Anlaşılaçağı üzere Müştâk, bu eseri özellikle tarikat dostları ve dervîşlerine ibret alınacak, ders çıkarılacak, anlattığı evliyaların söz ve davranışlarından tasavvufî sırlar bulunacak bir eser olması amacıyla hazırlamıştır. Nitekim bu bölümün

⁴³ Âsâr, vr. 1b-2a.

⁴⁴ Âsâr, vr. 3a.

devamında, meramının daha anlaşılır olması sebebiyle bir Arap Cariye hikayesi anlatmaktadır. Bu hikayeye göre, Esir Pazarı'na gelen bir Arap cariyesi, aynada kendi kara yüzüne bakarken, yanına gelen biri ona “Bu ayna; güzeli güzel, çirkin çirkin gösterir. Şayet bir eksiklik görürseniz o sizin güzel olmayan yüzünüzün aksidir, sakın aynaya kusur buyurmayınız.” der ve cariyeye bir parça tebeşir verir. Arap cariyeye de bu tebeşiri yüzüne sürer ancak meydana çıktıktan sonra cümle cariyeye ve halayıklar ona gülmüş, onunla dalga geçmiştir. Anlaşıyor ki Müştâk, eserini, bütün çirkinlikleri gösteren gizli bir aynaya benzetmektedir. Nitekim hikayenin sonunda şu beyti okumaktadır:

*İşbu esrâr-nâmemiz âyîne-i ‘irfândır
Nîk ü bed kendiñ görür mir ‘ât-ı hoş-bünyândır⁴⁵*

Müşâtâk, giriş bölümünde iki münacat, bir na’t ve Kâdirî tarikatı piri Abdülkadir-i Geylânî’ye yazılan bir muhammese yer vermiştir.⁴⁶ Bundan sonra; kısaca kendi hayatı, seyahatleri, mürşidleri ve tasavvufa nasıl başladığı, mürşid arayışı hakkında bilgi verir ve birinci bölüme geçer.

2.2.2. Eserin Bölümleri

Müşâtâk-ı Bitlisî, *Âsâr*’ın hemen başında kitabın hacmi ile ilgili; “*Bu kitapta açık veya gizli olarak anlatılan zevât ve aziz kimselerin halinin anlatırken yirmi yedi bölümden yedi bölümü yazılmış ve geriye kalan yirmi bölümü terk edilmişken Mısır ve Kahire Fatihî Yusuf Ziya Paşa zamanında Erzurum valisi olan Abdi Paşa’nın tarikat evladı ve müderrislerinden Seyyid Osman Nuri Beyefendi, bu müsveddeyi tamamlamamı istedi ve ben de şevke gelip eseri tamamlamaya niyyet ettim.*”⁴⁷ dese de, eseri incelendiğimizde, Müştâk-ı Bitlisî’nin yirmi yedi bölüm olarak tasarladığı eserin ancak bir giriş ve üç ana bölümden meydana geldiğini ve her bir bölümü, gerek tasavvuf eğitimi gerekse sosyal hayatında önemli yer tutan ârif kimselerin

⁴⁵ *Âsâr*, vr.4a.

⁴⁶ *Âsâr*, vr. 12a-12b-13a.

⁴⁷ *Âsâr*, vr. 1b-2a.

yaşamları, eğitimleri, seyahatleri ve kerametlerini, belli bir kompozisyona bağlı kalmadan, sohbet havasında anlattığını görmekteyiz.

Birinci bölüm; “*Ol meczûb-ı cezebâtu'r-raḥmānī, mürşid-i ḥaḳḳānī, ‘ārif-i serâ’ir-i Rabbānī, şoḥbet şeyḥim efendim es-Sultān eş-Şeyḥ el-Ḥāc Ḥasanü’ş-Şirvāniyyü'l-Kādirī -ḳaddesa'llāhū sırrahū'l-‘azīz- efendimizin aḳvāl-i ḥasene ve aḥvāl ü ef’āl-i müstaḥseneleri beyānıñdadır.*” diye başlayan, Hacı Hasan Şirvanî’nin söz ve davranışlarının anlatıldığı bölümdür.⁴⁸ Burada, Hasan Şirvanî’nin doğumu, ailesi, onunla tanışmasına dair anılar anlatılmaktadır.⁴⁹ Bunun yanında alt başlıklar halinde Şirvanî’nin kerametleri ve yaşadıklarından hareket ederek kişiliğine dair bir portre çizilmeye çalışmış, yer yer tasavvuf ve Allah ehlinin özellikleri, insan-ı kâmil ve nefsin mertebelerine dair izahata,⁵⁰ Hoca Abdülcelil⁵¹ ve Hasan Sezâyî’nin⁵² yaşamı ve kerametleri ile Bitlis’i övmek amacıyla iki methiye⁵³ yer verilmiştir. Yine aynı bölümde Bitlis tarihine ait bazı siyasi olaylardan⁵⁴ bahsedilmiştir.

İkinci bölüm; büyük amcası Şems-i Bitlisî olarak bilinen Hacı Mahmud Hoca hakkında yazılan ve; “*Ol şems-i tābān, ‘arş-ı ‘irfān ve ol ḥürşid-ı dıraḥşān, sipihr-i cāvidān, maḥmūdū'l-fi‘āl, ‘amm-i büzürgüvārım, efendim sultanım sultānū’l-‘āşikīn şems-i Bidlisī es-Seyyid eş-Şeyḥ el-Ḥāc Maḥmūd Ḥāce ḥazretleriniñ‘alāvüsü’t-tāḳatı ‘ayān ve şerḥ ü beyāndadır...*”⁵⁵ diye başlayan bölümdür. Bu bölümde, Şems-i Bitlisî’nin hayatı, ailesi, soyu, hocalarını anlatılır.⁵⁶ Müştâk, ayrıca kendi soylarının nereden geldiği hakkında yaptığı araştırma ve vardığı sonuçları,⁵⁷ hayatını ve

⁴⁸ *Âsâr*, vr. 27a.

⁴⁹ *Âsâr*, vr. 30a-30b-31a-31b.

⁵⁰ *Âsâr*, vr. 71a-74b.

⁵¹ Hoca Abdülcelil hakkında için bkz.: *Âsâr*, vr. 78a; Kemal Gündoğdu - Azmi Gündoğdu, *Şems-i Bitlisî*, Ankara, TDV Yay., 1992, s. 45.

⁵² Hasan Sezâî-i Gülşenî için bkz.: *Âsâr*, vr. 104a-105b; Hasan Sezâî-i Gülşenî, *Mektubât-ı Hazret-i Sezâî*, (Haz: Cezair Yazar), İstanbul, Divan Yay., 2001.

⁵³ *Âsâr*, vr. 89a-90b.

⁵⁴ *Âsâr*, vr. 90b-92b.

⁵⁵ *Âsâr*, vr. 135a.

⁵⁶ *Âsâr*, vr. 136a-136b.

⁵⁷ *Âsâr*, vr. 136a-137b.

seferlerini, tanıştığı önemli şahsiyetleri ve tanık olduğu olayları⁵⁸ da bu bölümde anlatır.

Üçüncü ve son bölüm; Melamî Şeyhi Molla Seyyid İbrahim-i Şirvanî (ö.?)’nin hayatı, kerametleri ve ölümünün anlatıldığı, diğer bölümlere nazaran kısa tutulan bölümdür.⁵⁹

2.2.3. Eserde Bahsedilen Şahsiyetler

Daha önce de belirtildiği üzere *Âsâr*’ın büyük bir bölümü Müştâk-ı Bitlîsî’nin üzerinde etkisi bulunan ve “Bitlis evliyalari” olarak nitelediği üç şahısın söz ve kerametlerine ayrılmıştır, Müştâk bunu şöyle ifade etmektedir: “*Ey oğullar, ben irşadiyyete me’mur değilim lakin hâlâ Bidlîs şehrinde Sultan Hacı Hasan Şirvânî gibi, Şems-i Bidlîsî Sultan Hacı Mahmud Hoca gibi ve Sultanü'l-Melamiyyûn Molla İbrahim Hoca gibi arif ve Allah ehli kimseleri bırakıp yanımıza gelmenize ne hacet!*” deyip birine “*Sen var Hacı Hasan Hoca’ya hizmet eyle.*” ve diğerine; “*Sen var Hacı Mahmud Hoca’ya bi’at eyle.*” ve diğerine; “*Sen var Molla İbrahim Hoca hazretlerine.*” diye buyururlar idi.”⁶⁰

Âsâr’ın büyük bölümü bu şahsiyetlere ayrılmış, bu bakımından eser hatırat niteliğine sahiptir. Eserde kendisinden söz edilen diğer şahsiyetler ise şunlardır:

‘Uryân Baba (Şeyh Mahmud-ı ‘Uryânî, ö.1822); Aslen Bitlislidir. *Âsâr*’da “Ahlat şeyhi Seyyid Şeyh ‘Uryân Baba” olarak geçer ve kitaba isim veren de odur.⁶¹

Hoca Neş’et (ö.1807); Müştâk, “*...menba’-ı belagât, sultânü’s-şu‘arâ, bürhânü'l-ezkiyâ, kerâmetlü ‘inâyetlü...*” olarak övdüğü Hoca Neş’et’i İstanbul

⁵⁸ *Âsâr*, vr. 148b-150b.

⁵⁹ *Âsâr*, vr. 203b-248b-294a.

⁶⁰ *Âsâr*, vr 215a.

⁶¹ *Âsâr*, vr.6b; Daha geniş bilgi için bkz: “*Âsâr*’ın İsmi” bölümü.

seferinde tanıdığını, yanında üç sene boyunca çeşitli ilim, şiir ve inşâ dersleri aldığı, Arapça-Farça şiir yazmayı onun sayesinde başardığı ve özellikle “Müştâk” mahlasıyla Hoca Neş’et sayesinde şiir vadisinde tanınır hale geldiğini ifade etmektedir.⁶²

Abdulğafur Hoca (ö.?); Yukarıda anlatılan şahsiyetler kadar olmasa da, *Âsâr*’da keramet ve kendisiyle ilgili anılardan bahsedilen bir diğer zat, Abdulğafur Hoca’dır. Kendisi, Müştâk’ın dedesi Molla Süleyman’ın babasıdır. Müştâk, “Müşârun ileyh ya‘ni cedd-i a‘lâmız Seyyid Hacı ‘Abdülğafûr Hoca...” olarak sık sık kendisinden övgüyle söz eder.

Şeyh Abdülcelil (Korukcu-zade, ö.1747); *Âsâr*’da “*Der beyân-ı münâfese vü münâkaşe-i Şeyh ‘Abdü’l-celîl*” başlığıyla kendisine özel bir bölüm ayrılmıştır. Ne zaman doğduğu belli değildir. *Âsâr*’dan öğrendiğimize göre; günün birinde Bitlis’e gelir ve kısa zamanda tanınır. Böylece Şems-i Bitlîsî ve Hacı Hasan Hoca ile yakın dostluklar kurar, hatta her ikisine hilâfet verir. Abdülcelil’in Bitlis’e gelişi Selim Han zamanına denk gelir. İstanbul’da vefat eden Şeyh Abdülcelil’in Eyyüb Enşârî’nin civârında İdrîs Köşkü ismiyle bilinen köşk yukarısında Kârilere Tekyesi’nde medfûn olduğu *Âsâr*’da kaydedilmiş ve yine ölümüne düşürülen bir tarih de yer verilmiştir.⁶³

Hacı Süleyman Hoca (ö.?); Müştâk’ın dedesidir. Müştâk, dedesinden bahsederken; “*El-merhûm cennet-mekân ya‘nî dedem Hacı Süleymân Efendi hazretleri gerçi kendini şâkirdlerinden nice nice kimseler keşif ve kerâmetlerini görmüşler. Henüz söylerler, ömürlerinin sonuna doğru evini terk edip ‘Alemdâr Câmi’i derûnunda bir hücre yaptırıp orada kalırlar idi.*”⁶⁴ diyerek keşif ve keramet sahibi olduğunu, evini terk edip inzivaya çekildiğini söyler. Küçük yaşlarda babasını kaybeden Müştâk’ın eğitimi üzerinde titizlikle durduğunu yine *Âsâr*’dan öğrendiğimiz Süleyman Hoca’nın, tasavvuf yolunda ehli olduğu da anlaşılmaktadır.

⁶² *Âsâr*, vr.19b-20a.

⁶³ *Âsâr*, vr. 85b.

⁶⁴ *Âsâr*, vr. 57b.

Muhammed Sadık Erzincanî (ö.1794); Şems-i Bitlîsî'ye intisap etmiş, Nakşibendî şeyhlerinden olup *Âsâr*'da kendisi hakkında ayrıntılı bilgiler yer verilmektedir.

Hasan Sezâî (ö.1738); *Âsâr*'da Edirneli olduğu ve Edirne'de geniş bir nüfuza, on sekiz köle ve cariyeye sahip olduğu söylenen Şeyh Hasan Sezâî'ye geniş yer ayrılmıştır.⁶⁵

Bunların dışında kendisinden yeri geldiğince söz edilen, Müştâk'ın kerametlerini naklettiği veya seyahat ettiği yerlerde tanıdığı diğer tarihi şahsiyetler şunlardır: Musa El-Hamzevî (ö.?), İsmail Fakirullah (ö.1734), Selime Hatun (ö.?, Şems-i Bitlîsî'nin kızkardeşi).

Edebî yönden zengin bir muhtevaya sahip olan *Âsâr*'da, Müştâk'ın gerek Osmanlı gerekse Arap ve Fars şiirine hakim olduğu, Arapça-Farsça-Osmanlıca şiir yazdığı ve Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî (ö.1273)'nin *Mesnevî*'sinden Farsça mensur parçalar, Hafız Şîrâzî (ö.1390)'ye ait 2 farsça beyit, Molla Câmi (ö.1492)'ye ait Farsça 1 gazel ve 1 beyte yer verdiği görülmektedir.

Müştâk'ın *Âsâr*'da tasavvufî düşüncelerini özetlemek ve kanıtlamak için şiirlerine başvurduğu Osmanlı edebiyatı sanatçıları da vardır: Nesîmî (ö.1417), Eşrefoğlu Rûmî (ö.1469), Fuzûlî (ö.1556), Seyyîd Nizamoğlu (ö.1601), Sinan Ümmî (ö.1657), Niyâzî-i Mısırî (ö.1693), Nâbî (ö.1712) Erzurumlu İbrahim Hakkı (ö.1772). Özellikle Erzurumlu İbrahim Hakkı'dan 3 beyit ve 1 gazel, Eşrefoğlu Rumî'den 2 beyit, Fuzûlî'den 2 beyit, Nâbî'den 2 gazel, Nesîmî'den 1 beyit, Niyâzî-i Mısırî'den 1 beyit ve 1 gazel, Sinan Ümmî'den 1 dörtlük ve Seyyit Nizamoğlu'na ait bir şiire yer vermesi Osmanlı şiir birikimine ne derece aşina ve hakim olduğunu göstermektedir. Müştâk bu şairlerden iktibas şiirleri, tasavvufî meseleleri izah etmek veya özetlemek için kullanmıştır. Ancak, şiirleri söz konusu şairlerin dîvânlarıyla karşılaştırdığımızda, bazı kelime hatta satır düzeyinde yanlışların, vezin kusurlarının

⁶⁵ *Âsâr*, vr. 100a-100b

olduğu görülmekte; bu da şiirlerin ezberden yazıldığını, müellifin söz sırasında aklına geldiği biçimiyle bu şiirleri alıntıladığını göstermektedir.

2.2.4. Tasavvuf

Müşâtık, birçok önemli tarikat şeyhinin hayat hikayesi, hatıra ve kerametlerinden bahsederken, bunlardan meramının, dost ve dervişânının ahlakî ve tasavvufî konulardan ders çıkarması olduğunu sık sık dile getirmektedir. Özellikle, meşâyihin yaşamı veya kerametlerini anlatırken ve anlattıktan sonra sık sık tekrarladığı;

Yine bir kışşamıza ey Müştâk

Gelelim hişşeler alsın ‘uşşâk⁶⁶

beytiyle, anlatılan hatırat ve kerametden dinleyenlerin dersler çıkarmasını istediği anlamaktayız.

Âsâr’ın tasavvufî içeriğinin en önemli kaynakları; ayet, hadis ve dinî hikayelerdir. Tasavvufî meseleleri okuyucuya kimi zaman vaaz havasında ayet ve hadisleri doğrudan açıklayarak kimi zaman da ahlakî bir hikaye anlatarak izah etmeyi tercih etmiştir.

Müşâtık, kitabın ilk bölümlerinde tasavvuf yolculuğuna nasıl başladığını, bu yolculuğun başında mürşide bağlanma isteğine ve mürşid arayışına ve bu isteğin neden gerekli olduğu konusuna açıklık getirmektedir. Bu yüzden Âsâr’ın ilk kısımlarında kendine sorduğu; “*Be hey kararsız âşık, ve hey Müştâk! Seni melekler âleminden insan âlemine gönderen Allâh niçin gönderdi, neye geldin, ne edeceksin ve nereye gideceksin? İşbu cismî âlem, geçicidir ve bekâ âleminin mezarı ve dinlenme yeridir. Burada sana reng reng emanetler, çeşit çeşit inci ve cevherler hediye olunmaktan garâz, Allâh’ı görmek, nefsini bilmek, alına erip Rabb’ini bilmek*

⁶⁶ Âsâr, vr. 15a-56a-70b-96a-143b-178b-246b.

ve mecâz âleminden hakikî âleme ulaşmak değil mi?”⁶⁷ sorusu aslında kendisi için bir uyanış anı ve okuyuculara da bir uyarı mahiyetindedir.

Eserin devamında; “*Rabb’ini bulmak, gerçek âleme varmak uğruna bir mürşide bağlanma*”yı hedefleyen Müştâk’ın Şam, Mekke, Bağdat, Konya, İstanbul gibi yere yaptığı seyahatler ve bu seyahatler esnasında yaşadığı ibret verici olayları nakletmektedir.

Müştâk, tasavvufî yolculukta ilk adımın bir mürşide bağlanmakla atılabileceğini savunur. İdeal bir mutasavvıfın özelliklerini anlatırken; *nefsin mertebeleri, insân-ı kâmil, tevbe, vera’, takvâ, seyr ü sülûk, nefis, fenâ, bekâ* gibi kavramları da izah eder; bu kavramlara günlük olaylardan, hikmetli sözler veya şiirlerden örneklerle açıklık getirir.⁶⁸ Bunların yanında, bazı medrese ve tarikat ehli gibi görünen, “ma’nâ”nın sırrına eremeyen cahil kişilere yönelik eleştiriler de yapar.⁶⁹

2.2.5. Tarih

Âsâr, bir tarih kitabı olmadığı için müellif, tarihî olay ve şahsiyetleri anlatırken belli bir kronolojiye dayanma kaygısı gütmemiştir. Ancak önemli şahsiyetlerin yaşamını ve bunlara dair anılarını naklederken, özellikle de geniş bir coğrafyaya seyahat ettiğinden dolayı, söz konusu yerlerde tanık olduğu ya da duyduğu önemli tarihî olayları nakletme gereği duymuştur. Eser bu yönüyle tarihi yönden ayrı bir önem taşımaktadır.

⁶⁷ *Âsâr*, vr. 16a-16b.

⁶⁸ *Âsâr*, vr.60b-71a-73b-215a.

⁶⁹ *Âsâr*, vr.46b-48a-71a.

Âsâr'da, Müştâk'ın memleketi olmasından dolayı, Bitlis tarihiyle ilgi önemli olaylar kayıtlıdır. Bitlis için methiyeler yazan Müştâk'ın, Bitlis evliyalrı ve tarihinden bahsetmeyi özel bir vazife olarak gördüğü anlaşılır:

*Kulların mekânı, evliyâların kalesi, âlimlerin medeni, sâlih kimselerin meskeni olan Bidlîs şehrinin vasıflarının övülmesi, Kitâb-ı Cihân-nümâ'da ve aynı şekilde bu beldenin İskender misali hükümdarı Şemseddin-zâde büyük Şeref Han hazretlerinin te'lif buyurdıkları Şeref-nâme isimli tarih kitabında icmâlen beyân olmakla ben fakir de hemen iki aded medhiyye ile yetinip ve bu beldenin keramet sahibi kişilerini anlatıp Allâh'ın mağfiretine mazhar alayım, yâ Allâh.*⁷⁰

Âsâr'da Bitlis tarihi ile ilgili, beyler arası mücadeleler ile Kürt beylerinden Şeref Han, Selim Han ve Haşim Han dönemlerindeki bazı olaylardan bahsedilmektedir. Bitlis tarihiyle ilgili çok anlatılan olay, Yezidîler ile Çukur yöresi ağalarının birlik olması ve Bitlislilerin bunlarla mücedele etmesidir. Özellikle içeriden ve dışarıdan gelen bu tehdit ve baskılara karşı Bitlis halkının Selim Han'a başvurması ve Han'ın defalarca asker toplayıp dervişlerle beraber Yezidîleri yenmesi anlatılmaktadır.⁷¹

Müştâk'ın, Şeref Han ile ilgi anlattığı bazı anıları da vardır. Buna göre Müştâk, seyahat niyetiyle Bitlis'e, akraba ziyaretlerine gittiği esnada Şeref Han ve dervişlerinin sohbetlerinde bulunur. Bu vesileyle Şeref Han, Müştâk'ın gurbetten "alim" olarak döndüğünü anlar ve bir davet sırasında Müştâk'tan, dedeleri gibi Han'a hizmet etmesi ve resmi işlerine bakması teklifinde bulunur. Bunu üzerine Müştâk; *"Efendim, ben kaç seneden beri Osmanlı ahlakı üzerine kendimi yetiştirdim. Sizlere ve memleketimizdeki dervişlere hizmetlerimi katıyen esirgemem. Ayrıca on altı sene kadar, tatar gençler gibi bazen İstanbul bazen Arabistan bazen Erzurum bazen Ma'den bazen Van bazen Kars ve bazen de Kürt diyarlarında rüzgârlar estirerek*

⁷⁰ Âsâr, vr.89a-89b.

⁷¹ Âsâr, vr. 93a-93b-94a-94b.

gezdiğim sabittir.”⁷² diyerek kibarca bu görevi hafife aldığını ve reddettiğini bildirir. Böylelikle, Şeref Han ile aralarının bozulduğunu da öğrenmekteyiz.

2.3. Âsâr’ın Dil ve Üslubu

Âsâr, mensur biçimde yazılmış bir eserdir; ancak Müştâk, hem kendisine hem de Firdevsî, Hâfız-ı Şîrâzî, Molla Câmî, Nesîmî, Eşrefoğlu Rûmî, Fuzûlî, Nâbî, Erzurumlu İbrahim Hakkı gibi sanatçılara ait gazel, münacât, na’t, dua, beyit, kıta, mısra vb. nazım şekillerinden çok sayıda örneğe yer vermiştir. Eser bu yönüyle mensur-manzum karışık bir tarzla kaleme alınmış görünümündedir.

Müşât-ı Bitlisî düşüncelerini, tarikat adabını veya şeyhlerin yaşamını anlatırken konunun rahat anlaşılabilmesi için özellikle tasavvufa kaynaklık eden birçok âyet ve hadisleri, iktibas yoluyla kullanmıştır. Kullandığı çoğu hadisin sahih olmasına karşılık, hadis kaynaklarında sahihliği tartışmalı olup da tasavvuf çevreleri arasında meşhur olan sözlerin de hadis olarak kabul edilmesi dikkat çekici bir özelliktir. Bunun dışında çoğu nasihat edici, ibret verici ve yer yer müstehcen sayılabilecek nitelikte yaşanmış hikâye veya mizahî anlatımlara da başvurduğu görülmektedir. Eser içinde ayrı başlıklar halinde özellikle belirtilen söz konusu hikâyelerden bazıları şunlardır: Hikâye-i Garîbe (Arap cariyeye hikâyesi, vr.3a), Hikâye-i Acîbe (Dilenci hikâyesi, vr. 4a), Hûrî ile Sûfî Mübârek Hikâyesi (vr. 60b), Maskara Feti Hikâyesi (Melek hikâyesi, vr. 134b), Berber Aşlı ve Zurna-zen Abdî Hikâyesi (vr. 227a), Mahkeme Hikâyesi (vr. 231b). Yazar bu hikâyeler sayesinde anlatmak istediği konuları daha canlı ve ilgi çekici bir üsluba bürümüş, onların günlük yaşamla ilgisini kurmuştur.⁷³

Eserde anlatılan tasavvufî konu ya da hatıralardan sonra gelen “Latîfe” başlıklı birçok bölüm, eserin mizahî üslubuna işaret etmektedir. Bu başlıkla eserde 9 bölüm yer almaktadır.⁷⁴

⁷² *Âsâr*, vr. 175b-176a.

⁷³ Hikâyelerin isimlendirilmesi tarafımızdan yapılmıştır.

⁷⁴ Bkz: *Âsâr*, vr. 30b, 58b, 60b, 163a, 164b, 168b, 202b, 218b, 247a.

Âsâr'ın dili, genel olarak 19. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin özelliklerini taşır. Ancak yazar, mutasavvıf olduğu ve eserde ağırlıklı olarak tasavvuftan bahsettiği için Arapça-Farsça tamlama ve tasavvufî terimleri çok sık kullanmıştır. Söz konusu üslubu anlatması açısından bu kısımların sadece birkaçını aşağıda örneklemeye çalıştık:

“...gelip خير الكلام ما قل و دل vefkince her çend iktışara niyyet olundu
ise de, الكلام يجر الكلام mā-şadâkıyla...” vr. 2b

و ما ينطق عن الهوى و ما ينطق عن الهوى و ما ينطق عن الهوى
fehvâsıyla, mevşûf ve yek-tâdır ...ve ol mā-şadağ-ı şerefü'l-mekân bi'l-
mekân ve naşş-ı kâtî‘a ile mübeyyen-i mā-ḥaşal ما ارسلناك الا رحمة للعالمين
...⁷⁵ الخذر يا لنيم " vr. 39b

...ve çendân çendân arzû-mend-i dermân olup ancak; الامور مرهونة باوقاتها
fehvâsıyla vaktin gözedip; وجدمن طلب شئ و جدّ ḥadîş-i şerîfî vefkince
sa‘y-i tâmm-ı belîğ u gûşîş-i mā-lâ kelâm...” vr. 49a

...destine bir ‘aşâ alıp العصا لمن عصا ; âşîler tedîbi için cennetden
çıkmış.” diye üzerine ḥamle etdikde القضا ضاق القضا
fehvâsıyla ol meclis başıma teng olup... “ vr. 141b

Âsâr, genel hatlarıyla tasavvufî bir metin olduğu için, dili doğal olarak günlük dilden farklılık arz etmektedir; ancak eserin içinde Arapça-Farsça tasavvufî terimlerin bolca kullanılması nedeniyle, müellifin anlaşılma kaygısından uzak olduğu ve sadece belli bir kesime hitap etmek istediğini söylenemez. Çünkü tasavvufî meseleleri bile hikâye ve günlük olaylarla destekleyip halkın anlayabileceği seviyeye indirgemeyi başarmış; bununla birlikte, anlaşılır, öğretici olma kaygısı ve geniş bir kesime hitap etme isteğiyle, eserde halk dilinde yer alan bazı atasözü, deyim ve deyişlere yer vermiştir, Türkçe olmayan bazı deyişlerin anlamını yine kendisi açıklamıştır. Daha somut olması açısından metin içindeki bu söyleyişlerin bazılarını aynen veriyoruz:

⁷⁵ “ Biz seni alemlere rahmet olarak gönderdik. “ Enbiya, 107.

“ ... ‘ azizā, ḥaddim deġil ammā *çiftçi eline toġan düşmüş* darb-ı meşeliñ yeñiden kılmış ihyā...” vr. 62b.

“...*ġarīb itin kuyruġu dibinde gerek* darb-ı meşel-i meşhūru bilmez misin? “ vr. 158a.

“ ... mel‘abe-i meşhūra gibi birbirlerinden, *al taḳḳe ver kılāh* ya‘nī birbirlerine belki şöhetlerinde bulunanlara... “ vr. 48a.

“ ... zīrā şer‘ān, *bir ḥānedeki it olsa ol eve melek gelmez*, bu şūretde du‘ā kabul olmaz ...” vr. 135b.

“ ... lā-büdd ma‘lūm u nümāyān ve *kişiniñ şerāfeti kendinde lāzım* darb-ı meşeli ve çendān çendān... “ vr. 148b.

Müştāk’ın tasavvufi meselelerde kullandığı ağır üslubuna rağmen, anlaşılabilme kaygısı taşıyıp geniş bir kesime hitap etmek istediğini bazı terim ve deyişler peş peşe iki hatta üç dilde (Arapça, Farsça, Türkçe) izah etmesinden anlamaktayız.

Örnek olarak;

“ ... sen bilirsin, انت اعلم ⁷⁶ تو دانی ⁷⁷ ”vr. 22a.

“ fī-māba‘d ya‘nī bundan soñra,... “ vr. 40b.

“ ... zānū-be-zānū ya‘nī diz-be-diz iclāsa ‘ināyet buyurup ... “ vr. 52b.

“ ... lākin eknūn ya‘nī ḥālā ... “ vr. 215b.

“ ... Lā-teḥaf ya‘nī korkma ki bi-izni’llāh, sen düşmanlarına ġālibsın... ”
vr. 94a.

⁷⁶ Arapça: “ Sen bilirsin.”

⁷⁷ Farsça: “ Sen bilirsin.”

“ انکار نمی کنم انکار نمی کنم ya‘ nī bunları inkār etmem ...” vr. 52a.

“ ...mezḳürenin girībān-ı mestūresi ya‘ nī taḥammül yaḳası çāk çāk olup...”
vr. 64b.

“ ...destine bir ‘ aşā alıp لعصا لمن عصا ‘ aşiler te’ dībi için cennetden
çıkılmış diye üzerime ḥamle etdikde...” vr. 141b.

Müşṭāk, hikāye veya tasavvufi konuları izāḥ etmede kullandığı açıklayıcı üsluba karşın, tamamen Farsça ve Arapça şiirler de yazmıştır. Bu şiirlerin çoğu aynı zamanda *Dîvân*’da mevcut olup dil ve üslup bakımından ağır ve sanatlıdır.⁷⁸ Bu sanatlı üsluba *Âsâr*’ın özellikle tasvir bölümlerinde de rastlamaktayız.

Şems-i Bitlisî’yi anlatırken; “...*Ol şems-i tābān, ‘arş-ı ‘irfān ve ol ḥūrşid-ı dıraḥşān, sipihr-i cāvidān, maḥmūdū’l-fi‘āl maḥmidet-ḥişāl mest ü sekrān-ı mey-ḥāne-i vişāl-i lā-yezāl, ḥadīka-i dudmān nijadımızıñ serv-i ser-sebz-i ser-firāzı ve gülistān-ı ḥānedānımızıñ gül-i şad-berg-i güzide-i mümtāzı, siyādet ve şerāfetlü, meşīḥat ve kerāmetlü ‘amm-i büzürgvārım, efendim sultanım...*” vr. 135b.

Molla İbrahim- Silvanî’yi anlatırken; “...*ḥācegān-ı ‘irfān ve ol yekke-tāz-ı pehlivān-ı meydān-ı ‘āşıkān ol sulṭān-ı evreng-nişīn-i melāmet-‘ālem ve ol bürhān-ı dūdmān-ı muvaḥḥidān, eslemū’l-müsellem, meczūb-ı cezebāt-ı Raḥmānī...*” vr. 203b.

Hûrî ile Molla Bereket hikâyesinde Hûrî isimli genç cariyeyi tasvir ederken;

“ ... *müsāfir görür kim bir serv-i revān ve āfet-i devrān ya‘ nī bir gül-i peyk-nāz u bir şānem-i simin, bir mümtāz, şīvede ser-efrāz ve ‘işve vü girişmede tannāz...*” vr. 61a.

“ ...*mā-ḥaşal bir şūḥ-ı cān-sitān, sūnbül-mūy ḡonce-dehān, şīşe-i be-dest, dāmen der-miyān, ḥirāmān ḥirāmān tebessüm-künān, mānend-i melek nāz ile gülerek ol beyāz bileklerle şerbet-i ma‘ḥūdu şundukda...*” vr. 61b.

⁷⁸ Şiirlerinin üslup ve muhtevası için bkz: Doğan.

Bunun gibi birçok tasvir ve methiye bölümlerinde ağır üslubu, söz sanatı ve dili kullanmadaki hünerini görmek mümkündür. Sonuç olarak Müştâk-ı Bitlisî, hikâye, fıkra ve anılardan oluşan nesir bölümlerinde basit ve gündelik dil; tasavvufî meseleleri izâh ederken konuların ağırlığı ve terimsel özelliğine rağmen olabildiğince açıklayıcı bir üslup; şiir ve tasvir bölümlerinde ise, öğreticilik ön planda olmadığından, sanat yapma gayesiyle süslü ve secîli anlatım tercih etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3.1. ÇEVİRİ YAZIDA KULLANILAN YÖNTEM

Çalışmada, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 2421 numarada kayıtlı olan nüsha ile Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Bölümü Arşiv No: 06 Mil Yz B 1114, Dvd No: 1808 ile kayıtlı nüshasını karşılaştırmak suretiyle tenkitli metni kurmaya çalıştık. Bunun için metinde Süleymaniye Kütüphanesi nüshasını kısaca S; Milli Kütüphane nüshasını ise M olarak belirttik. S ve M metinleri arasındaki nüsha farklarını da dipnotta gösterdik.

- a. Tenkitli metin hazırlanırken S nüshasının M nüshasına göre daha kapsamlı olduğunu tespit ettiğimiz için, 1b'den 249a'ya kadar, varak numaralarını bu nüshaya göre düzenleyip metin içinde köşeli parantez (köşeli ayraç, [...]) içine aldık.
- b. Bazı yerlerde, sadece anlam karışıklığını önlemek için noktalama işaretlerini kullandık. Noktalama ve yazım kuralları için Türk Dil Kurumu'nun *Yazım Kılavuzu* 'nu esas aldık.
- c. Metin içinde eksik yazıldığını tespit ettiğimiz bağlaç veya ekleri köşeli parantez (köşeli ayraç, [..]) içine aldık.
- d. Metinde geçen âyet, hadis; Arapça, Farsça şiir, deyim, deyiş ve atasözlerinin çevriyazısını yapmadan olduğu gibi yazdık. Fakat anlam ve kaynaklarını dipnotta belirtmek suretiyle açıkladık. Söz konusu kısımlar, eserde aynen yinelenildiği zaman bunlar için tekrar dipnot kullanmadık.
- e. Metin, nazım ve nesir karışık yazıldığı için gazel, kaside, murabba, ruba'i. kıt'a ve mısraları şiirlerin tür ve yapı kurallarına uymak suretiyle yazdık.
- f. Metnin çevriminde eski Türk edebiyatı incelemelerinde kullanılan transkripsiyon harflerini kullanıp İsmail Ünver'in *Çeviri Yazım Birliği Üzerine Öneriler*⁷⁹ başlıklı makalesindeki önerilerini dikkate aldık.

⁷⁹ İsmail Ünver, “Çeviri Yazım Birliği Üzerine Öneriler “ *Türkoloji Dergisi*, sy. 1, (1997) s. 51-89.

3.2. ÇEVİRİ YAZI SİSTEMİ

1. Arap alfabesinde olup Latin alfabesinde bulunmayan harfleri şöyle gösterdik.

ث	s, ṣ
ح	Ḥ, ḥ
خ	Ḫ, ḫ
ذ	Ẓ, ẓ
ص	Ṣ, ṣ
ض	Ẓ, ẓ, Ḍ, ḍ
ط	Ṭ, ṭ
ظ	Ẓ, ẓ
ع	‘
غ	Ġ, ġ
ق	Q, q

2. Arapça ve Farsça kelimelerdeki hurûf-i med’leri şöyle gösterdik:

آ	Ā, ā
و	ū, ū
ى	ī, ī

3. Nazal n’ler (ك) “ñ” ile gösterdik.

4. Farsça kelimelerdeki vâv-ı madûleleri “˘” ile gösterdik.

5. Farsça birleşik kelime ve sıfatlar arasında “–” işaretini kullandık.

3.3. ÂSÂR'IN NÜSHALARI VE ÖZELLİKLERİ

Çoğu kaynakta *Âsâr*'ın üç nüshasının olduğu söylenmektedir.⁸⁰ Biz de, hem yurt içi hem de yurt dışı kütüphanelerin kataloglarında yaptığımız araştırmalar sonucunda eserin üç nüshasının olduğunu tespit ettik.

1. Nüsha: Çalışmamızda ana metin olarak kullandığımız, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 2421 numarada kayıtlı olan nüshadır. 130x80 mm. ebatında, rik'a hattıyla yazılmış, yeşil meşin ciltli, söz başları ve cetveller kırmızı, satır sayısı 16 olup 249 varaktan ibarettir. Varakları düzgün biçimde sıralanmamıştır. Nüshada 54a-54b-55a-55b varakları, 64a-64b-65a-65b-66a-66b-68a-68b ile yer değiştirmiş biçimdedir. Ayrıca nüshanın sonunda, nüshayı elinde bulunduran kişiye ait olduğunu tahmin ettiğimiz iki kız çocuğunun doğumunda bahseden iki ayrı varak mevcuttur.
2. Nüsha: Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Bölümü Arşiv No: 06 Mil Yz B 1114, Dvd No: 1808 ile kayıtlıdır. 260x155-190x93 mm. ebatlarında, 21 satır ve 135 varaktır. Harf filigranlıdır, nesih hattıyla yazılmış olup şemseli, zencirekli, köşebentli, kahverengi meşin ciltlidir. Cetvelleri ve söz başları kırmızıdır. Bu nüshada 183a-183b ve 184a-184b varakları eksiktir. Nüsha kısmen yıpranmıştır.
3. Nüsha: Mısır-Kahire Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Koleksiyonu'ndadır. Rik'a hattıyla yazılmış olup 21 satır ve 99 yapraktan oluşmaktadır. 245x185 mm. ebatındadır.

Tüm gayretlerimize rağmen *Âsâr*'ın Kahire'deki nüshasına ulaşamamıştır. Bu yüzden çalışmamızda metin kurmak amacıyla, eksiksiz nüsha olduğu sonucuna vardığımız Süleymaniye Kütüphanesi nüshası ile Milli Kütüphane nüshalarını esas aldık.

⁸⁰ Bkz: Akot, s.82.

3.4. ÂSÂRU'L-MÜŞTÂK ESRÂRU'L-'UŞŞÂK TENKİTLİ METİN

Hāzā Kitāb-ı Aşār-ı Müştāk⁸¹

[1b] Bismi'llāhi, yā vedūd yā Allāh elḥamdulillāh ve's-şalātü 'alā rasūlillāh⁸².

Hakḳ subḥānehu ve te'ālā -celle celālehu⁸³ - ḥazretleriniñ ism-i mu'allālarıyla kendine çok ḥamd u şenā-yı firāvān ve maḥbūb-ı mergūb-ı müsteşnā ya'nī resūl-i kibriyā ve ḥabīb-i Hüdā Muḥammedü'l-Muştafā -şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi vesellem⁸⁴ - efendimize biñ zevḳ ve yüz biñ 'aşḳ u şevḳle şalavāt-ı bī-pāyān ederim ki; işbu ḥālet-i 'aczi ḥayrānlığımla ve ḥātır-ı perākende-i perīşānlığımla bi-'avn'illāhi'l-meliki'l-müste'an işbu kitāb-ı müsteḥabda meşṭūr u mezkūr zevāt-ı zī-şān ve ḥazerāt-ı pīrān-ı 'azīzānıñ aḳvāl u ef'āl ve aḥvāllerin ez-be-her ibḳā-yı nām [u] [2a] şān-ı ḥazret-i sultān-ı rūḥ-ı revān efendimiz tarafından me'mūren muvaffak olup, ancak yirmi yedi cüz'ünden yedi cüz'ü tesvīd, mā-bāḳı yirmi cüz'ü terk ve metrūk ḳalmış iken ḥālā şadr-ı şudūr-ı ekrem bedr-i būdūr-ı efḥam naşīr-i nuşret-resā-yı 'asākīr-i Arz-ı Rūm⁸⁵ zahīr-i ḥācet-revā-yı cüyüş-ı muvahhidān-ı ümem zīyā-yı şā'şā'ā-ārā-yı eḳālīm-i 'ālem, devletlū, nuşretlū, merḥametlū, veliyyü'n-ni'am, fārūḳiyyü's-şiyem, bermekirū'l-kerem, İskender-ḥaşem, fātih-i Mısr [u] Kāhire⁸⁶ el-Hac Yūsuf Ziyā Paşa -'āzāmā'llāhu eclālehu⁸⁷ - efendimiziñ çerāğ-ı zīyā-pīrāları sābıḳān vālī-i 'Arz-ı Rūm-ı behcet-rūsūm, vezīr-i āşaf-naẓīr, el-merḥūm 'Abdī Paşa -rahīmehu'llāhu te'ālā⁸⁸ - ḥazretleriniñ maḥdūm-ı 'arāfet-rūsūmları, müderris-in-i kirāmdan tarīḳāt evlādım, vāḳıfū'l-esrār, kemāletlū, necābetlū, cānım cānānım, nūrum 'Oşmānım, es-Seyyid Nūrī 'Oşmān-dīdār Begefendi -zāde'llāhü 'ilmühü ve 'irfānühü şadaḳahü ve beyānehü⁸⁹ - [2b] ḥazretleri, müsvedde-i mezkūreyi itmāmını niyāz ve tekmīline teşevvūḳ-sāz olduḳda, müceddeden şevḳe gelip خیر الکلام ما قل و دل mā-şadāḳıyla yirmi yedi cüz'i bālīg ve ekşer cüzleri bilā-tesvīd taḥrīr ve bi-ḥamdillāhi'l-meliki'l-

⁸¹ Hāzā Kitāb-ı Aşār-ı Müştāk S: M nüshasında yoktur.

⁸² "Allah'ın adıyla... Ey Vedud! Ey Allah! Hamd Allah'a mahsusdur. Salat Allah'ın Resulü üzerine olsun."

⁸³ "O'nun şanı ne yücedir!"

⁸⁴ "Allah'ın selamı ve salatı üzerine olsun!"

⁸⁵ Arz-ı Rum M: S nüshasında yoktur.

⁸⁶ Kāhire M: S nüshasında yoktur.

⁸⁷ el-Hac Yusuf Ziyā Paşa āzāmālāhū eclālehū M: S nüshasında yoktur.

⁸⁸ "Allah ona rahmet eylesin!"

⁸⁹ "Allah onun ilmini, irfanını açık ve ziyade etsin!"

⁹⁰ "Kelamın en hayırlısı kısa ve en delaletli olanıdır."

⁹¹ "Söz sözü çeker."

mu‘îni’n-naşîr itmâm ve resîde-i derece-i hitâm olup medîne-i Bidlîs ve Arz-ı Rûm ve İslâm-bol ve sa’ir bilâd-ı Rûm’da kâ’in tarîkât-ı Kâdiriyye ve Nakşibendiyye üzere evlâdlarım dūdmân-ı dervîşâna ve ba‘zen ma‘rifet-mend-i gevher-şinâs olan yârân-ı ‘azîzâna birer nüshâ-i tenmî‘at-ı gayret-i tâze tarafında sebeb-i hânde ya’nî güldürecek bir hoş eğlencedir, diye ihdâya niyyet olundu.

Aşhâb-ı hâl ve erbâb-ı kemâl zevât-ı kirâm ve hâzret-i zül-ihtirâmdan ricâ ve niyâz olunur kim, ba‘zı mahallerinde hâlet-i [3a] hayret ve cezebât-ı hayrânî ile imlâ ve inşâsında galât ve nokşânı var ise de mahv u işbâtına himmet ve şîhâtine râğbet buyurup dîde-i istihzâ’ ve çeşm-i hakâret-i hūd-bîn ü hūd-nümâ ile kuşûra nazar buyurulmaya. Zîrâ işbu nüshâ-i şevk-bağşâ ve şahîfe-i ferâh-fezâ, fâsıkânîñ fışk [u] fesâdına imdâd, ‘âşıkânîñ ‘aşkıñı ziyâd ve ‘ârifânîñ mâye-i ser-mâye-i ‘irfânîñ izdiyâd eder, her varâkı bir mihekk-i imtihân ve her bir şahîfesi bir âyîne-i şüret-nümâ-yı ‘âlemiyândır. Âyîne-i didem[de] hâtıra bir fıkra-i latîfe geldi.⁹²

Hikâye-i garîbe:⁹³

Bir vakitte⁹⁴ diyâr-ı Mısr u Kâhire’den yeñi gelmiş bir ‘Arap câriyesi, Esîr Bâzârı’nda her bir endâm âyînesine nazar edip kendi rûy-ı siyâhınıñ ‘aqsini temâşâ eyledikde, kemâl mertebe âyîne-i mezkûreye infi‘âl edip şikest eylemek sevdâsına düşdügünü, bir harîf-i zarîf aňlayıp nihânî [3b] yanına varıp demiş kim; “Be-hey vebâ pâyesiyle mübârek, kendi vech-i siyâhınıñ âyine-i mücellâda müşâhede edip âyîneye kabâhat bulup infi‘âl buyurmayasınız kim eger kabâhat var ise cenâb-ı cenâbet-ma’ab-ı habâset-nişâblarınıñızın⁹⁵ vech-i menhûse-i nâ-melâhatiñdedir. Zîrâ işbu mir‘ât-ı mücellâ ve secencel-i şüret-nümâ-yı muşaffâ, siyâhı siyâh, beyâzı beyâz çirkîni çirkin, güzeli güzel⁹⁶ gösterir. Ancağ bende bir mu‘âlece nev‘inden bir ‘ilâc vardır, saña verelim, sırrâne yüzüne sür. İn-şâ’allâh sen dağı beyâz câriyeler gibi revâc u izdivâc bulursun.” diye bâzâra varıp, bir miğdar tebeşir alıp,⁹⁷ kendine verip

⁹² âyîne-i didem[de] hâtıra bir fıkra-i latîfe geldi M: âyine-i didemde bir fıkra-i latîfe geldi hâtıra S

⁹³ hikâye-i garîbe S: M nüshasında yoktur.

⁹⁴ bir vakitte M: S nüshasında yoktur.

⁹⁵ habâset-nişâblarınıñızın S: hıyânet-nişâblarınıñızın M

⁹⁶ güzel S:mümtâz M

⁹⁷ alıp S: gelib M

bî-çāre nākışa daḥi şu ile pākīze⁹⁸ ezip, geregi gibi yüzüne gözüne sürüp meydāna geldikde, cemī‘-i ḥalāyıklar el ele çalıp kākāha ile gülmüşler, gülüşmüşler. Fe’fhem ya‘nī aḥla kim ne gūne [4a] darāyişler ve cünbişler. İşte böyle şātır bāşı ‘azizā.⁹⁹

Beyt:

İşbu esrār-nāmemiz āyīne-i ‘irfāndır

Nik ü bed kendiñ görür mir ‘āt-ı hoş-bünyāndır

Hikāye-i ‘acībe:¹⁰⁰

Bir vaqt-i şabāḥ bir pārsā-yı ehl-i şalāḥ ve şāḥib-i felāḥ belki ehl-i ḥāl şādıku’l-makāl, nezd-i fakīrāneme gelip; “Es-selāmü ‘aleyke ey Müştāk-ı dīdār.” “Ve ‘aleykümü’s-selām ey efendi-i nāmdār.” deyip kendine kıyām ve dest-būsuna ikdām etdikde, ol hemān elim alıp muḥkem tutup taḫbīle ibrām etdikde; “Estağfiru’llāh be-hey efendi, sen beni ‘āşī işitdiñ, ne bu ḥālet ve ne bu keyfiyyet?” deyip su’ālimize cevāb eyledi kim; “Ey Müştāk-ı dīdār-ı yār, eger baña¹⁰¹ ḥelāl ederseñ saña bir beşāretim var. Dün gece, seniñ te’līf etdigin kitābıñ mübāḥeşesi beyne’l-iḥvān [4b] güzērān edip, ba‘zıları begenip pesendīde kılıp taḥsīn ü āferīn etdiler ve ba‘zıları مشتاق کجا تا لیف در کجا¹⁰², ol bir şā‘ir ādemdir, varsın birāz ebyāt u eş‘ārına revāc verip احسنهم اکذبهم¹⁰³ mişdākıyla iğrāk-ı mübālağayla durūğ-ı bī-furūğına revnāk versin, diye iṭāle-i lisān birle leb-cünbān oldular. Lākin ‘alīma’llāh ben bir söz söylemeyip sūkūt etmiş idim. Anlar gitdikden soñra ḥāba vardım. ‘Ālem-i ma‘nāda gördüm ki, sen bir ‘azīm ḥadīka-i dil-ārā ve bāğiçe-i müsteşnāda oturup kitāb-ı mezkūru yazar idin ammā ol bāğiçe-i vālānıñ her bir der-i dīvārında ve¹⁰⁴ ‘umūmen evrāk-ı eşcārında, Aşāru’l-Müştaş Esrāru’l-‘Uşşāk¹⁰⁵ yazılmış idi. Ol bāğceniñ ḥademelerine işbu keyfiyeti su’āl etdikde, bu kitāb-ı müsteṭābın bir maḥallinde bir lafz rızā-yı Bārī’ye

⁹⁸ pākīze S: pak M

⁹⁹ “Neşelen ey kıymetli!”

¹⁰⁰ hikāye-i ‘acībe S: M nüshasında yoktur.

¹⁰¹ baña M: beni S

¹⁰² مشتاق کی تا لیف در کی M: مشتاق کجا تا لیف در کجا [Müştaş nereden, eser telif etmek nereden?] : S

¹⁰³ “Onların en güzeli en yalan olanıdır.”

¹⁰⁴ ve M: S nüshasında yoktur.

¹⁰⁵ “Müştaş’ın eserleri, âşıkların sırlarıdır.”

mutābık ve muvāfık gelip işbu bāğiçede bu hālet [5a] zuhūr ve bu yazılar meşhūr olmuşdur. Hakkı toğru sözüm toğru, uykudan uyandım ve uyanıp¹⁰⁶ i‘tizāra geldim.” dedikde fakır dedim ki; “Yā-hū cenābınız aşhāb-ı mutaşavvıfa ve erbāb-ı tarīkat-ı ‘aliyyeden olunduğunuz mebnī ehl-i tarīkatın rū’yā ve gördükleri düş ya‘nī ma‘naları āfākī olmayıp enfüsī olmağla gördüğün işbu rū’yā, kendi derūnuñdaki gönül bağçelerinde olan āşār-ı kerāmet ve ihtirāk-ı ‘ādāt kabilinden bir ma‘nā olmak gerekdir. Hoş imdi biz daği i‘tikād-ı tām ve ihlāş-ı tamām ile gördüğün rū’yāyı ve āfāk u enfüse şāmil zāhiren ve bāṭinen kabūl edelim ‘azizā.¹⁰⁷ Fakır daği işbu rū’yāñızı¹⁰⁸ muşaddik, üstādım kerāmetlü H‘āce Neş‘et Baba -rahimehu’llāhu te‘ālā- dan işitmişim, buyururlar idi kim; “Cenāb-ı Firdevsī-i Tūsī ḥazretleriniñ zamān-ı ‘arifānelerinde bir şūfī pārsā var imiş. Dā‘imā müşārūn ileyh ḥazretlerini [5b] ğıybet eder imiş. Ol eşnālarda Firdevsī vefāt edip pārsā-yı mezkūr bir gece ‘ālem-i ma‘nāda görür kim Firdevsī merhūm, cennet-i firdevsde ḥūrān u ğilmān ile şādān u ḥandān¹⁰⁹ seyr ü seyerān eder imiş. Pārsāya şormuş ki: “Ey pārsā, ‘ālem-i dünyāda¹¹⁰ sen baña niçin ta‘n u teşnī‘ birle aṭāle-i lisān birle inkār u āzār eder idin?” Pārsā demiş kim; “Sen dünyāda *Şeh-nāme* te‘līfinde ‘ömr-i nāzeniniñ Mecūsiler midḥatlerinde şarf eder idin. Li-ecli-zā¹¹¹ ğıybet edip ezā eder idim ammā sen işbu cennet-i firdevsde ḥūrān u ğilmān ile seyr-i gülistān u şafā-yı temāşā-yı cāvidān, neden şāyeste vü şāyān oldun? Benim saña sū‘-i zānnımıñ iktizāsı böyle olmayacak idin.” dedikde, Firdevsī tebessüm edip buyurmuşlar kim; “Ey sūfī, şer‘ān sū‘-i zānn cā‘iz midir? Yā-hū benim işbu devlet-i ‘uzmāya [6a] nā‘il ve bu maḳām-ı ‘aliyyeye vāşıl olduğuma sebep, seniñ beğenmeyip ğıybet edip sū‘-i zānn etdiğin *Şeh-nāme* kitabınıñ faḳat işbu bir ferdedir ki vaḥdet-i bārīde söylemiş idim.” Beyt:¹¹²

خداوند بالا و پستی تویی

¹¹³ ندانم چه هستی و هرچه هستی تویی

¹⁰⁶ uyanıp S: inanıp M

¹⁰⁷ ‘azizā M: azizen S

¹⁰⁸ rū’yāñızı M: rū’yāyını S

¹⁰⁹ ḥandān M: ḥandān S

¹¹⁰ dünyāda S: dünyādada M

¹¹¹ “Bu yüzden...”

¹¹² beyt S: M nüshasında yoktur.

¹¹³ M : خداوند بالا و پستی تویی ندانم چه هستی و هرچه هستی تویی : “Yukarımın ve aşağımın hükümdarı sensin! Sen nesin bilemedim? Her ne var ise sensin!” S

beytini okuyup menkıbeyi söylediğimde kemâl mertebe hoşlanıp; “Ey Müştâk, in-şâ’allâhu te’âlâ sen daği işbu te’lîf ettiğin kitâb-ı müsteţâb sebebiyle nâ’îl-i rızâ-yı rahmân ve vâşıl-ı ser-menzil-i ‘îrfân olursun. ¹¹⁴اودعناكم سلام عليكم” dedi ve gitdi. Biz yine kendi sözümüze gelelim ‘azîzâ.

Hâliyâ medîne-i Bidlîs’de sâkin, devletlü, ‘inâyetlü,¹¹⁵ kerâmetlü, velâyetlü, ğavsu’llâhi’l-a‘zam, kıţbu’llâhi’l-ekrem, veli-ni‘met-i ‘âlem, meczûb-ı cezebât-ı rahmânî ve vâkıf-ı serâ’ir-i subhânî, Ahlaţ Şeyhi şöhretiyle şehir,¹¹⁶ es-Seyyid eş-Şeyh [6b] ‘Uryânî Baba -sellemehu’llâhu te’âlâ¹¹⁷ - efendimiz hâzretleriniñ bir gün ziyâret-i evliyâ-i nu‘mânelerine varacak oldum, işbu kitâbın tesvidâtın koynuma koydum. Tefe‘ül bi’l-hayr niyetiyle; “Bağalım ne buyururlar?” diye huzûr-ı devletlerine varıp kadem-i muhteremleriñ ba‘de’t-takbîl kıyâmen el kavuşdurup nuţk-ı pâklarıñı gözetdikde, kendine mahşûş ıstîlâhât-ı devletleriyle; “Otur kırbân âferîn, Müştâk koynunu cevâhirlerle tıldırmuş.” ve gene on dağıkadan şoñra; “*Âşâru’l-Müştaş Esrâru’l-‘Uşşâk*” telaffuzuyla üç kerre nuţk buyurmuşlardır. Fakîr, eşnâ-yı te’lîfde bir şeb gene ma‘nâda gördüm ki; “İşbu kitâbı her kim hâmil olursa beyne’n-nâs şîrîn ya‘nî tatlı olur.” diye baña söylediler. ‘Acabâ işbu ru’yâmız şahîh mi, degil mi hülyâsıyla hâmil oldum ve bir merd-i mu‘annid huzûruna varıp ‘izzet [7a] buldum ve bir kaç def‘a daği tecrübe olundu. Fakîriñ muhibblerinden bir az ahibbâlarımız, işbu kitâbdan tefe‘ül edip ‘aynı ‘aynıyla zuhûr eyledi diye fakîre haber verdiler.¹¹⁸ Mâ-ğaşal¹¹⁹ kişi kendi isti‘dâdını göre kendi hûlûşunuñ bârını bir ihlâs-ı tām olmayınca ism-i â‘zam daği olur ise işde öyle. Hâ sen boş söyle, boş çile.¹²⁰ ¹²¹انما الاعمال بالنيات و لكل امرئ ما نوى İşde böyle şâtır bâşi.

¹¹⁴ “Biz size veda ettik, selam sizin üzerinize olsun. ”

¹¹⁵ ‘inâyetlü M: S nüshasında yoktur.

¹¹⁶ şehir M: şerir S

¹¹⁷ “Allah onu selametli kılsın!”

¹¹⁸ fakîre haber verdiler M: S nüshasında yoktur.

¹¹⁹ mâ-ğaşal S: M nüshasında yoktur.

¹²⁰ hâ sen boş söyle boş çile S: hâ sen boş söyle boş çile boş M

¹²¹ “Ameller niyetlere göredir ve kimse için niyet ettiği vardır. ” Buhârî, *İmân*, 1; Müslim, *İmâre*, 155.

حمد بی حد و بلا غایه خدرا که خداوند قدیمست کریمست و رحیمست و حلیمست خدا فاعل مختار
همین غافر و غفار همین ساتر و ستار همین قاهر و قهار انکه یک کنز نهان بود ازل کرد محبت که
شود عارف و معروف بود و اصف موصوف شود کاشف و مکشوف بود فاتح مفتوح شد مرادش ز
عدم روی [7b] نمود آدم و حوا زهی خالق یکتا زهی عالم و دانا زهی شاه تجلی تبارک و تعالی
حبذا موجد این عشق محبت که بشد عاشق دیدار طلب کار و فادار زهی خواجه بازار خریدار
محمد یعنی آن احمد مختار که از برتو انوار هویت لمعان شد مرطارم جان شد شر عالمیان شد جهان¹²³
دار جهان شد همه دم بروی و بر آل بر اصحاب بر اولاد و ابادا معلا و مذکا صلوة و سلاما

El-meded el-meded, ey ‘âşık-ı dīvāne vü ferzâne vü mestâne gönül, cehd kıl sen
seni fehm eyle ki sen Tūr-ı tecellā-yı Hüdā’sın, daḥi hem maşrık-ı envār gönül,
mağrib-i akmār gönül, maḥzen-i esrār gönül, ma‘den-i âşār gönül.

Maḫşad-ı aḫşā sensin, âyine-i dīdār İlāhî, saña sen eyle naẓar, şerrini gider, diñle
ḥaber, çekme keder, ḥ‘āb yeter āh gönül, [8a] bir kez ol āgāh gönül, ey yüce dergāh
gönül, taht-ı Şehinşāh gönül, sendedir Allāh gönül.

Maṭlab-ı a‘lā gönül, bir zamān Mecnūn olup zār-i serāsime ve perākende [vü]
perişān gönül, vālih ü ḥayrān gönül, ḥaste-i hicrān gönül, sīnesi sūzān gönül, dīdesi
giryān gönül, ağlaya ağlaya āfāḫı tolaşdın, nice biñ renge bulaşdın, ‘āḫibet ‘aşḫa
şataşdın, hele Leylā’ya ulaşdın, gözün aç ey dil-i şeydā, gönül ḥazret-i cānānı
seversen, gözün aç baḫ gönül, şāhibü’l-eşvāḫ gönül, hem-dem-i ‘uşşāḫ gönül,
maḥrem-i Müştāḫ gönül, ‘âşık-ı ḥallāk gönül, sendedir sende ḥudāvend-i kerim, luṭf-
i ‘amīm, Rabb-i raḥīm, yār-ı ḫadīm, ḥazret-i Mevlā.

¹²² بسم الله الرحمن الرحيم [Bismi'llāhirrahmanirrahim] M: S nüshasında yoktur.

¹²³ “Mehmet Ağa Baba, Ey aziz! Sonsuz ve sınırsız hamd o Allah’a ki o İlâh kadimdir, cömerttir, bağışlayıcıdır. O İlâh dilediğini yapandır. O, hem bağışlayan hem de bol bol bağışlayandır. O zat hem [ayıpları] örten hem de fazlasıyla örtendir. O hem kahreden ve fazlasıyla kahredendir. O zat ki bir gizli hazinedir, ezelde muhabbeti yarattı. O zat bilen ve bilinen oldu. VASFEDEN ve VASFEDİLEN oldu. Keşfeden ve keşfedilmiş oldu. AÇAN ve AÇILMIŞ oldu. Onun muradı yokluktan Adem ve Havva’nın var olması oldu. Ne güzeldir biricik Yaratıcı, ne güzel alim ve bilen, ne güzel tecelli sultanı, mübarek ve yüce oldu. Ne güzel bu muhabbet aşkını var eden ki cemaline aşık olan istekli ve vefalı oldu. Ne güzel pazarın hocası ki alıcısı Muhammed yani o seçilmiş Ahmed oldu. Onun varlık nurlarından parladı. Bu sebepten güneş görünür oldu. Her vakit ona, ailesine, yakın arkadaşlarına, çocuklarına, çocuklarının babalarına yüksek salat ve selamlar olsun.”

Li-nāmiḳihī'l-Müşṭāk:¹²⁴

این دو رباعی دلنشین شبیه دو محبوب نازنین است

ای دل تو چرا زیاد حق حیرانی
انراکه تو میجویی تو خوش میدانی
جون بیت الهی شده قلب مؤمن
بیکنانه مشوکه خانه رحمانی

ای دل ز خدا هیچ مشو بیکنانه
مقصود همینست دیگر افسانه
جوبنده او باش همین در همه جا
در مدرسه در خانقه و میخانه¹²⁵

Aṣārū'l-Müşṭāk Esrārū'l-'Uṣṣāk¹²⁶

زیور سر لوحه عرش عظیم بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذى منّ علينا بتشریفات تعظیمات تکریمات کرامات و لقد کرمنا بنی آدم ای الانبیاء الذین نور الله
قلوبهم بانوار تجلیات الرّحانیة الانسانیة آنسوا بآثار رقایق حقایق دقیق الایمانیة و امنوا بالله الذى احاط
قلوبهم بعلمه و بذاته و بصفاته یتقنوا و تعارفوا باخلاص الامعانیة العرفانیة و امنوا بامنیة لا خوف علیهم و
لا هم یحزنون باطمینان الجنانیة و الصلوة و السلام على سیدنا و سندننا و مولانا محمّد المصطفی و حبیبنا
المجتب و على اله و اولاده و اخراره و ازواجه و اتباعه و انصاره ابدأ دائماً مداماً و سرمداً¹²⁷

¹²⁴ li-nāmiḳihī'l-Müşṭāk S: M nüshasında yoktur.

¹²⁵ “Gönüle gelen bu iki rubai iki ince sevgilidir: Ey gönül, sen niye Hak zikrinden şaşkın olursun? Sen onu istersen ne hoş meydana, çünkü müminin kalbi Allah’ın evidir, yalnız Rahman’ın hanesidir. Ey gönül, Allah’tan sakın ayrı kalma; maksut da odur, kendisine kul olunacak da odur. Her bir mekanda, hem medresede hem tekkede hem de meyhanede...”

¹²⁶ Aṣārū'l-Müşṭāk Esrārū'l-'Uṣṣāk S: M nüshasında yoktur.

¹²⁷ “Büyük arşın baş levhasının süsü: Esirgeyen ve bağışlayan Allah’ın adıyla.

Bize büyük şerefler ve cömert ikramlar bahşeden Allah’a hamd olsun. Muhakkak biz, Ademoğlunu şerefli kıldık. Yani insani ve ruhani nurların tecellileriyle nebilerin kalplerini nurlandırdık, onlar da hakikatin ince eserlerine ve imana ait inceliklere yakınlık kazandı. İlmiyle, zat ve sıfatıyla kalplerini kuşatan Allah’a iman ettiler. Marifetullahı dikkat kesilerek ihlasla tam bir yakınlık ve marifet elde ettiler ve emniyetle iman ettiler. Onlar için ne bir korku vardır ne de hüzn. Zira kalpleri doyuma ermiş, tatmin olmuştur. Salat ve selam önderimiz, dayanağımız ve efendimiz, seçilmiş habibimiz Muhammed Mustafa ve onun ailesi, evlatları, hanımları, azat ettikleri, ona uyanlar ve yardım edenler üzerine olsun, ebediyen. “ İsra,70.

Ṭardiyye-i şu‘ arā-yı münacāt, li-cenābi kâzî'l-hacāt ve mücîbi'd-da‘ vāt

*Yā Rab bi-hakki şah-ı kevneyn
Yā Rab bi-sırrı kabe-kevseyn
Kıl gönümü ‘aşk-ı pāk ile zeyn
Çün hāne senüñdür eylegil şeyn
Teşrîfe hezār merhabālar*

*Teklîfe ne hacet ey dil-ārā
Dîdārına muntazır ahibbā
‘Arz eyle cemālın kıl tecellā
Ser-mest-i vişāl olup ser-ā-pā
Hayrân ola ser-ā-pā gedālar*

*Ey pâdişāh-ı diyār-ı vaḥdet
Şehinşāh-ı ‘ālem-i hüviyyet
Hāl ehli eder mi terk-i fırsat
Fırsat çū ğanîmetest elbet
Ferdālara kılmaz âşinālar*

*Mā gerçi şehā günāhkārım
Der-zenb-i vücūd şermsārım [9b]
Bā-‘aczi velî ümîd-vārım
Cüz ‘acz-ı dîger hüner ne-dārım
Dergāhına geldi bî-nevālar*

*Çün nāzil oldu semādan esmā
Her şahşa bir ad¹²⁸ oldu peydā
Bu bendeye daḥi kıldık ‘atā
Müştaş-ı Cemāl ile müsemmā
Beyhūde midir bu mā-cerālar*

¹²⁸ ad S: işm M

Dīger münacaāt-ı mülemmā-şifāt

Yā rāhime 'l-ḥalāyık yā vāhibe 'l- 'atā
Nercu belā-yı 'āşkike bi'ş-şıdķı ve'r-rıdā

Yā Rabb bi-ḥaḳķı zātike min gayrī zātike
Lā tūdrikü 'l- 'ukul bī-esrārike 'l-ḥafā

Sensin bize beyān eden ud' unī estecib¹²⁹
İltāf binā bī-lutfike yā semi' e'd-duā

Yā Rabb bī-ḥaḳķı sırr-ı rububiyet ki kes
Vākıf neşod be-ma' rifet tā neşod fenā

Mārā zimā-yı mahv bekun der fenā-yı mahz
Tā cān kuned müşādehe-i şāhid-i beḳā

Yā Rabb be-kerihā-yı yetimān-ı müstemend [10a]
Yā Rabb be-nālehā-yı faķirān-ı bī-nevā

Müstağniyem bekun zī-ḥalāyık be-faḳr-ı tām
Tā be-kemāl-i faḳr şevem naīl-i gınā

Yā Rab be-sırr-ı server-i kevneyn-i Mustafā
Müştaşķ'ı ' āşķ-i pāk ile ḳıl mazḥar-ı liḳā

Tā kim cemāl-i pākini ḳılsın müşāhede
Olsun şerāb-ı şevḳ ile ser-mest-i eynemā

¹²⁹ “Bana dua edin size icabet edeyim.” Mü'mîn, 60.

Meded ey şāh-ı Resūl mefḥar-i küll kân-ı ‘aṭā
Meded ey şems ü ḍuḥā nūr-ı Hudā bedr-i cüdā

Meded ey seyyid-i kevneyn Resulü’s-seḳaleyn
Meded ey cedd-i Hüseyn server-i ceş-i şühedā

Meded ey ḥulḳ-i ‘azīm ṭab‘ı selīm dürr-i yetim
Meded ey gevher-i gencîne-i esrār-ı Hudā

Meded ey şem’-i zıyā-güster-i bezm-i lāhūt
Meded ey meş’ale-i şa‘şa‘a-pīrā-yı verā [10b]

Ey nebiyyü'l-‘Arabī pādişeh-i Rūm [u] ‘Acem
Ve’y ḥabībü'l-medenī şāhid-i şehr-i Baḥā

‘Āşḳ-ı pākiñle feleklerde melekler her ān
Zühre-veş rakşa girer ser-te-ser şevḳ ile hep¹³¹

Ḥāṭır-ı pākin için Ādem'e oldu ikrām
Ve nefāhtü fihī min rūḥı¹³² buyurdu Mevlā

İsmiñi vird-i zebān etmek için Nūḥ-ı necā
Etdi Ṭūfān-ı belāda nice biñ zevḳ ü şafā

Yümn ile Mekke’de olmasa idi mevlūduñ
Ḥalīl İbrāhīm eder miydi o vādide binā

Mazḥar-ı şabrın eger olmasa Eyyūb Nebī
Hic taḥammül mü olurdu¹³³ bu kadar rence şehā

¹³⁰ “Kainatın ileri geleninin na’tı hakkındadır.”

¹³¹ zühre-veş rakşa girer ser-te-ser şevḳ ile hep S: zühre-veş rakşa girer şevḳile hep M

¹³² “Ona ruhumdan üfledim...” Hicr, 29.

*Ya ‘kūb añmasa eger külbe-i aḥzānda seni
Meh-i Ken ‘ān’a erer miydi şu¹³⁴ maḥzūn ḥāṣā*

*Ḥüsn-i Yūsuf’da melāḥat mi olurdu zerre
Pertev-i ‘aks-ı ruḥuñdan eger almasa zīyā*

*‘Āşık-ı nūr-ı cemālin eger olmasa idi [11a]
Yed-i Beyzā-yı Kelīm’e verilir miydi ‘aşā*

*Ümmetiñ olmaḳ için ḥazret-i ‘İsā-i Mesīḥ
Rūḥ olup göklere çıkdı şu ferīşte-sīmā*

*Her ne var yerde vü gökde melek ü cinn ü beşer
Hep seniñ medḥin eder sākin-i ‘arz u semā¹³⁵*

*Hem Ebū Bekr ü ‘Ömer ḥazret-i ‘Osmān Ḥaydar
Senden öğrendi bular¹³⁶ şıdḳ u edep ‘adl u seḥā*

*Şerbet-i vaşlıñı yād eylemeseydi Ḥasan’ın
İçdigi zehre liyāḳat mi olurdu ‘acabā*

*Seri meydāna koyup yoluna cān vermedi mi
Teşne-leb şāh-ı şehīdān Ḥüseyn-i yek-tā*

*Meded ey yāver-i Müştāk¹³⁷ ḥabīb-i Ḥallāk
Meded ey reh-ber-i ‘uşşāk şefā‘at-baḥşā*

*Ḳalmışım ḥāk-i mezelletde zelīl ü nā-kām
Tut elim eyle rehā ey güher-i müsteşnā¹³⁸*

¹³³ olurdu M-S: ederdı D

¹³⁴ şu M-S: o D

¹³⁵ hep senin medḥin eder sākin-i ‘arz u semā M-S: hep senin medḥ-i şerifinle olurlar güya D

¹³⁶ öğrendi bular M-S: öğrendiler D

¹³⁷ yāver-i Müştāk M-S: şāf‘-i Müştāk D

¹³⁸ ey güher-i müsteşnā M-S: ey şeh-i evreng-i ‘atā D

*Gerçi bir bende-i şermende günāhkārım lîk*¹³⁹ [11b]

*Yine*¹⁴⁰ *dîdārîña Müştākım eyā şems-i duḥā*

Bu nazm-ı mutṭarîd ve fahriyye-i dil-güşā; ḥazret-i kuṭbū'r-rabbānî, ğavşū's-şamedānî, sulṭān-ı küll-i evliyā, şeyḥuna ve mürşiduna es-Seyyid Muḥyi'd-dîn eş-Şeyḥ 'Abdü'l-ḳādirü'l-Gîlānî efendimiziñ bende-i kemîne-i derbānı ve bülbül-i medḥiye-ḡān-ı gülistān-ı 'irfānı olduğuma iftiḥāren medḥiye-i fahriye-i dervişāne-i müştākānemdir:

Muḥammes tercî' iyye-i fahriye¹⁴¹

Pāsbān-ı der-i sulṭān-ı celîlü's-şānız

*Bende-i ḥalka-be-güş-ı ser-i dervîşānız*¹⁴²

Ḳādirîyiz gül-i ser-tāc-ı sırr-ı 'irfānız

Ṭûtî-i velvele-ārā-yı serāy-ı cānız

Bülbül-i bâğçe-i pādişeh-i Geylānız

Biz bir aylık gül için eglenmeyiz mişl-i hezār

Tāzedir gülşenimiz 'aşḳ iledir faşl-ı çehār

Bize revnaḳ veremez nāmiye-i tāze bahār

Açılır güllerimiz feyz-i nefesle her bār [12a]

Bülbül-i bâğçe-i pādişeh-i Geylānız

Pîrimiz basdı ḳadem gerden-i ehlu'llāha

Bāz-veş eyledi pervāz yüce dergāha

Bāzü'l-eşheb dediler mürşid-i dil-āgāha

Her seḥer medḥ ü şenālar ederiz ol şāha

Bülbül-i bâğçe-i pādişeh-i Geylānız

¹³⁹ günāhkārım lîk M-S: günāhkārım ben D

¹⁴⁰ yine S: M nüshasında yoktur.

¹⁴¹ muḥammes tercî' iyye-i fahriye S: M nüshasında yoktur.

¹⁴² ser-i dervîşānız M-S: şeh-i dervîşānız D

*Ḥabbezā mürşid-i ‘İsā-dem ü Kutbü'l-ekrem
Kelīmu'llāh kelām ḥazret-i ğavşü'l-a‘zam
Oğuyup Ğavşiyesin añla kelāmın fe’them
Şıdk ile diñle saña şevk ile evşāfin edem
Bülbül-i bāğçe-i pādīşeh-i Geylānız*

*Dest-i a‘dāda za‘īf olsa mürīdim ede āh
Düşmeniñ qahrederim söyledi bā-‘avni’llāh
Bir olur mevt ü hayātı ruḥ olur ehlu’llāh
Diñle Müştāk-ı cemālī şakıñ olma güm-rāh
Bülbül-i bāğiçe-i pādīşeh-i Geylānız [12b]*

¹⁴³ این نیز قصیده دلامز نصیحت امیزست که دل دیوانه خویش را گفته شد با حروف هجه

*Diñle sözüm añla dilā āyīne-veş bul incilā
Sende mübeyyen¹⁴⁴ ola tā nūr-ı tecellī-i Ḥüdā*

*Mürşide eyle intisāb meclis-i zikre kıl şitāb
Diñle cevāb-ı bā-şavāb tā olasın Ḥüdā-nümā*

*Ḥayy ile bulasın ḥayāt devām ola şifāt u zāt
Keşf ola rāz-ı kâ’ināt sırra olasın āşinā*

*Ya‘nī ki sırr-ı iḥdişāş rüşen ola bu inbiḥāş
Açıla rāz-ı inbi‘āş biline ba‘ş-ı enbiyā*

*‘Aşk ile eyle imtizāc kıl aña ‘arz-ı ihtiyāc
Renciñ olur saña ‘ilāc derdiñ ola saña devā*

¹⁴³ “Gönüle hoş gelen bu kaside, nasihatle karışiktır ki, deli gönül bunu, kendisine hurūf-i hece ile (tertibiyle) söylemiştir.”

¹⁴⁴ mübeyyen M-S: mu‘ayyen D

*Nāleler eyle her şabāḥ tā gele saña inşirāḥ
Vaḳt-i seḫerdedir felāḥ vaḳt-i seḫer olur nidā*

*Ya‘nī ki vaḳit be-imdād Rabbiñe eyle inḳiyād
Gör ne görürsün ey fu‘ād ‘arz-ı cemāl olur saña [13a]*

*Bāğ-ı talebde zār u zār nāleler eyle çün hezār
Tā ola saña āşikār pertev-i ḫüsn-i dil-rübā*

*Maḥv-i vücūd et kıl namāz eyle tazarru‘ u niyāz
Tā ola saña keşf-i rāz işbu fenāda bul beḳā*

*Yāveriñ ola Rabb-i nās nāsdan eyle hirās
Muḥkem olursa bu esās eyleme nāsa ilticā*

*‘Abd-i za‘īfe egme baş rızḳ için olma ten-ḫırāş
Olma müşevveş-i ma‘āş rāzika eyle ittikā*

*Ḥubb-i sivādan ol ḫalāş tā olasın aḫaşş u ḫāş
‘Aşḳ-ı Ḥüdā’yı iḫtişāş eyle ki edesin şafā*

*Ḥālḳ’ı sev bilā-ğaraż ¹⁴⁵ḳulluğun eyle bī-ivāz
Añla nedir edā-yı farz ḳaşdıñ ola hemān rızā*

*Ehl-i rızādadır neşāt zevḳ ü şafā u inbisāt
Ġayr eyle etme iḫtilāt olma muḫibb-i eşḳiyā*

*Nāle-i neyle kıl semā‘ rūḫa ğıdādır istimā‘
Ehl-i hevāya et vedā‘ dost ile eyle inzivā*

*Bülbül-i cānsın olma zāğ ḳılma nişīmeniñ ṭuzağ [13b]
Tā kim ola dağ üstü bāğ işbu zemīn ile semā*

¹⁴⁵ Ḥālḳ’ı sev bilā-ğaraż M-S: Ḥālḳ’ı söyle bi-ğaraż D

*Fa'z u hünerle etme lâf 'aybdır eyleme güzâf
'Aczine eyle i' tirâf 'ucb u tekebbür etme hâ*

*Nefs ü hevâdan ol ırak rûh ile eyle ittifâk
Tâ vere hamr-ı iştiyâk sırrıñâ zevk-i eynemâ*

*Cezbe-i Haqq'la tâbnâk ola ki zamîriñ ola pâk
Sîneñi eyle çâk çâk dostuñ eder saña devâ*

*'Arz eder şâhid-i vişâl saña tecellî-i cemâl
Hâl ola saña bu kemâl vecd ile bulasın liķâ*

*Ey gönül eyle ihtimâm bâğ-ı cemâle kıl hırâm
Mest-i vişâl olup tamâm tâ bilesin nedir fenâ*

*Fânî-i muṭlaḳ ol hemân tâ bulasın beķâ-yı cân
Cân ola sırr-ı mîzbân sırr ede Haqq'a iķtidâ*

*Na'ra-i cezbe-i İlâh hâliñ ola bî-iştibâh
Şevķiñ ola saña güvâh yâveriñ ola kibriyâ*

*Nûr-ı cemâl-i Aḥmedî cezbe-i Muḥammedî
Müşṭâķ' a zevk-i sermedî baḫşedesin hemîn dilâ¹⁴⁶ [14a]*

Ka'be-i mükerreme-i İlâh, u beyt-i mu'azzama-i lî-ma' llâh, secencil-i mücellâ-yı cemâl-i cânân u 'arş-ı mu'allâ-yı cenâb-ı müste'ân olan ḫazret-i cinânıñ ḫâlâ ve dâ'imâ zîver-fezâ-yı mesned-i vâlâ vü revnaḳ-efzâ-yı şa'şâ'-pîrâ-yı câh-ı mu'allâ, a'nî bihi şadr-ı şudûr-ı ekrem, bedr-i būdür-i efḫam ya'nî pâdişâh-ı 'azîmü's-şân u nefḫa-i ḫüdâvend-i melikü'l-mennân, rûḫu'llâhi'r-raḫmân efendimiziñ veziri, vezîr-i Cebrâ'îl-naẓîr, Mikâ'îl-tedbîr, ma'denü'l-hidâyeti ve'l-irşâd, 'aḳl-ı ma'âd efendimize, işbu mü'ellif-i kitâb aḫḳar-ı efḳar-ı dervîşân Müşṭâķ-ı bî-tâb [u] tüvân bendelerinden 'alâ vechi't-teşekkî 'arz buyurduḳları 'arîzaları şüretidir:

¹⁴⁶ Gazelin genelinde vezin aksaktır.

Devletlü ve dirāyetlü,¹⁴⁷ zekāvet ve ferāsetlü, ‘ālī himmetlü, veliyyü'n-ni‘am, İsrāfīl-himem, efendim, sulṭānım ḥazretleriniñ ‘atebe-i sipihr-mertebelerine ‘arīza-i cinān perākende [vü] [14b] perīṣān ve fu‘ād-zār-ı serāsīme vü ser-gerdān ḳulları budur ki, dervīṣ-i dil-rīṣ-i¹⁴⁸ sīne-fikār ya‘nī Müştāk-ı dīdār-ı yār-ı diyār,¹⁴⁹ ‘imāde nūrun mine'l-envār ve sırrın mine'l-esrār¹⁵⁰ şebīh-i şehriyārān, kendi başına sulṭān, ne fikr-i īn ü ne tefekkür-i ān, bī-nām u nişān, seyr ü seyrān edip muḥaṣṣalü'l-imkān له ولا¹⁵¹ Netīce-i kelām; lā şabāḥa lehü ve lā mesā, evvel-i ‘ālem-i ‘ammā ve maḳām-ı ma‘nāda bilā-keyf ve lā-miṣāl, mānende-i Mūsā hemīşe ser-mest-i tecellā-yı Mevlā وخر موسى صاعقا¹⁵² mest-i müdām-ı cām-ı vaḥdet ve müstağriḳ ü envār-ı hüviyyet olup ve lākin kendi kendinden maḥcūb, bī-eşer şebīh-i nuḳūş-ı şuver, naḳḳāşıñdan bī-ḥaber olduğından ḳaṭ‘-ı naẓar ve fihī naẓar, li-mü‘ellifihī:

*Her kim ki sefer kılmasa mānend-i Mesīḥā
Esrār-ı [15a] nihāne olamaz ‘ārif ü dānā*

*Tā ‘ālem-i eşbāḥa nüzūl etmese ervāḥ
Eflāk-i kemāle çıḳamaz olsa da ‘İsā*

Ve li-mü‘ellifihī'l-‘āciz:¹⁵³

*Ervāḥıñā nefḥa-i Ḥüdā’dır
Mi ‘rācı şudūr-ı aşfiyādır*

*Tā cisme nüzūl etmese cān
Ḥasretle eder mi meyl-i cānān*

¹⁴⁷ devletlü ve dirāyetlü M: rāyetlü S

¹⁴⁸ dervīṣ-i dil-rīṣ-i M: dil-rīṣ-i S

¹⁴⁹ Müştāk-ı dīdār-ı yār-ı diyār M: Müştāk-ı dīdār riyār S

¹⁵⁰ “Nurlardan bir nur, sırlardan bir sır...”

¹⁵¹ “En sonunda ona yer ve zaman, beden ve idrak, isim ve adres, söz ve lisan, hal ve beyan yoktur (gerekmez).”

¹⁵² “...Musa, bayılarak yere düştü.” Araf, 143.

¹⁵³ ve li-mü‘ellifihī'l-‘āciz M: āciz S

*Bu tırfa mişâli hoşca diñle
Efsâne değil rumûz añla*

*Ney-zen ki demile ehl-i ‘irfân
Aşlın añıp eyler âh u efgân*

*Her sem‘e kim erse ol dem-i pâk
Meyl etdigine olur talebnâk*

*Ancağ o dem münîf-i ney-zen
Nây olmasa hîç olur mu rûşen*

*Bu cism-i keşîf ü huşk u ebkem
Ol nâye mümeşsil oldu fe‘them*

Li-nâmıkihî:¹⁵⁴

*Kışşadan maķşad olan hıssedir ey cân-ı cihân
Gelelim kışşamıza hısseler alsın yârân*

Dervîş-i müşârun-ileyh bendeleri, ez-berâ-yı kâr-ı ĩn bâzâr, kâr-ğâne-i ‘amâdan revân u vâşıl-ı sırr-ı menzil-i rûh-ı revân ya‘nî ‘âlem-i melekûta cân [15b] atıp يوم السبت برکم¹⁵⁵ ĩtâb-ı müsteğâbına kadar vaţan tutup ol nidâ-yı cân-fezânıñ cevâb-ı bâşavâbın ‘inâyet-i cenâb-ı Mevlâ ile ba‘de‘l-edâ-i ĩlâlât-ı gûn- â-gûn ve tebeddülât-ı buķalemûn birle devrini itmâm, bâ-yâverî-i ĩazret-i ĩudâvend-i selâm, bi‘ş-şıĩĩhati ve‘s-selâmet-i âlem-i ecsâma ĩırâm-ı bî-nişân u bilâ-nâm iken, ism-i Muşţafâ ile benâm-ı hem-nâm [u] müsemmâ¹⁵⁶ ĩazret-i seyyidü‘l-enâm olup الثريعت اقوالى و الطريق¹⁵⁷ ĩadîş-i şerîfi me‘âliyle ĩavl-i ĩazret-i ‘aleyhi‘s-selâm münķâd ve ef‘âliyle mu‘tâd ve ĩâl-i pür-kemâline i‘timâd u inķiyâd me‘mûl iken hengâm-ı

¹⁵⁴ Li-nâmıkihî S: M nüshasında yoktur.

¹⁵⁵ “Ben sizin Rabb’iniz değil miyim ?” A‘râf, 172.

¹⁵⁶ hem-nâm müsemmâ S: hem-nâm hem müsemmâ M

¹⁵⁷ “Şeriat sözüm, tarikat fiillerim, hakikat halimdir.”

bulûğ-ı şūrīye resīde oluna kadar, riyād-ı bī-mā-yı hevā-yı tıfliyyet ü emşāl [u] akrān-ı şıbyān ile mel‘abe-i şabāvet edip ba‘dehu Mollā Cāmī’nin;

متاب از عشق کرجی مجاز ست
158 که ان بهر حقیقت کار سازست

ferd-i meşhūrasınıñ mezāyā-yı mestūresine vāqıf ve nükte-i [16a] hafıyyesiyle ‘ārif olup, her gördüğü cemāl-i zībāya meftūn ve her bir peri-peyker Leylā-yı müsteşnāya Mecnūn, her Şīrīn’e Ferhād-ı küh-ken ve her ‘Azrā’ya Vāmık bir miḥen, mā-ḥaşal bir müddet-i medīde āteş-i ‘aşq-ı mecāzīde sīne-sūzān, dīde-giryān, zār u serāsīme vü sergerdān ve bu bendeleriñ daḥi kendi gibi rüsvā-yı cihān edip encām-ı kār-ı ḥāl zār u nizārlarına teraḥḥumen şefkat ve bir vaqıt-i ye’s ü nedāmetlerinde ḥalvete fırsat bulup, pende āgāz ve naşīhata dem-sāz olup söyledim: “Be-hey āşıq-ı zār u bī-ḳarār ve’y Müştāk-ı dīdār-ı yār, seni diyār-ı ‘amādan ‘ālem-i melekūta ve ‘ālem-i melekūtdan işbu ‘ālem-i nāsūta gönderen cenāb-ı Perverdigār, niçin gönderdi neye geldin, ne edeceksin ve nereye gideceksin yā-hū ‘azīzā?¹⁵⁹ İşbu ‘ālem-i ecsām, her çend ‘ālem-i nā-fercām-ı fenādır ve lākin mezra‘a-i nüzhetgāh-ı ‘ālem-i beḳādır, āvān-ı fıtrat u zamān-ı ḥılkatde bi-iktizā-yı ḥālet-i beşerıyyet, saña reng-ā-reng emānetler i‘ṭā [16b] ve nev‘ nev‘ dūrer [ü] güher-i müsteşnālar ihdā olunduḡdan mā-‘adā, benim gibi bir āyīne-i mücellā ve secencel-i Mevlā-nümā i‘ṭāsīndan ḡaraż, dem-ā-dem ü dā‘imā zıkr [ü] fikr-i cenāb-ı Mevlā ile müsayḳal u muşaffā ve dīde-i şevḳ-i Hūdā ile ruḥsārıma temāşāya idmān, tā ḥüsn ü ān ḥāzret-i pādīşāh-ı zī-şān ya‘nī ḥāzret-i sulṭān rūḥ-ı revān efendimizi seyerān edip, nefsiñi bilip, Rabbīsini bulup, aşlına erip, işbu tūmtūrāk-ı mecāzdan fāriḡü'l-bāl olup ve muḥabbet-i ḥāzret-i cānānı ḥaḳīḳate meyl-i vişāl lāzım deḡil mi?” deyip tevbīḥa dem-sāz, gāh nāz u gāh niyāz ile المجاز مقنطرة الحقيقة¹⁶⁰ ḥadīş-i şerīfiniñ ḥüccet-i münīfini ibrāz ederek hele bi-ḥamdi'llāhi'l-meliki'l-mennān ol ḳanṭaradan güzerān maṭlab-ı a‘lā ve maḳşad-ı aḳşā olan semt-i ḥāzret-i cānāna ‘azīmet-i çāre-cūyān olup lākin ol şāh-rāh-ı vālāya bī-

¹⁵⁸ “Her ne kadar mecazi bile olsa, aşktan yüz çevirme. Çünkü aşk, hakikat namına işleri kolaylaştırır.”

¹⁵⁹ yā-hū ‘azīzā S: M nüshasında yoktur.

¹⁶⁰ “Mecaz hakikatin köprüsüdür.”

rehber ü bilā-reh-nümā varılması lâ-mümkin ü bilā-imkân [17a] olduğu ma‘lûm-ı ‘ilm-i sâlikân ve meczûm-ı dūdman-ı dervîşân olmağın ba‘de'l-müşâvereti, bir pîr-i rûşen-zamîr-i pâk-nihâd ve bir mürşid-i Mesîha-tedbîr-i şâhib-irşâdın dâmen-i devletlerine teşebbüse niyyet ve istiḥdâm-ı seniyyeleri zımnında şarf-ı makḍeretleri kılınıp evvelen mütevekkilen, ‘Alâ'llâh, ârif-i bi'llâh ve mürşid-i dil-âgâh ḥ'âce-i 'âlemiyân ve ḥurşid-i tâbân 'arş-ı 'irfân ve mihr-i dirâḥşân târem-i im'ân Muhammed-i şâh-hişâl, maḥmûdül-fi'âl, dūdman-ı 'irfânın ser-bülendi, a'nî bihi 'amm-i büzürgüvârları el-Hâcc Maḥmûd Ḥ'âce¹⁶¹ Efendi Şems-i Bidlîsî el-Ḳâdirî -ḳaddesallâhu sırruhû ve nevverallâhu te'âlâ zarîḥahû- ḥazretleriniñ ḥuzûr-ı fâyizü'n-nûr-ı zî-şân ve mekteb-i 'irfân-ı mürşidânlerine varıp, bi-irâde-i 'aliyye-i îşân maḥdûm-ı ma'şûmları el-merḥûmül-maḡfûr 'Abdû'l-ḡafûr Efendi ḥazretleriyle sebaḳdaş-ı cemâl ve taḥşîl-i 'ilm-i ḥâl edip [17b] ancak perde-i ḥayş u ḳarâbet ve serâdik-i ta'allukât-ı neşrâdiyyet, miyâne-i inâbet ü irşâdiyyete ḥicâb-ı külliye mûmâna'at olunduğu cihetden faḳat mu'allim-i 'ilm-i şerî'at olup ba'de't-teslîm; “Muştafâ oğlum işbu 'ilm-i şerî'at-ı zâhiriyyeyi taḥşîlden merâm-ı kelâm, ḥazret-i seyyidül-enâm 'aleyhi efḍali's-selâm efendimizi, aḥsen-i rızâ ile işḡa ve ba'dehu zâhib-i tarîkat-ı 'aliyyeleri olup ef'âl-i şerîfine itâ'at ve ḥâl-i 'amîmül-âmâl-i şefî'âneleri olan serâ'ir-i ḥaḳîḳate 'ârif olmaya meyl ü raḡbet birle vâşıl-ı müte'ehhil-i hüviyyet olmaktır.” Her çend zâhirâ ber-vech-i bâlâ kemâ ḥarrerena, serâdikât-i ḳarâbetiñ serâ'iriñ bi'l-muvâcehe keşf ü beyân buyurulmadı ise de yine kendi ḥüsn-i rızâ-yı evliyâ-yı nu'mâneleriyle refîḳ-i sırdaş ve şefîḳ-i pîrdaş ya'nî ikisi bir mürşidin ḥulefâ-yı müsteşnâları, tarîkat ḳarındaşları, [18a] 'ârif-i Rabbânî ü mürşid-i Ḥaḳḳânî ve meczûb-ı merḡûb-ı subḥânî Sultân eş-Şeyḫ el-Hâcc Ḥasan Şîrvânî -ḳuddise sırrûhu'n-nûrânî¹⁶²- efendimiz ḥazretleriniñ ḥizmet-i 'ârifâne ve şoḥbet-i seniyye-i mürşidânelerine sevk ü işâret ve nice müddet ḥuzûr-ı müstevcibül-feyz ve's-sürûrlarında nâ'il-i cezebât-ı rāḥmāniyye ve vâşıl-ı ḥâlât u kerāmât-ı ḡarîbeleri birle bi-ḳader-i mâ teyessera¹⁶³ mazḥar-ı serâ'ir-i insāniyye olup lâkin şeyḫ-i müşârun-ileyh ḥazretleriniñ kemâl-i farṭ-ı cezebât-ı ḳudsiyeleriyle küllü ânen ve zamānen makām-ı cem' u'l-cem' de olup جذبة من جذبالرحمان¹⁶⁴ berekâtıyla sâlikân-ı ḥalisül-cinânların, hemân bir nefes ve bir nazarda vâşıl-ı ser-menzil-i 'irfân

¹⁶¹ el-Hâcc Maḥmûd Ḥ'âce M: el-Hâcc Maḥmûd S

¹⁶² “Allah, onun nurlu sırlarını şerefli kılsın!”

¹⁶³ “Kolay geldiği kadarıyla...”

¹⁶⁴ “Rahman’ın cezvelerinden bir cezbe.”

buyurdukları pek çok ise de eṭvār-ı seb‘a ile ta‘yīn-i esmā vü bī‘at ve ilbās-ı tāk u ḥırka vü erba‘ın ve ḥalvet ü riyāzata iltifāt u raġbetleri [18b] olmadığından, nāṣī li-ecli'l-bī‘at ve'l-ḥilāfet, Bağdād-ı bihişt-ābāda īmā-yı nihānī ve işāret-i pinhānī birle irsāl-i ḥazret-i ḫuṭbū'r-Rabbānī, ġavṣū's-ṣamedānī, şeyḫuna ve mürşiduna, sultān-ı küll-i evliyā, es-Seyyid Muḥyiddīn eş-Şeyḫ ‘Abdü'l-ḳādirü'l-Gīlānī -ḳuddise sırruhu'l-‘azīz¹⁶⁵- efendimiz ḥazretleriniñ āsitāne-i melā'ik-āşiyānelerine rū-māl-i zīver-fezā pūstīn-i irşād, sülāle-i tāhirelerinden ya‘nī evlād-ı mu‘allā-nijādlarıñdan müstaġrıḳ-ı deryā-yı ġufrān, kerāmetlü, ‘ālī himmetlü, el-merḥūm cennet-mekān es-Seyyid el-Ḥācc ‘Abdu'r-raḥmān -ḳuddise sırruhu's-subḥān¹⁶⁶- ḥazretlerinden bī‘at ve nā‘il-i ṣecere-i ḥilāfet alıp ol diyār-ı maṭla‘ü'l-envār ve ḳişver-i ma‘denü'l-esrār, sevād-ı mu‘aẓẓama-i ‘uẓmā ve belde-i mükerreme-i mu‘allā ya‘nī Bağdād-ı burc-ı evliyāda kā‘in, bāṭinen ve zāhiren tā‘ife-i dūdman-ı merdān-ı Ḥüdā ve ‘ārifān-ı serā‘ir-i cenāb-ı Mevlā ile ferdin ferdin ülfet ü ziyāret ve ba‘dehu [19a] semt-i Ḥicāz u ‘Arabistān ve ser-ā-ser memālik-i ḳalem ü āl-i ‘Oṣmān yedi sene seyāḥāt;

صوفی نشود صافی تا در نکشد جامی

بسیار سفر باید تا بوحته شود خامی

ferd-i meṣḥūru mā-şadaḳıyla, vaḳt-i nā-puḫte-i nev-cevānīde ve ifrāt-ı cezeḃāt-ı ‘aşḳ u ḥarāret sülūkuñda müstevlī-i hevā-yı cünūniyyet ve mübtelā-yı belā-yı şūriş ü melāmet, gāḥ tecellā-yı ‘izzet ü sa‘ādetle maġbūl-i cihān ve gāḥ şehirden şehre nefy ü rezāletle rüsvā-yı ‘alemiyān ve bizi daḫi kendi ġibi zār u serāsīme ve sergerdān edip, li-nāẓimihī ez-zebān-ı dil-i şeydā-yı nā-tüvān:

Ben ḥuẓūr-ı ḥazret-i cānāna etdikçe niyāz

Ol beni nīrān-ı hicrān içre eyler cān-güzār

Ben dedikçe ketm-i esrār edelim aġyārdan

Ol hemān Mecnūn-şifāt āfāḳa eyler keşf-i rāz

¹⁶⁵ “Allah, onun değerli sırlarını şerefli kılsın!”

¹⁶⁶ “Allah, onun büyük sırlarını şerefli kılsın!”

Muḥassıl-i mişāl-i mecānīn, vaḥşet-güzīn, kūh u hāmūn eṭrāf-ı ‘Irāk u Hicāz’da herze-tāz-ı neşīb ü firāz olduklarına teşevvuk-sāz; [19b]

Nice bir bâdiye-peymâ-yı diyâr-ı âfâk

Varalım seyr-i Sitânbûl edelim ey Müştâk

ferd-i manzûmesiyle niyâz-mend olup, Ḥalîce-i İslam-bol’a düşüp lenger-endâz olduğda, neş’e-baḥşâ-yı mecâlis-i ‘irfân ve şa‘şa‘a-i pîra-yı menâhil-i ḥ’âcegân-ı Nâkşibendân, ma‘denü'l-fesâhat ve'l-beyân, menba‘ü'l-belâgat ve't-tibyân, sulṭânü's-şu‘arâ, bürhânü'l-ezkiyâ, kerâmetlü ‘inâyetlü, ḥazret-i Ḥ’âce Neş’et Baba -ḳaddesa’llâhü sırrûhu'l-‘azîzü'l-a‘lâ¹⁶⁷ - efendimiziñ ḥuzûr-ı fâyizü'n-nûr-ı evliyâ-yı nu‘mânelerinde; üç sene miḳdâr-ı ta‘lîm-i ‘ulûm-ı mütenevvi‘a-i şettâ ve taḥşîl-i fûnûn-ı müteferriḳa, şi‘r ü inşâda sa‘y-i tâmm ve mücâhede-i tamâmları edip ḥattâ üstâd-ı müşârun-ileyh ḥazretleri;

ديدم بجمال يار مشتاق

مخلص بتوداده ايم مشتاق¹⁶⁸

taḥalluşuyla *Ser-firâz-ı Menşûr-ı Süḥan* ismiyle müsemmâ maḥlaş-nâmeleriyle beyne'l-enâm şehîr ü mümtâz enzâr-ı aḳdes [20a] ü enfâs-ı muḳaddesleri berekâtıyla şâ‘ir-i şöhet-şi‘âr-ı rengîn-âşâr ve nâzım-ı güher-nişâr [u] şîrîn-güftâr olup ba‘dehu ‘amm-i büzürgüvârım, maḥmûdü't-tebârları Şems-i Bidlîsî es-Sulṭân eş-Şeyḥ el-Ḥâcc Maḥmûd Ḥ’âce Efendi el-Ḳâdirî -kuddise sırrûhu- ḥazretleriniñ ḥalîfe-i maḥmidet-kirdârları, sâkin-i sāye-endâz-ı medîne-i Üsküdar, ârif-i esrâr-ı subḥânî ve vâkıf-ı ma‘ânî-i ‘ulûm-ı Rabbanî, ‘azîz-i rûhânî, şerâfetlü, kerâmetlü eş-Şeyḥ¹⁶⁹ Muḥammed Şâdikü'l-Erzincânî -ḳuddise sırrûhu's-subḥânî- ḥazretleri, ḥuzûr-ı müstevcibü's-şafâ ve's-sürûrları ihzâr, bu gûne kelimât-ı münîhi'l-‘inâyet ile güher-nişâr olup

¹⁶⁷ “Allah, onun yüce sırlarını şerefli kılsın!”

¹⁶⁸ “Arzulanan sevgilinin cemalini gördüm. Mahlas olarak sana Müştâk’ı verdim.” Ayrıca Mahlâs-nâme’nin devamı için bkz: Ali Yıldırım, *Divân Edebiyatında Mahlâs ve Mahlâs-nâmeler*, Ankara, Akçağ Yay., 2006, s. 199.

¹⁶⁹ eş-Şeyḥ S: M nüshasında yoktur.

buyurdular ki: “Ey t̤alib-i t̤aleb-kār ve’y rāğīb-ı esrār-ı yār,¹⁷⁰ انّ من الشّعرا لحكمة¹⁷¹ mezâyâsıyla fenn-i eş‘ār u nazm-ı güher-nişār-i çār-sū-yı suhan subhānīñ revāc-ı bāzārı olunduğu, hālīyā sultānū‘ş-şu‘arā hāzret-i H‘āce Neş‘et Baba qarındaşımızñ ber-vech-i bālā beyān buyurdukları gibidir. [20b] Ancağ ‘ammiñiz Şems-i Bidlīs efendimiz hāzretlerinden من النّفق الى الاذن يعنى من اغم الى السمع من السع الى السر من السر الى الخفى من الخفى الى الا خفى¹⁷² mālīk olduğum¹⁷³ ya‘nī ‘ilm-i t̤ūr ebrār-ı nā-mahreme mestūr ve muḡarribān-ı İlāhī ya‘nī hāzret-i ehlu’llāh miyānelerinde meşhūr ‘ilm-i şerīfñ saña ta‘līmīne kıbel-i Bārī’den me‘mūr ve ta‘rīfīne mecbūrum ve işbu ‘ilm-i Rabbānī ve sırr-ı subhānīñ menşe’i evveli, maḡ u fānī ve āḡiri ya‘nī neş‘e-i uḡrā, şaḡv-ı beḡā-yı cāvidānī, evveli cemu‘l-cem‘i ve āḡiri fark ba‘de’l-cem‘dir yā-hū ‘azīzā. İşbu ‘ilme ‘ārif ü ‘āmil olana, insān-ı kāmīl derler ve işbu sırı nā-mahrem velī haber olan kimseler, deryā-yı pīşvāy u irşādiyyetde senāver edemezler.” diye pend ü naşīḡatler edip, elin t̤utup, ḡalvet-ḡānelerine getirip, on iki gün ḡalvet ve altı gün bi’l-ma‘iyye mūcāleset [21a] buyurup, min ḡayṣū’l-mecmū‘ ism-i ḡay on sekiz ‘aded ya‘nī on sekiz gün ‘uzlet-güzīn ü ḡalvet-nişīn olup çıkdıkdan şoñra; kāmīl iken kāhil, ‘ārif iken ḡāfīl, āḡād-i ecnās-ı nāsdan bir merd-i hūnūd, cihān-gerd ‘avām-ı nāsdan bir ādem, ne muḡayyed-endūh u elem ve ne mūkedder mūtelaşi, renc ü sitem;

Dün naşīḡat eyledi baña dedem

Dedi oḡlum çekme sen dūnyāda ḡam

İbn-i vaḡit ol zikriñ olsun dem-be-dem

Gün bu gün sā‘at bu sā‘at dem bu dem

ḡıṡ‘a-i meşhūreyi vird-i zebān edip her demde bir reng ve her nefesde bir āhenge girer, lākin yine rengi alınmaz ve āhengi bilinmez bir merd-i şeydā vū şūrīde ve rūsṡāḡāh-ı maḡām-ı ‘aşḡ ve āşīḡıyyetde ehl-i niyāz ve ḡāh maḡām-ı ma‘şūḡıyyetde ser-mest-i bī-niyāz ḡāh muşliḡū’l-‘ibād ve ḡāh ma‘denū’l-fesād, ḡāh şākird ḡāh üstād, ḡāh Şīrīn ḡāh Ferhād, ḡāh Vāmıḡ ḡāh ‘Azrā, [21b] ḡāh Mecnūn ḡāh Leylā, ḡāh

¹⁷⁰ esrār-ı yār S: esrār-ı yāran M

¹⁷¹ “Şiirden bazısı hikmettir.” Buhārī, *Ādāb*, 2044.

¹⁷² “Sözden kulaḡa yani saklı olandan duyulana, sırdan sırı, gizli olandan gizli olana doḡru...”

¹⁷³ “Kendisine bir ilim öğretmiştik.” Kehf, 65.

‘Osmānlı gāh Subhānlı, gāh hamr-ı hayret-i fenā ile medhūş-ı siyāh-mest gāh keyfiyyet-i hālet-i beķā ile muvaḥḥid-i vahdet-peyvest, gāh nefis-i emmārede ezrāk-pūş neyl [ü] niyām ve levvāmede aşfar-endām, mülhemede sorḥ-fām, muṭma’innede sebz-aḥkām, rāziyyede sefid bedenli, marziyyede kara tonlu, kāmilede maḥz-rūḥ belki fātiḥü'l-fütūḥ, muḥaşşal ber-vech-i meşrūḥ, bir Müştāk-ı ġarībü'l-aḥlāk ‘acībü'l-enfūs ve'l-āfāk olmuş kim, faķiriñiz daḡi bu mişillü ḡālāt-ı ġün-ā-ġün ve tebeddülāt-ı buķalemūnlarına ‘āciz ü hayret ve mebhūt-ı bī-ser ü sāmān ķalmışım efendim, efendim, benim efendim. Sen bir vezīr-i Cebra’ıl-naẓīr, Mīkā’ıl-tedbīrsin; ‘ārifeta’rīf ve icmālen tavşīf ü tafşīl, ḡaşıl u taḡşīl kabilindendir. Kaldı ki müceddeden ıslāḡına himmet ve te’dībine şarf-ı [22a] maķderet buyurmaları istircāsıyla taḡrīr-i ‘arziyye-i cesāret ve merfū’-ı bārgāh-ı devletleri ķılındı: نه فرماي كه نه كفتى اينك كفتم باقى: ¹⁷⁴ الامر امركم تو دانى انت اعلم sen bilirsın, efendim hū.

Ve vekīl-i muṭlak, salṭanat-ı ‘uzmā ve vezīr-i elyak, mesned-i mu‘allā, naşīr-i nuşret-resā-yı cuyūş-ı şettā-yı muvaḥḥidān ve zahīr-i ḡacetī ve’y mest-mendān-ı ma‘denü'l-merāḡim, menba‘u'l-mekārim, melce-i mülāzāmim, velī-ni‘met-i ‘ālem müşārun-ileyh efendimiziñ dergāh-ı felek-medār-ı şāḡāne ve bārgāh-ı gerdūn-iķtidār-ı pādişāḡāniye ‘arz-ı ḡāl-i āşifāneleri süretidir:

Li-muḡarririhī:

Sāyeñde ne ālām u küdür̄et ne ġam var

Şādım ki seniñ gibi veliyyü'n-ni ‘āmım var

Şāḡ-ı iķlīm-i cān u cānān ve pādişāḡ-ı evreng-nīşīn-ı¹⁷⁵ muşā‘şa‘-nişān, sulṭānü'l-berreyn ve ḡāķānū'l-baḡreyn, müşīr-i şöhret-şi‘ār fezā-yı kevneyn, şevketlü, ‘azametlü, ķudretlü, mehābetlü, [22b] şāḡım, pādişāḡım ḡazretleriniñ ḡāk-i pāy-ı serīr-i muraşşā‘ u mu‘allā ve taḡt-ı ‘ālī-baḡt-ı mücevher ü mücellālarına ‘arz-ı ḡāl-i ‘abd-i kemīne ḡālīşü'l-bāllarıdır ki; bu eyyām-ı meymenet-encāmda, iķlīm-i vücūdda mevcūd aķtār-ı şarķiyye nāẓır-ı, maḡzar-ı mezāyā-yı cemāl-i ‘ālem-ārāları ya‘nī cīnān-ı ḡālīşü'l-‘ayār maḡmidet-tebār, maḡmūdü'l-girdār, ķadīmī emekdār,

¹⁷⁴ “Ne söyledimse söyledim, geri kalan iş sizin işinizdir; sen bilirsın, sen daha iyi bilirsın.”

¹⁷⁵ pādişāḡ-ı evreng-nīşīn M: pādişāḡ-ı evzerk-nīşīn S

mücerrebü'l-eṭvār bendelerinin, Müştāk-ı dīdārlarından ‘alā vechi’t-teşekkī, bu kulları tarafına bir kıṭ‘a-yı feryād-nāmeleri, be-dīdār mine'l-maṭla ‘ile'l-maḳṭa‘ kırā‘at ve derūn-ı keder-meşhūndan mūnderiç kılınan kelimāt-ı tazāllum-beyyinātı mübeyyen ve āşikār olup, e‘āzena'llāhū te‘ālā eger fī'l-vāḳi‘ yazdıkları gibi ise انْ فى 176 ḥadīṣ-i şerīfi جسد بنى آدم مضغة اذا صلت صلب البدن كله و اذا فسدت فسد البدن كله الا و هى القلب mücebince aḳṭār-ı şarḳiyye bi'l-kūlliyye ḥarāb [23a] u yebāb olduğundan mā-‘adā, iḳlīm-i vücuda sirāyet edip ‘an ḳarībī’z-zamān cevānib-i erba‘ası fāsīd ve vīrān olunacağı nümāyān u hüveydā كالثمس فى واسط السماء 177 maḳūlesinden idigi, lā-büdd ma‘lūm-ı muḥāṭ-ı ‘ilm-i šāhāne ve meczūm-i re’y-i müstaḥsene-i pādīšāhāneleri olmaḳ gerekdir. Mūmā-ileyh kulları cānibinden taraf-ı bendegānelerine vürūd eden nāme-i ma‘hūd, ḥulāṣa kılınıp ‘arīza-i kemīnelerine leffen dergāh-ı ‘arş-pāye ve bārgāh-ı şadr-ı mu‘allāya ‘arż-ı telhīş kılındı. Evvel bābda ve her ḥālde الامر امرکم 178 والفرمان فرمانکم

Bende-i pāk-nihād, ‘aḳl-ı ma‘ād, pādīšāh-ı a‘zam ve rūḥu’llāhü'l-ekrem ya‘nī rūḥü'l-ḳuds pādīšāhının, işbu mādde-i mühimmeyi [23b] nīzām buyurulması bābında, Ḥayāl nām Ḳaraḳulak visāṭetiyle vezir-i ‘aḳl-ı ma‘ād, sāḥibü'r-rüşd ve'l-isti‘dād efendimiz ib‘āş buyurdukları ḥaṭṭ-ı şerīf şüretidir:

Benim vezir-i šāḥib-tedbīrim Paşa, fī-yevminā hāzā 179 Ḥayāl nām Ḳaraḳulak berīd ile der-i šāhāneme irsāl ettiginiz ‘arīzañıza leffen, kişver-i serḥaddāt-ı şarḳiyye nāzırı, mir‘āt-ı cemālimiz Fu‘ād-zāde Nihād’ın ḥulāṣa kılınan ‘arīzaları me‘ālī, mine'l-bidāye ile'n-nihāye ma‘lūm-ı ‘ulūm-ı šāhānem kılındı. Her çend seni kendime vekīl-i muṭlaḳ ve vezir-i elyaḳ etmişim. Her bir ḥuşūşda seniñ etdigin benim etdigim, seniñ atdıgıñ benim atdıgım, seniñ tutduğun benim tutduğumdur. Her umūrum saña müfevvez ve her bir tedbīrinde müselleme ü murahḥaṣsın ancak Müştāk-ı dīdār kadīmī emekdarım, bu eşnālarda gerçi tābi‘-i nefis ü hevā ve māyil-i ḥubb-ı mā-sivā

176 “Âdemoğlunun vücudunda bir et parçası vardır; o iyi olursa bütün beden iyi olur, o bozuk olursa bütün beden bozuk olur, ağah olunuz; o kalptir.” Buhārī, *İman*, 48; Müslim, *Musakat*, 107; Tirmizi, *Buyu*’, 1.

177 “Göğün ortasında Güneş gibi.”

178 “Emir, emrinizdir; ferman, fermanınızdır.”

179 “Günün içinde...”

şûretlerinde cilve-nümâ, [24a] a‘lâlar ki a‘lâ ve ednâlar ki ednâ ise de zerreten-mâ,¹⁸⁰ benim emrimden ġâfil ve fermânımdan menfûr-ı mütekâhil olmayıp dem-â-dem ve dâ’imâ nihânî emrime münkâd ve pinhânî benimle ittifâk u ittiḥâd üzredir. Lâkin buñdan aḳdem, ta‘lîmine muvaffâk oldukları tavr-ı dersiniñ iḳtizâ-yı mezâyâsı; ‘âlim iken câhil, ‘ârif iken ġâfil olmak şûretlerinde cilveger, ḥabîr iken bî-ḥaber, baṣîr iken bî-başar olup fezâ-i fenâda mevt-i ihtiyârî birle fânî ve nâ-tüvân ve ser-mest-i serâsîme vü ser-gerdân, beyne'l-ümem âḥâd-i nâsdan bir ‘âmmî âdem olup كملو الناس¹⁸¹ hadîs-i şerîfiyle ‘âmil olmaḳdır ve işbu hadîs-i münîfe ‘âmil olmaḳ ḥoş yalnız ḳavlen olmayıp belki ba‘zı mu‘âmelâtda fi‘len ve ḥâlen ecnâs-ı nâs ile mu‘âşeret, ‘alâ merâtibihim¹⁸² rütbelerine ri‘âyet ve ‘alâ meḳâdirihim¹⁸³ ḳadirlerine şıyânet etmeḳdir. Ya‘nî ‘ulemâ-yı zahiriyye-i şerîate raġbet ve meşâyih-i [24b] tarîḳate ḥizmet ve muvaḥḥidân-ı ehl-i ‘irfâna ḥaḳîḳate itâ‘at, ihtiyâr-ı fuḳarâlara merḥamet ve şıbyâna şefḳat, mâ-ḥaşal cemî‘-i ‘ibâdu'llâhı meveddet, dâ’imâ keşretde vaḥdet, vaḥdetde ḥayret-ender-ḥayret maḳâmına erip andan nâ’il-i sermenzil-i raḥmet ve vâḳıf-ı esrâr-ı hüviyyet olup ya‘nî faşıldan geḳip aşlına ḳaçmaḳdır. Tâ kim vâşıl-ı meḥâfil-i fenâfi'llâh ve nâ’il-i menâhil-i beḳâbi'llâh, bâyed şod.¹⁸⁴

عارفان در دمی دو عید کنند
عنکبوتان مکس قدید کنند¹⁸⁵

beyt-i meşhûruñ ma‘nâ-yı mestûruñdan âġâḥ olunduġu, bu eṣnâda benim emrimle te’lîf ettiġi işbu *Āṣâru'l-Müşṭâḳ Esrâru'l-Uṣṣâḳ* nâm kitâba nazar eden aşḥâb-ı ḥâl ve erbâb-ı kemâliñ ma‘lûmları olur. Lâkin derd-i ‘aşḳdan ḥabîr ü âġâḥ olmayan cühelâ-yı güm-râḥ, ne oḳur ve ne diñler ne bilir ve ne añlarlar. Li-cenâb-i Râġıb Paşa -raḥimehû'llâhû te‘âlâ- :

¹⁸⁰ zerreten-mâ M: S nüshasında yoktur.

¹⁸¹ “İnsanlara akılları miktarınca [anlayacakları üslupta] konuşunuz.” Müslim, *Fedâil*, 66.

¹⁸² “Rütbelerine göre...”

¹⁸³ “Kıymetlerine göre...”

¹⁸⁴ “Olması lazım...”

¹⁸⁵ “Arifler aynı anda iki bayram birden yaparlar; örümcekler ise sinek kuruturlar.”

Tecellî neş'esin ehl-i şikem idrâke kâbil mi
*Bihîşt aîdîkça zâhid ekl ü şürbûñ lezzetin söyler*¹⁸⁶ [25a]

Hemen öküz gibi yiyeler ve şıgır gibi içeler, cāmûş gibi patır patır şıçalar, lağlak gibi gâfilâne söyleyeler, serçe gibi birbirleri üzerine şıçrayalar اولئك كالانعام بلهم اضل¹⁸⁷ ve 'ale'l-ḥuşuş mezkûr ebnâ-yı cihân ve cühelâ-yı âḥirü'z-zamân, serâ'ir-i Kur'âniyyeyi keşfe muktedir olup kendilerine beyân etsin daḥi, beyt:

Varağ-ı mihr-i vefâyı
Kim oğur kim diñler

Li-ecli zâlik, ez-berâ-yı îşân işbu kitâbın ba'zı maḥallerinde mel'abe-i şıbyân mişillü hezl-güyan ve hikâyât-ı mizâh-nişânları var ise de yine iktizâ-yı ebnâ-yı zamân böyledir ki böyle ola ve's-selâm. Hâşıl-ı kelâm her ne eylemiş benim emrimle eylemiş ve her ne söylemiş benim fermânımla söylemiş: هزل وی هزل نیست تعمیه است هجووی هجو نیست تربیه است کرجه داردمزاح و استهزا در بس برده میشود اخفا¹⁸⁸

[25b] Benim vezîr-i şâhib-tedbîrim, evvelâ merâyâ-yı cemâlim, cenân-ı nâ-tüvânî ihzâr ve işbu esrârı kendine izhâr ve vâkı'adan âgâh ve ḥaberdâr ve ba' dehu Müştâğ-ı dîdârı da' vet ve kendine ümîd ve istimâlâtlar verip, cenân-ı mûmâ-ileyh ile miyânelerini ıslâh-ı zât beyne sa'y u gayret ve şarf-ı maḥderetler edip, görüşüp ve barışdıktan sonra selâmımızı kendine tebliğ, tarafımızdan te'lîfine me'mûr olduğu kitâb-ı mezkûruñ, bir ân aḳdem ve bir dem muḳaddem itmâmına sa'y-ı belîğ edip عند ذكر الصالحين تنزل الرحمة¹⁸⁹ ḥadîs-i şerîfi vefkince vaḳt-i zamânlarıñda görüşdükleri ḥazret-i ehlu'llâhıñ aḳvâl u ef'âl ve aḥvâllerin ḳaleme alıp, Ḥaḳḳ subḥânehu ve te'âlâ ḥazretleriniñ rahmetine, nâ'il ü vâsıl olup ḥayır a' mâl ile ibkâ-yı nâm eyleye, sa'y-ı tām ve gūşîş-i mâ-lâ kelâm etsin." [26a]

¹⁸⁶ Şiirin tamamı için bkz.: Ömer Demirbağ, *Koca Râgıb Paşa ve Dîvân-ı Râgıb*, Van, Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), 1999.

¹⁸⁷ "İşte bunlar hayvanlar gibi hatta daha sapıktırlar." Araf, 179.

¹⁸⁸ "Onun hezli, hezl değil; üstü örtülü anlatmadır. Onun yermesi, yergi değil; terbiye etmedir. Her ne kadar mizah ve alay varsa da, hakikatler perde altında gizleniyor."

¹⁸⁹ "Salih kimselerin adı anılınca, oraya rahmet iner."

Bir vaqt-i cem‘u'l-cem‘-i vaḥdet ve hengām-ı ḥayret-ender-ḥayrette, müşārun-ileyh ya‘nī ‘aql-ı ma-‘ād şāhibü'r-rüşd ve'l-isti‘dād efendimiz, işbu aḥḳar-ı efḳar-ı dervîşān ile cenāb-ı cenān -zāde'llāhū ‘irfānehu-¹⁹¹ ḥazretlerini bi'l-ma‘iyye dīvān-ḥāne-i kitmān mu‘āyene-i aşıfānelerine ihzār ve işbu esrāra muṭṭali‘ ve ḥaberdār buyurduklarında cenāb-ı cenān-ı bī-şabr u sāmān ḥāl-i zār-ı nazarımızdan āgāh olmayıp, güm-rāh añlayıp ḥazret-i şadr-ı a‘zam efendimize bilā-cürm ‘arz-ı ḥāl verdikleri her ne kadar ṭab‘-ı fakīrāneme girān ve sebeb-i ser-māye-i melāl u aḥzān olunduyse da yine emr-i şāhāneye münkād ve fermān-ı pādişāhiye inḳiyād الصلح سيد الاحكام¹⁹² ḥadīs-i şerīfe seyyidü'l-enām -‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām- i‘timāden [26b] şulḥ edip ve Fu‘ād-ı mūmā ileyh ile bi'l-ittifāḳ ve'l-ittiḥād mürşidān-ı şāhibü'l-irşād ḥazretlerine, siyyemā eṭvār-ı sālāse de ya‘nī و الشيخ الثلاثة شيخ الخدمة و شيخ الصحبة و¹⁹³ rumūzu mā-şadaḳıyla şeyḫ ittiḥāz edip ḥizmet-i seniyye ve soḥbet-i behiyye ve inābet-i bī‘at-i ‘aliyyeleriyle şeref-yāb ve dergāh-ı mu‘allālarındā nā‘il-i fuyūzāt-ı velāyet-ma‘ābları olduğum zevāt-ı kirām-ı zū'l-iḥtirām ḥazretleriniñ ḳavlen ve fi‘len ve ḥālen ḥālāt u kerāmātların, ‘alā vus‘ı’t-tāḳati me’mūren taḥrīre mübāseret ve taştīre müdāvemet olundu. Ümīdvārım ki bi-‘ināyet-i ḥazret-i mu‘īnū'l-müste‘ān ve bi-himmet-i ḳuvvet-i ḳudsiyye-i zī-şān, sebeb-i ‘afv-ı maḡfīret ve bā‘iş-i baḥşāyiş-i cürm ü ma‘siyyetimiz olup tūmtūrāk-ı muḥabbet-i kevneynden fāriḡü'l-bāl ve devlet-i temāşā-yı cemāl-i lā-yezāl ile ser-mest-i şerāb-ḥāne-i [27a] vişāl-i طالب الله مذكر¹⁹⁴ ḥadīs-i şerīf mā-şadaḳıyla şāyeste-i neşīmen-i şaff-ni‘āl evliyā-yı ricāl olalım, يا معين يا¹⁹⁵ يا الله يا الله يا الله هادى المضلين اياك نعبد يا ربى و اياك نستعين يا رب العالمين

¹⁹⁰ “Büyükülüğün kararagâhı hükümdar, ferman buyurunca ben de emre uyarak bu *Âsâr* kitabını yazmaya başladım.”

¹⁹¹ “Allah irfanını arttırsın.”

¹⁹² “Barış hükümlerin efendisidir.”

¹⁹³ “Şeyh üçtür: Hizmet şeyhi, sohbet şeyhi ve kendisine bağlanılacak şeyh.”

¹⁹⁴ “Allah’ın ehli erkektir.”

¹⁹⁵ “Ey Allah [ım]! Ey Allah [ım]! Ey Allah [ım]! Ey yardım eden, ey sapkınları hidayete getiren! Ancak sana ibadet ederiz, ey Rabbim ve ancak senden yardım dileriz, ey âlemlerin Rabbi!”

Ol meczûb-ı cezebâtu'r-raḥmānī, mürşid-i ḥaḳḳānī, ‘ārif-i serā’ir-i Rabbānī, şoḥbet şeyḥim, efendim, es-Sultān eş-Şeyḫ el-Ḥācc Ḥasanü's-Şīrvāniyyü'l-Kādirī -ḳaddesa'llāhū sırruhū'l-‘azīz- efendimizin aḳvāl-i ḥasene ve aḥvāl [u] ef'āl-i müstaḥseneleri beyānındadır:

‘Azīz-i müşārun-ileyh efendimizin Şīrvānī nesebiyle¹⁹⁶ sebep-i tesmiyyesi, Van eyāletlerinden Şīrvān nām ḳazā ḳurālariñdan İşkanbo nām ḳaryede Abdāl-zāde ile ma‘rūf olup, pederleri yine Abdāl nām kimesne, ḳarye-i mezkūreden hicret-i medīne-i Bidlīs'e ‘atf-‘inān-ı ‘azīmet kılıp, ‘Alemdār Maḥallesi’nde ḥāne-i Meşta ve Taḡşuṭ-ı Süfelā nām bāḡiçeler derūnuñda, [27b] ḥāne-i şayfiyye aḫṣ u iştirā edip ba‘de zamānın teeḥhül, dört ‘aded evlādı zāhriñdan tenezzül; biri Süleymān ve diğeri İsmā‘īl, biri Ḥüseyyin ve bir evlād-ı şaḡīri Ḥasenü'l-aḥsen müşārun-ileyh pīr-i kāmildir ki dünyāyı teşriflerinde نور من الا نوار و سر من الا اسرار¹⁹⁷ bir ma‘şūm-ı melāḥat-kirdār imiş. Ḥattā henūz deh sāle iken, çendān çendān ‘āşīḳ-ı şādīḳlarıñ ḥızāne-i şabr u şāmānlarıñ tārāc u talān ve nice nice kimesneleri vālih ü ḥayrān buyururlar imiş. Faḳīriñiz, şoḥbet-i seniyyelerine ḥāzır olduğum eşnālarda, pīr-i müşārun-ileyh efendimiziñ ḡāliben sinn-i sāmīleri, seksen seneye bālīg olmuş idi ancak yine öyle bir dil-ber-i mümtāz ve maḥbūb-ı ṭannāz idi ki bir baḳışda niceleri mest-i medhūş ve bir tebessümle çok kimesneleri ser-ḥoş-ı bī-hūş buyururlar idi.

[28a] ‘Uşşāk, ol eyyām-ı şabāvet ve hengām-ı melāḥatlarıñda, cedd-i büzürgüvārım es-Seyyid el-Ḥācc Abdü'l-ḡafūr Efendi -ḳuddise sırruhu- ḥazretlerini cem‘ī dervīşānlarıyla muḥibbi Firdevs-zāde el-Ḥācc Aḥmed bāḡiçesine da‘vet edip, müşārun-ileyhi maḥbūb-ı mergūb ya‘nī ḥazret-i pīr-i rūşen-zāmīr efendimiz, nev-civān daḡi bir ḳabā-yı süsünü giyip birāder-i kebīrleri el-Ḥācc İsmā‘īl ile mānend-i serv-i revān ve ol bāḡiçeye ḥıramān buyurduḳlarıñda ṭaraf ṭaraf düdmān-ı ‘āşīḳān medḡiyye-ḡānları olup;

Açmış ḳabā-yı süsünü ey sīm-ten seni
Ebr-i siyehde mihr şanır her gören seni

¹⁹⁶ nesebiyle M: nisbetiyle S

¹⁹⁷ “Nurlardan bir nur, sırlardan bir sır...”

*Cānā ne deñli olsa da mümted-i müfāraḳat
Ne sen benī ferāmūş edersin ne ben seni*

*Olsañ ‘aceb mi velvele-ārā-yı kâ‘ ināt
Kılmış Hüdā şehinşeh-i mülk-i fiten seni*

*Bu ‘işve bu girişme bu nāz u hırām ile
Ser-māye kılsa n’ola hep ehl-i suḥan seni*

*Sultān-ı [28b] vaḳt olur ne ḳadar olsa da gedā
‘Aşḳ ehl[i]’ alsa göñlüne ḥüsn-i ḥasen seni*

Ol miyānede cedd-i büzürgüvārım ḥ’āce-i müşārun ileyh daḥi, mānende-i İbn-i ‘İmrān lertzān-ı mütecellī-i envār-ı ḥüsn ü ānları olduḳda, yek nazarda ol cemāl-i şun‘-i lā-yezāle meftūn ve ol āyīne-i mücellā-yı Mevlā-nümāya şebīh mecnūn-ı şifte ve dīger kevn olup, li-nāmıḳihī’l-‘āciz:

*Merḥabā hoş geldin ey ismi ḥasen ḥüsnü ḥasen
Bāreka’llāh ey merāyā-yı cemāl-i zü’l-fiten*

terennümüyle kıyām, mübārek destin tutup nezd-i ‘āşıḳānelerinde iclāsa iḳdām ve ol ḥarīm-i sürüşî-nedīmde müreccaḥ cümle-i enām buyurup ba‘dehu birāder-i kebirleri mezkūr el-Hācc İsmā‘īl, bu gūne ḥiṭāb-ı müsteṭāb buyurmuşlar ki: “İşbu dürr-i yek-tā vü gevher-i müstešnānıñ ‘izzet ü ikrām ve raḡbet ü ihtirāmlarında ser-i mū tekāsül ü teḡāfülüñ eylemeyesiz, zīrā inşā‘ allāhū te‘ālā ḳarīben ser-bāz-ı ‘āşıḳān [29a] ve ser-firāz-ı ‘ārifān olacaḳları nāşiye-i şabāḥat ve bī-şāne-i melāḥatlarında mübeyyen ü nümāyāndır.”

*Rāḡıb-ı tıfldır gitdikçe ol meh-rū gelir āfetlenir
Gün be-gün artar fūrūḡ-ı ḥüsn ile zīnetlenir¹⁹⁸*

¹⁹⁸ Beyit vezin bakımından bozuktur.

عارفان دانند اسرار ابدرا از ازل
199 اوّل و آخر یکست در نزد ایشان

Hakikatü'l-hāl, işbu maḳālī musaddiḳ, Eşer: Faḳīr henūz deh sāle iken, ma' a' l- aḳrān mülā'abe-i şıbyān eyler idim. Pederim cennet-mekān İbrāhīm Efendi, gelip baġteten girift edip, lede't-ta' zīr ve'l-āzār ḥ'āb-ı ġaflet-i mülā'abeden bī-dār ve mūmā-ileyh dest-i te'dīblerinde giriftār olduğumu bilip; "Āh ne yamān yakayı ele verdik." "Rūḥī yā Rabb, bize bir er bulunur himmet eder mi, yoksa günümüz böyle felāketle geçer mi!" diye derūnī tazarru' edip lākin مرغ زیرک جون بدام افتد تحمل بایش
200 feḥvāsıyla şabr-künān-ı maḥzūnū'[29b]-cinān, cevānib-i erba'iyye nigerān u taḥlīş-i girībāna çāre-cūyān iken, pīr-i müşārun-ileyh efendimiz; ḥücre-i sa'ādetlerinden gelip baġiçe-i devletlerine gider iken, güzergāhları ol maḥalliden olmaġın neş'e-i şarāb-ı 'irfān ile sekrān-mānend-i serv-i revān, ḥīrāmān ḥīrāmān gelip pederime selām verip su'āl buyurdular ki: "Efendi işbu ma'şūm seniñ oġlun mudur, niçin giriftār etmişsin?" su'āline cevāb etdi ki: "Efendim, benim oġlumdur ve lākin çok hevāyī ve sevdāyīdir. Her çend naşīhatler etdim ise de kelāmımı işgā ve terk-i lu'b u hevā etmiyor." dedikde, nazar-ı kīmyā-eşer-i raḥīmāneleriyle faḳīre nazar buyurup soñra peder-i merḥūma buyurdular ki; "Efendi işbu ma'şūmu baña baḥş eyle." diye nuṭḳ buyurduklarında, pederim zannetdi ki şāyed; "İşbunuñ ḳabāḥatini baña baḥş eyle." diye [30a] emir buyururlar. Emr-i evliyā-yı nu'mānelerine inḳiyāden peder ellerimizi çözdükde, der-'aḳab ḥazret-i pīr-i rūşen-zamīr dest-gīrim olup, elim tutup, ḥālet-i cezbe-i raḥmānī birle ḳahḳaha ile ḥandeler buyurup, azar azar: "Beni cennet-i 'irfānda gözet." diye bıraḳdı. Her çend emsāl ve aḳrānım miyānelerinde zīkr-i sebḳat etdikçe, Şeyḥ el-Ḥacc Ḥasan efendimizin evliyā olduğuna hīç şübhe ḳalmamışdır. Zīrā beni vaḳtiyle bir şıḳletden ḳurtarıp āzād ve ḥātīrım ābād buyurmuşlardır ve her çend ser-i rāhımda mülāḳi olduğça edībāne elin öpüp dest-ber-dest maḳām-ı 'ubūdiyyetde tūrurdum. Kemāl-i cezbe-i istiġrāḳda gāh "Oġlum gel gir gözüme." ve gāh "Sen seni bilir misin?" gāh "Oġlum Allāh ḳandadır?" diye zārāfet buyururlar idi. Dedem merḥūm, 'ulemā-yı zāhirden olmaġın

199 "Arif olan âşıklar, ezelden ebede sırları bilir. Evvel de ahir de onların katında birdir, hâsıl olan da..."

200 "Akıllı kuşa, tuzağa düşdüğü için, tahammül yakışır."

ḥarīk-i ‘ādātlarına ‘aқılları ermediğinden, ba‘zen ḥāllerine [30b] inkār etmeleriyle pederim daḡi öylece bellilemiş idi ancak vālidem merḡūme, ‘itīkād-ı tām̄ ile evliyā olduğunu tıyup ba‘zen nihānī ziyāret-i devletlerine gider idi.

Laṡīfe: Ḥattā bir gūn eṡnā-yı rāhda yine mūlākī olup, dest-i mūbārekleriñ ba‘de’t-taḡbīl yine maḡām-ı ‘ubūdiyyetlerinde tırduḡda, mūbārek ‘aṡāsıyla sīneme iṡāret edip yine; “Benim oḡlum, Allāh ḡandadır?” buyurup geḡdi. Faḡīr daḡi; “El-Ḥācc Ḥasan efendimiz böyle su’āl eder.” diye vālidem merḡūmeye söyledikde, cevāp etdi ki: “Benim oḡlum, eger bir daḡi cemāl-i bā-kemālleriyle mūṡerref olduḡda, yine su’āl buyururlar ise ki, Allāh ḡanda, söyle ki, Allāh sendedir, seniñ gönlündedir. ṡoñra ne cevāp buyururlar ise gel baña söyle.” Vaḡtā ki yine ser-i rāhında gördükde, yine merāsım-i ādābiyyeyi ba‘de’l-edā [31a] nuṡḡ-ı devletleriñ istimā‘a, mūheyyā olduḡda kemā-kān; “Oḡlum Allāh ḡanda?” diye nuṡḡ buyurulduḡda; “Efendim Allāh sende, seniñ gönlündedir.” dedikde tebessūm buyurup dedi: “Bu seniñ cevābın deḡil. Saña bir zāhiri diṡi, bāṡını erkek öḡretmiş.”

Li-mū’ellif’l-Mūṡtāḡ:

*Nice erler vardır ki ‘avretten beter
ṡūretā erdir velākin bī-hūner*

*Nice ‘avret vārdır ki zıḡru’llāh ile
Vādi-i ‘aṡḡ iḡre olmuş ṡīr-i ner*

نیز بر سر قصه خود ایم : Faḡīr on beṡ yaṡına erdikde, ‘ulūm-ı zāhiriyye taḡṡiline nevresiṡ etmek taḡribi ‘ulemā-ı zāhiriyyeleriyle muḡālaṡat etdikḡe, ḡazret-i pīr-i mūṡārun-ileyh efendimizi ehl-i bid‘at anlayıp, refte refte inkāra ṡurū‘ ve cemī‘-i ḡarekāt [u] mu‘āmelātların nā-meṡrū‘ ḡann ve iṡbu sūy-ı [31b] ḡann ile āṡım olduḡum bilemeyip buḡz-ı fi’llāh ḡulyālarıyla beṡ sene mūnḡir-i evliyā-i āḡāh ve muta‘aṡṡıb-ı rū-siyāh olmuş iken, yine ḡāl-i nizār-ı ṡeḡāvet-girdār-ı ‘ācizānelerine merḡameten bir ṡeb ‘ālem-i menāmda gördüm ki; pīr-i mūṡārun-ileyh efendimiz ḡücre-i sa‘ādetlerinde terbiye-i derviṡān buyururlar. Faḡīr daḡi ḡuzūr-ı fāyizū’n-nūrlarına lede’d-duḡūl: “Gel oḡlum gel, inkārı bıraḡ iḡrāra ḡalıṡ, zāhiri bıraḡ bāṡına

duruş, fazlıñı bırak aşlıña kavuş.” diyerek başımdan şığaya şığaya mübârek dest-i kerâmet-peyvestlerin sîne-i fakîrânelerine indirip, münşak çorâp ipi inceliğinde bir miqdâr alaca alaca ipler çıkarıp yumak yumak edip atdı. Der-hâl uykudan bîdâr olduğda derûnumu şevk ile meşhûn-ı vecd ü hâl ve māl-â-māl-i zülâl-i vişâl bulup, efendim ya‘nî pîr-i dest-gîrim, [32a] dil-pesendim hazretlerinin cüret-kâr-ı ta‘aşşub ve inkârların bil-küllîyye vücûd-ı gaflet-âlûdemizden zâ‘il olmak niyetiyle el-merhûm el-Hacc ‘Abdî’niñ havzlarına varıp, tevbe guslûñ edip giryân giryân etrâfa nigerân ve müşâhede-i dîdâr mihr-i dıraşşânlarına vesile-cüyân iken merhûm dervîş Hüseyn, ol ânda be-dîdâr-ı fakîr henûz feth-giriftâr etmezden muqaddem, fakîri şeyh-i müşârun-ileyh efendimiziñ ziyâret-i devletlerine getirmekle taleb-kâr olduğda; “²⁰¹فنعم الوسيله” dedim ise de dervîş-i mezkûrûñ şûretâ dîde-i suret-dîdeleri şehlâ ve zâhiren nâ-bînâ’, fe-emmâ çeşm-i sîretleri mücellâ ise de mezkûr kör ile güyâ tenezzül etmeyip, mağlûb-ı nefis [ü] hevâ olup mütereddide iken;

جشم کر بینا شود حضرت هر نقش قدم
²⁰²رہبر بینا جہ جوی دیدہ بینا طلب

Hâce Hâfız merhûmuñ işbu ferd-i naşîhat-âmîzleri hâtıra hutûr ve derûnuma gelen hayâlât-ı fâsideden [32b] menfûr olup, mezkûru kendime reh-ber, bes ber-â-ber huzûr-ı fâyizü'n-nûr evliyâ-yı nu‘mânelerine varıp, cemâl-i bâ-kemâllerile müşerref olup mübârek kadem-i mûkerremlerin takbîl kıldıkda, ayaklarına şarılıp giryân giryân, hayrân hayrân işbu gazel-i tazarru‘iyyeye terennüm-künân ve hoş-elhân kılınmışdır. Gazel:

Pâdişâhım saña ben bende-i fermân olayım
Hâk-i pâyide şehâ Hakk ile yeksân olayım

Ey benim ismî²⁰³ Hasen hüsnü²⁰⁴ hasen cânânım
Ka‘be-i vaşlıña er gör saña kurbân olayım

²⁰¹ “Ne güzel vesile! ”

²⁰² “Göz görürse her ayak izi Hızır’dır; gören rehber gözü, ne talep etsin.”

²⁰³ ismi M-S: hüsnü D

²⁰⁴ hüsnü M-S: hulkı D

*Cem‘-i ḥāṭır ḳala ḳābında cemī‘i ‘uṣṣāḳ
Saña lāyık mı ki ben böyle perīṣān olayım*

*Gözden ayırma ṣehā mihr-i cihān-ārāyı
Baḳalım āyīne-i ḥüsnüñe ḥayrān olayım*

*Severim cān u gönülden saña müṣtāḳım ben
Öyle ‘āṣıḳ degilem ṣoñra peṣīmān olayım²⁰⁵*

diyerek hezār ṣad hezār ṣevḳ ü tazarru‘-ı iftikār [33a] birle;

هر که مشتاق جمال یار گردد لامحال
میشود در بزم وصلت باده بیمای وصال²⁰⁶

mezāyāsı merāsimin icrā icrā, mā-cerā cürmümüzü ‘afv ve yine mübārek dest-i kerem-peyvest-i kerāmetlerin sīne-i faḳīrāneme ilkā: “Ey oğlum Muṣṭafā, sīneñi gencine-i ‘ulūm-ı bāṭıniyye eyle ki ‘ulemā-yı bāṭıniyyeniñ serir-i ḥafıyyeleri secencel-i zāmīr-i ilhām-peṣīriñe ‘aḳs-endāz ve sen daḥi anlar gibi aṣḥāb-ı rāzdan olasın” Hū ‘ilmi ki;

حقیقتست در سینه بود
درسی نبود هر انچه در سینه بود
صد خانه بر از کتاب سودی نکبد
کر سینه کتاب کشت ترسی نبود²⁰⁷

یاخالد نغمه سماع آرام دل: ḳıṭa-i güzīdeyi ba‘de’l-ḳırā‘ at zākir başıları dervīṣ Ḥālid’i ihzār: 208 عاشقانست نغمه سرور سینه صادقان و غدای روح سایران و دواى درد دل سالکانست buyurup dā’ire çalınmasına işāret ve iş‘ār olunduḳda, dervīṣ Ḥālid-i merḳūm, icrā-yı naḡamāt-i

²⁰⁵ olayım D: olalım M-S

²⁰⁶ “Sevgiliyi görmeyi arzulayan kişinin, sevgiliye kavuşma meclisinde kavuşma badesi içmesi imkansız değildir.”

²⁰⁷ “Hakikat, gönülde olandır, derste olan değil. Gönülde bulunan şeyin, yüz hane kitaptan daha fazla kârı vardır. Eğer kitap gönüle geçmez ise korku da yoktur.”

²⁰⁸ “Ey Halid, sema namesi âşıkların kalbinde, sevinç namesi sadıkların gönlünde ve diğerlerinin ruhunun gıdasındadır ve kalbinde derdi olan, maneviyat yoluna gidenlerin ilacıdır.”

mūsīkiyyeye ser-âgâz [33b] ve terennümât-ı rûhâniyye ile terâne-sâz olduğda, hâzırân bi'l-meclis dervîşân-ı dil-rîşânları yegân yegân ser-mest-i şarâb-ı tevâcüd, ba' zıları bilâ-ihtiyâr kıyâm ve ba' zıları sâcid ba' zıları قوموا اررقصوا الله emriyle rakş-künân, bir azları şebîh-i şîve-i niyâz-giryân ve bir azları mişâl-i dîvânegân kâhkağa ile hândân, haşıl-ı kelâm جذبة من جذبات الرحمن توازی عمل الثقلين²⁰⁹ hadîs-i şerîfi mâ-şadağıyla her biri bir hâlete dūçâr ve her biri bir keyfiyyetle giriftâr olup بنوبتست²¹⁰ vefkince nevbet-i 'inâyet-i faķîre gelip, mübârek engüşt-i şehâdetleriñ dehân-ı 'âcizânelerine bırakıp, dimâğ-ı nâcâğ-ı faķîrânelerin silip, der-hâl beni benden alıp ser-mest ü mestâne, vâle-i dîvâne, 'aql-ı ma'âş-i bed-ma'âşdan bigâne kılıp mânende-i îşân meczûb-ı bî-nişân buyurdular. Li-muħarririhî:

Allâh bilir ne 'âlem oldu

Cânân ile cân hem-dem oldu

Cân zerresi kıldı şemse pertev [34a]

Dil kaṭresi baḥr-i a'zam oldu

Aşlma rücu' kıldı çün fer'

Ḥurşîd ile şu'le tev'em oldu

Mir'ât ile râ'î mer'î rü'yet

aḥdet revîşîyle munzam oldu

Ref' oldu sürâdiķât-ı eşbâh

Müşṭâķ-ı cemâle maḥrem oldu

Eşer-i şevķ-âver, laṭîfe: İşbu ğazeli taḥrîr etdigim demde, şûretde insân sîretde ḥayvân, ṭavîlül-kâme 'acibül-hey'at ya'nî kâmetde 'ar'ar şaķalı, boyuy ile ber-â-ber mâ-ḥaşal bir hırz, nezd-i faķîrâneye gelip: “Efendi ne yazarsın?” diye su'al etdikde,

²⁰⁹ “Rahman'ın cezbelерinden bir cezbe, insanların ve cinlerin ameline denktir.” (Bazı araştırmacılar tarafından hadîs olarak kabul edilmemektedir. Daha detaylı bilgi için bkz: “Harîrî-zâde'nin, Sülûkün Mertebelerine Dair Bir Risalesi: Feyzu'l-Muġnî Min Sırrı Hadîsî 'Men Talebenî “ *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sy: 23, (2009), s. 37-51.

²¹⁰ “İş, nöbettir.”

faķır dağı söz añlar zannıyla ğazel-i mezkûru kırâ'at etdikde, başını şallamaya başladıkda, ĥaķīķat bir merd-i şaĥib-derd imiş, eger işbu ma'nalardan bī-ĥaber ve merd-i bī-hüner olsa idi böyle başını şallamaz idi. El-ĥamdü li'llāh hele bir söz añlara mazĥar olduķ, diyerek ğazel-i mezkûru āvāz ile okumaĝa āĝāz etdikde, yine başını şaĝa şola taĥrīk edip dedi ki; "Hey [34b] dünyā onlara kalmadı, bize mi kılacak." Su'āl etdim: "Sen kimleri söylersin?", dedi: "Yok sen yazmışsın; Ādem öldü, İmām-ı A'zam öldü, cümle cānlar hep öldü." dedikde, be-hey cānım ben İmām-ı A'zam şoĥbeti etmedim, baňa ne söyler soňra mülāĥaza eyledim meger bālāda yazdığım "Dil ķatresi baĥr-i a'zam oldu" lafzını "İmām-ı A'zam öldü" anlamış, dedim: "Yā-hū ķalk" ķalkdı, yine kemāl-i ĥamāķatından ayaķda tırup baňa baķar, dedim ki; "Be-hey ādem git" Su'āl etdikde; "Nereye gidelim?" Dedim ki: "الى جهنم و بس المسير"²¹¹

*Edelim maķşad-ı aķşāya şurū'
Kılalım maķlab-ı a'lāya rücū'*

Der-zıkr-i ef'āl-i müşārun-ileyh -ķuddise sırruhu-²¹²

Ĥāl-i şabāvetlerinde, bir ĥāce -i şaĥib-kemālden ta'lim-i 'ilm-i ĥāl edip ba' dehu الكاسب حبيب²¹³ anı vefķince baķķallıķdan ictināb ان الله يحب البطالين و لا يحب البطالين²¹⁴ ĥadīs-i şerīfī [35a] mezāyāsına intisāb ve derūn-ı baķķālātda bir dükkān baķķālde sāye-endāz-ı iclāl u mübāşeret-i kesb-i ĥalāl buyurmuşlar;

*Böyle ĥüsn ü ān ile baķķāl ola bir dīn eri
Naķd-i cān ile ricālu'llāh kızgın müşteri*

*Çünki el-kāsibu ĥabību'llah buyurmuşdur Resūl
Ĥazret-i Peyĝam-ber aňa ortaĝ olursa var yeri*

²¹¹ "Cehenneme ve daha kötüsüne kadar..."

²¹² "Onun amellerinin anlatımı hakkındadır."

²¹³ "Allah iş yapanları sever, iş yapmayanları sevmez."

²¹⁴ "Çalışan Allah'ın sevgilisidir."

Beyt:

ترازو در کف بقال من در صورتش خیران
بیا ای مشتری بنکر فمی در خانه میزان²¹⁵

İşde böyle tācirān-ı dil-āgāh ve kāsibān-ı ḥabību'llāhıñ ḥaḳīḳatde vuḳıyyesiniñ terāzūsu, rıtl-ı girān-ı şarāb-ı ıḳān ve kefe-i mizānı cevāhir-i senc-i ma'ārif-ı 'irfān olacaḳları bī-rayb u bilā-gümāndır. Li-cenāb-ı Sinān-ı Ümmī:

Gül alırlar gül şatarlar
Gülden terāzū tatarlar
Gül ile bile biterler
*Çār-şū bāzārı güldür gül*²¹⁶

buyurduḳları bu mübāheşe-i muşaddıḳdır.

Müşārun-ileyh efendimiz, şāhid-i [35b] şa' şa' -pīrā-yı çār-sū-yı iştirā ve revāç-ı revnaḳ-baḥşā-yı bāzār-ı rüz-ı resā olduḳları eşnāda, aḳsām-ı vera' ve taḳvāya dūçar ve envā-i mütenevvi'a-i riyāzāt-ı şāḳıyye giriftār olup ṭālib-i didār-ı yār ve rāḡıb-ı rıza-yı cenāb-ı Perverdigār olmaḡın ol miḳdār muḥarremātdan ictināb edermişim kim, mey-ḥānecilere üzüm şatmaz imiş ve ḥukkām-ı beledīye mütē'alliḳ kimselerle alış veriş etmez imiş. 'İnde'l-bey' ve's-şirā durūḡ ve yemīn etmez imiş ve dest-i mübāreklerin mülevveş olmaḳdan ictināb ile müşterilerden aldıkları aḳçeyi gece alıp, be-her aḥşām şabun ile ḡasl edip ḥaml ideceḡin maḡsūlen ḥaml buyururlar imiş. Ekser evḳātlarında ḳā'imü'l-leyl ve şā'imü'n-nehār, gündüzler bā-aḡyār seyr-i bāzār ve geceler²¹⁷ 'aşḳ-ı ḥazret-i Kirdigār ile bī-şabr u bi-ḳarār, mezaristānlarda geşt [ü] gūzār edip ba' de ṭulū' -ı şems sekrān sekrān ve ḡayrān ḡayrān çār-sūya ḡıramān [36a]

²¹⁵ “ Terazi bakkalın elinde, ben ise onun suretine hayranım. Gel ey müşteri, kefedeki ay yüzlüyü gör.”

²¹⁶ Sinan Ümmi'ye ait olan beytin aslı şöyledir: (Bkz.: Vasfi Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara, Edebiyat Yay.1995, s. 199.)

Gül alırlar gül şatarlar
Gülden terāzū tatarlar
Gülü gül ile tartarlar
Çār-sū bāzārı güldür gül

²¹⁷ gündüzler bā-aḡyār, seyr-i bāzār ve geceler S: gündüzler bā-aḡyār ve geceler seyr-i bāzār M

olurlar imiş. ²¹⁸ المصباحته مأثرة و الطبعته mā-şadaķı sözüne münķād ve hāline i‘tikād eden cār u cebrāndan ²¹⁹ اهل السلوق اهل النار ḥadīs-i şerīfiniñ ma‘nā-i maḥūfundan ḥalās ²²⁰ الكاسب حبيب الله menziline vāşıl ve şeref-i ḥabībāna nā’ıl buyururlar imiş. Beyt:

*Ne ḥāletlerle olsa mīr-i millet
Eder sâ’irlere ḥālī sirāyet*

Sebeb-i müraca‘ atü'l-külliyye mine'd-dünyā ile'l-Mevlā:

‘Azīz-i müşārun-ileyh efendimiz, baķķālılıķdan az vaķitde çok māyedār ve mālīk-i ser-māye-i bī-şumār olup, baķķālılıķdan bāzergānlıķa heves-kār ve taleb-kār olup lākin ²²¹ شئى هى اسبابه mā-şadaķıyla cenāb-ı subḥān, işbu devletlü efendimiziñ tā rūz-ı ezel ²²² لكل شئ سببا bāzergāh-ı çār-sū-yı ‘irfān olunmasına murād-ı ‘aliyyeleri olup ancaķ ²²² feḥvāsıyla [36b] birāder-i kebirleri bilā-cürm şebḥ-i şühedā-yı deşt-i Kerbelā, sermest-i şerāb-ı ibtilā ve ‘azīm-i ḥadīķa-ı bihişt-i ‘a’lā olunduķdan mā-a‘dā yine ol eşnālarda, bi-ķazāi’llāhi te‘ālā cuyūş-ı ‘Arz-ı Rum ṭā’ūn u vebā, bāġteten medīne-i Bidlīs’i istilā ve ķarındaş-ı dīgerleri el-Ḥācc İsmā’ıl ve cümleten ehl-i beytleri kibāren ve şıġāren, ez-ġayr-i el-Ḥācc Ḥüseyin, bā-cemu‘ha ‘azm-i gülşen-serāy-ı mülk-i beķā olduķları, ḥazret-i pīr-i müşārun-ileyh efendimiz ḥayret-resā ve ‘ibret ü dehşet-efzā olup bi-külliyye dünyā-yı deniyyeden ikrāh ve müteveccih, bārgāh-i İlāh ya‘nī müteşevviķ-i ṭavāf-ı Kā’betu’llah’a olmaġın. Li-cenāb-ı Eşref-zāde:

*‘Aşķla āvāre olan dünyāda kārı ni’der
Göñlünü ol yāre veren bir daḡı yārı ni’der²²³*

²¹⁸ “Onun sohbeti tesirli, mizacı çalıcıdır.”

²¹⁹ “Süluk ehli, ateş ehlidir.”

²²⁰ beyt M: S nüshasında yoktur.

²²¹ “Ne doğru kazanç buyurdu: Tedbir ipini kesmek gerek, gerçek tedbir kader levhasında ne yazıyorsa odur.”

²²² “Allah bir şeyi dilediği zaman sebeplerini hazırlar.”

²²³ Şiirin tamamı için bkz: Eşrefoġlu Rûmî, *Eşrefoġlu Rûmî Dîvânı-1001 Temel Eser*, Ankara, Tercüman Yayıncılık, 197?, s.169.

Li-cenāb-ı Şeyh İbrāhīm el-Hakkı -kuddise sırruhū- :²²⁴

Dükkānı ‘ārifiñ bilmez ki sensin kân u dükkānı
*Ne hâcet seyr-i bâzâr-ı cihân bâzârımız sensin*²²⁵

Sensin efendim yârimız [37a] sensin, mâ-şadağıyla hemân-dem dükkândan kelâl ve bezl-i emvâl-i helâl birle, merhûm Gilânî Efendi hâzretleriyle bi'l-mâ'yye refâkaten irtihâl-i cânib-i beyt-i zül-celâle buyurup ol helâlde bir şeb, ‘âlem-i mişâlde ya‘nî vâkı‘asında görürler kim, bir şahhâf dükkānı pişgâhında turlurlar imiş. Be-nâgâh bir münâdî nidâ eyler ki: “Hû hû Allâh âmed, Allâh âmed²²⁶” şadâsı halâvetiyle dükkān-ı mezkûrda, vâkı‘a kitâblar şevke gelip ‘umûmen rakşa girmişler. Der-hâl nûrdan bir şahş-ı bilâ-keyf ve lâ-meşel gelip, ol rakş eden kitâblardan bir kitâb alıp hâzret-i pîre verdikde, açıp bakmış kim *Meşnevi-i şerîf-i Hâzret-i Mevlânâ* -kuddise sırruhu'l-‘azîzü'l-â‘lâ-‘dır.

Ba‘zı dervîşânlarından rivâyet olunur ki işbu ma‘nâyı Şâm-ı şerîfe duhûlleri gecede görmüşler: “Rızâyı şora şora Ka‘be’yi bulur âdem hemân, [37b] yola düşelim, kûy-ı dil-rübâ” diyerek, yâ kâfile-i şevk ü ‘izam, menzil be-menzil, nuzûl ve kıyâm-resîde-i belde-i Şâm-ı cennet-meşâm olduğı sâ‘atde, Câmi‘-i Emmevîyye’ye varıp, derûn-ı mağfîret-meşhûnunda medfûn maṭla‘-i müşa‘şa‘-i envâr-ı istihyâ, ya‘nî ravza-i ziyâ-pîrâ-yı hâzret-i nebiyu’llâh Yahyâ, -şalavātu’llâhi ‘alâ nebiyyinâ ve ‘aleyhi²²⁷ - efendimizi ziyâret buyurduklarında, li-mü‘ellifihî.²²⁸

Şükûr kim mazhar-ı envâr-ı tecellâ oldum
Zîrâ ravza-i kudsiyye-i Yahyâ oldum

mezâyâsıyla terennüm-künân ve ba‘dehu câmi‘-i mebrûkeniñ cevânib-i erba‘ında vâkı‘ ve şöhet-nümâ olan ziyâretgâhlara, nâşiye-sâ ve siyyemâ menzil-i mübâreke-i

²²⁴ kuddise sırruhu M: S nüshasında yoktur.

²²⁵ Şiirn tamamı için bkz: Mustafa Güneş, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Divânı*, İstanbul, Sahaflar Kitabevi, 2008, s. 283.

²²⁶ “Allah birdir, Allah birdir.”

²²⁷ “Allah’ın selamı ve salavatları nebilerin üzerine olsun.”

²²⁸ li’lmüellifihî M: S nüshasında yoktur.

h azreti-i ‘ s  -‘ aleyhi's-sel m- ya‘ n  min re-i beyz ya²²⁹ ‘ur c ve mer sim-i ziy retleri n icr  ve ba‘ dehu g rd kleri r  ‘y n  n  ad katinin tecr besi kaydına d   p,  ah  f d kkani n su’ l [38a] edip vard kda, bi-h kmeti’ll h, mesb k ’z-zikir mest r ’s-ser ’ir *Me nev -i  er f * bulup, h rz-  c n k l p der n-    m’da k ’in m ezz n-i Res l-i z ’l-cel l, b lb l-i men hil-i vi  l, h zret-i Bil l-i H be -rad yall h  ‘anh- gibi  end n  end n zev t-  z -  nlar n ziy ret-i  er flerine  it -b n ve ba‘ dehu  ali iye  arafına r -gerd n, zirve-i a‘ l sında K r lar Ma  m ’n  ziy ret ve andan k tb ’l- rif n,²³⁰  av  ’l-mu  k k  n, h zin-i esr r-  Rabb ’l-‘ lem n, a‘ n  bihi ehlull hi’l-e her,  ey -i ekber e - ey  Mu yiddini’l-‘Arab  - uddise sirruhu-h zretlerini ve bur  n-  d dm n ’l-‘    n e - ey  ‘Abd ’l- an  - uddise sirruhu’l-H leb ’l-m sta n - efendimizi ziy ret ve ba‘ dehu yine   m-  cennet-me  mma ‘avdet, ma‘ a’l-hucc , c nib-i h  bg h-  h zret-i ris let-pen ha ‘ zimet edip b -r h-  ber d r  a-i tev   -i B ri s limen Med ne-i m nevvere’ye v  il ve pi   h-  derg h-  [38b] Ras lull h’da n zil, li-n z mihi:

 sit n-  devlet n ey p di  h-  enbiy 

*B seg h-   udsiy n-  ‘ar -  a‘  amd r  eh *²³¹

ta arru‘ uyla  al t u sel m ederek n  iye sakland kda, sırr-  sa‘ det- r larına i bu beyt-i be  ret- im  m ’aliye da‘vete m jde-ferm  olunmu dur.

H bbez  z ’ir-i h m de-h   l, mer aben mer aben,  a‘ l  a‘ l, b -ferm n-  ferm n-ferm -y  her d -ser  s lt n-  enbiy  ve ras l-i kibriy  ve ma b b-  H d  ya‘ n  h zret-i Mu ammed ’l-Mu tafa - allall h  te‘ l  ‘aleyhi ve sellem- birle h z r-  f y z ’n-n r-  n b vv tlerine ma‘nen ih z r-  hez r ve  ad-hez r te evv  -i iftik r ile  eref-i d men-b s-i p di  h neleri berekat yla m sta rak-  dery -y  env r ve m tecell -i tecell -i d d r olup, meh bet [ ] ‘ zamet cen b-  A med’le medh  -  siy h-mest ve deh et-i h zret-i Mu ammed’le ser- o -  b -h  , ta ayy r-peyvest ta avvur t-  v c d-  f niyesinden [39a] mu‘arr  ve ta ayy l t-  mevh me-i cism niyesinden m berr , li-m ’ellif’l-‘ ciz:

²²⁹ h zreti-i ‘ s  -‘ aleyhi's-sel m- ya‘ n  min re-i beyz ya S: ‘ s  ya‘ n  min re-i beyz ya M

²³⁰ k tb ’l- rif n M: k tb ’l-v  ilin S

²³¹ buse-  h-   udsiy n-  ‘ar -  a‘  amd r  eh  M: buse-  h-  ‘ar -  a‘  amd r  eh  S

Bî-nuṭṭ u zebān sācid-i yār

Bî-nām u nişān maḥv-i dīdār

bīgāne olup, çü mīm-i Aḥmed-i ser-mest-serā'ir Muḥammed, yüz yerde şebīh-i zıll-ı tūbā-i cinānī öñünde cebhe-fersā oldukları eşnāda, bir zāhid-i hūşk u 'ātıl u اینما تولوا²³² ma' nā-yı münifinden ġāfil محیط²³³ an' Allah²³⁴ mezāyāsından cāhil, gelip müşārun-ileyh efendimizi bu hāletlerle pīşgāh-ı ḥazret-i Rasūlu'llāh'da sācid görüp ancak ne şerābın ser-mest ü sekrānı ve ne cemālin vālih ü ḥayrān[ı] olduğundan ḥaberdār ve vākıf-ı esrār olamayıp, dest-i ġāfilāların mübārek arḳasına çalıp, “Kalk ādem kalk, bu daḥi seniñ gibi beşerdir, hiç beşere secde olur mu?” diye şaḥvdan maḥv getirdikde ya' nī 'ālem-i maḥvdan 'ālem-i şaḥva getirdiklerinde;

من مست عشقم زاهدا با من مكو از عقل و دين

234 كه بى خودم كه يا خودم هذا جنون العاشقين

[39b] şān-ı celilü's-şānlarına şāyān olan beyt-i ḥaḳāyık-'unvānı efşāh-i lisān ile ḥoş-elḥān buyurdıkları verāsında, mezkūr zāhid-i nā-dāna, naẓar-ı celāl ile nigerān 'alā sebīli'n-neşāyih ve'l-iḥāfe bu resme cevāb ve bu gūne ḥiṭāb buyurmuşlar kim: “Te'eddeb²³⁵ yā a' mā, işbu ravza-i mu'allā ve ḥadīka-i dil-ārā öyle bir şāh-ı yek-tā ve pādīşāh-ı müsteşnānīñ taḥtgāh-ı 'ulyālarıdır ki āyet-i kerīme²³⁶ وما ينطق عن الهوى²³⁷ feḥvāsıyla²³⁸ mevşūf ve yek-tādır ve bu mekān-ı dil-nişinde mekīn ol mā-şadaḳ-ı şerefü'l-mekān bi'l-mekīn ve naşş-ı kātī' a ile mübeyyen, mā-ḥaşal وما ارسلناك الا رحمة²³⁹ İşbu kubb-e-i ḥazrā-yı feyz-a' mīmde şarāḥatle muḳīm ve işbu şadef-i bāhiru's-şerefde sa' ādetle kā'in, bir zāt-ı kerīm ve dürr-i yetīmdir ki انك لعلی²⁴⁰ āyet-i kerīmesi istidlāliyle memdūḥ-ı ḥazret-i ḥūdāvend-i Rabb-i raḥīmdir. Te'eddeb ḥayvān, işbu eyvān-ı [40a] revān-āşiyānīñ zāhiri, zümre-i ḳudsiyān ve tā'ifi tā'ife-i kerrūbiyāndır. Te'eddeb ey güm-rāh, işbu bārgāh-ı 'ālem-

²³² “Nereye dönerseniz, işte Allah'ın yüzü oradadır.” Bakara, 115.

²³³ “Allah, her şeyi kapsar.” Bakara, 115.

²³⁴ “Ey zahit! Ben aşk sarhoşuyum, benimle iken akıl ve dinden bahsetme. Ben ya kendimdeyim ya kendimde değilim. İşte bu, aşk sarhoşluğudur.”

²³⁵ “Edeplen!”

²³⁶ āyet-i kerime-i M: S nüshasında yoktur.

²³⁷ “O, nefis arzusu ile konuşmaz.” Necm, 3.

²³⁸ feḥvāsıyla: āyet-i kerime feḥvāsıyla M-S

²³⁹ “Biz, seni âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiya, 107.

²⁴⁰ “Ve muhakkak ki sen, mutlaka çok büyük bir ahlāk üzeresin.” Kalem, 4.

penāh ve dergāh-ı busegāh-ı cübāhıñ çārübî? şehir biñ Yezdān ve cārüb-keşān-ı dūdman-ı zî-şān- hażerāt-ı kerrubiyyāndır. Te’eddeb yā a’ mā, işbu āsitāne-i mu’ allānıñ pāsbanı, cümle-i evliyâyı ve bu ders-hāne-i ‘ulūm-ı Rabbānî’niñ sebağ-gır-i ders-h’ānı, ervāh-ı muḳaddese-i hażerāt-ı enbiyādır. Nitekim cenāb-ı Nābî -rahmetullāhi ‘aleyh-, ziyāret buyurduḳları esnāda işbu bārgāh-ı mu’ allāya cebhe-fersā buyurduḳları esnāda tenbîh buyurmuşlardır. Nazm:

*Şaḳın terk-i edebden kūy-ı maḥbūb-ı Hūdā’dur bu
Nazargāh-ı İlāhi’dır maḳām-ı Muştafā’dur bu*

*Habîb-i kibriyānuñ ḥābgāhıdur fażiletde
Tefevvuḳ-kerde-i ‘arş-ı cenāb-ı kibriyādur bu*

*Bu ḥākūñ pertevinden oldu deycūr-ı ‘adem zā’ıl
‘Amādan açdı mevcūdāt çeşmi tūtüyādur bu*

*Felek māh-ı nev bâbü’s-selāmıñ sîne-çākıdur²⁴¹
Bunuñ ḳandilidur cevz-maṭla‘-ı nūr-ı ziyādur bu [40b]*

*Mürā‘ât-ı edeb şartıyle gir Nābî bu dergāha
Meṭāf-ı ḳudsiyāndur busegāh-ı enbiyādur bu*

na‘t-ı şeriflerin, mine'l-maṭla‘ ile'l-maḳta‘ hoş-h’ān ve ba‘dehu kemā-kān ḥālet-i murāḳabe ile ser-keşide-i girîbān-ı fenā²⁴² ve bî-ḳadr-i mā-teyessera, nā’ıl-i serā’ir-i ḥafā ve vāşıl-ı ser-menzil-i ma‘nā olunduḳları in-şā’allāhu'r-raḥmān, fî-mā ba‘d ya‘nî bundan şoñra şān-ı mürşidānelerinde tahrîr ü beyān olunan ḥālāt-ı ‘acîbe ve kerāmāt-ı ğarîbeleri nümāyān olunduḳda, hażret-i Sultān el-Hācc Ḥasan -ḳuddise sırrūhu'l-aḥsen- efendimiz[iñ] ne rütbelerde mürşid-i şāḥib-kemālāt olunduḳları ma‘lūm-ı aşḥāb-ı vecd ü ḥāl olsa gerekdir. Mışra‘:

Bellidir sırr-ı ser-encām āgāzından

²⁴¹ Nābî Dîvânı: cılve-gāhıdır (Bkz: Ali Fuat Bilkan, *Nābî Dîvânı*, Ankara, Akçağ Yay., 2011, s.952.

²⁴² ḥālet-i murāḳabe ile ser-keşide-i girîbān-ı fenā M: ser-keşide-i ḥālet-i murāḳabe ile ser-keşide-i girîbān-ı fenā S

Li-nāmiḳihī:

Ḳılalım yine kelāma ric‘at

Edelim yine merāma ‘avdet

Pīr-ı müşārün-ileyh efendimiz, üç gün ve üç [41a] aḥşam ḥuzūr-ı fāyizü'n-nūr-ı ḥazret-i ‘aleyhi's-selāmda ber-devām-ı kemer-beste-i istiḥdām, māye-i ser-māye-i nübüvvetle māyedār, çendān çendān serā'ir-i nühüfte-i ḥazret-i risālet-pāydār ile mazḥar-ı futūḥāt-ı bī-şumār olup ba‘dehu mezāristān-ı baḳī‘-i şerīfe varıp, ol ḥāk-i ‘ıtır-nāk-i maḡfıret-meşḥūnda medfūn şunūf-ı şaḥābe-i kirām ziyāret-i şerīflerine ḥoş-ḥırām. Beyt:

شو متوجه بزمین بقیع
جلدبرینست مقام رفیع²⁴³

El-ḥaḳ ol mezāristān-ı maḥsūd-ı cinān, öyle bir mübārek mekândır ki; rāyiḥa-i ḥāk-i pāki reşk-āver-i rāyiḥa-ı misk ü ‘anber ve her seng-bāre-i tābnāki şebīh rīze-hāy-ı dürer [ü] güherdir. Li-mü‘ellifihī:

Girse bu gülzāra muvaḥḥid hemān

Cānı yedinde ola eyler revān

Ten ḳafesin bunda ḳoyup terk eder

Cānib-i cānāne per açıp gider

Ve ba‘dehu yine server-i kā’ināt ve meşḥar-i mevcūdāt [41b] -‘aleyhi efḍalü's-şalavāt ve ekmelü't-taḥiyyāt- efendimizin ziyāret-i şerīflerine ‘avdet, ke-mā fi's-sābıḳ müteveccih-i rūḥaniyyet-i Hızır olup, envā‘-ı tebşīr-i beşāret ü aḳsām-ı telatṭuf-ı ‘ināyetleriyle şavb-ı Ka‘betu'llāh’a ‘azīmete ruḥşat ve icāzet buyuruldukda, li-muḥarririhī'l-‘ac:

Sebeb-i ḥilḳat-i kevneynsin ey kān-ı kerem

Ka‘betu'llāh tufeylin derūnu ben bilirem

²⁴³ “Git, yüzünü Beka’ toprağına ver, çünkü orası cennetin en yüksek yeridir.”

غریق بحر نعمت کشته ام میجویم استحلال چه باید کر رجانا اخر هر وصل
ma²⁴⁴aliyle zārılıklar ederek, giryān giryān Mekke-i mükerrreme cānibine
rū-gerdān olup, beyt:

Mā rāh-ı revān-ı harem-i Ka‘be-i cānīm
Bā-ḳāfile-i eşk-i revān hem-reh azānīm

Kemā-kān maḥalldaşları el-merḥūm Gīlān Efendi ile nākaya süvār ve
müteveccih-i beyt-i cenāb-ı Perverdigār olmuşlar. Ve lehu;

El-ḥased el-ḥased ey nāḳa-i düldül-reftār
Bir şehinşāh-ı sa‘ādetle saña oldu süvār

ve kendi daḥi süvār oldukları nākaya, işbu [42a] ferd-i ‘Arabiyye’yi kırā’ate ihtimām
ve seyr-i sür‘atle iḳdām ve taḥrīk-i zamān buyururlar imiş. Li-nāmīkihī:

ایا عیسن ذوالشوق با الله عجل
لقطع المراحل و حل المنازل²⁴⁵

Vaḳtā ki mīḳāt-ı pīr-i ‘Alī’ye resīdelerinde موتوا قبل ان تموتوا²⁴⁶ ḥadīs-i şerīfiniñ
mezāyā-yı laṭīfine te’emmülen, elbise-i fāḥire-i dünyevīlerinden mu‘arrā ve ber-
mūceb-i şerī‘at-ı ḡarrā faḳaṭ iki kıṭ‘a iḥrām nām sitāre ile iktifā, bir kıṭ‘asın miyāne-
bend ve dīger kıṭ‘asın düş-ı şerīflerine ilḳāya bürehne ve ser-güşāde Ḥazret-i Fuḳūlī -
ḳuddise sırruhu-’nuñ;

Penbe-i dāḡ-ı derūn içre nihāndır bedenim
*Diri olduğça libāsım budur ölsem kefenim*²⁴⁷

²⁴⁴ “Nimet denizine dalıp ölmüşüm, helal kılınmasını istiyorum; çünkü her kavuşmanın sonunda ayrılık olmalıdır.”

²⁴⁵ “Ey şevk sahibi deve, Allah için acele et! Merhaleleri kesmek için, meznilleri açmak için...”

²⁴⁶ “Ölmeden evvel ölünüz.” Aclūnī, *Keşfu’l-Hafā*, c.2., s.402,

²⁴⁷ Fuḳūlī’ye ait olan bu beytin aslı şöyledir: (Bkz.: A.Baki Gölpınarlı, *Fuḳūlī Dīvānı*, İstanbul, İnkılāp Yay., 2005, s. 103)

Penbe-i merhem-i dag içre nihāndır bedenim
Diri olduğça libāsım budur ölsem kefenim

ferd-i pür-derdlerin hasb-i hâl ve maḥmildaşların muḥāṭab-ı maḳāl buyururlar imiş.
Beyt:

کعبه را مستانه لبیک آرم از میقات عشق
کز الستم هم باین لبیک کویا کرده اند²⁴⁸

vefkince ber-vech-i bālā ya‘nī ke-mā ḥarrerena; mānende-i [42b] Mesīḥā, vüçüd-ı mevḥūmesine numūne-i eṣer-i fenā rū-nümā olduğca, maḥall-i tecellā-yı Mevlā olan noḳta-i zāmīr-i ilhām-peziṛleri incilā bulduḳca, müşāhede-i reng-ā-reng envār-ı buḳalemūn ve mükāsefe-i serādiḳāt-i serā’ir-i gūn-ā-gūn olduğca fi’l-cümle tediṛc ile kendi kendinden terk-i tecrīdleri berekātından olduğun fark edemeyip قلب الموعمن²⁴⁹ şāh-rāhına bi’l-cümle zāhib olup gidemediğinden; “Var ise işbu esrār-ı garībeye vāḳıf ve bu envār-ı reng-ā-reng-i ‘acībeye kāşif olduğum, yevmen fe-yevmen²⁵⁰ Ka‘be-i mükerrema baṭṭān şerrefeha’llāhu te’ala’ya taḳarrubumdandır.” diye ḥūlyāsıyla kendi kendine teselliyyet-baḥşā, beyt:

کی بود یا رب که رودر یثرب بطحا کنم
که بمگه منزل و که در مدینه جا کنم²⁵¹

zemzemesiyle yek ḳadem aḳdem taḳaddūme sür‘at ve muvāṣalata mübāderet edip, vaḳtā ki bā-bedreḳa-i tevfiḳ cenāb-ı vāhibü’l-‘aṭāyā Mekke-i [43a] mübāreke pīşgāhında, Sultān İbrāhīm el-Edhem-zāde eş-Şeyḥ Maḥmūd nām evliyānıñ medfen-i ‘ulyā ve ziyāretgāh-ı müsteşnāsına nezdik bir maḥall-i dil-güşāda, şöhret-i Baṭṭā-nümāyān cemī‘-i ḥāciyān-i iḥrām-pūşān ve ‘āşīḳān-ı deryā-ḥarūşān ile dīde-giryān,²⁵² ser-ā-pā ‘uryān, ba‘zıları meserret-i vuşlatla teşekkür-künān, ḥandān-bāy-ı gūyān u dest-efşān ve bir azları dehşet-i mehābet-ı Beytu’llāh ile mānende-i ḳıble-nümā lertzān ve ba‘zıları ifrāt-ı taḥayyür ü te’emmül birle engüşt-güzān, fevc fevc

²⁴⁸ “Ka‘be’ye aşk mikatından *lebbeyk* sarhoşları gelir, çünkü onlar *elest*’den, *lebbeyk*’e kadar duyanlardır.”

²⁴⁹ “Mü’minin kalbi, Allah’ın evidir.” Aclūnī, *Keşfü’l-Hafā*, c.2., s.129.

²⁵⁰ “Günden güne...”

²⁵¹ “Ya Rabb! Yesrib’le Batha’ya yüz süreyim; bazen Medine’de bazen de Mekke’de yer edineyim.”

²⁵² dīde-giryān S: giryān giryān M:

māşiyen revān ve taraf taraf tavāfa şitābān. Hāzret-i pīr efendimiz daḥi, ol gürūh-ı mer-şükūhuñ miyānelerinde mānende-i serv-i revān ve tavāf-ı ḥarem-i muḥtereme ḥirāmān olup, ḥīn-i tavāfda ‘aql-ı ma‘ād ile mülāḥaza kılıp, “Devr-i ḥāneden ğaraż şāḥib-i ḥāneyi bulmaḵ degil mi?” diye kendi kendine gelip; “Yā şāḥibe'l-beyt ve'l-Baḥḥā”²⁵³ diyerek derūn u bīrūnundan deverān-ı nāle-perdāz ve āb-ı nāb-ı zemzem-i [43b] şerīf ile giryede dem-sāz ve sūz u güzārılıkda maḥrem-i rāz ve cūş [u] ḥurūşlukda hem-āvāz ve yine beyt-i İlāhī'ye rüy-ı niyāz tutup, bu üslūb üzre tazarru'a āgāz buyurmuşlardır. Li-nāzımī'l-Müşṭāḵ:

*Ey siyeh cāmlı maḥbūb-liḳā
Maḥmidet-hey'et ü maḥmūd-binā*

*Beyt-i ma'mūr-ı şeref-baḥş-ı zemīn
Şāḥibin ḳandadır ey beyt-i Ḥüdā*

*Ey siyeh çerde sürūş-ī peyker
Şu'le-i bāşıra-i ehl-i nazar*²⁵⁴

*Şāḥibü'l-beyti ararlar sende
Ḳandadır ver baña bir toĝru ḥaber*

Deyip, tazarru' u lā' beler kılıp, maĝşūşen ser-nihāde-i 'atabe-i Bābü's-selām olup ve و له آن جوان بختا بنكه بيران ر در حقيقت حاجب اين دركهذ جبهه ساىي ميكنند مشتاق وار از قيد علايق
²⁵⁵ وار هذ

Beyt:

*Dergeh-i pākine iḥlāş ile ey beyt-i İlāh
Yüz süren şāḥibine tez erer in-şā'llāh*

²⁵³ “Ey Ka'be'nin sahibi...”

²⁵⁴ ehl-i nazar M-S: ehl-i hüner D

²⁵⁵ “O talihli kimse ki pirlerin yolunun haykırışını (duyar). Hakikatte o dergāh perdelenmiştir. Yüz süren kimse istekli olur, (Allah'dan gayrısına olan) bağlardan kurtulur.”

ferdi ma'āliyle gāh Beytu'llāh'ı muhāṭab-ı makāl [44a] ve gāh cenāb-ı Rabbü'l-beyte 'arż-ı ḥāl etdikde, zamīr-i münīr-ı āşıqānelerine bu gūne cevāb-ı bā-şavāb ve ḥiṭāb-ı müsteṭāb olmuş ki;

“Ey tālib-i bī-şabr u ḫarār ve'y rāḡīb-ı esrār-ı yār:

انراکه میجویی در معیت اوئی دیگر ندانمکه چه میکردی وجه میبویی و له یا هو آنکه میجویی خود بخود ز خود کم شوی خدا کویی لیک بی مرشدی تا فلک اکر بویی جانا آنکه جویای جویی کر و یی مأوی و ای و یی بنکر که حدیث قدسی چه میفرماید ما وسعنی ارضی و لا سمائی و نخواهی یافت ز سمک لکن وسعنی قلب عبد المؤمن و حضرت مصری و نیازی در مضمون این حدیث بتورکی چه خوش فرموده²⁵⁶ است

الله هو دین جانا آنکه جویای آنی در روی نهانی حیف صد حیف که ندانی و لکن اکر خود ر [b44] ا بخذمت برسانی و آنکه نفس خود محوفانی و جانرا غریق بحر جاودانی دانی جانا طواف کعبه بنای مرشد کامل خلیل از شرائط اسلامست و طواف بیت معظمه ربّ جلیل یعنی طواف کعبه دل اسلام تامست جانا جانانی²⁵⁷ که در کثرت آفاق جویند عاقبت در خلوت انفس یابند و گویند "

Gazel:

از بسکه سیر کردم خرشیدوش زمانی
خرّم دلی نه دیدم اندر جهان فانی

هر بك بفکری محزون هر بك بقیدی بایند
آزاده ندیدم نی بیرنی جوانی

آنها که بادشاهد با تاج و تحت دولت
هستند در حقیقت مسکین بفکر نانی

²⁵⁶ “Onu sen aradın, onun birlik sırrını da. Senin ne yaptığını bilemedim ve ne aradığını. Bu da ona aittir; o kimse, aradığını kendi kendine aradı zira kendinden Allah’ın buyurduğunu istedi ama müşşid olmadan bulamadı. Balıktan feleğe kadar bakarsa eğer. Ey sevgili o talep eden kişi, mekansız olarak onu bilir. Hadis-i kudsiyi gör ne buyuruyorlar: Beni yeryüzü ve gökyüzü almadı; fakat mümin kulumun kalbi içine aldı. Hz. Niyâzî-i Mısri, bu hadisin manasınca Türk lisanıyla ne güzel buyurmuştur.”

²⁵⁷ “Bir müşşid-i kâmilin hizmetine eriş. O kişi, nefsinden korkan ve canı ebedilik denizine dalmış olsun. Bil ki ey sevgili; Halil’in binası olan Ka’be’yi tavaf etmek, İslam’ın şartlarından ve yüce Rabb’in evini tavaf etmek yani gönül kabesini tavaf etmek, tam bir İslâm’dır. Ey sevgili, afakın çokluğunu bulduktan sonra enfüsî halvet bulmak lazımdır.”

هنكام صبحکاهی آمد صدایی ناقوس
رفتم بدیر دیدم يك بت هزارمائی

رفتم بسوی مسجد دیدم جماعت جند
کویا نماز خوانند اما که بی جنائی

اما که در خرابات دیدم قلندر جند
سرمست و سر بزاتو بی نام و بی نشانی

جندین سعی کردم در کعبه الهی
مستانه دوست کفتم بی نطق و بی زبانی

آمد ندای لبیک از جانب دل زارکای
عاشق طلب کار در تست آنکه خوانی

کفتم که ای دل جون خانه خدایی مشتاق
کیست بر در گفتا که ترجمانی²⁵⁸

Taḥassür-i ârzû-yı cānān birle erkān-ı erba‘asında cevelān ya‘nī rükn-i Ḥacerü'l-esved ve rükn-i ‘Irākī ve rükn-i Şāmī ve rükn-i Yemenī’de deverān edip, beyt:

طایف این خانه نباشد بفرش
بل جو ملک طوف کند حول عرش²⁵⁹

gāh Ḥacerü'l-es‘ vede cebhe-sā ve gāh zeyl-i mīzāb-ı raḥmetde mürtefā‘ ü'l-yedeyn
meşgûl-i du‘ā ve gāh maḳām-ı Ḥazret-i İbrāhīm'de nāşiye-fersā فرد از کل آیش کرم میبارد

²⁵⁸ “Yeter artık, zamanın güneşi olan o zatı seyreyledim. Gönlü hoş kimseyi bu cihanda görmedim. Her kimse mahzun fıkırlı, her kimse bir kayda bağlı. Bunlardan özgür, ne ihtiyar gördüm ne de genç. Onlar ki taç, taht ve devletle padişaktır. Miskinler hakikatte, hep ekmek fikrinde oldular. Sabah vakti çan sedası geldi, ben de kiliseye vardım. Bir put, bin deli gördüm orada. Cami tarafına gittim, orada birkaç cemaat gördüm. Güya namaz kılarlar, ama gönülden değil, ama yıkıntılarda kendinden geçmiş ve sarhoş vaziyette birkaç kalender gördüm. Ne isimleri var ne de nişanları. Ben de İlahi Ka’be’ye mest olmuş halde koştum. Konuşmadan dost dedim. İnleyen gönül tarafından “Lebbeyk!” nidası geldi ki istekli âşıklar sendedir. O kimse okudu ben de şöyle seslendim: Ey gönül, ey gönül, ey Allah’ın evi, sana Müştak’ım, bana tercüman ol. Anla bunu!”

²⁵⁹ “Bu evi tavaf etme, yerde olmadı, belki arşın etrafındaki melekler de onu tavaf etti.”

این خانه است حضر راسقاً و ابراهیم بنا کرده اند²⁶⁰ diyerek tavâf-ı kudûm ile mazhar-ı şafâ, gerek sa'y-i beyne'l-Mervetü's- şafâ ve gerek vâdî-i mübâreke-i [45b] Minâ'da vâki' ziyâretgâhlarda zâyir-i şıdk- edâ, ve siyyemâ, nazm:

*Pîşâni-i şevkiñ kadem-i râh-ı necât et
Müzekkânınî cârüb-ı gubâr-ı 'Arafât et*

*Nâbî neye geldin bu maqâma ne turursun
Var bârgeh-i halka kesb-i derecât et²⁶¹*

mişdâkıyla bâ-cem' iyyet-i hâciyân-ı tâciyân pâ-bürehne vü ser-güşâde, cebel-i 'Arafât'a revân ve maḥall-i maḥsim-i gufrân ya'nî maḥâm-ı Vaḳfe'de deryûze-ger-i ḥazret-i melikü'l-müste'ân edip, ḥâşıl-ı kelâm ve netîce-i merâm, 'umûmen merâsim-i şerâ'it-i şer' iyyesin itmâm ve yine mürâca'at-ı Beytü'l-ḥarâm ve tavâf-ı vedâ'a ḥitâm verildikten sonra, ma'a'l-ḥuccâc, Medîne-i münevvere'ye 'avdet, ke-mâ fi's-sâbık müteveccih-i Ravza-i sa'âdet olunduḳda, li-mü'ellifihî na't-ı şerîf:

*Deriñde bir gedâ-yı ḥâk-sârım yâ Resûlallâh
Ġarîbim bî-kesim ḥayrân u zârım yâ Resûlallâh*

*Tenezzül eyleyip ḥasretle nüzhetgâh-ı ma'nâdan [46a]
Gelip bu 'âlem-i şûretde ḥârem yâ Resûlallâh*

*Şehâ ḥubbü'l-vaṭan emrile sensin eyleyen fermân
Vaṭandan ayrı düşdüm bî-ḳarârım yâ Resûlallâh*

²⁶⁰ “Cömertliğin gülü bu hanededir. Hızır, oranın sulayıcısı, İbrahim de bânîsidir. ”

²⁶¹ Nâbi'ye ait bir gazel'in matla ve makta beyitler olan bu şiirin aslı şöyledir: (bkz: Bilkan, s. 473-474)

*Pîşâni-i şevkiñ kadem-i râh-ı necât et
Müjgânını cârüb-ı gubâr-ı 'Arafât et*

*Nâbî neye geldin ne turursun bu maqâma
Var bârgeh-i Ḥalîḳ'a kesb-i derecât et*

*Dirîgâ perde-i zenb-i vücûdumla olup maḥcûb
Emâniyyetde kaldım şermsârım yâ Resûlallâh*

*Unutdum aşlımı nefs ü hevâya olmuşum tâbi⁶
Esîr-i ğurbetim terk-i diyârım yâ Resûlallâh*

*Göñül beyt-i İlâhî olduğun fehm etmişim ammâ
Hayâl-i ma⁶siyyetle dilfigârım yâ Resûlallâh*

*Şefî⁶ i'l-müznibîn hem rahmeten li'l-⁶²âlemîn²⁶² sensin
Saña Müştâk-veş ümmîdvârım yâ Resûlallâh*

midḥat-i nübüvvetleri me'âlince taḳdîm-i 'arîzaya cesâret ve ber-mu⁶tâd-ı ḳadîm,
çend rûz iḳâmet, bi-ḥulûşî't-tâmm kemer-beste-i ḥizmet buyurup ve ba⁶dehu, li-
nâmiḳihî:

*Gel göñül dâd edelim geldi zamân-ı rihlet
Âh u feryâd edelim yine göründü firḳat*

ferd-i faḳîrâneleri mezâyâsıyla zarûrî ve şûrî vedâ⁶ a dem-sâz [46b] ve şîven-i iftirâḳa
âġâz buyurmuşlar: El-haḳîr, el-faḳîr;

دیدها خون باش و کربانست از دست فراق
سینه ها شرح گلستانست از دست فراق

هر که مینوشت دمی در بزم وصلت جرعه
²⁶³ سالها ز هراب نو شانتست از دست فراق

²⁶² “Âlemlere rahmet olarak...” Enbiya, 107.

²⁶³ “Gözleri ayrılıktan dolayı kan dolu ve ıstıraplıdır. Sinesinde, ayrılıktan dolayı gül bahçesi açmıştır. Her kim ki, bir vakit kavuşma meclisinde bir yudum içse, artık ayrılık derdiyle zehirli su içer.”

Beyt:

El-vedā‘ ey pādīšāh-ı kabe kevseyn²⁶⁴ el-vedā‘

El-vedā‘ ey dāver-i sulṭān-ı kavneyn el-vedā‘

terānesiyle terennüm-sāz ve aḥz-i icāzete ser-efkende-i pīş-i niyāz olunduḡda, li-nāmiḡihī, beyt:

درکه ولای من باب السلامست ای همام
هر که با اخلاص آید میروود با اختشام²⁶⁵

ferd-i me‘ālīniñ müjde ve beşāreti, derūn-ı şerīflerine ilhām ve ḡāfile-i teşevvuḡ u ḡarām ile bi’ş-şoḡbet ve’s-selāme medīne-i Bidlīs-i cennet-nefīse vāşıl ve ḡalet-ḡāne-i inzivāya dāḡil olup, bir müddet ‘uzlet ve ecnās-ı nāsdan vahşet ve sābıḡu’z-zikir *Meşnevī-i ma‘nevī-i şerīf* ve sā’ir kütüb-i taşavvuf ile mā’lūfet ve her ḡanḡı kitāba naḡar-[47a]endāz-ı im‘ān olunur ise فشیخه الشیطان²⁶⁶ men²⁶⁶ ḡadīs-i şerīfine dūḡār ve ḡār-nā-ḡār bir mürşid-i kāmīl ḡizmetine ṭaleb-kār ve zülāl-i vişāline dil-teşne ü bī-ḡarār olup, beyt:²⁶⁷

دلا طواف دلان کن اگر خدا خواهی
و کر نه کعبه و بتخانه هر دواز سنک است²⁶⁸

ferdiyle dil-i dīvānesine ḡiṭāb ve bir mürşide ermek sevdāsıyla terk-i ḡalvet ve dūr ebvāba şitāb buyurulup, beyt:

Dalayım ‘aşḡın baḡrine mellāḡ olayım bir zamān

İsteyelim cānā seni seyyāḡ olayım bir zamān

terānesiyle ḡayrān u ser-gerdān, evvelen medreselerde devvār ba‘zısında ضرب زید²⁶⁹ şūriş ve ḡavḡalarıyla dil-āzār ve ba‘zı medresede زید کالاسد²⁷⁰ teşebbūh bir

²⁶⁴ “... iki yay kadar...” Necm, 9.

²⁶⁵ “Ey gayretli kişi, benim yüce dergāhım selamet kapısıdır, kim ki ihlasla gelirse ihtişamla gider.”

²⁶⁶ “Kimin şeyhi yoksa şeyhi şeytandır.”

²⁶⁷ Beyt S: M nüshasında yoktur.

²⁶⁸ “Ey gönül ehli. Eğer Allah’ı istiyorsan gönülleri tavaf et. Ka’be’yi ya da puthaneyi tavaf etme, çünkü her ikisi de taştır.”

şeyi bir şeye beñzetmek māddesinde altı şey lāzımdır. Müşebbih, mütekellim, müşebbeh: زيد müşebbehu, müşebbih اسد, vech-i teşebbüh ġaraẓ-ı medḥ زيد maraẓun, teşebbüh-i derd-i ser ivaẓ, teşebbüh-ġir-i ḥıred. Ol medreseden [47b] daḥi kaçıp bir başka medreseye gider. Görür ki bir mübāḥaṣe-i ʿazīm kurulmu. Meger işbu mübāḥaṣe زيد كالأسد mübāḥaṣesine mi benzer? Zīrā bu ʿilme hem mantıḳ derler ve hem kelām, sen söyle ādāb: ²⁷¹ العالم حادث لانه متغیر و كل متغیر حادث العالم حادث

ʿAzīz-i müşārun-ileyh efendimiz, işbu mübāḥaṣeye ġuş-ı diḳḳat tutup; “İşte bu medrese ġüzel, zīrā işbu medresede bu fenā ʿālemin ḥudūs ve taġayyurātın mübāḥaṣe ederler, ġālibā işbu kavim mübgiz-i dünyā ve tārik-i ḥubb-ı mā-sivā ve ṭālib-i Mevlā’dırlar. İşte bunların miyānelerinde mürşid-i kāmīl bulunmaḳ ihtimālī vardır.” diye bir nice ġün mezkūr ile ülfet ve şoḥbetlerine mülāzemet eder. Görür kim, her ġün جاء زيد و ذهب عمرو ²⁷² ibāresinden ġayrı bunların derūn u bīrūnlarına ne gelir var ne gider. Dāġī gelir dāġī gider, dāġī gelir dāġī gider, gelir bāġī gider bāġī, mel’abe-i meşhūra [48a] gibi birbirlerinden, al taḳḳe ver külāḥ ya’nī birbirlerine belki şoḥbetlerinde bulunanlara hezār reng ve hezār külāḥ etdiklerini anlayıp, me’yūsen ciġer-dāġ olup; “Amān dāġ oldum, dāġ dāġ dāġ!” diyerek ol medreseden daḥi firār ve diġer bir medresede ḳarār ederim. Görür kim fıḫ-ı şerīf oḳurlar. İşte bu medrese ġüzel, zīrā bunda mesā’il-i şer’-i şerīf ile ʿāmil olan zevātlar derūnunda nihānī, şāyed ehl-i ṭarīḳ olup insān-ı kāmīl buluna, diye çend eyyām bunlar ile daḥi ülfet ü ünsiyyet ve oḳudukları mesā’il-i şerīfeye ġuş-ı hūş-ı diḳḳat tutup diñler ki نحن نحكم بالظاهر ²⁷³ diyerek ʿulūm-ı zāhiriyyeye ġüzel taḥṣīl etmişler ve oḳurlar. Lākin, ʿulūm-i bātiniyyeden bī-ḥaber ve derd-i derūniyyeye tedāwī ve ʿilācından bī-eşerdirler. Meşelā ḳademġāha ġirişin şol ayaklarını taḳdīm ve cāmī’-i şerīfe varınca sağ ayakların teḳaddüm ve ʿaksiyle ta’zīm etmelerine ihtimām-ı tāmmları firāvān ancak [48b] من الجنان و مسقوط عن اللسان ²⁷⁴ ḥadīs-i şerīfin ʿālemin mübāḥaṣesine mi benzer? Zīrā bu ʿilme hem mantıḳ derler ve hem kelām, sen söyle ādāb: ²⁷⁵ ایها القوم الذی فی المدرسه کلما حصلتوهم وسوسه حاشا که من بموسم کل olduğun görüp منسی

²⁶⁹ “Zeyd Amr’ı dövdü” Arapça nahiv ve sarf kitaplarının meşhur örnek cümlesidir. Özne, yüklem veya geçişli fiil gibi konuları anlatmak için kullanılır.

²⁷⁰ “Zeyd arslan gibidir” Arapça belâgat kitaplarında teşbih sanatı için kullanılan örneklerdir.

²⁷¹ “Âlem sonradan varolmuştur, çünkü değişmektedir. Her değişen sonradan varolmuştur. O halde âlem de sonradan varolmuştur.”

²⁷² “Zeyd geldi ve Amr gitti.”

²⁷³ “Biz dış görünüşe göre hükmederiz.”

²⁷⁴ “Mü’minin kalbi, Allah’ın evidir; müminin kalbi, Allah’ın arşıdır.”

²⁷⁵ “Akıl ile unutulmuş, dilden düşürülmüştür.”

ترك مى كنم جون لاف عشق مينرnm اين كاركى كنم از قيل و قال مدرسه حالى و كم گرفت بىكجند نيز
 276 Ma‘şūqdan murād, pīr-i šāhibū'l-irşād ve meydān-ı merām-ı
 277 مرد خدا عالمى باشد ز حق مرد خدا نيست فقيه از كتاب
 278 sevdāsıyla Hızır iştīyākı pīšvā, gāh enīs-i aṣḥāb-ı inzivā ve gāh
 celīs-i muvāfaqat-fermā-yı erbāb-ı ḥavf u recā gāh vaḥdetde vālih ü ḥayrān ve gāh
 keşretde serserī-seyrān, mā-ḥaṣal her şem‘-i sūzāna pervāne [49a] ve her gülīstān
 bülbul-i dīvāne;

ای تر غم ترا دل عشاق نشانه
 عالم بتو مشغول تو غائب زمانه

که معتكف دیرم و کاه ساکن مسجد
 279 یعنی که تورا مبطلیم خانه به خانه

kıta‘-i meşhūr terānesiyle dem-sāz ve yine mürşid-i kāmīl cüst ü cūsıyla yeke-tāz ve
 āteş-i teşevvūḳ ile ten sūz u cān gūdāz ve her görüşdüğü aḥibbā ve aşdīkalarına keşf-i
 rāz edip, derd-i nihānīn beyān ve çendān çendān ārzū-mend-i dermān olup ancak
 280 feḥvāsıyla vaktin gözedip وجد من طلب شئ و جدّ 281 ḥadīṣ-i şerīfi
 vefkince sa‘y-i tāmm-ı belīg ü gūşīş-i mā-lā kelām bī-dirigler eyler iken, Şeyḥ
 ‘Abdū’l-celīl -ḳuddise sırruhū’l-cemīlū’l-Ḳādirī- ṭarīkat dedemiz, efendimizi ol
 eṣnāda mürīdlerinden bir mürīdi kiras bāgīçesine da‘vet edip ve mürīd-ı mezkūr,
 kerāmetlū el-Ḥācc Ḥasan -ḳuddise sırruhū[49b]’l-aḥsen- efendimizle ḳadīmī dost
 imişler. Bunuñ mürşid-i kāmīl cüst ü cūsıyla bī-ḳarār olduğundan her çend
 ḥaberdār ise de lākin ol güne gelinceye dek, şeyḥ-i müşārūn-ileyh ḥazretlerinin baḥş-
 i mübārekleriñ cesāret edip el-Ḥācc Ḥasan efendimize diyemeyip, tā kim da‘vet-i
 mezkūr bahānesiyle da‘vet etdikde, şeyḥ ‘Abdū’l-celīl hazretleri²⁸² mübtedi‘ u

²⁷⁶ “Ey medresede bulunan kavim! Her ne elde ettiyseniz hepsi vesveseden ibarettir. Haşa, ben gül mevsimini terk ediyorum, zira aşk sözü söylerim ki o işi yapayım. Medresede yapılan konuşmalara karışmayıp uzak kalayım. Bir zaman dahi olsa, maşukun hizmetinde olayım.”

²⁷⁷ “Allah eri, Hak’dan olan bir âlimdir. Allah eri, kitabdan fakih olan degildir.”

²⁷⁸ “Tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.” Kehf, 65.

²⁷⁹ “Ey gönül, oku; âşıklar senin önünde hedef olmuşlar, alem seninle meşgul, sen ise zamandan gaipsin; bazen kilisede duruyor ve bazen mescitte bulunuyorsun ki sen benim hane hane talep ettiğimsin.”

²⁸⁰ “İşler vakitlerine rehindir/bağlıdır.”

²⁸¹ “Kim bir şeyi talep eder ve talep ettiğinde ciddi olarak çalışırsa o şeyi bulur.”

²⁸² Hazretleri S: M nüshasında yoktur.

mülhid haber verirler. “Ben anıñ meclisiñe gelmem.” Dedikde, da‘ vet şāhibİ cevāb etmiş kim; “Be-hey ‘azīzim, sen işbu münkir maḥlūkuñ maḳāl-i bī-me‘alleriñ dinleseñ كل يوم حق سبحا نه و تعالى²⁸³ hikmetlerine qarışıp çok ef‘āl-i ilāhīyeleriñ beğenmeyip ekşer kār kendini ve enbiyā ve evliyāların ğıybet ve inkār ederler ve dā‘imā mānende-i a‘ mā birbirleriyle daḥi kör cengi edip yedlerindeki taş ve ‘āşā hemān rāst gelene ḥaşm u düşmen [50a] niyyetiyle atarlar ve ‘ale'l-ḥuşūş şehrimizin cūhhāl-i bed-fi‘ālleri her işitdigi maḳālleri iftirā‘en gördükleri gibi söylerler²⁸⁴ ve bā-ḥuşūş şeyḥ-i müşārun-ileyh efendimiziñ ifrāt-ı cezebāt-ı Hāḳḳ ile بلا كيفية و لا اختيار²⁸⁵ mā-şadaḳıyla kendinden be-dīdār olup ḥālāt-ı ğarībe-i ‘āşīkān ve kemālāt-ı ‘acībe-i ‘ārifānelerinden, her ḥar-ı murdār ve her gāv-ı ‘alef-ḥ‘ār āgāh u ḥaberdār ve vāḳıf-ı esrār olamadıklarından; kimi şūrīde kimi şeydā kimi mübtedi‘ kimi rüsvāy kimi zındīḳ kimi eşkiyā mā-ḥaşal her biri biñ iftirā ederler, mā ‘aleynā ḳaldı ki bizim bāġiçemiz muṭavvel ve vāsi‘ bir maḥall-i ğam-fersā ve me‘vā-yı müsteşnādır. Şeyḥ-i müşārun-ileyh efendimiñ meclis-i sürüş- celislerine varmazsan, ırāḳ bir maḥallde oturup seyrān eyle. [50b] Hāliñe münāsib göründü ise şafā nazar bir kenār-ı ḥayr eger ḥāl-i zāhidāna el vermedi ise ḳaçar gider, der-kenār.” Bu üslūb üzre ḳavl-i ḳarār olunup, şeyḥ-i müşārun-ileyh ya‘nī Şeyḥ ‘Abdü'l-celīl Efendi ḥazretleriniñ bāġiçe-i mezkūra teşrīf buyurmazdan muḳaddem, Ḥazret-i el-Ḥācc Ḥasan efendimiz, da‘vete icābet ve bezm-i neşīmenleri için ārāste olan maḥall-i mefrūşadan cidden ve bir dıraḥt sāyesinde tenhā-nişin inzivā buyurup ammā, beyt:

Cümle ‘ālemde bu meşhūr meşeldir Müstāk

Lā-cerem rāyiḥa-i misk ile ‘aşḳ gizlenmez

vefḳince nā-gāh bir rāyiḥa-i ṭayyibe-i şevḳu'llāh be-dīdār, el-Ḥācc Ḥasan -ḳuddise sırrūhu'l-aḥsen- efendimizi mu‘aṭṭar ve bī-ḳarār edip ve işbu būy-ı beşāret-fermā-yı vişāl ile bāġiçe-i mezkūr māl-ā-māl ḳılındığı ḥilālde, ḥazret-i pīr ḳahvenüş eder imiş. Kemāl-i zevḳ ü şafāsından işbu būy-ı nīkūyı būy-ı [51a] ḳahveye ḥaml ve tecāhülen

²⁸³ “Hergün, her zaman Allah Hak’tır. “

²⁸⁴ bed-fi‘ālleri... söylerler S: bed-fi‘ālleri her işidigi maḳālleri görmüş gibi söylerler M

²⁸⁵ “Her hangi bir şekle baġlı kalmaksızın ve tercihsiz olarak velayet sahiplerinin keramet şeklinde harikulade göstermesi caizdir.”

yedindeki ahve fincanını²⁸⁶ muāab edip ibu ı‘a-i mehūreyi ırā‘at buyurmular. ıta:

Nefsinden seni ey ahve meām-ı cāne
Būy-ı ramān gelūr anki Yemen‘den geldin

āsināli okusu var Ūveysī‘sin sen
‘Alima ‘llāh sezerem semt-i aran‘dan geldin

mezāyāsı vefince bu ne esrār-ı arāyib, bu ne esrār-ı āār-ı ‘acāyib diyerek, li-nāımiī, beyt:

این بوی ان بوی لطیفست که در راه حجاز
رھبری کرد بمن تا بحر م خانه راز²⁸⁷

terānesiyle terennūm-sāz ve mūteevvien cevānib-i erba‘asında naar-endāz olup gōrūrler ki, bir ehinā-ı ser-firāz ve eh-sūvār-ı yeke-tāz-ı mūmtāz, ebī-i ems-i tābān leme‘ān ve uddāmında yetmi seksen dervīān revān ve lākin ‘umūmen erāb-ı nāb-ı cezbe-i Ramān ile ser-mest ū sekrān, kimi mūlebbes ve kimi ‘uryān ve kimi gūlen ve kimi giryān kimi nāy-zen kimi udūm-zen-i dest-efān, mā-aal cūmleten “Allāhu ekber, Allāhu ekber” [51b] tekbīriyle na‘ra-i mestāne-zenān gelip bāie-i mezkūru mūerref ve mūa‘a‘ ve niīmen-i mu‘ayyenelerinde af af u‘ūd ve reng-ā-reng āllerle mūlemma‘ buyurup, li-Mūtā-i cemāl:

Der-vaf-ı ān bāie-i viāl īn bāie-rā cenāb-ı ūstād fermūde-i medīa-i o inād
aā ki adīa-i dil-ārā masūd-ı riyā-ı uld u me‘vā:²⁸⁸

Her ı‘ası gūlistān-ı cennet, būlbūlleri name-ān-ı vulat, gūl-nārları ū ā-ı mercān, inci gibi tutları dıraān, bir ān-ı emen-i İrem-i tecellī, her ā-ı dıratı

²⁸⁶ fincanını M: filcanını S

²⁸⁷ “Bu koku, o koku latiftir hicaz yolunda. Bir rehber bana ta Harem yoluna kadar sırda oldu.”

²⁸⁸ “Bu kavuma bāesinin vafı hakkındadır: Bu bāeye ūstad tarafından, gūzelce yazılıp ūvgū buyurulmu. Haktır ki o gōnūl alan bāe, baki ve ebedi olan bāelerin gıpta ettii bir yerdir.”

reşk-i Tübâ, ol ravzada eyleyip tevâcüd, ba‘ zısı kıyâm ba‘ zısı sâcid, halka tutup ol gürûh-ı vahdet, zâkirlere cennet içre cennet.

Pîrim rûşen-zamîr efendimiz, ol meclis-i kübrâ ve ol cem‘ iyyet-i ‘uzmâyı dîde-i ‘ibretle ırakdan temâşâ etdikde, Beyt :

‘Afgânı mü ‘eşşirdir her bir dede ‘uşşâkın
Uymaz def ü tanbûra bir özge hevâdır bu

Ya‘nî sâ‘ir maḥallerde gördüğün [52a]
Kıl ü kâle beñzemez bir ḥâldir bu

الحال لا يعرف بالقليل و القال²⁸⁹ kabîlinden bir ma‘nâdır lâkin her çend zerâ‘-ı ‘aqla verir. Bunların cezbe ile bir laḥzada, hem gülüp ve hem ağladıklarından bir şey’ fehm edemediğinden ‘âciz ü ḥayrân ve kemâl-i ḥayretle engüşt-gîrân olmuştur. Zîrâ bükâ ve ḥandân birbirleriniñ zıddı olduğundan²⁹⁰ ezdâd cem‘ olmaz, illâ kerâmet ve ḥâletle olur diye cüz‘ice ikrâr olup, vaḳtâ ki yine ifrâṭ-ı cezbe birle kalkıp el çalıp, bura bura rakşa girdiklerine yine inkâr buyurmuştur. Mâ-ḥaşal, üç sâ‘at miḳdârı gâh inkâr gâh ikrâr netîce-i kâr; “انكار نمی كنم انكار نمی كنم” ya‘nî; “Bunları inkâr etmem ve bu inkârı daḥi etmem.” diye derûnî ḥülyâlar edip, işbu meşnevî-i faḳîrâneleri me‘âliyle mûrg-i dil-i şeydâlarına tenebbüh-baḥşâ olmuşlar. Meşnevî-yi li-nâmîkihi’l-‘âciz:

دلا شهر باری بکار آمد
بشاهین عشقت شکار آمد

[52b] نیست طاقت مجتبان بر مبرتا نکویی فاین المفر²⁹¹ mezâyâsıyla devr-endîş ve işbu işin‘ âkîbe ve ser-encâmıñdır peşîn فاذا اطعمت²⁹² mişdâkıyla ba‘de’t-ṭa‘âm, neşr

²⁸⁹ “Maneviyatta hal ehli olmak, kil ü kalle bilinecek bir şey değildir.”

²⁹⁰ bükâ olduğundan S: bükâ ya‘nî zühd ve ḥande vü ḥandân birbirleriniñ zıddı olduğundan M

²⁹¹ “Ey şehriyar gel, aşkın şahinini avla. Gel, defalarca takatin olmadığını bilmedin, ta ki şunu işit: ‘Nerde kaçacak yer!’ ”

²⁹² “Yemek yediğinizde dağılın. “ Ahzar, 53.

ü ‘azîmete derûnî niyyet buyurmuşlar ammâ çi fâ’ide العبد يدبر والله يقدر²⁹³ Li-nāmīkihī,
beyt:

Girībānın tutup ‘aşk çengelile mürşid-i dānā
Kaçıp kurtulmak ister pīr elinden sālīk-i şeydā

Ol eşnāda ta‘ām döşeyip eş-şeyh ‘Abdü’l-celīl -kuddise sırruhu- el-Hācc Hasan efendimiz tarafına dīde-bāz ve bāzū-ı kudsıyyelerinde olan şeh-bāz-ı himmetin şikār-ı dil-şikārı tarafına endāz, şüretā ta‘āma da‘vet bahānesiyle kendi dest-i kerāmet-peyvestleriñ cünbān ve nezd-i ‘aliyyelerine isticlāba lābe-künān, nazm:

Gel ey nūr-ı ferr-i bāşıra-i im‘ānım gel
Gel ey hüsñü hasen ismi hasen cānānım gel

Gel ey dost saña şevk ile Müştāk’ım ben gel
Böyle bīhūde yeter gezme ‘azīzīm cānım

diyerek müşfikāne celbe himmet ve dest-gīrī olup ya‘nī elin tutup, nezd-i evliyā-yı nu‘mānelerinde zānū-be-zānū ya‘nī diz-be-diz iclāsa ‘ināyet buyurup, kendi²⁹⁴ dest-i kerem-peyvestleriyle ol ta‘ām-ı mefrūşeden faқаt üç loğma yedirip, ba‘dehu bu gūne hitāb-ı müsteṭāb ve bu mişillü cevāb-ı bā-şavāb buyurmuşlar kim; “Ey benim cān içre cānānım, seniñ ta‘āmıñ işbu ta‘ām-ı ‘āmm-ı ‘ālem-i ecsām değildir; belki seniñ ta‘āmıñ nuql-i şerāb-nāb-ı aşhāb-ı şevk ü ğarāmdır. ‘Azīz-i men, seniñ kuvvetiñ bulut-i ‘ālem-i nāsūt değildir, belki seniñ kuvvetiñ kuvvet-i rūḥ ya‘nī nağme-i rūḥaniyye-i feyz-i fütūḥ-ı cümle enbiyā-i kirām ve evliyā-yı zül-ihtirāmdır. ‘Azīz-i men, işbu ta‘ām-ı cismānī reh-ber-i bedraқа-i āb-rīz-i ḥalāy-ı [53b] kademgāhıdır ve ol kuvvet-i rūḥānī, hādī-i pīşvā-yı dehliz-i vahdet-serāy-ı lī-ma‘llāhdır.” diyerek ve çendān çendān pend ü naşāyihler ederek, ikisi daḡi simāt-ı mebsūṭeden keff-i yed mine'l-ezel ile'l-ebed²⁹⁵ ḥālāt-ı mütenevvi‘a-i tālibāne ve ḥayālāt-ı müteferriқа-i sālīkānelerin ferdan ferdan yüzüne vurup ihşā ya‘nī kuvvet-i mükāşefeleriyle²⁹⁶ bi'l-

²⁹³ “Kul tedbir alır, Allah takdir eder.”

²⁹⁴ kendi S: M nüshasında yoktur.

²⁹⁵ “Ezelden ebede kadar...”

²⁹⁶ yüzüne vurup ihşā ya‘nī kuvvet-i mükāşefeleriyle M: yüzine ihşā ya‘nī kuvvet-i mükāşefeleriyle S

muvâcehe ta‘dād ve ol sofraya-yı mebsûta tay olana kadar irşād buyurdukları şükranesiyle inşād olunmuştur. Li-nāmıķihl-‘āciz:

زبی بروای برواز جنونم تیر منزل شد
درای جرخ وارونم زحیرت رحتہ در دل شد

ز فیض راستی منزلکهم شد

مطلب اعلی بسی نالیدم اما عاقبت مقصود حاصل شد ²⁹⁷

Der-vaşf-ı şeb-i vuşlat ol bâğice-i şebih-‘İsā: ²⁹⁸

Ol geceyi eylemişler ihyā; ammā ki ne şeb libās-ı hayret çetresiye fezā-yı vuşlat, [54a] bir nūr-ı siyāh berķ-i aḥẓar, her kūy gibi reşk-i mihr-i enver, bir cism-i laṭīf-i ‘ālem-ārā, bir nūr ki sāyeden müberrā, düşmez yere sāyesi zihī nūr, esrārı nihān ve zārı mestūr, her sâ‘ati biñ qadirden evlā, her laḥẓası biñ berāt-ı uz mā.

Neşr: Ol leyle-i ‘īdin şabāḥ-ı sa‘īdi, şeyḥ-i müşārun-ileyh efendimiz ḥazretleriyle bi'l-ma‘iyye ḥücre-i sa‘ādetlerine ‘azīmet edip, yevmen fe-yevmen nā‘il-i ḥālāt-ı şerīfe ve vāşıl-ı kemālāt-ı münifeleri olup, Mısrī Niyāzī ḥazretlerinin işbu güftār-ı muvaḥḥid-āsārların vird-i zebān edip teşekkür-künān āvāz-ı ḥazīn ile kırā‘at u elḥān buyururlar imiş. Beyt: ²⁹⁹

Dermān arardım derdime derdim baña dermān imiş

Bürhān arardım aşlıma aşlım baña bürhān imiş ³⁰⁰

İlā āḥirihi ve ol şeb-i vuşlatın şabāḥ-ı sa‘ādeti; li-mü‘ellifī’l-fakīr, ğazel;

Vāşıl-i dildār idim ben dün gece

Vāķıf-ı esrār idim ben dün gece

²⁹⁷ “Aşk ile uçtum, menzile giden ok oldum. Feleğin çekiciyle tepe taklak olmuşum gönülde. Feyzinden doğru menzilgahımı buldum. İnlediğim amma neticede maksadımı elde ettim.”

²⁹⁸ “Kavuşma gecesinin anlatımına dair.”

²⁹⁹ beyt S: M nüshasında yoktur.

³⁰⁰ Gazelin tamamı için, bkz.: Kenan Erdoğan, *Niyâz-ı Mısrî Dîvânı*, Ankara, Akçağ Yay., 2008,s. 78.

[54b] *Lī-ma'llāh zevkine ermiş idim*

Yoğ dedim her var idim ben dün gece

Nuṭṭ-ı 'İsā-veş sözüm bulmuşdu rūḥ

Gerçi bī-güftār idim ben dün gece

Emrime münkāḍ idi çarḥ-i felek

Āmir-i muḥtār³⁰¹ idim ben dün gece

Terk-i āfāk eyleyip Müştāk-veş

Mā 'il-i dīdār idim ben dün gece

naẓm-ı faḳīrāneleri mezāyāsı me'ālince, aḥibbā ve aşdīkālarına 'alā vechi't-teşekkür taḥdīs-i ni' met buyurmuşlar.

Eser: Dede merḥūm cennet-mekān el-Ḥācc Süleymān H̱āce Efendi ḥazretleri, 'ulūm-ı resmiyye-i zāhiriyyeyi kemāl ertebe taḥşīl ü tekmilden soñra 'ilm-i ledün tarafına meyl ü rağbet ve işbu 'ilm-i bātıniyye ḥōd bī-mürebbī ve bilā-icāzet taḥşīl olamayacağı ma'lūm-ı 'ilm-i şehādetleri olup, bi'z-ẓarūr bir mürşid-i kāmīl bulup, inābete niyyet ve şarf-ı maḳderetler edip; ancak her ḳankı şeyḥe varmış ise 'ilm-i zāhir terāzūsuna varıp, 'akl-ı 'ābidāneleriyle vezinde gūyiyā noḳşān [55a] bulup, bir dürlü ḥālete el vermeyip; شیع من شرعت³⁰² deyip esrār-ı tarīḳat-ı 'aliyyeden nā-kām ve dāmān-ı şerī'at-ı ġarrādan teşebbūs-i tām buyurmuşlar idi. El-ḥaḳ işbu zāt-ı şerīf mişillü evāmir-i şerī'at-ı muṭahhariye intisāb ve nevāhīden ictināb etmiş الشريعة اقوالی ḥadīs-i şerīfī me'āliyle ḳavl-i 'aleyhi's-selām, ḥarf-be-ḥarf ġavrına yetmiş tutun dāmen-i şerī'at Ahmed-i muḥtārā yetmez mi, istibşarıyla bunun gibi dāmān-ı şerī'ati tutmuş bir 'ālī-cenāb, medīne-i Bidlīs'de beyne'l-ebrār nā-yāb idi. Her çend niyābete tāḳat ve bī'at-ı tarīḳate liyāḳatleri olunmamış idi. Lākin yine kütüb-i taşavvufu müṭāla'a ve kırā'at buyururlar idi. Ḥattā faḳīr-i pūr-taḳşīre İmām-ı ġazālī ḥazretleriniñ *Kimyā-yı Sa'ādet* nām kitābınıñ okudup *İḥyā-i 'Ulūm* ile iḥyā

³⁰¹ āmir-i muḥtār M-S: 'āşık-ı muḥtār D

³⁰² “Şeyhim şeriattir.”

buyurmuşlardır ve daği fıkıh-ı şerîf ve şarf u naıvde ħācem ve üstādımdır.[55b]
Beyt:

Çün şer‘de oldu baña reh-ber

Olmaz mı übüvveti mükerrer

DİĞER EŞER-İ ŞEVK-ÂVER: Dedem mezkûruñ peder-i cennet-mağarrları ya‘nî cedd-i büzürgüvârım es-Seyyid el-Ĥācc ‘Abdü’l-ğafūr Efendi -ğuddise sırruhu- ħazretleri ve kerāmetlü Boğazişişik Ĥāce Mollā ‘Alī -ğuddise sırruhu- ile hem-‘aşır olup, leylan ve nehāren bir mahallede ülfet ü ünsiyyet ve ‘ilm-i ledünnî mübāḥaşesiyle sermest-i şarāb-ı vaḥdet olurlar imiş. Bir gün bir şahş-ı nā-dān, şüretde insān sîretde ḫayvān; bunlarıñ şöḫbet-i seniyyelerinde bulunup, kelimāt-ı güher-nişār ve intāğ-ı cevāhir-dişārların dinleyip gūyā aňlayıp dedem merḫūma demiş kim; “Efendim seniñ işbu buyurduklarınıñ kelimāt-ı kerāmet-āyātlara sözümüz yok ve seniñ ocağıña i‘tikādımız pek çok ve lâkin senden soñra seniñ oğullarından piriñ tutup cāy-giriñ olursa Sülyemān Efendi olur ve illā diğerklerinden nesne aňlayamayız. Yine sen [56a] a‘lemsin.” dedikde, ol iki yārān-ı zevāt-ı zî-şān, işbu ħar-ı nā-dānıñ sözüne ta‘accüb-künān, el ele çalıp dıḫk-i şedīd ile ħandān olup ba‘dehu ceddım mağfūr³⁰³ ya‘nî Ĥāce el-Ĥācc ‘Abdü’l-ğafūr -ğuddise sırruhu- vecde gelip ḫalet-i cezbe ve istiğrağ ile cevāb buyurmuşlar ki: “Benim oğlum Sülyemān’ıñ ḫasenāti, diğerk oğullarım Ḥasan ve Maḫmūd’uñ seyyi’atıdır.” ve Mollā ‘Alī Ĥāce -ğuddise sırruhu- vecd ile; “Ḳad şadakte”³⁰⁴ diye taşdığ buyurmuşlar ve işbu mübāḥaseden fehm olunan حسنات³⁰⁵ ḫadīs-i şerīfleri mişdākıyla dedem zehādetlü el-Ĥācc Sülyemān Ĥāce Efendi, zümre-i ebrār ve ‘amm-i büzürgüvārlarım ‘ināyetlü el-Ĥācc Ḥasan Ĥāce ve kerāmetlü el-Ĥācc Maḫmūd Ĥāce Efendi muḫarreblerinden idigin ya‘nî tā vaḫt-i cevāniblerinde kemāl-i insāniyete resīde olunduklarına işāret ve imā-yı beşāret buyurmuşlardır. Beyt:

Yine bir kışşamıza ey Müştāğ

Gelelim hişşeler alsın ‘uşşāğ [56b]

³⁰³ mağfūr S: M nüshasında yoktur.

³⁰⁴ “Doğru söyledin...”

³⁰⁵ “İyilerin iyilikleri, Allah’a yakın olanlar katında kötülük makamındadır.”

Vaktâ ki hâzret-i pîr-i hâkkânî Sultân el-Hâcc Hasan-ı Şîrvânî -kuddise sırruhu- efendimiz, eş-Şeyh ‘ Abdü’l-celîl el-üstâd -kuddise sırruhu- hâzretlerinden irşâd olup, mışra³⁰⁶ :

Rüsvây gerek hemîşe ‘âşık

mâ-şadağıyla rüsvâ-yı cihân ve âteş-i ‘aşk-ı Yezdân ile sîne-süzân ve feryâd u figânından menfûr-ı ‘âlemiyân oldukları âvânda, dedem Hâce el-Hâcc Süleymân hâzretlerine işbu keyfiyyet beyân olduğda; “O da giryân ben giryân, o da o da giryân dedim, ‘aşka yakın olur demedim.” ma‘nasın yazıp hâzret-i pîr’e gönderdikde, hâl-i pür-melâllerine terahhumen ‘alâ tarîkî’-d-da‘vet işbu ma‘nâ bî-tahrîr ve muķâbeleten bi’l-mişl irsâl buyurmuşlardır. Ma‘nâ:

Meydâna gel mey için meydâna gel

Erenler meydânıdır merdâne gel

Lede’l-vuşûl dedem daği şeyh-i müşârun-ileyh [57a] hâzretlerine inâbet varıp, yine mîzân-ı imtiḥânı beraberce getirip, şeyh-i müşârun-ileyh hâzretlerinin ‘ulûm-ı kemâlâtına ikrâr ve farṭ-ı cezebât ile vecd ü hâlâtına diyen inkâr, mâ-ḥaşal çend eyyâm beyne’l-inkâr ve’l-ikrâr, ziyâret-i devletlerine müdâvemet ve müvâzabet üzere olup ammâ çi sever, derûn-î münkir-i ‘aşk u şuhûd ve her çend âheng-i simâ‘ olduğda şûrî tahrik ve cûd ederlermiş. Li-cenâbı’ş-Şeyh İbrâhîm El-Hâkkî:

Kim ki mest etmedi semâ‘ anı

‘Aşk-ı münkirdir etse de ikrâr

Muḥammediyye şâḥibi buyurur ki;

Dimâğına kimin kim şol muḥabbet tadı ḳonmadı

Eger cümle maḳâmâtı bilirse tatmadı ḥalvâ³⁰⁶

³⁰⁶ Yazıcıoğlu Mehmet’e ait olan beytin aslı şöyledir: (bkz.: Amil Çelebi, *Kitâb-ı Muḥammediyye*, İstanbul, Tercüman Yay., 1996, s.754)

Mā ‘aleynā, tā ol eşnādaki Şeyh ‘Abdü’l-celîl -kuddise sırruhu- hâzretlerine hidâyet tecellîsi olup, “Ben Mehdî’yim, ben Mehdî’yim ya‘nî bi-iznillâh baña i‘tikâd-ı tâmm ile tebe‘iyyet edenleri hidâyete getiririm.” der imiş. Dedem merhûm [57b] işbu sırr-ı mektûma vâkıf olamayıp, imtiḥân kitâblarından bir *Mehdî-nâme* alıp şeyhe gelip, “Yâ şeyh, sen Mehdîlik iddi‘âsın edersin ancak işbu kitâbda Mehdî’niñ ismi Muḥammed, babası ismi ‘Abdu’llâh, vâlidesi ismi Âmine olsa gerekdir ve ‘ale’l-ḥuşûş kendiniñ nice nice emârât ve ‘alâmât-i maḥşûşaları vardır ki sende bir ‘alâmeti görünmüyor.” dedikde, şeyh-i müşârun-ileyh buyururlar ki: “Ben Mehdî’yim ammâ baña i‘tikâd edenlere Mehdî’yim, seniñ Mehdî’ñ değilim.” deyip iskât buyurdukda, ol anda iddi‘âsından nâdim ü peşimân olmuş lâkin çi fâ‘ide;

جون رشته کسست میتوان بست اما بمیان کره بماند³⁰⁷

El-merhûm cennet-mekân ya‘nî dedem el-Ḥâcc Süleymân Efendi hâzretleri, gerçi muḥarreblerden olamadıysa da ebrârlardan olunduğu pederleriñ nuṭṭ-ı şerîfleriñ sudûrundan kaç-ı nazar, kendiniñ şâkirdlerinden [58a] nice nice kimesneler ebrârâne keşf ü kerâmetlerin görmüşler. Henüz söylerler, âḥir ‘ömürlerinde ḥânesine varmaya terk edip, ‘Alemdâr Câmî’i derûnunda bir hücre yapıdırıp anda qalırlar idi. Faḳîr, henüz bulûğa resîde olup, Ramâzân-ı şerîfin ‘öşr-i âḥirinde mezkûr dedem hâzretleriyle gûyiyâ i‘tikâfa girip, leyle-i evvelinde uykuya varıp, ihtilâm olup ancak ḥadâşeten sinnimiziñ iktizâsından ḥavfa zâhib olup ḡusle gidemedim. Lâkin öyle bî-şabr u bî-ḳarâr, ḡarḳa-i lücce-i efkâr olmuş idim ki, taḳrîri bilâ-imkân ve taḥrîri berrîyin ‘ani’l-beyândır. Der-hâl mûmâ-ileyh, hücresinde fener yakıp, kerâmetle gelip faḳîri alıp, gerçi inerek el-Ḥâcc ‘Abdî merhûmuñ ḥavzlarına iletip, kendi beriki ḥavzda durup feneri baña verip, “Var git, ne yapacaksañ yap!” diye ḡazabla ḡusle gönderip, faḳîr varıp ḡusl edip yine ‘avdet edip ‘indine geldikde, faḳîr ile tekellüm etmeyip câmî’-i şerîfe gidip [58b] ferdâsı faḳîri nezdine çağırıp; “Sen çocuḳsun, sen ḳanda i‘tikâf ḳanda, var git vâlideniñ ḥizmetinde ol!” deyip faḳîri câmî’den ḥâneye nefy buyurdular ve şaniyen, hergiz mālâya‘nî sözler söylemezler idi ve ekşer evḳâtda tefsîr-i ḳâdî mütâla‘a buyurup, ḥavf âyetlerinde giryân ve beşâret âyetlerinde ḥandân

*Şu kim onun dimâğında muḥabbet tadı ḳonmadı
Eger cümle maḳâmâtı bulursa tatmadı ḥalvâ*

³⁰⁷ “Eğer ip koparsa, onun yarısında bir düğüm oluşur.”

olurlar idi. Vefk-i şerîfde gâyet mehâreti var idi. Hattâ ba‘zen mesâ’il-i müşkilâtlardaki kâdîler ‘âciz kaldıklarında, mahkeme muhızırların gönderip müşkillerin der-hâl hâl buyurur idi.

Laîfe: Bir vakit bir kimesne ile vakıf da‘vâları olup, ol kimesne cühelâdan olmağla sözüne râzî olmayıp ba‘dehu; اعزاله الشرع³⁰⁸ deyip dedem merhûmu mahkemeye teklif etdikde, dedem itâ‘aten ve serî‘an mahkemeye vardıkda, hâkimü’s-şer‘ ya‘nî Kâdî efendi dedemi karşılayıp istikbâl edip kendi mesnedinde iclâs ettirdikde, [59a] müdde’îsi geri dönüp gider olduğda, muhızır varıp mahkemeye ihzâr etdikde, Kâdî; “Da‘van nedir söyle? ” dedikde; “Be-hey efendim, ben ne söyleyeyim, ben cümle sözümü tükettim fakat bir sözüm kaldı. Benim da‘vâ edeceğim devletlü, seniñ mesnedinde oturup Kâdî oldu. Da‘vacı kâdî olsa yardımcı Allâh.” dediğinde, mahkemede olan cümle kimesneler dihk-i şedîd ile gülüşmüşlerdir. Su’âl-i muqaddere cevâb:

“Ey ‘azîz, sen diyeceksin çünkü mümâ-ileyh dedeñiz bu kadar şâhib-i kemâlât ve ehl-i mükâşefe ve kerâmâtdan olup *Muhammediye*’ niñ bâlâda zikri sebkat eden;

Kimin kim dîmâğına şol muhabbet tadı konmadı

Eger cümle maqâmâtı bulursa tatmadı helvâ

beyt-i şerîfleriyle³⁰⁹ bîgâne oldukların îmâ edersin, dersin eger dinle. ‘Azîzâ *Muhammediye* şâhibi Yazıcı-zâde -kuddise sırruhu- hâzretleriniñ muhabbet buyurdıkları muhabbetu’llâhdır ki, hâlâveti her kanğı dimâğa cây-gîr olursa ol ‘âşık-ı şâdıkıñ [59b] zamîr-i münîri, ilhâm-pezir-i ‘ârifânelerinden iki cihân muhabbetiñ maḥv [u] ifnâ, hemân ol zamîr-i münîr kendi mâl-â-mâl ve istîlâ etdiği için ol gönül kabiliyyet bulup maḥall-i tecellî-i vaḥdâniyyete lâıyık ve icrâ olur. Hattâ kendi kendinden bi’l-külliyye fânî ve hâzret-i Allâh ile bâkî [vü] câvidânî olur ve ber-vech-i meşrûḥ hâlâtlar olmaz, illâ ki muḥarriblerde olur. Gelelim ebrâr ile muḥarriblerin ‘alâ vus‘ı’t-ṭâkati³¹⁰ hâlât u maqâmâtlarını mir’ât-ı cemâl-i cânân olan hâzret-i

³⁰⁸ “Allah, şeriatine izzet versin.”

³⁰⁹ beyt-i şerîfleriyle M: tatmadı helvâ tatmadı beyt-i şerîfleriyle S

³¹⁰ “Gücünün yettiği kadar...”

cinândan haber aldığım kadar beyân edelim. İsmâ‘ ‘azîz, ‘acabâ muḥabbet-i Mevlâ ile bir mıṣfû'l-leylde ki ‘âlem-i âgyârdan ḥâlî, sen cüst ü çâlâk-ı lâ-ubâlî yatağından kalkıp cenâb-ı Hazret-i Şeyḥ İbrâhîm Ḥaḳḳî³¹¹ -ḳuddise sirruhu- ḥazretleriniñ;

Ey dîde nedir uyku gel uyan gecelerde
*Kevkebleriñ et seyrini seyrân gecelerde*³¹²

nuṭḳ-ı şerîfî me‘âlince dîde-i ‘ibretle zemîn ü âsumân seyrân [60a] edip, göz yaşını döküp giryân olup Allâh derdi ile dertlenip âh çekip tazarru‘ lar edip ḥayrân olduğun var mı? Eger işbu derdlerden ḥaberdâr ve tâlib-i esrâr-ı yâr olmuşsan muḳarriblerle ebrâr kimler olduğun fehm edip ve hem-dem-i âzâd-ı ehl-i derd ve ḳâbil-i irşâd olursun: ففهم معنى هذا الحديث كما قال رسول الله تعالى عليه وسلم طالب الدنيا مئنت طالب الاخرى³¹³ مخنت طالب الله مذكر

Ey ‘azîz-i men, işbu ḥadîs-i şerîfiñ maẓmûn-ı münîfinde vâḳi‘ talebeleriñ tâ‘ife-i ūlâsı ki ehl-i dünyâdırlar. Zümre-i nisvâna teşbîh olunmuşlar. Hele ol tâ‘ife ḥaḳlarında mübâheşemiz yokdur, zîrâ anlar ناقصة العقل و الدين³¹⁴ dirler ve tâ‘ife-i şâniye, tâ‘ife muḥannişler ki tâlib-i âḫiret ve ehl-i cennetdirler. Mıṣra‘ :

Bihîşt añdıḳca zâhid ekl ü şurbuñ lezzetin söyler

İşte bu tâ‘ifeye [60b] ebrâr derler. Bunlar tâlib-i dîdâr olmayıp bâḡiçe şâhibini bilmeyip hemân mâ‘il-i bâḡ u ḳuşûr ve dil-ârâ-yı vildân [u] ḡılmân u ḥûr, zühd ile meşhûr ve ‘aşḳ-ı şevḳ-i İlâhî’den dūr u menfûrdurlar ve cennet için gûne-be-gûne nev‘ nev‘ ‘ibâdet ü riyâzâtlar etmeleri için ḳuvvet-i mücâhede ile taşfiye-i ḳalb edip şâhib-i keşf ve ehl-i kerâmet olurlar. Ancak merd-i müzekkir ya‘nî tâlibu’llâh³¹⁵ ḥadîs-i şerîfiñ feḥvâsıyla müzekkir olamadıḳca olamazlar. Olmadıkları için kerâmetleri daḡi kendileri gibi bî-nemek ü bîlâ-ḥalâvetdir.

³¹¹ cenâb-ı Hazret-i Şeyḥ İbrâhîm Ḥaḳḳî M: cenâb-ı Şeyḥ İbrâhîm Ḥaḳḳî S

³¹² Şiirin tamamı için bakz: Güneş, s. 319, 320.

³¹³ “Bu hadisin manasını anla: Rasulullah (s.a.v.) ‘ın buyurduğu gibi: Dünyayı talep eden müennestir (kadındır), ahireti talep eden muhannestir (yeminini bozmuştur), Allah’ı talep eden müzekkerdir (adamdır).”

³¹⁴ “(Onlar) Akıl ve dinden yoksundur.” Buhârî, *Abdest*, 211.

³¹⁵ tâlibu’llâh M: tâlibu’llâh-ı şerîfî feḥvâsıyla S

Laṭīfe-i ‘acībe-i ġarīb, fi'l-ḥaḳīka bir gülecek ḥikāyedir:

Mezḳurlardan birisi, diğ̃er refīki selāmına ya‘nī ziyāret için bāğiçesine gidip bāğiçe şāḥibi ḥāzır olmadığı için, ḥarem tarafından müsāfir geldigini görüp bir kāse şerbet ezip Ḥūrī ismiyle müsem mā bir ḥalāyık-ı [61a] ḥüsnī ve müstešnāya verip mezḳūr müsāfire ib‘āş u irsālinde; mezḳüre cāriyeniñ envār-ı dīdārıyla bāğiçe-i mezḳüre, müşa‘şa‘ ve māl-ā-māl olduğda, müsāfir görür kim, bir serv-i revān ve āfet-i devrān ya‘nī bir gül-i peyk-nāz³¹⁶ u bir şānem-i simīn bir mümtāz, şīvede ser-eḫrāz ve ‘işve vü girişmede ṭannāz, li-muḥarrīriḥl-Müşṭāk:

*Tāze nāz eyler ol āfet bu ne keyfiyyetdir
‘İşveye rağbeti yok vāh ta‘accüb ḥāletdir*

*Mihr-i ferḥundesidir māh-ı gül-i destārı
Necm-i baḫt-ı siyehim ḥāl-i reḥ-i behcetdir*

Mā-ḥaşal, bir şūḥ-ı cān-sitān, sünbül-mūy ğonce-dehān, şişe be-dest dāmen der-miyān, ḥırāmān ḥırāmān tebessüm-künān, mānend-i melek nāz ile gülerək ol beyāz bileklerle şerbet-i ma‘ḥūdu şundukda, li-nāmiḳihī:

*Ey sāḳi-i ḥub-rūy u hoş-endām
Ver bāde-i dīl-nüvāz u gül-fām*

*Gel gör baña n'etdi çerḥ-i ġaddār
Bāzār-ı cihānda almadım kām*

ya‘nī ‘ömr-i nāzenīnim zūhd ü vera‘ ve taḳvā ile tamām oldu.

Ḳıṭ‘ a:

*Geçdi ‘ömrüm vera‘-ı ḥām ile itmām oldu
Günlerim geçdi tezeḥhūd ile aḥşām oldu*

³¹⁶ gül-i peyk-nāz M: gülbīn-i nāz S

Va‘d-i ferdā ile ‘azm oldu eyyām-ı şebāb
Ne vişāl oldu müyesser ne felek rām oldu

diyerek cāriye-i merķūmeniñ dest-i kerem-peyvest-i nāzikānelerinde olan şerbet şışesin alıp, bu harāretle nūş u kemāl-i ‘aşķ u muhabbetle şarāb-ı nāb içmiş gibi fi‘l-ḥāl mest ü medhūş olup, cāriye-i mezkūreniñ dūş-ı şerīfelerine vāki‘ şerbet maķramasın alıp,³¹⁷ aķzını silmek bahānesiyle cāriyeniñ ķolun tūtup der-kenār ve şīrīn şīrīn gūftāra başlayıp buyurmuşlar ki; “Ey duķter-i melāḥat-şi‘ār ve‘y sīmīn-ber-i nezāket-kirdār, ben kitāblarda görmüşüm ki iki mü‘min kimesne birbirleriyle lede‘l-mülākāt evvelen selām ve ‘aleyke’s-selām bed’inden sonra [62a] şer‘an istifsār-ı nām ederler. Nāzenīnim, sen bu bāģiçe şāḥibi Mollā Mübārek Ḥ‘āce ķarındaşımsızın kerīmesi misin³¹⁸ yoksa nesisin? Evvelā ism-i şerīfeñizi ya‘nī güzel nāmıñ baña baḥş eyle, sonra baķalım taķdīr ne işler ve ne gūnā olur işler.” dedikde cāriye işi anlamış ancak şāḥibi Ḥ‘āce Mübārek ḥazretleri kemāl-i zehādetlerinden işbu cāriye-i bī-čāre ile cimā‘ etmeyip, “Şabrım bereketiyle yarın cennetde bunuñ muķābelesine yüz ḥūrī kıızlarına mālīk olurum.” diye bundan keff-i yed edip zavāllı cāriye-i pākize, kāmīle olup bereket ağacına çıķmaya pek muḥtāc ve lā-‘ilāc ķalıp ammā ne yapsın bi‘z-zarūr tūrup furşatıñ gözetmede iken, müsāfir efendi ḥazretlerinin kuvvet-i teşevvūķ ve iştiḥāsına biñ mekr ü fūsūn ile taķviyyet zānū-be-zānū oturmaģa raġbet biñ ‘işve vū nāz ve yüz biñ şive vū girişme-i ṭannāz³¹⁹ ile mūmā-ileyhiñ su‘āline cevāba āġāz edip demiş kim; “Benim ‘azīz müsāfirim ‘azīzā, [62b] ben Gürcü cāriyelerindenim, filān tārīḥde İkrām-zāde İḥsān Paşa, beni şu bahāneye aḥz u iştirā edip ismim Ḥūrī tesmiye edip şemere-i nev-bār-ı nev-nihālimize teṭāvül-i dest-i āmāl-i iķbāl³²⁰ buyurmadan oṭalık etsin, diye bizi reng-ā-reng libās-ı fāḥirelerle rengīn ve gūnā be-gūnā elvān elvān bezeklerle tezyīn edip; “Şūfī Mübārek Efendi ḥ‘ācemdir.” diye isticlāb-ı du‘ā-yı ḥayriyyeleri zımnında kendine ihdā ve ma‘a-hāzā kaç kīselik altun daḥi i‘ṭā buyurup;³²¹ “Ammā benim bir Kāra Ḥabībe ḥatūnum vardır, beyāz cāriyeyi oṭalık etmem, ķanā‘at edip ferdā cennet-i firdevsde işbu cāriye mūkāfātına yüz ḥūrī alırım.” diye bizi böyle pākize bırakmış, ne kendi alır ve ne bir civān-merde verir.

³¹⁷ alıp M: S nüshasında yoktur.

³¹⁸ kerīmesi misin M: kerīmesi mi S

³¹⁹ girişme-i ṭannāz M: kerşemme-i ṭannāz S

³²⁰ iķbāl-i āmāl S: M nüshasında yoktur.

³²¹ buyurup S: buyurdular M

Be-hey ‘azizā, haddim değil ammā; çiftçi eline toğan düşmüş darb-ı meşeliñ yeñiden kılımış ihyā. Zīrā benimle hem-firāş olmak orada tursun, böyle gül gibi yañağımdan ve mercān gibi dudağımdan bir buse almadığına ne buyurursun? Ben bir du‘ā edeyim, [63a] sen söyle āmin: Hakk subhānehu ve te‘ālādan dilerim ki, işbu şūfī-i bī-mürüvvet benim gāme-i fettānım sitānıyla sīnesi sūrāh sūrāh ‘acīb ü ‘ibret ve şemşīr-i ser-tīze ebruvānımla pāre pāre, toğram toğram olup mübtelā-yı derd ü miḥnet ve ‘ākibetü'l-emr yine vāşıl-ı cennet olsun keyfine ve qarīben çangallara çiçek olup soñra varıp cennet-i me‘vāda hem-nişīn-i veledān ve melek olsun yine keyfine.” dedikten soñra müsāfir-i mezkūre demiş ki; “Efendi cānım benim sultānım, sen benim ismim şorup Hūrī olduğum bildin. Seniñ güzel ismiñ³²² ne ve murādın ne, neye arzū-keş ve ne ile ḥatır-ḥoş olursun?” dedikde bī-çāreniñ müteşevvik-i vuşlat birle diline rüknet, vücūdu lerze-nāk ve müntezil-i züll-i dehşet-i ma‘şīyyet olup ammā çi fā’ide جاء لقضا ضاق الفضا³²³ fehvāsıyla izhār-ı teslīmiyyet edip, beyt:

محيط رحمت حق دامن آلوده میخواهد

³²⁴ كناهيرا كه از دستم نمی آید خطا کردم

ferdiniñ [63b] mezāyā-yı beşāret-fermāları birle dil pūr-ḥavf [u] ḥaşyetlerine baḥşende-i tesliyet olup ve çābucak kuvvet bulup demiş kim; “Ey menba‘-ı melāḥat ve’y ma‘den-i feşāḥat, benim maskaṭ-ı re’sim işbu şehir-i İslām-bol olup, ‘an-aşlin ādem seyyid-i zarāfet idi. Seniñ sāhibiñ Şūfī Mübārek Efendi, Kaştanbolu’dan İstanbul’a gelip ma‘an bir kaç gün hem-şoḥbet olup الصبحة مأثرة و الطبيعة سارقة³²⁵ mā-şadağıyla nice müddetdir ki beni belā-yı zühde dū-çar ve gün be-gün miḥnet-i meşakḳatlere giriftār, ismim Zarāfet iken beğenmeyip Şūfī Bereket ismiyle nāmdār etmiştir. Mā-ḥaşal, seni yapmamak ile böyle maḥzūn, beni daḥi mütezehhid yapmak ile mūrā’i-i diğergün etmiştir. Gel biz daḥi ‘alā rağmihi gelmezden evvel senden hareket, benden bereket, benden hareket, senden bereket.” deyip destindeki şişe-i şerbete şişe-i nāmūs okuyup, “Ben şişe[y]i çaldım taş, nāmūs [u] ‘arı istemem.”

³²² ismiñ S: adın M

³²³ “Kaderin hükmü geldiği vakit, gökyüzü bile dardır (kaçacak yer yoktur).”

³²⁴ “Hakk’ın rahmetinin muhitinin eteğine bulaşmak istiyor. Bir günah ki elimden sadır oldu. Hata ettim.”

³²⁵ “Dini sohbet tesir edici, tabiat ise çalıcıdır.”

[64a] deyip taşā çalıp biñ pāre kılp, ba‘dehu hāzret-i cānāneyi der-kenār edip, bereket degnegin destine verip işe mübāşeret etmege şarf-ı maķderet üzre iken hāzret-i Hūrī demiş ki; “Yā-hū ‘azīzā, bu iş olmaz, illā ki üç nesne va‘d edip va‘diñe vefā etmek ile olur. İşbu şerā’it-i şelāşıyye va‘d edip icrāsına sogend-i ‘azim edersen, fe-bihā ve illā bırak yine bir kendi āteş-i iştahām ile yanayım. ‘Azīzā, ol şerā’itimiziñ biri bu kim; işbu bāğiçede bu ictimā‘mızı varıp hāne penceresi muķābilinde edelim ki, in-şā‘allāh şūfī gelip bizi bu hāletde görür ve elbette beni saña hālāllığa verir, şāniyen beni aldıķda sen daķı bu züh-d-i hām ve riyā-yı nā-fercāmdan rücū‘. Beyt:

Derūnī āşinā ol taşradan bīgāne şansınlar

*‘Aceb zībā-revişdir ‘ārif ol dīvāne şansınlar*³²⁶

ferd-i meşhūreniñ mezāyā-yı mestūresine ‘āmil ve ecnās-ı nās ‘aķlıyla mütekellim, levendāne revişle [64b] ğāfil ile ğāfil ve cāhil ile cāhil ve kāmīl ile kāmīl olasın ‘azīzā. Beyt:

نوا باشقلندر مشرب و مطرب

هفتاد و دو ملت اشناباش³²⁷

ferdiyle ferd-i şāķib-i derd ol.” deyip mezkūr Şūfī Bereket’iñ elin tutup harem penceresi pīşgāhına vardıklarında, hātunu pencereden baķıp taħavvūrāne taleb etdikde, cāriye-i mezkūrenin girībān-ı mestūresi ya‘nī taħammül-i yakası çāk çāk olup cehren çağırmışım kim; “Be-hey kadınım, sen her şeb kişini firāşına alıp biñ zevķ ile şarılıp yatarsın. Bir kerre inşāf u mürüvvet ve eltāf u ‘ināyet edip demedin kim, bu bī-çāre daķı mübtelā-yı nefis ü beşerıyyet ve ibtilā-yı belā-yı iştihā-yı şehvetdir. Hāķķā ki toķuñ ačdan haberi olmadıķı, beyne'l-enām meşhūr bir meşel-i müstedāmdır.” dedikde, Kāra Hābībe varıp maķalleye ādemler şalıp, Şūfī Mübārek ārāmda [65a] olsun, biz yine gelelim bunların aķvāl-i pūr-melāllerine. Yine Şūfī Bereket bī-çāresi, bereket āğacını harekete getirdikde Hūrī cevāb vermiş kim; “Yok saña üç şart beyān etdim. İki şartı ‘ayān olup henüz şerā’itiñ biri mektūm u nihān

³²⁶ Beyit için ayrıca bkz: Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifet-name*, İstanbul, Temel Yay., 1981, s. 971.

³²⁷ “Alçak gönüllü nameler çalan ol; yetmiş iki milletle aşına ol.”

qalmışdır. Anı dağı yerine getir, şonra ne eylerseñ eyle.” dedikde; “řerā’itĩn üçüncüsü, elbet bu kıru şofuluğu bırakıp bizim cemāl u kemālimizi bir ğazel-i bĩ-bedel-i ‘āřıkāne ile medđ ü řenā etmektedir.” dedikde, bĩ-çāre řũfi; “şimdi ğazel ve kıřĩde vağtı değil ammā ne çāre!” diyerek işbu ğazeli āvāz-ı bülend ile kırā’at ve midđat-i nāzikānelerinde sa’y u ğayret etmişlerdir. Ğazel-i medđiyye:

Allāh Allāh ne māh-ı tábānsın

Allāh Allāh ne řāh-ı ħūbānsın

Allāh Allāh ne mihr-i enversin

Allāh Allāh ne nūr-ı Yezdān’sın

Allāh Allāh ne tāze dil-bersin

Allāh Allāh ne řāđ-ı reyđānsın

Allāh Allāh ne ħadde-yi ağmersin [65b]

Levđāřa’llāh ne çeşm-i mestānesin

Saña Müřtāk-veş cihān Müřtāk

Bāreka’llāh ne mūnis-i cānsın

ğazel-i medđiyyeyi feřāđatle kırā’atları itmāmında görürler ki, bāđiçe řāđibi řũfi Mübārek ‘acele ile geliyor. řũfi-i dığer ya’nĩ Mollā Bereket, ez-berā-yı hevā-yı vuşlat, āđ deyip ağlayı ağlayı başına ve dizine dest-i te’essũf-i đarb ve bir kerb birle; “Be-hey kān-ı melāđat, vađt-i kırā’at-i ğazel-i midđat mi idi kim, furşat ğanĩmet olduđuñ bilmeyip bizi ve kendiñizi endāđte-i nĩrān-ı nedāmet buyurdunuz.” dedikde, “Yā-hũ ‘azĩzā, đayırlısı bu idi ammā şimdi řũfi gelip benden su’āl ederse ki, řũfi Bereket saña dest-dirāzĩ-i ihānet etmiş mi, ben ‘alā řarĩđi’l-iķrār bilā-ğũftār başımla iřāret ederim, sen dağı ben yalan demezem, deyip kıru řũfi etmeyip, durũğ-ı maşlağatla benim [66a] iķrārıma takviyet verdikde, in-řā’allāhu’r-rađmān bu řeb bermūceb-i řerĩ’at ‘akd u nikāđ edip nā’il-i řafā-yı vuşlat oluruz ve bu dağı ma’lūmunuz olsun ki; bundan ağdem senin bilā-řabr řālib-i vuşlatım olduđuñ

vaķitde, gāh ĥarem penceresi pīşgāhında cem‘ olalım dedi ve gāh beni bir ġazel-i medĥiyye ile midĥat et.” sōyledi kim; “Cümlesi ‘ōzr ü bahāne-i hücnet ve şāhid-i ĥāl-i ‘iffet ve ‘ismetimdir ve şimdi şāĥibim Şūfī Mübārek gelip bāġiçede görüp yine ĥāne ĥarafına döndüğü[nü] bilir misin nedir? Saña tesellī verelim, ol daĥi budur ki; bundan aķdem pencere pīşgāhında ĥayāyı bırakıp, ĥatunum Kāra Ĥabībe’ye li-maşlahatin bir mikdār raṭb u yābis kelāmlar sōyledigim için Şūfī’ye teşekkī edip, beni def‘e çabalıyor dedikde ‘aşāsı elinde der-ĥāl Şūfī Mübārek efendi gelip mübārek [66b]olduğu için yine sūnnet-i şerīfī terk etmeyip taĥavvūrāne selām verip ba‘dehu³²⁸ cāriye-i mezkūreyi alıp bāġiçeniñ bir köşesine getirip³²⁹ kıızı be-hey Şālīĥa olacak Şālīṭa Ĥatun’uñ ĥabībesinden rencīde-i ĥātır olup teşekkī edip seniñ üç sā‘atden mütecāviz nā-maĥrem ile maĥrem olduĥuñ ve kendine şöyle böyle sözler sōylediĥiñizin aşlı var mı?” diye su’āl etdikde, sūkūt daĥi ikrārdandır mā-şadaķı sūkūt ederler ve yine su’āl eder ki; “Ey kıız, ĥatunuñ Ĥabībe işbu Şūfī Bereket’i pek yañlış ĥaber veriyor. Ĥattā der ki, ben kendim gidip Ĥūrī cāriyeyi bāġdan getirecek idim, baña daĥi bir ĥıyānet eder diye ĥavfımdan varıp getiremedim. ‘Acabā işbu sözler gerçek midir?” dedikde yine sūkūt etdikde, “Be-hey kıız, niçin sōylemezsin, ‘acabā işbu Mollā saña dest-dirāzlık etmiş mi?” dedikde mezkūra baş debretip ikrārına işāret ile³³⁰ [67a] ĥaber verdikde, işi añlayıp ba‘dehu Şūfī Bereket’le ĥalvet kılıp; “Be-hey işlāĥ olası ya‘nī işlāĥ olacak mollānın kendisi, seniñle bunca müddet ‘akd-i peyvend-i uĥuvvet ve ez-berā-yı reften-i gülşen-serāy-ı cennet zūhd ü vera‘ ve taķvā ile geceler kā‘im, gündüzler şā‘im olduĥuñuz vaķitlerde etdiĥiñiz ‘ibādetlere ĥayfiñ gelmediĥi, benim bāġiçeme gelip cāriyemle böyle ĥabāşet edesin?” dedikde Şūfī Bereket daĥi müttehimāne cevāb etmiş ki; “Benim sultānım ‘āzīzā, böyle ma‘lūm-ı zehādet-mersūmlarıñız olsun ki; evvelen benim bu bāġiçeye geldiĥim bī-rayb u bilā-riyā ziyāret-i seniyyeleri niyyetiyle idi. Bir özge sevdā ve bir başķa ĥulyā degil idi ‘āzīzā. Ve ziyāret-i zehādetleriñize gelmemizden ġaraż niyyet, gelip siz sultānımızla ĥoş-şoĥbet ve ibrārāne ma‘lūfet ü mübāĥaşe-i mücāma‘at-ı ĥūrān-ı cennet idi. Gelip sizi bulmayıp celse-i ĥafīfe ile teşrifinize müterākķıb iken, gördüğüm işbu sīmīn-beden, sūkker-dehen, [67b] ĥūrī-liķā, gül-pīrehen; bir şīşe şerbetle ĥırāmān ve şevķ-i dīdār-ı lāmi‘ül-envārları leme‘āniyla işbu bāġiçe reşk-

³²⁸ ba‘dehu S: M nüshasında yoktur.

³²⁹ getirip S: iletip M

³³⁰ ile: M: S nüshasında yoktur.

āver-i riyāz-ı cinān olup gelip³³¹ şerbeti baña şundukda, şerāb-i nāb mişillü beni ser-
hoş [u] sekrān etdikde, hicāblar ref^c ve teklīf ve tekālifler def^c olup işte bu bāğiçe,
bāğiçe-i cenāb ve işbu Hūrī cāriye daği güzīde-i hūr u vildāndır zannıyla ne olduysa
oldu. Li-nāmıkihi'l-Müştāk:

*Çok şūfī azdırdı bu dört dürlü müşībet
Şeytān-ı la‘īn nefs ü hevā vü beşerīyyet*

ferd-i faķīrāne-i mazlūmāne ve haķīrāne kırā’at etdikde, Şūfī Mübārek hażretleri,
hatunu Kara Habībe’niñ işbu cāriyeniñ def^c i için tenbīhātları memelinden? mā-‘adā
kendi daği mülāhaza buyurmuşlar ki; “İşbu cāriyeyi bu Şūfī’ye baħş ve nikāħ
etmedik, ğayrı bir çāre yokdur zīrā eger işbu şeb ‘ale’l-‘acel bu işe mübāşeret
olmasına yarın şāyed tıyulursa, filān Şūfī, filān böyle [68a] etmiş diye şāyi‘ olursa
beyne’l-enām rüsvā-yı bed-nām oluruz.” hūlyālarla Şūfī Bereket’e raħīmāne vü
müşfikāne şefķat ve aħvāl-i pūr melāllarına merħamet edip haķīmāne bahāne pervāz
ve ‘āķılāne kelāma ser-āġāz edip demiş: “Dervīş yā-hū, başına gelen bir każā-yı nā-
gehānī ve belā-yı āsumānīdir. Ne māni‘ yine tevbe eyle ki التائب من الذنب كمن لا ذنب له³³²
ħadīş-i şerīfī me’ālī ma‘lūm ‘ilm-i ‘ālīmāne ve meķşūf-ı fīkr-i fāzılāneleridir. Qaldı
ki bu iş olmamak gerekdi. Bā-każā olduġdan soñra, hemān bu şeb bu cāriyeyi saña
vermek iķtīzā eyler ve şimdiye kağar bu cāriyeyi şatmak sevdāsında olsa idim, şāyed
dört biñ ġurūş eder idi. Ez-każā şimdi benden çözöldü ve mehri bozuldu, hemen bir
cüz’i şey va‘d eyle, saña baħş u nikāħ ve fī-mā ba‘d yine seniñle tümen tümen tā‘at
u ‘ibādete ve haşm haşm zühd ve riyāzātlarla zāhib-ı nehc-i felāħ ve reşk-āver-i
zümre-i şalāh olup yine [68b] ser-māyemiz dü-bālā ve mütene‘im-i ni‘methā-yı
cennetü’l-a‘lā olalım.” dedikde derūn-ı dilden ya‘nī enderūn-ı gönölden kendi
hūlyāsıyla demiş ki ya‘nī nihānī, sırān söylemiş ki; “Cennet cennet, hūrī ni‘met
diyerek bunca müddet reng reng riyāzātlarla vālīdemi hālet-i mef‘ūliyyete getirdik,
fī-mā ba‘d yine yapmaya çabalıyorsun. Māşā-allāh beh beh, ne ‘acāyip ne ġarā’ib ne
zehādet ve in-şā‘allāh, bu gece ħalālīķla ben daği seniñ cāriye Hūrī’ye bir bereket
çomaġı sallayalım ki şadāsından cennet hūrīleri zevķ-yāb u ħayrān ve aġızları şuları
manzar-ı cenneti sebz ü rebān? eyleye.” endişesin sırāne ħātırından ġüzerān ve Şūfī

³³¹ gelib S: M nüshasında yoktur.

³³² “Günahından tevbe eden hiç günahı olmayan gibidir.” İbn Mac, *Zühd*, 30.

Mübârek hâzretleriniñ bundan şey talebiñ cevâbında demiş ki; “‘Azîzâ, cenâbıñızın Kaştanbolu’dan İslâm-bol’a teşrîfleri eşnâlardaki Mîr Paşa’yı bilip bilmez iken, ibtidâ biz siziñle konuşduğumuz vakitte mâl-ı firâvân ve devlet-i bî-pâyâne mâlik iken çendân çendân akçeler ve boğçalar yoluna fedâ [69a] ve saña ihsân olunmadı mı? Mâ-‘aleynâ şimdi dünyâlıkda mâlım yok ammâ bunca müddet sây‘ inñzda zühd ü riyâzât bereketiyle kimi ‘ibâdete muķâbil yetmiş hūrî ve kimi tâ‘ ate muķâbil seksen ve ba‘zı riyâzât-ı şâķķiyye mu‘âdil yüz toķsân hūrî kızları kazanıp cennetde müheyâ ve varıp koçup şarmalarımıza ‘umûmen muntazır ve dîde-güşâdırlar. Va‘d olsun ki eger şabr ederseñ cennete duķûlümüzde, bu bir hūrîye muķâbil yüz hūrî verelim, ha yap ha yap ha tût ha kâp ha sev ha tap ha nîk ha mîk ha sôk ha dîk. Ve lâkin ‘azîz-i men, eger işbu va‘d etdigim hūrîleri şimdi istersen, şimdi ben âhirete varamam. İsterseñ saña verelim³³³ hemân git zabt eyle ve illâ sen git de bir kaç sene şabr eyle, ben işbu baķş idecegiñiz hâzır eldeki dünyâ hūrîsi ile bir kaç dürlü hisâb kitâblarım vardır, görelim şöñra gelelim. Li-cenâb-ı Niyâzî:

Bugünki cennet-i ‘irfâna dâhil olsalar ‘uşşâķ

Yarınki va‘d olan hūrî veya ğilmânı n’eylerler³³⁴ [69b]

ve Şûfî Mübârek Hâce zatında işbu câriyeyi meccânen verecek imiş. Bi-hisâbi'd-dünyâ hemân bir bahâne arar iken Şûfî Bereket’in va‘de-i ferdâ ile verdikleri yüz hūrî-i muzâri‘ aya sevinip, ol şevķ ile mezkûre câriyeyi kendi zimmet meleketinden âzâd ve vaşliyle Şûfî Bereket Dede’yi irşâd u dil-şâd ve ‘ale ‘l-fevr, ol gece kendi hânesinde bir ota taķliye ve mezkûre câriyeyi çok zer ü zîver ve çendân çendân dürr ü güherle zîb ü tezyîn ve bir daķi memlûke olup fûrûht olunmasın ihtiyâtıyla maķalle imâmın getirip ‘akd-i kâbeyn edip lâkin zifâfa gitmezden muķaddem, câriye-i mezkûre kendiniñ henûz bâkire ve sağ sâlim olduķunu beyân zımnında, ķatunu Kara Hâbîbe’niñ destin tûtup öpüp başına ve yüzüne sürdükden şöñra hâlâllık dileyip tarafeyn birbirlerinden hâlâllık aldıķdan şöñra ķatununa [70a] sırran demiş ki; “Gerçi لمصلحة بكرمك³³⁵ izâlesine iķrâr etdim ancak henûz bâkireyim ve senden ricâm budur ki bir bilen üstâd da‘vet çağırıp sâ’ir ‘avretler beyninde beni yokla desin.” dedikde ricâsında müsâ‘ade der-hâl mezkûre istediķi ķatunu ihzâr ve âmâde ve beyne'n-

³³³ verelim M: veremem S

³³⁴ Gazelin tamamı için bkz.: Erdoğan, s. 54

³³⁵ “...iş için senin cömertliğinle...”

nisvân pāk u t̤āhire merġūb u fāhire cümleleri taḥsîn ve ‘umūmen āferînler edip dāḥil-i ḥaclet-ḥāne-i viṣāl ve nā’il-i menāhil-i zevk ü āmāl olmuşlar, Allāh mübārek eyleye āmîn, āferîn şad āferîn, el-ḥaḳḳ ‘aleyhi'l-müsteḥaḳ, oḡ oḡ ne ḡoş mu‘āmele-i ġüzîn ve ne ḡarekāt-i keşîrû'l-berekāt-rengîn olmuşdur.

İşte faḳîr, bunlarıñ bu nā-sezā eṭvār ve mütezehhid-şî‘ārılıklarından uşanıp cāne gelip, meşreb-i levvendāniye rāġıb ve meslek-i rindāniye sālîk ve zāhib oldum. Müşārun-ileyh Şūfî Mübārek ḡazretleri, ümmîd-i ferdā ile cāriye-i maḡbūbe ve nāzenîn-i merġūbeleriñ ellere teslim ve kendi tehî-dest ḡor-le’im olup [70b] maḡrûm ḡaldığı için inşād olunmuşdır. Beyt:

*Mālinı yemeyeniñ loḡmasın eller yerler
Üstüne buzluca bir maşrabā şı içerler*

-Temmeti'l-ḡikāyet-

*Gelelim ḡışşamıza ey Müştak
Şevḳ ile ḡışşeler alsın ‘uşşāk*

İşbu t̤ā’ife-i zühd-şî‘ār ya‘nî zümre-i ebrār, maḡām-ı şāniye ya‘nî maḡām-ı levvāmede bulunmaları ḡasebiyle ekşer ḡālāt u ‘ibādetlerinde ‘ucb u riyā, kibr-i ‘ibādetleriyle mütekebbir-i ḡod-bîn ü t̤ā‘at-furūş u ḡöd-nümā olurlar. ḡavf-ı cehhenemden ḡā’if bî-nevā ve ümîd-i cennet ü ḡürî ile niyāz-mend-i ricā oldukları için, bunlara zümre-i ḡavf u recā daḡi derler. Bālāda mezkûr aḡlāk-ı reddiyeye ḡāḡ nādîm olup maḡlûḡdan gizli oldukları ḡāllerinde nefis-i şūmlarına nihānî levm ü tevbiḡ edip aḡalar ve işbu zümre-i [71a] ebrārlarıñ ekşerleri zamānemizde mürşid ve ehl-i irşād ḡalmamış ve şimdiki şeyḡler mübtedi‘ ve ehl-i hevā, zindîḡ u mülḡid, şūrîde vü eşḡiyā derler, diye ḡüne ḡüne ifk ü iftirālari sebebiyle ehl-i ṭarîḡ olup, maḡām-ı şāniye ya‘nî oldukları maḡām-ı levvāmeniñ ismini, ki lafza-i Celāl’dır, ‘aded-i mu‘ayyenesiyle müdāvemete me’zûn olup leylen ve nehāren muvāzabet edip, levvāmeden mülhemeye mürûr ve müterakḡı olamadıkları için ilā-nihāneyi'l-‘ömr, maḡām-ı levvāmede ḡalırlar ve sūfiyāne ibādet ve mücāhedāt-ı şākḡaları bereketiyle in-şā’allāh ehl-i cennet olup ḡürîler alıp zevk ü şafā şehvānîde ḡalırlar.

Der tahsîn-i hâlât-ı hâzret-i muḥarrebîn -ḫuddesa'llāhu esrārahum ve nefe' na'llāhu bi-enfāsihim āmin-³³⁶

Bālāda muḥarrer ḥadīs-i şerīfīn beyān buyurduḡu ṭalībānıñ dūdmān-ı şālīşesi ya'nī üçünci ṭā'ifesi, [71b] mezkûrlar ya'nī erler ya'nī erleriñ cümlesi, ol sülûklarında yine evāmir-i şerī'at-ı ġarrā ile müttakī vü münḳād ve aḳvāl-i ḥazret-i Rasûl -'aleyhi's-selāma- muṭī' vü inḳiyād ederler ve ba' dehu ef'āl-i ḥazret-i 'aleyhi's-selāma mütāba'at ya'nī ṭarīkat-ı ḥazret-i 'aleyhi's-selāma meyl ü raġbet ve meşrepleriyle hem-meşreb olan bir mürşid-i mürebbīden bī'at u inābet kemāl-i rābıṭa ve metānetle 'āşık ma'sūḳuna ne rütbelerde meyl-i muḥabbet eder gibi meveddet edip ne sâ'il-i siyāh-kāse³³⁷ gibi arzū-yı keşf ve ne deryūze ki kerāmet bilā-ġaraḡ ve lâ-ivaḡ kemer-beste-i ḥizmet olup, terbiye-i evliyā-yı nu'mānelerinde ḳābil-i muvāzabet esmā-yı seb'a-i İllāhī ki lâ-ilāhe illa'llāh ve ism-i Celāl ya'nī Allāh ve ism-i Hū ve ism-i Ḥaḳḳ ve ism-i Ḥayy ve ism-i Ḳayyūm ve ism-i Ḳahhār ve işbu esmā-yı şerīfleriñ ism-i evveli ki, lâ-ilāhe illa'llāh'dır, mürşid izniyle [72a] me'zūnen ḳırā'ate leylen ve nehāren müdāvemēt üzre olurlar. Lākin müşārun-ileyh ḥuḡūrunda bulundukları ḥinde tesbīḥ çıkarıp zıkr-i lisānī etmeyip hemān diz üstünde oturup sağ elleriñ sağ dizi üstüne vuşul, elleriñ şol dizleriyle üstüne mekşūfen bırakıp namāz teşehhüdünden oturdıkları gibi mürşid ḥuḡūrunda daḡi öylece otura ve ḳalbi Allāh ile ḥazır, dīdeleriyle mürşid cemāline nāzır ve nigerān ve ġüftār-ı ġüher-nişārlarına ġuş-ı cān tutup derūnī zıkr [ü] fikr-i cinān ederler ve ḥazret-i mürşid ḥuḡūrunda şūretā dūr oldukları eşnāda, beyne'l-ḥācibeyn ya'nī şeyḡiñ iki ḳaşları arasın çeşm-i cenān ya'nī gönül gözü ile seyrān ederek ve müşārun-ileyhden isti'āne talebinde olarak, lâ-ilāhe illa'llāh ma'nā-yı şerīfī mülāḡazasında evvelen لا معبود الا الله³³⁸ ve ba' dehu لا مقصوده الا الله لا موجود الا الله³³⁹ ile terk ve nefy-i mā-siva'llāh [72b] edip tā kitābın evvelinde olan envārlardan nūr-ı ezrāḳ zuḡūrunda, mürşid izniyle tebdil-i esmā edip emmāreden geḳip lafza-i Celāl'e ya'nī Allāh Allāh zıkrine meşġul olup ve her ne ru'yālar görürse mürşidden ġayrı bir kimesneye söylemeyip meger mürşid izniyle refīḳlerine söyleyip ta'birlerinde ne ġüne emreylerlerse aşlā muġāyeret eylemeyip zıkrine müdāvim olup, vaḳtā ki işbu maḳām-ı şāniye ya'nī maḳām-ı nefis-i

³³⁶ “Aziz evliyaların ġüzel halleri hakkındadır.”

³³⁷ Derkenar: siyāh kāse ya'nī dilenci S

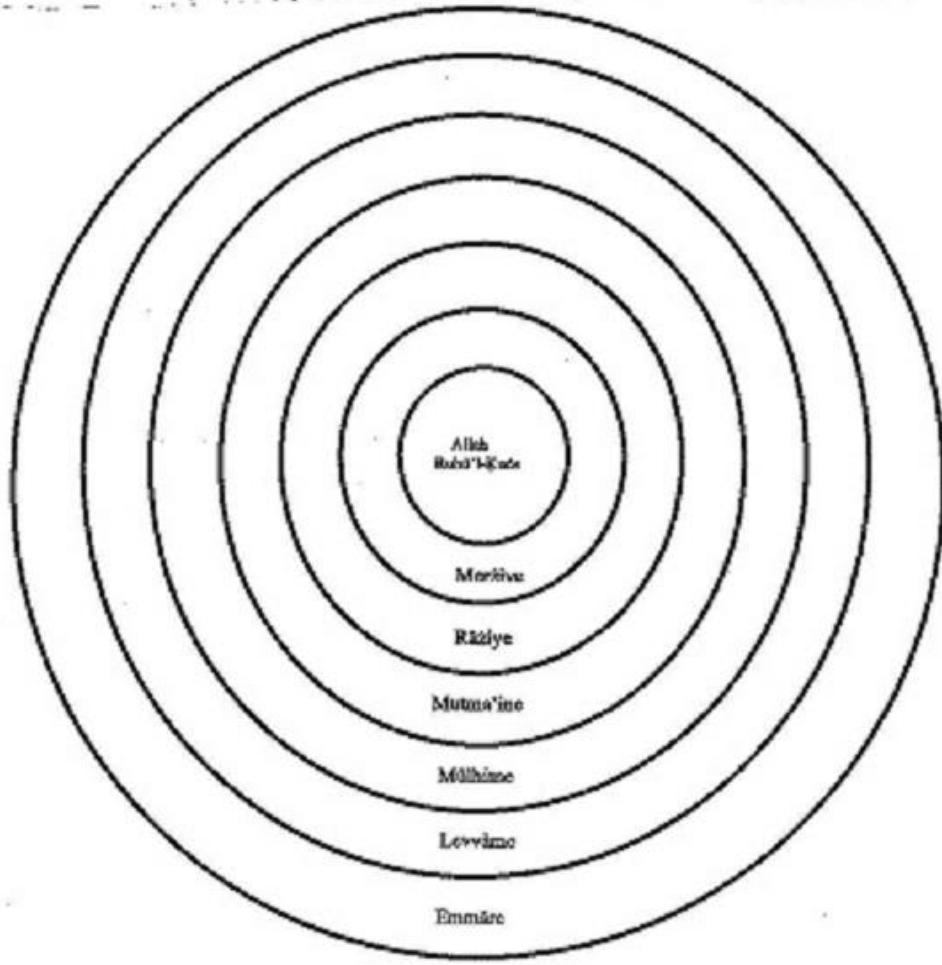
³³⁸ “Allah'tan başka tapılacak (İlah), yoktur. “Neml, 26.

³³⁹ “Allah'tan başka maksad yoktur. Allah'tan başka mevcudiyet yoktur.”

levvâmeniñ nûru eşfarü'l-levn nûrunuñ bedîd ü nümâyân olunduğuñ yine hâzret-i mürşide ifâde ve beyân etdiklerinde, yine mürşid izniyle işbu maqâm-ı ebrârândan güzêrân, maqâm-ı şâlise ya'c nî maqâm-ı mülhime de bî-derd bî-ilhâmât hüdâvend-i melikü'l-mennân ile nâ'îl-i 'aşk [u] şevk-i 'âşıkâne olup, Hû, Hû, Hû ismine müdâvemetle şarâb-ı nâb-ı vecd-i cezebe-i Rahmân ile ser-hoş [73a] [u] sekrân, mâ-ḥaşal hâzret-i mürşide itâ'atle işbu maqâm-ı mülheme ki bir tehlike maqâmdır. İşte bu maqâmda sâlike ilhâmât-ı İlâhiyye olduğundan; “Ben şöyle oldum, böyle oldum diye çoklar bu maqâmda zındîk olmuşlar.” diye işbu hâllere güvenmeyip bi-'inâyeti'l-meliki'l-mu'în³⁴⁰ maqâm-ı muṭma'inne murûrunda şâd u mesrûr râḥat u emîn olup izn-i mürşidle Ḥaḥḥ, Ḥaḥḥ, Ḥaḥḥ, Ḥaḥḥ ismine müdâvemet, tâ kim nûrunuñ zuhûruna kadar yine mürşid izniyle maqâm-ı râzîyeye ve andan merzîyeye ve ondan maqâm-ı kâmile ki maqâm-ı Rûḥü'l-ḳuds'dür. İşte bu maqâma vâşıl olanlara; muḳarrebîn ve insân-ı kâmil derler.³⁴¹ [73b]

³⁴⁰ “İyilik sahibi Allah'ın yardımıyla...”

³⁴¹ “mülhime”, “levvâme”, “emmâre” M: S nüshasında yoktur.

Ve işbu dâ'ire-i vahdet serâ'irine muṭṭali' olurlar ve esrârı ³⁴²من قم المرشد الى اذن المريد olduğu için, işbu müsveddede tesvîd olunmadı ve lâkîn lücce-i talebde senâverândır. Yâ ḥurūşân ve ṭâlibân-ı serâ'ir-i Şubḥân'dan [74a] hiç bir sırr, maḥfî ve nihân olunmaz. Li-mü'ellifihî:

Şalâdır ṭâlib-i esrâr olanlar şıdķ ile gelsin

Aña ta'lim eden gönlündeki Mevlâ'sını bulsun

Li-muḥarririhî, mıṣra' :

Ağla hey gözlerim ağla ne gelir var ne gider

Eşer: 'Ārifāndan bir 'ā[rī]fe şordum ki: 'Azîz-i men, fakîr ehl-i dünyâ ile zarûrî muḥâleṭat ve şûrî ülfet ü ünsiyyetlerinde bulunduķda عقولهم كَلِّمُوا النَّاسَ عَلَى قَدَرِ ḥadîş-i

³⁴² “Mürşidin dilinden müridin kulağına kadar...”

şerîfî emrine me'mûren, 'aķıllarına göre gâh fuḥşıyyât ve gâh lağviyyât gâh gâfilâne zarâfet ve gâh muḫḫikâne, ḫikâyet ve şâ'irâne ebyât u eş'âr ve nezâketlerle itmâm-ı maşlaḫat edip biñ gûne ezâ ve biñ dürlü renc ü 'anâlarla taḫlîş-i girîbân ve tekyeye gelip dâḫil-i dūdmân-ı dervîşân olup eṭvâr-ı maḫmidet-âşâr ḫâzret-i pîrân-ı 'azîzân ve mürşid-i zî-şâna tebe'ıyyet-künân vâşıl-ı menâhil-i 'irfân olup nefsimizi bilip gönülleri [74b] silip taşviye kılıp Allâh'ı bulalım, dedikçe dervîşân-ı mezkûrân da işi anlamış, derd-i 'aşka uğramış ḫâzret-i cenânîñ beyt-i Raḫmân olduĖuñ duymuş ve sezmiş, beş dervîş var ise on kimesneleri yine mânende-i ehl-i dünyâ dünyâ şoḫbetlerine mâ'il ve derd-i 'aşkdan sâlim ü gâfil olup tekyemize gelip bu faķîrden hezliyyât-i mâ-lâya'nî ve luğaviyyât-i bî-ma'nâ talebde olurlar. Bu sırra ne buyurursun?" diye su'âl etdikde, 'ârif-i mezkûr 'ârifâne nûş-ı ḫandân ve ta'accübâne sırr-ı cenân edip buyurdular ki; "Ey Müştâķ, sen iş bu ebnâ-yı âḫîrû'z-zamân ve dūdmân-ı devrânîñ ḫâl u şânlarıñ bildigin bilirim ve bilerek bizden işbu su'âlleri etmek, pek Ėarîb bir ḫâlât ve 'acîb bir ḫayâlâtıdır. Zîrâ bundan aķdem, cenâbıñızla râḫ-ı Ḥaķķ'da hem-râḫ u hem-dem mûnis ü maḫrem olup âteş-i 'aşķ-ı Allâh ve teşevvûķ-ı şevķu'llâh ile yanarak yakılarak, mürşidimiz [75a] el-Ḥâcc Ḥasan -ḫuddise sırruḫul-aḫsen- ḫuẓûr-ı fâyizü'n-nûr menba'ü's-sürûrlarına varıp kelimât-ı mülemma'ur-rumûz ve's-serâ'ir ve'n-nûkâtlarıñ gûş-i cân ve sem'-i cânân ile diñledigimiz âvânda yine; "Be-hey yok olacaklar, bu â[l]tmış senedir ki sizlere esrâr söylerim, yine ben derim, ben işidirim." diye dervîşânına gücenerek terbiye çubuğunu defe darb ederek mezkûrlara cezbe verip birbirlerine dökdürmezdi ve şâniyen anıñ gibi kuvvet-i ḫudsiyye şâḫibi evliyâ'u'llâhıñ eķallül-kalîl on beş ḫalîfesi olup kendinden soñra mürebbî-i sâlikân olup ol mübârek ḫâlât ve ol eşref cezebâtlar Ėayb olmayıp ilâ yevmi'l-maḫşer cârî ve eẓhar olmalı değil miydi ve ḫâzerât-ı işân ya'nî pîrân-ı 'azîzânîñ himmet-i seniyye-i ḫudsiyyeleri şöyle, 'âlî ve a'lâ ve öyle bülend ü mu'allâdır ki derûn-ı dilden ve cân-ı gönülden şıdķ-ı tām ve iḫlâş-ı tamām ile dâmenine teşebbûş eden dervîşânların kendileri gibi mürşid-i şâḫib- [75b] irşâd ve mürebbî-i secencel-nihâd ederler lâkin ne fa'ide, اخلاص كجا ما در كجا³⁴³ Zîrâ zamân-ı sa'âdetinden ve âvân-ı nübüvvetden bu ana gelinceye dek mürşidiñ irşâd buyurması, mürîdiñ şıdķ-ı muḫabbet ve râbıta vü metânetine göredir ki dervîşin biri mürşidine tazarru' edip; "Şeyḫim himmet" dedikde, "OĖlum ḫizmet" diye redd-i cevâb buyurmuşdur. Ey Müştâķ, sen zamâne maḫlûķundan ve siyyemâ kendi

³⁴³ "Biz neredeyiz, ihlas nerede?"

sâliklerinden gücenip izhâr-ı melâlet ve îsâr-ı şikâyet lâ-büdd ‘abeş maķûlesindendir. ³⁴⁴ ki toğrularla toğru söyle, yalancıya baş yalanı ve işbu kitâbın evvelinde beyân kılınan ĥazret-i rûh-ı revân sultânın ĥatt-ı şerîfinden fehm olunan, bast etdiğiniz ĥikâyât-ı letâfet-âmîz ve hezliyyât-ı zarâfet-engîzler hep sultân-ı rûh-ı revânın iktizâ-yı vaķt u ĥâle göre ta‘lîm buyurmasıyladır.” dedikde, müdrikâne [76a] te‘emmülen ‘ârif-i müşârun-ileyh ³⁴⁵ ĥazretlerinin ‘ârifâne kelâmlarına muṭî‘ u münķâd ve ebnâ-yı zamânın ĥud‘a ile mu‘âmelâtları belâsından emîn ve âlâm u küdûrâtlarından âzâd oldum.

Mıṣra‘ :

Gördün zamâne uymadı sen uy zamâneye

Fıkra-i ‘acîbe-i laṭîfe:

Âsitâne-i ‘aliyyede el-merĥûm üstâdüna ĥazret-i H‘âce Neş‘et Baba -ķaddesa’llâhu sırrûhu’l-‘azîzi’l-a‘lâ- efendimiz, lutfen ve ‘inâyeten işbu aĥķar ve efķar dervîşân Müştâķ-ı nâ-tüvânlarına *Müştâķ* taĥalluşu ihdâsında *Maĥlaş-nâme* risâlesinde faķîre ĥitâben; “Ey ‘âlî-tebâr ve boz-dülbend ferzâne ve ercümend-ferzend, der-na‘t-i şerr-i sürüş-ı leşker ve evreng-nişîn-i heft-peyker, naķdîne-i cân-ı şarf-efken, evşâf-ı ĥüdâvegân-ı ĥûgen, zîr-i ‘ilm-i cenâb-ı Ĥassân PeyĖam-ber efendimiziñ şâ‘iridir, maĥşûr-ı şûy be-ĥaşr mîzân.” buyudukları naşîĥatlerin münķâd ve elsine-i şelâse ile müşa‘şa‘ ya‘nî ‘Arabî, Fârsî ve Türkî kelimâtlarla rengîn [76b] ve mülemma‘ münâcât ve na‘t-ı şerîfler nazm u inşâd edip, çok çok zamâne Müslümânlarına gösterdim ve lâkin on Müslümân’dan bir Müslümân, naẓar-ı im‘ân ile nigerân olmadıkları için ta‘accüb-künân olup ol ešnâda Ramazân-ı şerîf gelip ‘alâ-ṭarîķi’l-imtiĥân ³⁴⁶ işbu Ėazel levĥa-i cenândan şaĥîfe-i beyâna cilve-ger olunmuşdur.

³⁴⁴ “Rabbani arif, Hak tarafından mürşid, bir gün hatrında buyurdu ki...”

³⁴⁵ Derkenar: ‘ârif-i müşârun ileyhden murâd ve merâm şefiķim ĥalîfemiz kerâmetlü es-seyyid dervîş ‘Âli -sellemâ’llâhu’s-selâm-‘dır, m. (Temmet) S

³⁴⁶ “Tarikatin imtihan yolunda...”

Gazel:

*Ẓann eyleme sırr-ı ruḥ cānāne nihāndır
Āyinesi ḥüsnünde nümāyān olan āndır*

*Bir bûse niyâz eyledim ol ḡonce dehāndan
Güldü dedi şabr eyle efendim Ramaẓān'dır*

*Maḳşûreleri şimdi mesâcidleriñ el-Ḥaḳḳ
Cem' iyyet-i ḡilmān ile maḥsûd-ı cināndır*

*‘Āşıkda liyâkat mı kalır şavm u şalâta³⁴⁷
Ḥübân-ı Stānbul ki hep âfet-ı cāndır*

*Müşṭâḳ-şîfât muntazırız ‘îd-i vişâle
Bilmem ‘aceb ol rûz-ı mübârek ne zamāndır*

Ve bālâda mezkûr Müslümân’a, lede'l-ibrâz ve'l-beyân, ‘umûmen [77a] dîde-i ta‘aşşukla nigerân, baḳ şu meftaḥ ferdinde ya‘nî maṭla‘ beyninde âyîne ve ser-âyîne ve ḥüsn ü ḥüsne münâsib, ān ne güzel muḥassinât-ı şî‘riyye ve şâ‘irîyye ile cem‘ iyyeten beyân etmişler. Hele şu;

*Bir bûse niyâz eyledim ol ḡonce dehāndan
Güldü dedi şabr eyle efendim Ramaẓān'dır*

ferdindeki feşâḥat ve “ḡonca güldürmek” ya‘nî açmak ve lafz-ı “güldü”deki gül eyyâmındaki cem‘ iyyet ve şâ‘irâne nezâket, mâ-ḥaşal işbu ḡazel-i bî-bedel ser-â-pâ pür-leṭâfet ü zaraḑet degil midir? Münşîsi Müştâḳ-ı ma‘den-i feşâḥat ve menba‘-ı belâḡat denilmez mi, be-hey cānım! Bir tanzîr yine tecrübe ve imtiḥân buyurdunuz, baḳıñız hîç nazîr ḳabûl etmesi ḳâbil-i imkân mı?” diyerek ve ḡazel-i ma‘hûdu elden ele gezdirerek; “Müşṭâḳ, ḥaḳḳâ ki Müştâḳ” diyerek çendân taḥsîn ve nice âferînlerle

³⁴⁷ şavm u şalâta: şavm u şalâta M-S: şavm u vişâle D

birbirinden taḥrīr ü istinsāḥ edip [77b] nüṣḥa-i du‘ā-i īmān miṣillü ḥırz-ı cān etdiler, ‘alīma’llāh el-‘alīm. İşte ol Ramazān’da cāmi‘ler maḳṣūrelerinde oturmağa ‘āciz olmuşdum zīrā; “Müşṭāḳ sulṭānım, gel şu ğazeli söyle, yazıp istinsāḥ edelim.” diyeneleri nihāyete gelmezdi. El-merḥūm Ḥāce Neş’et Baba -ḳuddise sırruhu’l-a‘lā-üstādım efendimiñ bir vaḳt-i neṣāt ve bir dem-i inbisātlarında, işbu fıkra-i mine’l-bidāyeti, ile’n-nihāne naḳl etdigimizde hem gülerdi hem ta‘accuben tefekkür ederlerdi. Li-nāmıḳṭhī, beyt:

Ne na‘t u ne münācātı okurlar

Zamāne zümresi ḳalbi yaḳarlar

Li-ecli-zā zamāne zümreleriñ meṣreb-i şerīflerine tetebbu‘an, işbu kitābıñ ba‘zı maḥallerinde علی قدر عقولهم³⁴⁸ nesneleri yazılmış ise de ḳıbel-i dāveriden me’mūren yazıldığı kerrāren bālāda beyān olunmuşdur ve bu miṣallü kitābların ekşeri mütāla‘adan mu‘aṭṭal ve metrūk-i bī-‘amel [78a] olunmaları, ebnā-yı zamān ile hem-meṣreb ü hem-zebān olunmadıklarındandır. وما ينطق عن الهوى³⁴⁹ feḥvāsıyla zümre-i enbiyā ve gürūh-ı evliyāniñ ba‘zan leṭā’if buyurmaları, beyhūde ve ‘abeş degil imiş. Ḥattā ḥazret-i Şeyḫ Sa‘dī ve cenāb-ı Mollā Cāmī -ḳuddise sırruhu hümā-‘nın buyurduḳları leṭāfet-i gūn-ā-gūn ve hezl şüretlerinde, zarāfet-i buḳalemūnları ma‘lūm-ı ‘ārifān ve meczūm-ı ehl-i dilāndır. Faḳīriñiz āsitāne-i ‘aliyyede üstādım Ḥāce Neş’et Baba -raḥmetu’llāhi te‘ālā- efendimiziñ ḥizmet-i vālālarında olduğum eşnāda, Mollā Cāmī -ḳuddise sırruhu- ḥazretleriniñ külliyyatlarında, nazm:

خواهم اندر تونهم ای بت باکیزه خصال چشم

بر منظر خوبت شب و روز مه وسال عاشقا

نت همه کردند چرا من نکتم تا تماشای ره آن

خط و ان حسن و جمال وة که بر بشت توافتادن

و جنبان جه خوسست کاکل مشک فشان

از طرف باد شمال مادرت کان سخا بود که

³⁴⁸ “Akılları miktarınca...”

³⁴⁹ “O, nefis arzusu ile konuşmaz.” Necm 3.

داد از بس و بیش نان و حلوا بکدبان [78b]

³⁵⁰ بغریبان زر و مال جامی خسته اگر بر تو نهد عیب مکن

nām maḥbūbu ve ‘āşık kişi ve ḥüsn ü cemāl ḳabīḥ ü melīḥ nām işbu ğazelleriñ görüp inkāra düşüp, ‘alā ṭarīḳi'l-inkār Ḥāce-i müşārun-ileyh ḥāzretlerine izhār etdikde; “Ḥāzerāt-ı ehlu'llāhiñ ba‘ zen āşār-ı güher-nişārlarında bu mişillü zarāfetleri olunduĝu yine ādāb-ı ‘irfāndandır.” diye cevāb buyurdular. Zīrā zamāne maḥlūḳları bi’t-ṭabi‘ leṭāfet ü zarāfete mā’il ü mübtelā olunduĝları için söylerler ki, bu bahāne ile diĝer āşārlarıñ muṭāla‘a edip şāyed esrārlarına erip ṭarafeyn müfid ya‘nī güyende ve ḥānende birbirlerinden müstefid olup taḥşīl-i rızā-yı Mevlā-yı müsebbibü'l-esbāb birle lāzım u melzūm olarak kām-bīn ü kām-yāb olalar. ³⁵¹فهم عزيز من الكلام يجرّ الكلام [79a] mā-şadaḳıyla şadrdan dūr olup taṭvīl-i kelāmdan merām, aḥvāl-i ‘ālemi cenāb-ı ‘arāfet-me‘āba tefhīm ü istifhām içindir ve's-selām. Li-nāzımihī:

Edelim maṭlab-ı a‘lāya şurū‘

Ḳılalım maḳşad-ı aḳşāya rücū‘

Beyt:

Her kim ki luṭf-i Ḥūdā yāver ola ey Müştāk

Olur ol ḳāfile-sālār-ı cemī‘-i ‘uşşāḳ

Pīr-i müşārun-ileyh ya‘nī es-Sultān el-Ḥācc Ḥasan -ḳuddise sırruhu'l-aḥsen-efendimiz, yedi sene şāmit-i şerā’it-i erkān-ı sitte ya‘nī taḳlīlū’t-ṭa‘ām ve taḳlīlū'l-menām ve taḳlīlū'l-kelām, ‘uzlet-i enām ve zıkr-i müdām ve fıkır-i tamām ile mürşid ḥizmetinde olur. Eyyām-ı şayfda, ba‘ zen münferiden ya‘nī yalnız ṭaĝlara çıkıp gizli gizli seyrānlar edip yine aḥşamlar da‘vet-i ḥāzret-i mürşid ḥizmetinde kemer-beste-i itā‘at edip, ĝāḥ ĝāḥ der-vaḳt-i eşḥār mezāristānlarda güzār buyururlar imiş.

³⁵⁰ “Ey güzel ahlaklı, güzel suretli; seni fikrimde isterim, göz senin güzelliğini gecelerce, aylarca, yıllarca izlemekte. Aşıkların, o tarafa güzel yüzünün hattını seyretmeye ve güzelliğini izlemeye gelirler. Sevdasına düşmüş ve titrerler. Kuzey rüzgârı tarafından misk kokusu saçı o cömert güzel. Önden ve geriden gariplere helva ve ekmek yetiştirirsin. Cāmi hastadır senin yoluna, (ne olur ona) ayıp etme.”

³⁵¹ “Anla ey aziz! Kelam kelamı çeker (Laf lafi açar).”

Der beyân-ı münâfese [79b] vü münâkaşe-i eş-Şeyh ‘Abdü’l-celîl
- kıddise sırruhü’l-cemîl- ba-ehl-i zâhirân medîne-i Bidlis-i muhabbet-te‘ sis ve hicret
kerdenes be-Bagdâd ve İslâm-bol ve vefât kerdenes dervîş -rahmetu’llâhi ‘aleyh- işân
ya‘nî binâ-yı iddi‘â-yı ‘ulemâ-yı zevâhir bînân: ³⁵²

Bir gün şeyh-i müşârun-ileyh, hâlet-i cezebât-ı Hakk ile fânî-i muṭlaḳ ve ser-
mest ü müstaḡraḳ, Koṭ[ni] nâm maḥalden mürûr buyururlar imiş. Ol eşnâda enkerü'l-
münkirîn ve ezherü'l-muta‘aşşibîn, ḥaviyyetü'l-aşl Mollâ Yûsuf el-Kâtil-zâde,
Ankāra’ya mülâkî olup su’âl etmiş kim; “Yâ efendi Mevlânâ, beni tanır mısın
‘acaba?” dedikde, mezkûr Mollâ kemâl-i ta‘aşşubla kızarıp bozarıp; “Saña Kuruḳcu-
zâde ‘Abdü’l-celîl derler.” diye müteḥavvirâne cevâb verdikde, yine nâzikâne
buyurmuş kim; “Be-hey ‘azîzâ, sen baña mülâkî olduğda ne selâm [80a] verirsın ve
ne selâm alırsın, bunun aşlı nedir ki sünnet-i şerîfi terk edersin?” Cevâb etmiş ki;
“Sen ehl-i tarîḳsin, cehren zikru’llâh edersin, ol sebebden benim saña bu’z u ‘adâvet
ve kîn ü şemâtetim من المهد الى اللحد ³⁵³ dedikde, hâlet-i fenâdan hâlet-i beḳâyâ gelip
celâl ile su’âl etmiş ki; “Ey Mollâ Efendi, ‘Abdü’l-celîl ismiñ ‘abd-i fenâyâ vardıkda
كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ³⁵⁴ âyet-i kerîmesi vefḳince ya‘nî ‘abd fânî ve maḥv olduğda bâḳî
kim ḳalır? ” Mollâ-yı mezkûr cevâb etmiş ki; “Celîl ḳalır hemân-dem işte . من انمكه من
دائم ³⁵⁵ buyurduḳda Mollâ-yı mezkûr; “Hây hây, tevbe tevbe. Bu sözler Ḳayḡusuz
Abdâl tehlûke sözlerine benzer.” deyip yak[a] silkip baş şallayıp varıp şehre düşüp
râst geldigi münkirân-ı muta‘aşşibâna; “Şeyh ‘Abdü’lcelîl zındıḳ olmuş, Tañrılık
iddi‘âsına [80b] düşmüş.” diye ḥaber vermişdir. Beyt:

Ebnâ-yı zamân mâ’îl-i iḳâz-ı fitnedir

Gehvâredeki kudekiniñ şerrine nenni

Vaktâ ki şeyh-i müşârun-ileyh ḥazretlerinden bilâ-iḥtiyâr ba‘zı ḥavâriḳ-ı ‘adât ve
‘acâib-i ḥâlât ve cezebâtlar be-dîdâr u zuhûr ve şöretimiziñ ehl-i zâhirleri, şeyhiñ bu
ḥâlâtlarda mecbûr u ma‘zûrluḡuñ fark edemediklerine mebnî bu‘z-ı fi’llâh zannıyla

³⁵² “Şeyh Abdülcel ile Bitlisli kimseler arasında geçen ibret alınacak münakaşalar, olgunluk yarışı ve Bağdat, İstanbul sefatleri ile vefatı hakkındadır.”

³⁵³ “Beşikten mezara kadar.”

³⁵⁴ “Allah’ın varlığından başka her şey helak olur.” Kasas 88.

³⁵⁵ “Biliyorum ki her zaman ben benim, kendimdeyim.”

bu‘z-ı ‘adâvet ve gūyâ ber-müceb-i icrâ³⁵⁶ şerî‘at siyâsetleri zımnında, birbirlerine nihânî meşveretler edip ancak şeyh-i müşârun-ileyh efendimiziñ ‘ulûm-ı bâtınıyyesi mişillü ‘ilm-i zâhirde daği ‘allâme-i devrân ve taḥrîr-i zamân olduğundan kaṭ‘-ı naẓar, yedi yüz kadar dervîşleri³⁵⁷ ve bâ-ḥuşûş merḥûm Selîm Hân ve Eyyûb Beg zâhîren zâhîrleri oldukları için muta‘aşşîbân-ı mezkûrân endâhte-i dendân olamayıp şûretâ duḥte-dehân lâkin آيَامَ فَرْصَتِ [81a] ve hengâm-ı şamâatlarıñ gözedirler imiş. Tâ kim bir Ramazân el-merḥûm Selîm Hân, الضَّدَّانَ لَا يَجْتَمِعَانِ mezâyâsına şarf-ı izân buyuramayıp şeyh-i müşârun-ileyh ile bi'l-ma‘iyye bir kaç ‘ulemâ-yı zâhiriyye efendilere dîvân verip ya‘nî ziyâfete da‘vet kılıp ba‘de'l-iftâr âyât-i Qur‘âniyye’den bir âyet-i kerîmeniñ ma‘nî-i şerîfesin istifsâr buyurduklarında, ser-gerde-i işân, taḥte'l-lafız ma‘nâ-i zâhiriyye ile bir ma‘nâ beyân etdikde, şeyh ḥazretleri verdiği ma‘nâya rızâ-dâde olmadıklarında, cüz‘ice miyânede münâfese olup muḥibbleri mezkûr Eyyûb Beg, kemâl-i ğayretlerinden şabr edemeyip münâkaşa eden efendi ḥazretleriniñ mücevvezesine bir yumruḡ darb etdikde, şeyh bu mu‘âmaleye râzı olmayıp Mîr-i mezkûrâ; “Sen ne karışırın?” diye gerçi men‘ etmişdir ammâ ne fâ‘ide. Li-mü’ellifihî:

Yaḡsa bir dilde âteş-i ğayret

Yaḡar endîşesin bilâ-mihnet

Âḥirü'l-emriñ edemez der-pîş

Olamaz merd ‘âḳibet-endîş [81b]

Ol geceniñ ferdâsı cumhûr-ı ‘ulemâ ve şehrimizin lâf-zen ve güzâf-fiken cühelâları, mezkûrâna tebe‘iyyet ve Şerefiyye Câmî‘si’nde dernek ve cem‘iyyet edip şeyh-i müşârun-ileyh ḥazretleriniñ siyâsetleri zımnında meşveret, ba‘zıları “Aşalım” ve ba‘zıları “Keselim” ve bir azları “Yaḡalım” ve bir azları “Evlerimizden ḥaṭab getirip ğazâ niyetiyle iḥrâḡun bi'n-nâr³⁵⁹ edip yaḡalım.” diye tekfîr ederek fetvâlar yazıp ahâli-i memlekete neşr ü nîsâr, لَمَنْ اِيقَاطَهَا وَ الْفَتْنَةُ نَائِمَةٌ لَعَنَ اللَّهُ³⁶⁰ ḥadîs-i şerîfi mişdâḡıyla fitne-i nâ‘imeyi iḡâz u bîdâr etdiklerinden, şeyh-i müşârun-ileyh

³⁵⁶ icrâ S: M nüshasında yoktur.

³⁵⁷ dervîşleri S: dervîşânları M

³⁵⁸ “Her bir vakitte fırsatın ele geçtiği günler vardır.”

³⁵⁹ “Ateşe atıp...”

³⁶⁰ “Fitne uykudadır, kim onu uyandırırssa Allah ona lanet etsin.”

ḥazretleriniñ aḥibbā ve dervīṣānı āgāh u ḥaberdār olduklarında, ‘umūmen pūr-silāḥ ve cān-fedā-yı rāḥ-ı felāḥ niyyetiyle şeyḫ ḥazretleriniñ ḥuzūr-ı fāyizü'n-nurlarına ḥāzır ve didār-ı lāmi‘u'l-envārlarına nāzır ve emr [ü] irāde-i mürşidānelerine muntazırlar olup, li-mü’ellifihī, nazm:³⁶¹

Ey refikler geliñiz daḥil-i [82a] meydān olalım
Şeyḫimiz uğruna biñ cān ile ḳurbān olalım

Ġayret imāndan imiş biz daḥi ğayret edelim
Cidd-i devā emri ile kāmīl-imān olalım

me‘āliyle birbirlerine ta‘līm ğayret ve şecā‘atler edip ṣābit-ḳadem-i şāḥ-rāḥ-ı şehādet olmuşlar. Ol ‘asker-i mu‘teber ve ol leşker-i muẓaffer miyānelerinde bir faḳīr-i dil-āver, şebīḥ-i şīr-i ner, جذبة من جذبات الحق³⁶² ile na‘ralarla meydāna girip dest-ber-tiğ ü ḥançer olup āvāz-ı bülend ile, beyt:

Seyyid-i vālā-nesebdır pīrimiz üstādımız
Leşker-i şāḥ-ı nübüvvetden erer imdādımız

ferd-i faḳīrāneleriñ ḳırā’at edip söyler imiş: “Şeyḫimiziñ ceddı, sırr-ı Ḥaḳḳ için işbu gün öyle bir ceng-i āheng edelim kim kılıcım cenge geldi, sīne-i ehl-i zemīn taḥsīn ve ehl-i āsumān āferīn eyleyeler ve mezḳūr faḳīḥ-i dil-āviz mişāli çendān çendān dervīṣān-ı ğayret-keşān u muḥibbān ve riyyā-ḥurūṣān, cümleten silāḥ-puşān ve cübbe-cūşān [82b] birle dāmen-der-miyān ve fedā-kerde-i baş u cān niyyetiyle ḥazret-i Nuri;

Ṭarīḳāt ḳurb-ı Raḥmān’dır
Bu meydān özge meydāndır
Ḥaḳīḳat sırr-ı subḥāndır
Bu meydān başka meydāndır

³⁶¹ nazm M: S nüshasında yoktur.

³⁶² “Hakk’ın cezbelereinden bir cezbe...”

*Gelir meydāna ‘āşıklar
Vücūdu ‘aşka yanıklar
‘Aceb münkir ne şayıklar
Bu meydān özge meydandır*

*Bu yol cāndan ferāgat ister
Cigerde nice tağ ister
Buña bir kalb-i şağ ister
Bu meydān başka meydandır*

*Bu meydānda şatılır cān
Bu meydānda sorulmaz kan
Olur bir demde biñ kurbān*

[83a] *Bu meydān özge meydandır*

*Bu yolda Nurī sırrdan geç
Bu erkān içre sırlar aç
Bu meydān içre kanlar şaç
Bu meydān başka meydandır*

naẓm-ı güzīdesiyle yegān yegān hoş-elhān; “Ölenlerimiz şehīd ve öldürenlerimiz ğāzi!” nidālarıñ velvele-endāz-ı ufķ-ı āsumān olup, haẓret-i cānā haẓret-i cānānları yoluna bezl-i cāna şitābān ve pirāmen evliyā-yı na‘imde cevelān mişāl-i hāle ol māh-tābānı miyānelerine alıp; “Biz cümlelerimiz³⁶³ kılıçdan geçip şehādet şerbetiñ nūş etmeyince şeyhimize tasalluṭ etdirmeyiz.” diye Şerefiyye Cāmi‘si’nde cumhūra cem‘ olan merķūmūne ber-vech-i taḥdīd aķid-i şedīd cevāb etdiklerinde, bilmişler kim işbu uyandırdıkları fitne ḥufte vü ifnā ve yandırdıkları āteş bilā-def u itfā olmayacak. Li-ecli-zā bi-tamāmiha etdiklerine [83b] nādim ü peşimān olmuşlar. Lākin söz ayāğa düşdüğünde def inde ‘āciz ü ḥayrān olup şeyh-i müşārun-ileyh efendimiz, hemān geşt ü seyerān niyyetiyle iki üç gün şehir etrāfında geşte ‘azīmet ve işbu kıl ü kal def ve er maḥallāetin ḳadrine şeh-reh-i mürāca‘atları zımnında Selīm Ḥan

³⁶³ cümlelerimizi S: cümlemiz M

ḥazretlerine varıp miyāneye tevassuṭ istircāsın etdiklerine, ḥan-ı mūmā-ileyh ḥazret-i pīr efendimiziñ ziyāret-i devletlerine varıp ricā-mend olup, kıṭa:

مردی که سفر کرد بسندیده شود
خاک قدمش سرمه هر دیده شود

باکیزه تر از اب نباشد چیزی
یکی که قرار کرد کندیده شود³⁶⁴

kıṭ‘a-i meṣḥūreyi lede‘l-kırā‘at şeyḥ efendimiz mezkūrlarıñ nedāmetleriñ anlayıp;

میگشتد هر جاکه خاطر خواه اوست³⁶⁵

ferdiyle ḥan ḥazretlerine redd-i cevāb buyurup bir müddet-i keşire bu yürüküdüm? ziyāretlerine ‘azīmete niyyet-i [84a] seniyyeleri olduğuna fe-ni‘me‘l-vesile dervīşānlarından ba‘zen istekli cānlarla maḥall-i mezkūreye varıp yine medīne-i Bidlīs’e gelip kemā-kān muḳtedā-yı sālīkān ve reh-nümā-yı ‘āşīkān olup ve ba‘de zamānın cezbe-i Raḥmān ile terk-i ḥan-mān ve vedā‘-ı dervīşān edip Baḡdād-ı şerīfe gidip müceddeden tecdīd-i bī‘at kılıp yine dönüp Esaret nām kaşabaya gelip cenāb-ı pīr-i kām-yāb-ı kerāmet-mā‘ab eş-Şeyḥ ‘Abdü‘l-vahhāb -ḳuddise sırruhu- ḥazretleriyle hem-şoḥbet olup çend eyyām ḥalvete girip ve ba‘dehu yine medīne-i Bidlīs’i müşerref kılıp el-Ḥācc Ḥasan -ḳuddise sırruhu‘l-aḥsen- efendimizle ‘amm-ı büzürgvārım, memduḥū‘l-ḥiṣāl, maḥmūdū‘l-fi‘āl Şems-i Bidlīsī el-Ḥācc Maḥmūd Ḥ‘āce -ḳuddise sırruhu- efendimiz ḥalvete idḥāl ve devlet-i ḥilāfetle nā‘il-i āmāl ve şeref-i ḥırka-i [84b] ḥilāfetle müşerref buyurup ḥırka-i mebrūke ile‘l-an, dīvār-ı mekteb-i ‘irfānda Avīḥ’tedir, ziyāret ederler.

Ḥulefā-yı müşārun-ileyhümā ḥazretleriñ ḥāne-i kitmān-ı ma‘āniyeye iḥzār ve çendān serā‘ir-i nihānlarına ḥabervār buyurup, birine bāṭnım ve zāhirim ve diğerine bāṭnım tesmiye kılıp; “Beni arayanlar, sizlerde bulsunlar.” diye nuṭḳ buyurur. Medīne-i Bidlīs’dan hicret ve belde-i İslām-bol’a riḥlet kılıp lede‘l-vuṣūl deryāyı

³⁶⁴ “Adamın biri, sefere varmak muradında oldu, ayağının toprağı her bir göze sürme oldu. O ayağın tozu sudan bile daha temiz oldu. Biri de böylece karar verdi.”

³⁶⁵ “Kadrinin bilindiğı her yere, istenildiğı her yere çeker gider.”

temāşā buyurduklarında, hālet-i cezbe ile yine müstağrak-ı hayret olup hizmet-i ‘aliyyelerinde olan dervişlerinden bir derviş cesāret edip; “Efendim, ne maḥalde müsāferete rağbet buyurulur?” diye su’āl etdikde; “Her kängi dergāh meftūh u gūşāde ise anda misāfir oluruz.” Bāğiçe kapısı derūnunda Koca-paşa nām maḥallede Şeyhü'l-islām Efendi [85a] ḥazretlerinin dergāh-ı müsāfir-penāhilerin gūşāde bulur. İçeri girip müşārun-ileyh efendi ḥazretlerinin ḥuzūr-ı fāyizü'n-nūrlarına varıp, nazm:

دل میر و دز دستم صاحب دلان خدارا
366 درداکه راز بنهان خواهد شد آشکارا

Hāfız merḥūmuñ işbu ġazeliñ mine'l-maṭla‘ ile'l-maḳṭa‘, āvāz-ı bülend ile kıra‘at buyurup yine ifrāt-ı cezebāt ile münselibü'l-şu‘ūr mübārek ayakların Şeyhü'l-islām Efendi ḥazretlerinin dizleri üstüne bırakıp; “Ben pādişāhım pādişāh!” diye hālet-i cezebāt-ı İlāh ile tekellüm buyurduḳda, Şeyhü'l-islām ḥazretleri daḫi evliyā-yı kirāmdan olmaḡla ḥāline itimāden ve maḳāline i‘tikāden edip “şadaḳtu şadaḳtu,³⁶⁷ aşıl pādişāh sensin.” deyip baş eğip, giryān giryān mübārek ḳademlerine yüzler sürüp birbirleriyle ‘aşıḳ u ma‘şūḳ menziline olup nice müddet bir oṭada ḥalvet ve ecnās-ı nāsdan ‘uzlet ve ser-mest-i şerāb-ı [85b] şöḫbet olmuşlar. Hattā şeyḫ-i müşārun-ileyh ḥazretleri ba‘zen tekyelere da‘vet olunduḳda, Şeyhü'l-islām Efendi -ḳuddise sırruhu- ḥazretleri daḫi tıflāne tebdil-i cāme olup verāsından gidip zikru'llāh ḥāzır olup aḡlar imiş ve şeyḫ-i müşārun-ileyh ḥazretlerinin ḥālāt u kemālatları, ahāli-i İslām-bol neşr ve ma‘lūm züvvāriñ ya‘nī ziyāretlerine gelen muḫibbāniñ keşret-i hücūmlarına müteḥammil olamayıp müşārun-ileyh ya‘nī Şeyhü'l-islām Efendi ḥazretlerine teşekki-i izdiḥām edip yine icāzet-i devletleriyle bir kūşe-i inzivā talebinde olup, Eyyūb Enşārī -‘aleyhi raḫmetü'l-Bāri ḳuddise sırruhu- ḥazretlerinin hem-civārı, İdrīs Köşkü tesmiyesiyle ma‘rūf köşḳ bānisi, *Heşt Bihişt* tārīḫi müellifi Bidlīsīyyü'l-aşl Ḥakīm İdrīs-i Bidlīsī civārında, Kāriler tekyesinde gūşe-nişin-i ‘uzlet ve çendān çendān muḫibbān-ı dervīşāne tarīḳat-ı [86a] Kādiriyye üzre bī‘at u inābet verip ve ba‘dehu zamānın āteş-i cezebāt-ı Raḫmān ile ciger-büryān u sīne-süzān olup bir taşṭ içre mā-i bārid ṭoldurup ifrāt-ı ḥarāret ile ol ş u içre oturup her nişf sâ‘atde mā-i

³⁶⁶ “Ey gönül sahipleri, gönül elden gidiyor, yardım edin, Allah aşkına! Yazık, yazık aman gizli dert açığa çıkacak!”

³⁶⁷ “Doğrudur, doğrudur...”

mez_kür germiyyet hâşıl edip yine tecdîd ederler imiş ve ol hâlet-i harâretde, işbu beyti hasb-i hâl edip ‘âle'd-devâm kırâ’at buyururlar imiş. Beyt:

*Yānarım âteş-i ‘aşkıñ ile çün pervâne
Maḥv-i fānī giderim bārgēh-i cānāne*

‘Aķibetü'l-emr, ol âteş-i sūzāndan taḥliş-i girībān edemeyip sīne-sūzān, ciğer-büryān, ‘azīm-i suy-ı cānān ve müstağrak-ı raḥmet-i Raḥmān olduklarına, Şeyḥ ‘Abdu’llāhü'r-Rā‘ī -ḳuddise sırruhu'l-mer‘ī- ḥazretleriniñ inşād buyurduķları fevti tāriḥleridir. Faķır, evvel-i seferde İslām-bol’a varıp ziyāret-i eşrefleriyle müşerref olduğum vakıtde, mezār-ı şerīfinden teberrüken taḥrīr ve istinsāḥ [86b] olundu:

*Ḳuṭb-ı ‘āzam seyyid-i vālā-neseb
Ġavş-ı ekrem ḥazret-i ‘Abdü’l-celīl*

*Terk-i nāsūt eyleyip kıldı sefer
‘Alem-i lāhūta ol merd-i cemīl*

*Maṭla‘-ı bedr-i münīr şems-i zāt
Menba‘-ı ayn-ı tuḥūr selsebīl*

*Ḥazret-i Sulṭān ‘Abdü’l-ķādir’iñ
Nice sāl olmuşdu silkinde delīl*

*Rā‘ī nāsa naḳl-i tāriḥin dedim:
Ġitdi ḳuṭbü'l-‘ārifūn ‘Abdü’l-celīl (sene 1160)*

Eşer-i hayret-âver: Şeyh-i müşârun-ileyh es-seyyid ‘Abdü’l-celîl -kuddise sirruhü'l-cemîl- hâzretleriniñ ba‘z-ı envâr-ı kerâmât ve aksâm-ı havârık-ı ‘âdâtı beyânındadır:

Henûz vakt-ı şabâvetde iken, ‘aşk-ı İlâhî’ye dū-çâr ve ‘âlem-i ğaybûbete muṭṭalî‘ u haberdâr olup ifrâṭ-ı cezebâtlarından ketm-i esrâr idemeyip, gâh hâl ve gâh müstaḳbelden haber verip bi-ḥikmeti’llâh her ne söyler ise ‘aynı ‘aynı ile zuhûr ve be-dîdâr olu[r] imiş ve pederleri, delidir diye [87a] cünûnuna ḥaml edip ve mün‘im-i mâldâr olduĝu ḥasebiyle nüshalar yazdırıp اذا تخيرتم فى الامور فاستعينوا من اهل القبور ³⁶⁸ ḥadîs-i şerîfî mişdâkıyla ziyâretlerde gezdirirler imiş ve her ḳankı ziyârete getirürler imiş, bi-ḳudreti’llâh, ḳuvvet-i mükâşefe ile ol ziyâretde bir kâ‘ide tekellûm buyurduḳları el-ân medîne-i Bidlîs ahâlîleri miyânelerinde cârîdir, söylerler ammâ zümre-i münkirân beynlerinde tekellûmlerine iḳrâr ederler. Lâkin; “Zümre-i cinnîlerle tekellûm ederdi.” derler.

Bir vâkıdde işbu faḳîr, cem‘iyyet-i işânda bulunup işbu mübâheşeye olunduḳda; “Şeyh ‘Abdü’l-celîl’iñ kerâmeti yoĝ idi, ancak ecinnî ṭâ‘ifesinden ḥuddâmları var idi.” ³⁶⁹ Hâl ve müstaḳbelden ne söylerler idi, mezkûr ecinnîler ta‘lîmî ile olduĝundan cühelâlar añlamadıḳlarından, kerâmetine ḥaml etmişler.” diye güftâr-ı nâ-hem-vârları faḳîre girân göründüḳde, sırr-ı mürşidânelerine [87b] derunî teveccüh-künân, yâ Allâh gūyân, mezkûr kör münkirân ile imtiḥâna girip su’âl etdim ki; “Acabâ şeyh-i müşârun-ileyh efendimiz, ḥâlet-i müstaḳbelden ya’nî gelecekden haber verip soñra buyurduḳları gibi ba‘de zamânin zuhûruna iḳrâr eder misiniz?” dedikde, “Belî filân vâkıit böyle dedi, ‘aynı ile çıḳdı ve filân madde daḫi böyle dedi, böyle zuhûr etdi lâkin ecinnîler i‘ânetleri ile.” dediklerinde yine su’âl etdigimde; “Acabâ ber-müceb-i şerî‘at-ı ğarrâ, ecinnî ṭâ‘ifeleri ğâ‘ib nesnelere muṭṭalî‘ olup ğâyibden haber verebilirler mi?” dedikde; “Şer‘ân haber veremezler.” diye cevâb etdiklerinde, şeyh-i müşârun-ileyh; “İzn-i Hâḳḳ ile müstaḳbelden haber verdiklerinde, ṭâ‘ife-i ecinnîler neden bilirler idi?” dedikde bir daḫi cevâba ḳâdir olmayıp sükût etdiler.

³⁶⁸ “İşlerinizde şaşırđığınız vakit, kabir ehlinden yardım isteyiniz.”

³⁶⁹ var idi M: olmağın S

*Gelelim kışsamıza ey Müştâk
Dinleyip hisşeler alsun ‘uşşâk*

Eşer-i laṭife: Bir def‘a [88a] yine, ifrât-i cezbe ile cezbelenip yine dīvâne oldu diye Hâni-i Reş nâm ziyârete götürürler. Ber-mu‘tâd-ı kadîm tekellüm edip eşnâ-yı kelâmda kemâl-i şevk ü ğarâm birle ser-mest ü sersem mestâne terâneleriyle dest-eşân rakşa kıyâm etdikde, pederleri müteḥayyizen ziyâret-i mezkûraya muta‘arız‘ân; “El-âman yâ ziyâret, biz işbu dīvâne[y]i mesâfe-i ba‘ideden kapına getird[ik] ki izz-i Hakk ile sen bunu ‘âkil edesin sen, daḡi ziyâdeli etdik bâri yine evvelki gibi el alıp gidelim, seniñ himmetiñ ve iy[i]lgin seniñ olsun.” dediklerine şeyḡ-i müşârun-ileyh ḡazretleri kâhḡaha ile dıḡḡ-ı şedîd bedîd olup, mışra‘:

جنونی فی محبتکم فنون³⁷⁰

buyurmuşlardır. Li-muḡarririhî'l-‘âciz, ġazel:³⁷¹

*Cünûn iklimi gerçi kişver-i şûr u melâmetdir
Ve-lâkin başka bir ‘âlemdir ehl-i ‘aşka nüzhetdir*

*Düşüp dīvâneler ardınca etḡâl atdığı taşlar
Degil seng-i ḡazef hep gevher-i tâc-ı ferâġatdır*

[88b] *Ferâġat ehli bir ‘abdâldan ülfet niyâz etdim
Dedi geç varlığından şart-ı ülfet terk-i külfetdir*³⁷²

*Nice berâ-yı gönül bu ârzûlar bu tekâpûlar
Seniñle terk-i tecrîd edelim gör kim ne devletdir*

*Taḡayyür şâhrâhında seyâhat etse bir âşık
Refîki âh u ḡasret zâd-ı râhı derd ü miḡnetdir*³⁷³

³⁷⁰ “Deliliġim, sevginiz sayesinde ilim haline geldi.”

³⁷¹ ġazel S: M nüshasında yoktur.

³⁷² şart-ı ülfet terk-i külfetdir: şart-ı ülfet terk-i külfetdir D: şart-ı ülfet külfetdir M-S

³⁷³ Bu beyit Divan’dan alınmıştır. M-S nüshalarında yoktur.

*Baňa bir mürşid-i ‘ālī-himem dedi ki ey Müştāk
Ferāġat ehli ‘ārifler iki ‘ālemde rāhatdır*

Darü'l-‘ubbād, beldetü'l-isti‘dād, burc-ı evliyā, ma‘denü'l-‘ulemā ve meskenü’ş-şulehā-yı ‘ānī bihī medīne-i Bidlīs-i kerāmet-te’sisin evşāf-ı maḥmidet-ittişāfları, ‘alā vechi’t-tafşıl *Kitāb-ı Cihān-nümā*’da ve şāniyen belde-i mezkūreniñ ḥukkām-ı İskender-iḥtişāmlarından Velī Şemsü’d-din-zāde büyük Şeref Han -‘aleyhi’r-raḥmeti’r-raḥmān- [89a] ḥazretleriniñ te‘lif buyurdukları *Şeref-nāme* nām tārīḥde icmālen beyān olmaġla ḥaķırü’l-faķir-i muķteşir de taşīrdan keff-i yed edip hemān iki ‘aded medḥiyye-i manzūme ile iktifā edip şeyḥ-i müşārun-ileyh efendimiz, lede’z-zuhūr müceddidü’d-dīn ve muḥyī’l-eyn olup, ba‘zan kerāmāt-ı qudsiyye ve ḥālāt-ı ‘āliyyelerin taḥrīr kılıp şāyed sebep-i maġfired-i ḥüdāvend-i melikü’l-müste‘ān olup maḡhar-ı ġufrān olalım. Yā Allāh, yā Allāh, yā Raḥīm, yā Raḥmān, yā Rabbe’l-‘ālemīn.

Der-medḥ-i dārü’l-‘ubbād menba‘ü’l-feyz ve ma‘denü’l-isti‘dād:³⁷⁴

*Ey şehir-i şafā-baḡşā maḥsūd-ı cinān Bidlīs
Ve’y kişver-i bī-hem-tā pākize-mekān Bidlīs*

*Ey mesken-i ehlu’llāh ve’y memleket-i ‘ālī-cāh
Rāhat gidesin her gāh kehf-i dil ü cān Bidlīs*

*Maḥrūse-i ‘ālemde yok böyle güzel belde
Reşk-āver-i Hindistān [89b] Keşmīr-nişān Bidlīs*

*Sükkānı nazīf-ülfet ḥübānı melek-şūret
Her bāġçesi cennet firdevs-i cihān Bidlīs*

*Melek-i sibeh-i ‘uşşāk mevlūdgeh-i Müştāk
Envār-ı hemīn-işrāk çün mihr-i ‘iyān Bidlīs*

³⁷⁴ “Kulların mekanı, bereket pınarı ve ihsan madeni olan Bitlis şehrinin övgüsü hakkındadır.”

Medhiyye-i diğەر:

*Reşk-āver-i cināndır āşār-ı şehr-i Bidlīs
Fırdevs-i ‘āşıkāndır gülzār-ı şehr-i Bidlīs*

*Her bāğı dil-güşādır cennet desem sezādır
Derd-i dile devādır ezhār-ı şehr-i Bidlīs*

*Cāy-ı feraḥ-fezādır ma‘mūre-i şafādır
Mānend-i Minā’dır bāzār-ı şehr-i Bidlīs*

*Gencine-i nihāndır me‘vā-yı ‘ārifāndır
Ḥāl ehline ‘ayāndır esrār-ı şehr-i Bidlīs*

*Irmāqları be-hergāh şevḳ ile söyler Allāh
Bağdād’a buldular rāh enhār-ı şehr-i Bidlīs*

*Ġirbāl-i zer çü Kevşer ser-çeşme-i Skender [90a]
Şularla zīb ü zīver eşcār-ı şehr-i Bidlīs*

*Seyreyle Dīdebān’a bir bir ser çekmiş āsumāna
Ṭa‘n eyler Isfahān’a kuhsār-ı şehr-i Bidlīs*

*Maḥbūbu bī-nihāyet maḥcūb olur be-ğāyet
Her birisi bir āfet dildār-ı şehr-i Bidlīs*

*Müşṭāk-veş nihānī seyr eyledim cihānı
Bulamadım aña te‘enī muḥtār-ı şehr-i Bidlīs*

İşbu şehr-i vālā ve belde-i müsteşnā, ba‘zen ve aḥyānen mānende-i üserā, maḥkūm-ı eyādi-i cūhelā ve mağlūb-ı ṭā’ife-i ehl-i hevā olduğı, bi-taḳdiri’llāhi tebāreke ve te‘ālā tecellī-i dīrineleri olduğuna mebni, ol eşnāda ya‘nī kerāmetlü Şeyḫ ‘Abdü’l-celīl efendimizin zuhūru eşnālarına ḳadar erbāb-ı inkār-ı bed-kirdārların

tağallüb ve istilâlarıyla hâlet-i hâl u şevk ve keyfiyyet-i ‘aşk u zevk münselib ve ahâlileri tamâmen şûfî-i muta‘aşşib olup, egerçi ba‘zı maḥallerde [90b] zikru'llâh olur imiş ammâ zikirleri zikr-i resmî ve fikirleri fikr-i bî-ma‘nâ olmuş iken işbu devletlü kıbel-i Bârî'den me'mûr ve ta'yîn-i müceddü'd-dîn ve muḥyi'l-âyin ya'nî âyin-i güzîn-i tarîkat-ı ‘aliyye-i mübeyyen, tâzededen icrâ, mânend-i Mesîhâ, çendân firâvân-ı mürde-dilânları ḥayy u iḥyâ buyurmuşlardır.

و من کراماته ايضاً : Bir târiḥte ya'nî ḥazret-i pîr-i rûşen-zamîr efendimizin zamân-ı sa‘âdetlerinde Bidlîs-i cennet-nefîs, dü-mîrlik şûriş ü ihtilâl belâsına mübtelâ ve Şîrvân ‘askeri ve ‘unfûsî Yezîdleri eşkıyası gelip Avîḥ nâm maḥalli zabt u istilâlarına bir ramaḥ kalmış iken, maḥall-i mezkûr ahâlilerinden bir az fuḳarâ-yı dervîşler, ağlayı ağlayı ḥazret-i şeyḥ ḥuzûruna gelip yegân yegân kadem-i muḥteremlerine yüzler sürüp feryâd [u] figân ile ‘arz-ı hâl ‘alâ vechi[91a]'t-teşekki baş-ı maḳâl etdiklerinde, şeyḥ murâkıbeye varıp ba‘de zamânın mübârek başını murâkabeden ref ve cānib-i āsumāna nîgerân ve ‘arz-ı hâl eden fuḳarâ ve dervîşânlara; “Ağlamayınız, ağlamayınız ki düşmanlarınız Yezîdleriñ kiçel [ü] kel kelleleri kaṭ olup hevâdan dökeler. Hây hây ne çok kelleleri kesildi, hevâdan geldi nuṭḳ.” buyurup cezbe-i Ḥaḳḳ ile cezbelenip fi'l-hâl ‘alem çekdirip kendi dervîşânını alıp mübârek kollarını şığâyıp; “Ölenler şehîd, öldürenler gâzî!” nidâların bağırip çağırıp; “Yâ Allâh, yâ Naşîr” esmâ-yı şerîfleriyle tekbîre başlayıp cenge girip ‘avn-i Bârî'yle der-hâl Şîrvân ‘askeriñ kırıp Pençe-i ‘Âlî nâm taḡ bālâsına dek kaçırıp cebel-i mezkûrda dervîşân-i gâziyân ol leşker-i Yezîdân’a dest-res olup be-himmet-i Şîr-i Yezdân ya'nî darb-ı ‘Alî-yi Şâh-ı Merdân ile kelleleri kesilip Pençe-i ‘Alî nâm [91b] kühsârdan yuḡarlanıp aşâğa geldikde, murâkabe-i ḳudsiyyelerinde nümâyân olan kerâmetleri zâhir ü ‘ayân olmuşdur.

و من کراماته ايضاً : Dârü'l-‘ubbâd, beldetü'l-isti‘dâd medîne-i Bidlîs-i cennet-te’sîs ḥanları, ezbe-her hükûmet hemânâ ve dâ’imâ birbirlerine ceng ü ḡavḡâ şûriş-i iddi‘â-yı eḡaları? iḳtizâsıyla ba‘zıları Mûṭkî ağalarını teşâḥüb ve ba‘zıları Çukur ağalarını muşâḥib etmeleri cihetiyle taraf-gîr ve şehir-i fuḳarâ vü zu‘afâları dest-i ta‘âddi-peyvestlerinde ḥor u ḥaḳîr zelîl ü esîr olduklarına pîr-i rûşan-zamîr muṭṭalî‘ u ḥabîr olup, raḥmen li'l-fuḳarâi'l-merḥûm ‘Aliyyü'd-dîn Beg ḥazretlerine teveccüh-i nuşret ve zafer-i inâyetler edip ḥattâ bir gün mîr-i mirât-zamîr-i müşârun-ileyh, süvâren

çok reng-â-reng eşyâlar ve çūķalar var imiş.” diye birbirleriyle remz ile tekellümler kılımlar ve ba‘dehu şeyh-i müşârun-ileyh, hâkimü'l-vaķit Selīm Han [93b] hâzretlerine; “Kalk, ‘asker cem‘ edip merķūmlar üzerine git ki sen manşûrsun!” diye nuķ buyurdukda, Selīm Han-ı cennet-mekân, şâf-cenân, abdâl-sîret, dervîş-ţabî‘ at ya‘nî sâde-nihâd, pâkize-i‘tikâd olduğu için şeyh hâzretleriniñ; “Manşûrsun” ya‘nî “Mużaffersin” buyurduklarını fehmedemeyip el-Hâcc Maħmûd H‘âce’yi yanına alıp sırran demiş kim; “Benim şeyh hâzretlerine kemâl mertebe i‘tikâdım olduğu ra‘nâ ma‘lûm-ı ‘ârifânenizdir. Şimdi bana, sen manşûrsun buyurduķlarına vâhimlenmişim. Havfım bu kim, mezkûr eşkiyâlarını tutup manşûr gibi ber-dâr etmeyeler.” dedikde, el-Hâcc Maħmûd H‘âce işbu maddeyi tebessüm ederek şeyh hâzretlerine beyân etdikde, şeyh kâhkaha ile gülüp soñra han-ı mezkûr; “Lâ-teħaf ya‘nî korkma, ki bizni'llâh sen düşmânlarına [94a] ğâlibsın.” diye tesliyyet buyurdukda, yine han-ı müşârun-ileyh şeyh hâzretleriniñ dest-i kerem-peyvest-i mürşidâneleriñ taķbîl bi'l-ma‘iyye merķûm Yezîdî eşkiyâları üzerine ğazâyâ varmaları için mütemennî oldukda, şeyh hâzretleri dervîşân ve mürîdânlarıñ cem‘ edip ‘alem çekdirip ve el-Hâcc Maħmûd H‘âce hâzretlerine; “Seni dervîşâna bölükbaşı etdim.” diye nuķ buyurup hanlar ve şehr-i ‘asker ile ma‘ân eşkiyâ-yı mezkûruñ Koţni nâm kıaryeyi taħassün etdikleri maħall-i pîşgâhına vardıklarında, şehrimizin ba‘zı ta‘na-zen-i müstehziyânı ‘ammim el-Hâcc Maħmûd H‘âce’ye, “Yok sen şeyh hâzretleriniñ cesûr bölük-başısısn, niçin ileri varıp ceng etmiyorsun?” dediklerinde, ‘ammim müşârun-ileyh buyurmuş kim; “Hâķķ subhânehu ve te‘âlânıñ havl [u] kuvvetiyle ve pîrim himmetiyle hem cesûrum [94b] ve ileri giderim ve in-şâ‘allâhu'r-raħmân, işbu Yezîdân-ı ehl-i tuġyânı perâkende vü perişân edeceĝim.” diye celâl ile ‘alem çekdirip cenge girip hemân bir cümlede; “Allâhu ekber, Allâhu ekber” tekbîriyle kıarye-i mezkûru feth ü mużaffer ve maħall-i taħassünleriñ hedm ve zîr [ü] zeber ve ecelleri gelmiş Yezîdileri giriftâr ve bâķileri firâr ve târ-mâr olmuşlar. Li-nâmıķihî'l-faķîr:

Bir leşkeriñ ki pîş-rûy u evliyâ olur

*Feth ü zaferle mazħar-ı ‘avn-ı Hüdâ olur*³⁷⁶

³⁷⁶ Beyit vezin bakımından aksaktır.

Muḳaddemā, murāḳabelerinde gördükleri reng-ā-reng aḳmeşe ve çuḳalar yolcu tācirleriñ olmaḡla şāhibleriñ ba‘ de zamān bulup kendilerine teslim etmişler.

Eşer-i şevḳ-āver ya‘ nī laṭīfe: Ba‘ de'l-feth ve'l-ḡazā şeyḡ ve ḡanlar bā-cemu‘ hā ḡazret-i Hızır Baba ziyāretḡahına vardıkda, şeyḡ-i müşārun-ileyh, ber-mu‘ tād-ı ḡadīm ceḡbe ile ba‘ zen tekellümler edip ba‘ dehu şandūḡasına süvār olmuşdur. [95a] Ḳazā-yı merḡūmda kā‘ in Çuḡurlular; “Bu ḡadar ‘ asker ve leşker şıḡındılarına taḡammül etdiḡiñ lākin anların şeyḡleri bizim Hāzır Baba şeyḡimiz ve ziyāretimiz şandūḡasına süvār olunduḡu kederiyle mükedderliğimiz bir dürlü ferāmūş olmaz.” diye miyānelerinde birbirleriyle derdleşirler imiş -ḡuddise sırruhu-.

و من اختراق عاداته: Bir ḡün muḡibbleriyle bir cāddeden giderler imiş. Eşnā-yı rāhda bir Ermeni kilisesine rāst gelip Ermeni gelini iḡrāmına bürünüp rü-pūş etdikde, şeyḡ-i müşārun-ileyh, ḡālet-i sekrāni-i vaḡdetle gelin-i merḡūmeye; “Sen ḡaç, ben seni tanırım, yüz biñ perde içinde gizlenseñ yine tanırım.” diye remz-i vaḡdetlerinden H̡āce el-H̡acc Maḡmūd ve el-H̡acc Ḥasan ve Şeyḡ Ḥüseyn [95b] -ḡaddesa’llāhu esrārahum- ḡazerātları vāḡıf olup baña buyurmuşlar. Ve sa‘ ir nā-puḡte muḡibbler; “Baḡınız bizim şeyḡ diye i‘ tiḡād etdiklerimiz, mübāḡiniñ Ermeni gelini dostu var imiş ve ba‘ zen ḡaval ḡaldırdıkda; “Görün gelini, görün ḡüzeli, sürürünü ḡaldırıp zevḡ-yāb olundūḡları megerse işbu gelin imiş.” diye nā-fehmlikler edip sū-yi ḡann birle şeyḡ-i müşārun-ileyh ḡazretlerinden ayrılıp gitmişler, cehennem-rā tınḡır mınḡır: اینما توالو فسم³⁷⁷ Ol ‘ āşık-ı ehl-i naḡar ve ol şādık-ı pür-hüner kim طوبی ثم طوبی³⁷⁸ ayet-i kerīmesiniñ mezāyā-yı münīfesinden āḡāh olup cevānib-i sittede, mışra‘ :

Her naḡşa naḡar eyler naḡḡāşını seyreyler

Şeyḡ-i müşārun-ileyhiñ, Si‘ ird şeyḡi Şeyḡ ‘ Abdü’l-vahḡāb -ḡuddise sırruhu- ḡazretleriyle evvelen şeyḡü'l-ferīb ya‘ nī Şeyḡ Maḡmūdumuz düḡḡānı ḡānḡāhında mülāḡāt ve ba‘ dehu [96a] ma‘ ān Si‘ ird’e gidip ve anda vuḡū‘ a gelen mu‘ āmelātleriñ in-şā’allāhü'l-ḡadīr ḡarīben Şems-i Bidlisī el-H̡acc Maḡmūd H̡āce efendimiziñ

³⁷⁷ “Tövbe, yine tövbe.”

³⁷⁸ “Nereye dönerseniz işte Allah’ın yüzü oradadır.” Bakara 115.

menākıb-ı kudsîyyeleri nakl u tahrîr olunduğda, tafşîlen beyân u taştîr olsa gerekdir.
Beyt:

Kışşadan maqşad olan hışşedir ey cân-ı cihân

Gelelim kışşamıza hışşeler alsın ihvân

Şeyh ‘ Abdü’l-celîl -kuddise sırruhü'l-cemîl- hâzretleri, İslâm-bol’a hicretlerinden şoñra hâzret-i pîr ya‘nî Sultân el-Hacc Hasan Efendimiz, ‘ Alemdâr Baba -kuddise sırruhu'l-‘alâ- nâm evliyânî cāmî‘ -i şerîfî civârında, Hücra-i Kebîr-nâm hücrede sâkin ü inzivâ ve tâlîbân-ı ‘aşk-ı Hüdâ’ya mürebbî ve pişvâ يومك فيومك كا³⁷⁹ neyyir-i mu‘azzama mişillü şöhret-nümâ olup, kerâmetlü el-Hacc Maḥmūd H̱âce hâzretleriyle refîkâne ülfet ve şefîkâne mu‘âşeret üzre iken, tarafeyniñ ya‘nî el-Hacc Hasan efendimiz ve el-Hacc Maḥmūd H̱âce -kuddise [96b] sırruhu hüma-‘nîñ nâ-puḥte müridânı ve muḥibbân-ı hezel-güyanları, cehl belâsıyla terciḥ sevdâlarına düşüp hücre muḥibbleri ya‘nî Sultân el-Hacc Hasan efendimiziñ nâ-puḥte muḥibbânı, “Şeyh bizim şeyhimizdir, siziñ şeyh bir şey bilmez.” ve mekteb-i maḥlûkları daḥi; “Şeyh bizim ḥ̱âcemizdir, siziñ şeyh hîçbir şey bilmez.” diye jajḥâlîklarla birbirlerine izhâr-ı ‘adâvet ve iksâr-ı şemâtat birle îkâz-ı fitne ve muḥâteleye ‘alâmetler be-dîdâr ve emâretler âşikâr olunduğda müşârun-ileyhimâ, cühelâ-yı mezkûruña her ne kadar; “Be-hey yok olacaḥlar, bizim tarîkimiz tarîk-i Mevlâ ve mâye-i ser-mâyemiz nefsi şûmu, şemşîr-i ḥilm ü tevâzu‘yla ḥatlı ifnâ etmektir.” diye naşîhatler etmişler ise hergiz işgâ etmediklerine mebni, kerâmetlü el-Hacc Hasan efendimiz çullanıp, Dîvâne-zâde Ḥamza’yı yerine vekîl naşb, kendisi hicret ü seyâḥate niyyet buyurduklarîñ el-Hacc Maḥmūd H̱âce [97a] hâzretleri işidip giryân olup der-ḥâl gelip; “Be-hey birâder, ne bu seyâḥat ve ne bu sefer, bundan şoñra seninle sefer der-vaṭan ḥalvet der-encümen edelim.” diyerek seferden men‘i zımnında çendân sa‘y-ı firâvân buyurup lâkin muḥayyed etmeyip; “Elbetde, bir müddet zâhirî seyr ü seyâḥat edeceḡim.” diye cevâb-ı ḥat‘î buyurup H̱âce müşârun-ileyh, maḥzûnen maḥalline ‘avdet ve bu mişillü iddi‘â-yı nâ-bercâyî eden cühelâlara; “Sizler sebep olup bizleri birbirimizden ayırdınız.” diye şiddet-i celâl-i tōhmet ü nefret ve; “Fîmâ-ba‘d bunlara muḥâlâṭat etmem.” diye derûnî niyyet buyurmuşlardır ve hâzret-i pîr daḥi cemi‘ -i mâ-lâzime-i seferiyyelerin müheyyâ ve rûyet edip, beyt:

³⁷⁹ “Günden güne, göğün artasındaki Güneş gibi...”

این سفر کردن و این لبیسر و سامانی
بهر جمعیت دلهاست بریشانی³⁸⁰

mā-şadağıyla terennüm-sāz-ı hicret ve cemi‘ -i aḥibbā ve aşdīkālariyla giryān giryān
vedā‘ -ı müfāraḳat ve işbu fitne-i nā‘ imeyi ikāz eden cūhelālari muḥāṭab-ı töhmet,
[97b] li-mü‘ellifihî’l-‘ âciz:

*İki yâri biri birinden eden ehl-i fesâd
Hun-efsâ-pîşe beşer-şûret ü şeytân-nihâd*

*İki ‘âlemde rezîl ola çü şeytân-ı racîm
Ola şâyeste-i nefrîn cem‘i-i ‘ibâd*

ķıt‘a-i ber-ceste me’âliyle inkisâr u nefret ve ḥuzûr-ı fâyizü’n-nûrlarından bi’l-
külliyye tîrd u mübâ‘adet buyurup ve ol şeb-i vedâ‘iyyeniñ ferdâsı; “Varıp bir daḥi
pîrdeşim, sırdaşım, refîkim, arkaşaşım el-Hâcc Maḥmûd H̱âce ile görüşelim,
ḥelâlleşelim.” diye ‘ale’s-siḥr mekteb-i ‘irfâna gidip birbirleriyle şarışıp kucaklaşp,
beyt;

*El-vedâ‘ el-vedâ‘ ey şems-i cihân-ı ma‘nâ
El-vedâ‘ el-vedâ‘ ey neyyir-i ‘arş-ı a‘lâ*

mezâyâsıyla terennüm-fermâ, ikisi daḥi mânende-i şîve-niyâz giryān oldukları
ḥâletde rûfaḳâlarından dîvâne-i erbâb-ı şuhûd ve mestâne-i şarâb-ḥâne-i cezebât-ı
‘aşḳ-ı ma‘bûd, a‘nî bihi’l-meczûb Bostancı Dede Maḥmûd, ol demde gelip ḥazret-i
pîr [98a] ya‘nî el-Hâcc Ḥasan efendimize demiş ki; “Yâ-hû ‘azîzâ, ben şimdi seniñ
ḥücrene vardım. Seniñ³⁸¹ bu taraḫa geldigini ḥaber aldım, buraya geldim ancak ikiñiz
daḥi cân kulağıyla diñleyiniz ki, şeyḫimiz Sultân ‘Abdü’l-celîl efendimiziñ
tenebbühât-ı ‘âliyyeleri vardır. Bu şeb ‘âlem-i ma‘nâda müşârun-ileyh efendimiz
faḳîre buyurdular ki; “Maḥmûd, var el-Hâcc Ḥasan’a söyle ki, işbu ḥulyâ-yı
seyâḫatden fâriḡü’l-bâl ve el-Hâcc Maḥmûd ile müceddeden ittiḫâd u ittişâl üzre olup

³⁸⁰ “Bu yolculuk ve perişanlık, kalpleri toplamak ve kalpleri kavuşturmak içindir.”

³⁸¹ senin S: M nüshasında yoktur.

rāh-ı berān? rāh-ı revān-ı sālīkān-ı ‘āşīkān hüdāvend-i melikū'l-müste‘ān olsunlar, leylen ve nehāren ittifāk edip maqşad-ı aqşāyı bulsunlar, diye tenebbüh olundu. Haqq toğru sözüm toğrudur, bākī siz ‘ālem ü müsellemsiz.” Dedikde, ikisi dağı; “سمحننا و³⁸² طحننا” buyurup ve Һazret-i pīr efendimiz, el-Һacc Mađmūd Һace efendimize buyurmuş kim; “Emr-i mürşidle işte seyāhate varmadan geçdim; leylen ve nehāren ittifāk üzre maqşad-ı aqşāya meşğūl olsunlar, diye fermānına [98b] ne buyurursun?” Һıce cevāb etmiş kim; “Ben Cum‘a ve Dü-şenbe geceleri, ‘Alemdār Cāmi’si’ne geleyim, anda meclis-i zıkrū'llāh kuralım ve cenābınız dağı Cum‘a günleri Kuşcuoğlu Cāmi’si’ne gel, zıkrū'llāh ile meşğūl olup, ola ki rızā-yı mürşid berekātıyla rızā-yı Һüdā’da kām-yāb olalım.” diye nuṭṭ-ı kudsiyyelerine Һazret-i pīr munkād müceddeden birbirlerine yek-dil ve yek-cihet ittifāk u ittiḥād ve çendān çendān ṭalībān u ‘āşīkānı vāşıl u irşād buyurmuşlar. Beyt, li-mü’ellifihī:

Қанда birlik olursa sultānım

Анда dirlik olur benim cānım

Һazret-i pīr-i secencel-zāmīr Sultān el-Һacc Һasan -kuddise sırruhu'l-aḥsen- efendimiz Һazretleriniñ iḥtirāk-ı ‘adāt ve ba‘zan kerāmātları beyānındadır:

Sinn-i sa‘adetleri otuz seneye reside olduğa, ma‘nen me‘zūnen toḫsān seneye bālīg zīver-fezā-yı postīn-i irşād ve hezārān mürde-dilān kimesneleri ‘aşq-ı Subḥān ile ḥayy [99a] u ābādān ve cezbe-i Raḥmān ile vāşıl-ı ser-menzil-i ‘irfān buyurmuşlardır. Evāḥir-ı ‘ömr-i nāzeninlerinde, ³⁸³انا كتاب الله الناطق³⁸³ sırrına vākıf olduklarını muşaddik ve kütüb-i mutaşavvıfa ve sā’ir kitāblar müṭāla‘asından mu‘aṭṭal u meberrā faḫaṭ kitāb-ı lübb-i lübāb-ı *Meşnevī-i Ma‘nevī-i Mevlevī* ve *Dīvān-ı Haḫāyik*-‘unvān Sultān Veled ve *Dīvān-ı Ma‘āni*-beyān Qāsimū'l-Envār -kuddise sırruhu's-settār- ile iktifā buyurmuşlar idi.

Eşer: Һazērāt-i ehlu’llāh u evliyāu’llāh erenlerin her birleri, bir perde ardında nihān ve reng-ā-reng şūver ü eşkāl ve ḥālet ü ef‘āl ile pinhān oldukları, ma‘lūm-ı dūdman-ı ehl-i ‘irfāndır. Meşelā ba‘zıları aḫād-ı nāsdan olup elbise-i ‘avāma girip,

³⁸² “Biz işittik ve anladık.” Bakara, 285.

³⁸³ “Ben Allah’ın konuşan kitabıyım.”

ten be-agyār dil be-yār vefkince aḥād-i nās ile şūrī muḥālāṭat ya‘nī keşretde vahdet ederler ve ba‘zıları bilā-iḥtiyār ve bilā-ḥaber şarāb-ı şevk-i Ḥūdā ve cezebāt-ı ‘aşk-ı Mevlā ile ser-ḥoş-ı intimā ve medhūş-ı bī-pervā olup, [99b] kıt‘a:

در ذات و صفاتش هر کر ابا شد سیر
هر کز نبود در نظرش صورت غیر

در مشرب او یکی بود باده و آب
در مذهب او یکی بود مسجد و دیر³⁸⁴

mişdākıyla her maḥallde seyerān ve her cemāle vālih ü ḥayrān olurlar. Zāhiri işleri muḡāyir-i şeri‘āt-ı garrā ve bāṭinen ḥaḳīḳat-ı şeri‘atla ‘āmil ü dānā derler. Gerçi irādet ü inābetden ve mürebbī vü terbiyetden fāriḡu'l-bāl ancak olur ki cezbe ile bir nazarda bir sālīk ve ḡayri sālīki vāşıl-ı zū'l-celāl ederler. Bunların ḥālleri taḳlīd kabūl etmediği için, muḳallidleri āsim ü fāsīḳ olurlar ve bu ṭā‘ife-i ehlu'llāh ıṣṭilāhında, Melāmiyyūn derler. İn-şā‘allāhu te‘ālā, Mollā İbrāhīm -ḳuddise sırruhu- ḥazretlerinin fīmā ba‘d ḥālāt u kerāmātları ve mu‘āmelātları naql olunduḡda, müşārun-ileyh ḥazretlerinin ‘alā vusı‘t-ṭaḳa³⁸⁵ ḥālāt-ı mütenevvi‘aları ‘ayān u beyān olsa gerektir. [100a] Ve ba‘zıları mürşid-i kāmīl olup رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنًا وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنًا³⁸⁶ āyet-i kerīmesinin mezāyā-yı celīlesiyle maḡhar ve emvāl-i dūnyeviyyesi ekşer olduğuna mebnī mütē‘addid kūylar ve dükkānlar develer ve kehlānlar serāylar ve bāḡ ve bostānlar, güzel güzel köleler ve hūbānlara emānetu’llāh cihetiyle mālīk olurlar. Mānende-i İmāmü'l-‘Azam -rahmetu’llāhi ‘aleyh- ve Şadre’d-dīn-i Ḳonevī ve Sultān Şeyḡ Ḥasan Sezā‘i -ḳuddise sırrūhu hūmā- ve sā‘ir evliyā-yı aḡniyālar, şākir-ı Ḥūdā ve zākir-ı Mevlā olup verā-yı zinethā-yı zāhiriyye-i dūnyeviyyede gizlenmişdirler.

Latīfe: Müşārun-ileyh Şeyḡ Ḥasan Sezā‘ī, Edirneli olup zamān-ı sa‘ādetlerinde medīne-i mezkūrda andan ileri kibār ve ‘ayān olmayıp zāhiren ve bāṭinen müreccaḡ-ı cihān fāyīḡu'l-emsāl ve'l-aḳrān olduklarından mā‘adā, ḡanḳāḡ-ı devletlerine [100b] varanlar dā‘ire-i vūzerāya beñzedip, seyyāḡından bir dervīş, debdebe-i devletlerini

³⁸⁴ “Herkes zatını ve sıfatını seyredebilir. Hiçbir zaman görünüşünde Allah’ın suretinden başka bir şey görünmez, göremez. Onun meşrebinde su ve şarap aynıdır. Onun mezhebinde kilise ve cami aynıdır.”

³⁸⁵ “Gücünün elverdiği kadar...”

³⁸⁶ “Ey Rabbim, bize dünyada da ahirette de iyilik ver.” Bakara, 201.

temāşā kılip mütehayyir olup lisān-ı ‘ Arabiyye ile; این درویش این الشیخ هذا وزیر المشایخ³⁸⁷ diye tesmiye eylemiş. İsm-i hayy ‘adediyle on sekiz cāriye ve köleleri olup sergerdeleri, Selīm ismiyle müsemma imiş. Hattā kemā harrerena, evliyāların her birleri bir şey ardında gizlenip; “Ben daği işbu Selīm köleniñ arkasında gizlenmişim.” diye ‘alā tarīk-i’z-zerāfe nuṭk buyurduklarında, nüdemālarından bir nedīm-i zarīf ve harīf-i laṭīf; “³⁸⁸طوبى لك شم طوبى لك” bahtı var ol evliyānıñ kim, böyle Selīm-i ra‘nā ve maḥbūb-ı müsteşnā arkasında ihfā ola ve illā ba‘zen harābātī evliyālar başına çalı ve çāpūd ve bacuralar takıp gizlenirler ve ba‘zılar tütün çubuklarına yüz dirhem kadar lüleler [101a] takıp ardında gūyā gizlenirler ve ba‘zıları şıbyān-şıfat ve dīvānegān-heyet ağaçdan ata binip çār-şū bāzārda gezerler, gūyā gizlenip hūner ederler. Hūner budur ki, böyle kehlānlara binip semmūrlara ġarḫ olup oğlanları öñüne katıp pādīşāh meclisine varıp mazlūmları teşāḥḥub edip zālimleri te’dīb buyurursun.” diye cevāb etmiştir.

Laṭīfe-i Enīs-i Mevlevī bā-Sezā’ī Efendi -ḫuddise sırruhū humā- :

Enīs Dede-i Mevlevī, şeyḫ-i müşārun-ileyh ḥazretleriyle hem-‘aşr olup işbu zerāfeti istimā‘ buyurduḡda, eyzān ez-be-her laṭīfe³⁸⁹ Sezā’ī Efendi ḥazretlerine işbu üslūb üzre taḥrīr-i şıḳḳa buyurmuşlardır: “Ḳuddise sırrūhu, menba‘ ü’l-feyz ve’l-irşād, ‘ināyetlü kerāmet-mendim, cānım, ‘azīzim, sulṭānım ḥazretleri, hemişe ve her ān ḳalb-i selīm ile verā-yı perde-i zāhr-ı selīmde nihān, mānende-i ḥūrşīd-i tābān, [101b] ḥayra-baḡşā-yı dīdehā-yı ḥasūdān huffāş-menişān olmaları da‘vāt-ı tibyānıyla nümāyende-i mūnis ḥālīşü’l-cīnān ve enīs-ı nā-tüvānlardır ki; şeb-güzēşteḡde ḥanḳāh-ı kerrübī-penāhlarında ber-vech-i laṭīfe, tā’ife-i ehlu’llahıñ her biri bir perdede nihān ve ben daği işbu Selīm kölenin arkasında pinhān olmuşum.” diye lisān-ı güherfeşānlarında cereyān buyurulan nezāket-i nāzikāneleri mesmū-‘ı faḳīrānem olduḡda bilā-iḡtiyār; “El-ḥased, el-ḥased!”³⁹⁰ telaffuz ve güftār-ı zebān-ı nā-bekār-ı hezl-şi‘arımızdan şādır ve be-dīdār olduḡuna her çend faḳīriñiz daği rāzī oldum ise de şāyed ba‘zen suḥan-çīn kimselerden mesmū-ı ‘arīfāneleri olduḡda, gücenip ḥātır-ı

³⁸⁷ “Nerede derviş, nerede şeyh; işte şeyhlerin veziri!”

³⁸⁸ “Müjde, müjdeler olsun sana !”

³⁸⁹ “İşte latife ile (şakadan) ”

³⁹⁰ “Kıskanç, kıskanç(-lık) ”

muğber buyurulmaya hâ. Zîrâ Selîm -sellema'llâhu te'âlâ- gibi bir maḥbûb-ı müstešnâya “El-ḥased!” denilip ğıbta olunmaz mı, yâ yâ, el-inşâf el-inşâf, sulṭânım [102a] ‘azîzâ.” Ve şâniyen bir zarîf ḥarîf demiş kim; “Fîlân kimesne evliyâdır.” Ḥarîf su’âl etmiş kim; “Sen ne[re]den bilirsin?” Zarîf cevâb etmiş kim; “Allâh Allâh, elbetde biz birbirimizi biliriz.” mişdâkıyla; “Benim daḥi evliyâ olduğum ahâli-i Edirne’ye nihân ise, cenâb-ı velâyet-ma’âblarına ‘ayândır sulṭânım. Kaldı ki, her biriñiz bir gizlenecek tatak? bulup gizlendiniz. Bize de bir gizlenecek yer bulup işâret buyurmaları mütemennî-i niyâz-kerde-i faḳîrânemdir, sulṭânım yâ-hû!” Mevlânâ Enîs-i Şeydâ el-Mevlevî,³⁹¹ şûret-i cevâb-nâme-i ḥazret-i Sezâ’î -ḳuddise sirruhû-ma’denü'l-kerâmet, ve'z-zerâfet ve'l-isti’ dâd, şerâfetlü, zarâfetlü, nezâket ve velâyet-mendim, cân içre cânânım, dîdede nûrum, sînemde surûrum, sulṭânım ḥazretleri; hemânâ zîr-i sikke-i ḥazret-i [102b] ḥüdâvendigâr ya’nî Cenâb-ı Mevlânâ -ḳuddise sirruhû'l-‘azîzü'l-a’lâ- da mânende-i zer-i ḥâlîşü'l-‘ayyâr, zer-i maḥbûb [u] mergûb-ı kibâr u şığâr ve şebîh-i nûr-ı münevver-i neyyir-i mu’azzama, saḥâb-ı sebz?-sefid, tennûrede mestâne mestâne³⁹² semâ’-zen ve ser-ḥoşâne, devvâr-ı bî-hûş u bî-ḳarâr olmaları da’vâtı tekrâr ve istikşâr ile nümâyende-i Sezâ’î-i şenâ-kâr ve Müştâḳ-ı dîdârlarıdır ki ez-berâ-yı zarâfet, ib’âşa ‘inâyet buyurulan şıḳḳa-i nezâketlerinde münderic ve işâret kılınan, gûyâ bundan aḳdem her bir evliyâ bir perde verâsında gizlenip biz daḥi Selîm kölenin arkasında gizlenmişiz, dedigim laṭîfeyi cenâbıñız işidip; “El-ḥased el-ḥased” buyurup ba’dehu sürç-i lisânlıklarınıza iḳrâr edip ma’zeret şûretlerin göstermişsiz. Ancaḳ ‘aḳabinde yine Selîm gibi maḥbûb-ı müstešnâya ğıbta ve “El-ḥased!” denilmez mi, yâ yâ el-inşâf!” diye taḥrîr buyurduñuz. Nev’ân nedâmetlerinde yine añaşılañ istihzâ maḳûlesinden olmaḳ gerekdir, mâ ‘aleynâ [103a]‘azîza. Li-mü’ellîfi:

Bizler miyân-ı nâsda misl-i secencelîz

Ebnâ-yı cinse çün miḥekk-i zîb-ṭal’atiz

Kaldı ki ez-ḳadîm ya’nî ḳadîmden cenâb-ı sulṭânıma, ne rütbelerde ḥüsn-i zann ve ne mertebelerde yek-diğerle hem-şoḥbet ü hem-encümen olup nâzikâne ülfet ü nezâket ve ‘ârifâne ḥüsn-i mu’âşeretlerimiz ma’lûm u hüveydâ; من يومنا هذا وانشا الله تبارك و تعالی

³⁹¹ “Temmet (tamam oldu.) ” in remzidir.

³⁹² mestâne mestâne S: mestâne M

الى يوم الحشر و الجزا يوماً فيوما³⁹³ muḥabbetlerimiz müzdāde ve dü-bālā olsa gerekir.
Li-muḥarririhī, beyt:

Yine bir ʔatlı leʔāfet edelim

Ya‘nī rindāne zerāfet edelim

Be-hey cānım cānānım, ‘azīzā, ʔunki Selīm gibi bir şūḥ-ı müsteşnāya, “El-ḥased!” denilmez mi, diye ğıbtā imā edecekdiniz. Bāri *Muḥabbet-nāme* niziñ dībācesinde ḥayra-baḥşā-yı dīdehā-yı ḥāsīdān ḥuffāş-menişān inkisārında, ḥıfz-ı lisān buyurup şoñra kendi dilinizle kendi inkisārına dü-ʔār olunmamaḥ lāzime-i zimmetleri degil midir?” Li-nāmikihi, kıt‘ā: [103b]

Lā-ḳayd olur bu bāğ-ı fenāda sūkūt eden

Her bir³⁹⁴ kelāmı olsa da bir dürr-i şehvār

Şīrīn zebān olduğu için³⁹⁵ bülbül-i seḥer

Pā-beste-i ʔafes olup eyler hezār zār

Adāb-ı mükāleme-i Mevleviyye’de buyurulan tenbihātlar ḥoş ma‘lūm-ı ‘ulūm-ı ‘arīfānelerdir, yā-hū.

Laṭīfe-i diğeri: Sıḳke-i şefīkāneleri nihāyetinde, evliyā olduklarıñ imā ve bizden gizlenecek maḥall-i temennā buyurduklarına el-cevāb: ‘Azīza cenābınız mücerred ve tārik-i dünyā olup maḥall-i süknāları³⁹⁶ hücreniñ raflarına billūr bardaḳlar derūnunda altun ʔoldurup dinār-perest olan ehl-i dünyāniñ dīdeleri pişgāhında düzdükleriñize müte’emmel olup ğālība; “Enīs Dede evliyāsı daḥi şol altun ile memlū billūr bardaḳlar arḳalarında gizlenmişdir.” diye şimdiye ḳadar böylece ḥüsn-i zann eder idim. Meger işler ve cünbişler emr-i diğeri imiş. Ne māni‘, ḳaldı ki gizlenmek merāmınız ise şol altun bardaḳların birin verip [104a] Selīm gibi bir köle alıp verāsında gizlenip ḥāl-i māl-i aḥibbāya göz dikip ğıbtā edip, el-ḥased demekden la-

³⁹³“Bu günümüzden toplanma ve ceza gününe kadar gün be gün Allah -tebareke ve teala-‘nın dilediği gibi...”

³⁹⁴ her bir D: her M-S

³⁹⁵ olduğu için D: olmağla M-S

³⁹⁶ maḥall-i süknāları S: süknāları M

kayd olunuz. Efendim şâyed bir bardağ altuna kıyamayıp köle almadığınız ise bâri ucuz bahâ bir ‘Arap câriyesi alıp arçası olmaz ise önünde gizlenmeye sa‘y-ı tām ve ihtimām-ı tamām buyurup başı açıkda kalmış evliyâlardan olmayasın, cânım cânânım nûrum sulţânım ‘azîza hû.”

Bende-i fenâyî Ḥasan Sezâ’î el-Gülşenî eşer-i muḳteşî ya‘nî mübâḥaşe-i diğەر:

Benim ‘arâfet-mendim efendim, bir vaḳt-i seyâḥatde Tekir-ṭağı nām şehirde, ‘azîmet ve kerâmetlü Ḳerîmî Efendi -ḳuddise sırruhu- ḥazretleriyle hem-şoḥbet olduğum demlerde, bir gün eşnâ-yı mükâlemelerinde el-merḥûm Ḥasenü'l-aḥsen ya‘nî eş-Şeyḥ Ḥasan Sezâ’î ve Enîs Dede-i Mevlevî -ḳuddise sırruhu hümâ- ḥazretlerinin işbu fıkra-i güzêştelerin lisânen takrîr ve ol vaḳitdan gûş-ı hûşumuzda [104b] cây-gîr olmağın, şimdi maḳâma münâsib lisân-ı güher-feşânlarından birer sikkê taḥrîrine ihtimâm ber-vech-i zarâfet ü nezâket ibḳâ-yı nām olundular.

تا کی سخن از سخن ربایم نیز بر سر قصه ی خود اییم

Ḥazret-i ‘ârif-i Rabbânî pirim, Sulţân el-Ḥacc Ḥasan Şîrvânî -ḳuddise sırruhu- efendimiz daḥî Ḳâsımî Dîvânı verâsında gizlenip, ziyâret-i şerîflerine gelen kimesneler; “Ne gûnadır ḥâlîñiz öyle gelsin fâliñiz.” diye nuṭuḳlar buyurulup dîvân-ı mezkûrdan gûyâ tefe’ül edip ḥâllerini yüzlerine ta‘dâd ve ba‘zıların terbiye ve ba‘zıların âtîde irşâd buyururlar idi.

Eşer-i diğەر: Mübârek başı üzre bir celâlî dâ’ire ya‘nî def ta’lîḳ edip meclisinde câlis olan muḥibbân ve dervişânları, dünyâ kelâmına ruḥşat-ı devletleri olunmadığından ‘umûmen zâkir-i mütefekkir ve tamâmen meczûb-ı müteḥayyir olup ḥazret-i pîr, her çeyrek sâ‘atde [105a] bir dest-i kerâmet-peyvestlerinde olan terbiye değneğı ile ol def-i mezkûreye, bağıteten ḡafletden bîdârları için şiddetli ḍarb-ı şedîd buyurduḳda, mezkûr murâḳıb-ı muḥibbler; afyon keyfî ile keyiflenen afyoniyân gibi yukarı atılıp, ba‘zen Ḥay ba‘zılar Ḥaḳḳ ba‘zılar Hû isimleriyle ve ba‘zılar işidilmemiş luğatlarla na‘ra-i bülend ile na‘ralar urup yerlere ḡalaṭân ba‘zılar giryân ba‘zıları bilâ-iḥtiyâr, ḥayli müddet bilâ-fâşıla ḥandân olurlar idi ve pîr-i müşârun-ileyh ḥuzûr-ı devletlerinde gedâ, şâḥ, dervîş, pâdişâḥ cümleten müsâvî ve yeksân ise

de ba‘ zılarına kıyām edip yerinde iclās buyururlar idi. Ez-cümle, dedem el-merhūm el-Hacc Süleymān Hâce ve kerāmetlü el-Hacc Maḥmūd Hâce ḥazretlerine yerin verip kendi daḥi muḳābelelerinde cālīs olurlardı. Ancaḳ *Ma‘rifet-nāme* şāhibi eş-Şeyḥ İbrāhīm el-Haḳḳı -ḳuddise sırruhu- ziyāret-i devletlerine gelip, pīr-i müşārun ileyh [105b] efendimiz bade'l-ḳıyām postuna geçirip, iclāsa her ne ḳadar diḳḳat ve iḳdām buyurmuşlar ise kemāl-i tevāzu‘ larından postuna oturmayıp muḳābil-i seniyyelerinde cülūs buyurup, oḒlu Fehīm Efendi ḥazretlerine; “Gel oḒlum gel, bu meclis pādişāh meclisidir. Pādişāha naḒamhā-yı nāzenīn-nevā ve şadāhā-yı şīrīn-edā birle terennūmler edip rūḥ-ı muḳadese-i evliyā-yı nu‘ mānelerine şafā-baḥşā olur. Tevācūd ḳılıp ḥişşe-mend olalım.” Buyurup, Fehīm Efendi ḥazretleri³⁹⁷ yanına alıp kendi inşād etdikleri, ḡazel:

Diñle cāndan kim söyler çeng ü ‘ūd
Ente rabbi ente ḥasbi yā Vedūd

Ḳalbi toñmuşlarda yok zevḳ-ı semā‘
Yoksa ‘ālem toḗtoludur bu sürūd

Muḗrib-i ‘aşḳıñ deminden dem-be-dem
Raḳşa gelmiş cümle zerrāt-ı vüçūd

Cāy-ı zāhid sāhil-i vehm ü ḥayāl
Cān-ı ‘ārif Ḓarḳ-ı deryā-yı şuhūd [106a]

Gerçi bī-şūret cenāb-ı ‘aşḳdır
Cümle şūretten velī eyler vürūd

Vech-i Leylā’dan göründü ḥüsn [ü] ‘aşḳ
Sīne-i Mecnūn’u hem yaḳdı ol od

³⁹⁷ Fehīm Efendi ḥazretleri M: S nüshasında yoktur.

Pes hakikat ‘āşık u ma’sûk odur
*Bildi Hakkı perdedir çeşm ü hudûd*³⁹⁸

gazelini ve bir daği; “Seyircisin, hoş et seyerân.” nuṭk-ı ‘ārifânelerin ikisi bir ağızla hoş elhân buyurduklarında, hâzır-ı hużûr-ı ‘aliyyeleri olan dervişâna cezbe-i rahmân ihsân ve tamâmen ser-hoş-ı bî-huş olup ba’zıları teslim-i cân etmeleri ‘alâmâtı nümâyân olduğda, kaṭ‘-ı elhân buyurmuşlar:

Be-hey yâdigâr nice bir inkâr
Gel eyle ikrâr gör kim neler var

Be-hey ser-gerdân şemersiz hayvân
Gel eyle seyrân gör kim neler var

Be-hey bî-çâre gezme âvâre
Gel ulaş yâre gör kim neler var

ya’nî bir meclis-i ‘irfânî dâver-i nigeş-bânı ve bir mey-hâne-i Rabbânî’niñ sâkî-i [106b] rûh-baḥş u bâde-gerdânı, mürşid-i haḳḳânî, Sultân el-Hâcc Ḥasan-i Şîrvânî ve ḥazret-i Şeyḫ İbrâhîm El-Haḳḳı gibi ‘âşık-ı rûhânî, nâşid-i nağme-ḡân-ı elhânî olduğda; ol ḥarîmde nedîm-i ‘âşıkân-ı ehl-i dilân, cezbe-i şevk-i Rahmân ile teslim-i cân ve belki biñ cân ile kurbân olsalar ‘aceb midir yâ-hû?

Eşer-i şevk-âver: Merḥûm-i cennet-mekân Hâşim Ḥan ḥazretlerinin hükümeti eşnâsında, Haḳḳı Efendi Bidlîs’e gelip ḥan-ı müşârun-ileyh da’vet kılıp eşnâ-yı şoḥbetde; “Mehâbetlü, kerâmetlü Mollâ İbrâhîm Hâce -kuddise sırruhu- ḥazretlerinin, zâhiren namâz kılmayıp sūflarda ve şoḳâqlarda zûrnâ çaldırıp raḳş ettiğini ve ḡâ’ibden kendine akçe verildiğini ve gûne gûne ihtirâk-ı ḥâlâtlarını bizler fehîm edemeyiz, sen ne dersin?” diye su’âllerine cevâb etmiş kim; “Anlar cezbe-i ‘aşk-ı [107a] İlâhî birle nihânî sultânlardır ki anlara Melâmiyyûn derler. Eşref-oğlu Rûmî’niñ;

³⁹⁸ Ayrıca şiir için bkz.: Güneş, s. 143 .

*Terk edip nāmūs u ‘ārī giy melāmet hırkasın
Ol melāmet hırkasında nice sultān gizlidir*³⁹⁹

şordukları işte bunlardır ki melāmetde selāmet bulmuşlar. Ve ba‘ dehu, Şems-i Bidlīsī el-Hācc Maḥmūd H̄āce -kuddise sırruhu- ḥazretlerini su’āl etdikde cevāp etmiş kim; “Şalāhatlü, kerāmetlü el-Hācc Maḥmūd H̄āce ḥazretlerinin simā-yı eşer-i sücūd-imālarında, envār-ı vera‘ u taḫvā mübeyyen ü hüveydā ve āfītāb-ı cihān-ārā oldukları ke’s-şemsī fī vasaṭi’s-semā’idir.⁴⁰⁰” demişler. Ve ba‘ dehu, ḥazret-i pīr-i rūḥanī ya‘nī el-Hācc Ḥasan-i Şīrvānī efendimiziñ iḥtirāk-ı ‘ādāt ve şūriş-i ḥālāt-ı cezebātların su’āl etdikde, ḥazret-i Ḥaḫḫī -kuddise sırruhu- der-ḥāl tevāzu‘ān dest-ber-sīne kılıp baş eğip; [107b] “قدس الله سره و نفعنا الله و اياكم و المسلمين ببركاته و انسنا الله بحر كته”⁴⁰¹ deyip dest-i mübāreklerin sīnesinden kaldırıp yüzüne sürdükden sonra, cevāb buyurmuş kim; “Benim ḥanım, sultānım, müşārun-ileyh ya‘nī kudretlü, ‘azametlü, velāyet ve kerāmetlü, şevketlü, heybetlü, evliyā-yı ni‘am, sultānūna ve Mevlānā el-Hācc Ḥasan -kuddise sırruhu-l-aḥsen- efendimiz ḥazretlerinin evşāf-ı ḥamīde-i şāhāne ve aḥlāk-ı ḥudāvendi-i pesen-dīde-i pādīşāhāneleri, dil ile vaşf u taḫrīr ve taḫrīr ile ta‘rīf ü ta‘bīr olunmaz. Ancak bir mişl-i behcet-me’āl ile teslīm ü tefhīm edelim, fe’fhem ‘azīzā. Meşelā iḫlīm-i vücūd-ı cismānīde işbu cānlar, ne gūne emir [ü] fermāyış-i fermāndır, müşārun-ileyh daḫi miyānelerimizde, öylece sultān-ı zī-şāndır. الولی فی قومه كالنبي فی امته⁴⁰² ḥadīs-i şerīfi mā-şadaḫıyla [108a] fi-beyninā, sultān-ı kirām pādīşāh-ı zū’l-iḥtirāmdır ve’s-selām.” deyip kelāma ḫitām buyurduḫda, ḥan-ı mūmā-ileyh işi anlayıp, ol gūnūñ ferdāsı şeyḫ-i müşārun-ileyh⁴⁰³ efendimiziñ ziyāret-i seniyyelerine gelip mübārek dest-i kerem peyvestlerin taḫbīl kılıp himmet-i ‘aliyyelerin ricā ve du‘ā-yı seniyyelerin temennā etmeleriyle merāma yetmişler.

³⁹⁹ *Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı*’nda bu beyit şöyle geçmektedir: (Bkz.: E.Rûmî, s.185)

*Terk edip cân u cihānı gey ferāgāt cūbbesin
Bu ferāgāt cūbbesinde sırr-ı sultān gizlidir*

⁴⁰⁰ “Göğün ortasındaki Güneş gibidir.”

⁴⁰¹ “Allah onların sırlarını kutsasın, Allah onlara fayda versin, size ve Müslümanları da bereketli kılsın, amin.”

⁴⁰² “Velinin kavmindeki makam, Nebi’nin ümmeti içindeki makam gibidir.”

⁴⁰³ şeyḫ-i müşārun ileyh S: müşārun ileyh M

Ḥan-ı dīger ya‘nī el-merḥūm cennet-mekān firdevs-āşiyān Meḥmed Şeref Ḥan - ‘aleyhi raḥmetü'r-raḥman-, şeyḥ-i müşārun-ileyh efendimizi da‘vet buyurup, lede'l-mülākāt cezbe-i raḥmān ile; “Ey Ḥan, Allāh’ı seversen Allāh’ı sev” diye nuṭḡ buyurup; “Uyan ğafletden uyan” diyerek şol cānibine, gönül evine ḍarb buyurup mehmā-emken? bīdār u hūşyār buyurduḡda, ḥan-ı müşārun-ileyh ef‘āline nedāmetle giryān giryān cevāb etmiş kim; “Efendim, ben cenāb-ı Allāh’ı severim lâkin keşki seniñ gibi sevse idim.”⁴⁰⁴ Ancak bī-mürebbi [108b] kimse, Rabb’i bulmamışdır. Hemān himmet-i seniyye ve terbiyye-i ḡudsiyyeñize muḥtācım.” diye tazarru‘lar edip ‘āḳıbetül-emr murāda yetmişdir.

Eşer-i dīger-i ḥayret-āver: Te‘dīb ve terbiyye şāyeste vü şāyān olan dervīşini ḥuzūra ihşār kılıp, dīger dervīşlerinden her ḳanḳı dervīşini diler ise bir nazarda cezbe verip ol terbiyye müsteḥaḳ olan dervīşe musallat kılıp, yedindeki terbiye çubuḡuyla başı üstünde mu‘allaḳ olan defe bilā-fāşıla sür‘atle ḍarb edip döğdürüp, terbiye buyurlar idi. Eger dervīşānında iki veya üç veya dört veya beş dervīşleri, terbiyye şāyeste olduḡda, yine bir nazarla cümlelerine cezbe verip birbirine döğdürürler idi.

Eşer-i dīger: Dervīşlerinden Şamar-zāde el-merḥūm el-Ḥācc ‘İsā ve Maḡākūm ağası el-Maḡfūr ‘Oşmān, bir şeb aḡyār meclisinde bulunup, “benzetme” [109a] dedikleri kâğıd şüretleriyle ḳumār-bāzlık etdikleri demde hemān-dem ḥazret-i pīr, ḳuvvet-i mükāşefe ile ādam ta‘yīn edip, ol meclisden ḥuzūruna ihşār buyurup başlarını açıp mübārek destine bir ḳaşıḳ alıp, bir ḳaşıḳ berikinin açık başına ve bir ḳaşıḳ dīger ‘Oşmān’ın başına ve yine bir ḳaşıḳ el-Ḥācc ‘İsā’nın başına, yine bir ḳaşıḳ mezkūr ‘Oşmān’ın başına, mā-ḥaşal işbu iki dervīşleriñ ser-i burhānelerine ḳaşıḳ ile şol ḳadar ḍarb buyurmuşlar kim, ikisinin daḡı başlarında şīş ‘alāmeti nümāyān olmuş ve her bir ḍarbında tebessüm edip la‘b-ı mezkūr ıştılāḡıyla; “Benzedi mi, benzedi mi?” buyurup, “Tövbe ver!” demişdir.

Eşer-i dīger: Maḡallemizde Zeydānlı ‘aşiretlerinden Bilāl nāmında bir civān-ı muḳammer ya‘nī bir merd-i ḳumār-bāz-ı bī-namāz u bī-niyāz vardı kim, şalāḡ-ı bī-nişān ve felāḡ-ı bilā-imkān [109b] ḳabilinden iken bir gün, baḡteten ḥazret-i pīr efendimiziñ nazār-ı iksīr-eşerlerine uğrayıp āzār-ı şefḳat ve merāmetle nazār

⁴⁰⁴ sevse idim M: sev idim S

buyurdukda, cezbe-i İlâhi kerem buyurup, mezkûr Bilâl hemân der-hâl tâ'ib-i zû'l-celâl ve târik-i ma'âşî-i vebâl olup cezbe-i Rahmâniyye birle ehl-i hâl ve şâhib-i kemâl oldukları, el-yevm ve'l-ân ma' lûm-ı cümle dervîşândır. Mezkûr Bilâl, harâret-i 'aşk-ı lâ-yezâl ile sîne-sûzân ve ciğer-bürÿân, ehl-i derd ve simâsı zer[d] ve 'alâmat-ı 'âşîkân ve emârât-ı şâdîkân, cemâl-i zî-kemâllerinde zâhir ü nümâyân olunmuş idi:

Milk-i beḳâdan gelmişim fânî cihânı n'eylerim

mışra' -i ber-ceste[y]i her ân ve her zamân vird-i zebân buyurmuş idi.

Faḳîr, ol eşnâda ḥazret-i pîr efendimizin me'zûnen seyyâhate vardım. Mezkûr Bilâl-i pür-melâle, işbu 'âlem-i fenâdan bi'l-küllîyye kelâl gelip ḥazret-i pîr efendimize 'arz-ı hâl edip [110a] vaṭan-ı aşliyyesi olan milk-i beḳâya intikâlleri zımnında derûnî mütemennâ olduğda, ḥazret-i pîr; “Yâ Bilâl çekme melâl, bi-'inâyeti'l-meliki'l-müte'âl, ḳariben seni maṭlûbuñâ irşâl ve ḥazret-i cânân-ı ḥaḳîḳate ittîşâl edeceğim. Ḳaṭreñiz, vâsıl-ı 'ummân ve zerreñiz, müncezib-i şems-i tâbân olacaktır.” diye beşâret ve işâret olundukda, mezkûr, şâd u ḥandân güller gibi güşâde vü şâdmân, ḥazret-i pîr efendimizin mübârek ḳadem-i muḥteremlerin bûs u taḳbîle ve cem'î refîḳân ve yârânlarıyla vedâ'ın tekmîle ve bi't-ta'cîl varıp 'azîmet yatağın döşedip, çend rûz marîz ve lâkin şâdân, ḥaste ve lâkin ḥandân, ba' dehu ṭâyir-i gülşen-serây-ı cinân ve 'azîm-i kūy-ı cânân olmuşlar. Yukarı mezarlık ya'nî büyük mezcâtlıkda kendi mezâristânları miyânelerinde medfûndur -rahmetu'llâhi 'aleyh-.

Mezkûr Bilâl şâhib-i keşf ve ehl-i hâl olduğ, [110b] rüfeḳâlarının cümlelerine ma' lûmdur, ile'l-ân birbirlerine naḳl u beyân eylerler. El-merḥûm el-Ḥâcc Lûṭfu'llâh-zâde el-Ḥâcc 'Abdu's-şamed söyler ki; “Ḥastalığı hengâmında görüşmeye vardım. Gördüm ki, yorganiñ⁴⁰⁵ başına çekip arḳası üzre yatıp inler. 'Âşîk-ı şâdîḳlar, derd-i 'aşḳla ḥasta olduğda 'aceb inler mi, diye derûnî taḥayyül eylerken, mezkûr Bilâl hemân derd-i hâl başından yorganiñ atıp bâ-mehâbet ü celâl birle baña baḳıp dedi ki; “Yâ-hû 'Abdu's-şamed, Ḥaḳḳ 'avnıyla pîrimiz ḳuvvetiyle benim inlediğim Hû'dur ve ağladığım Hû'dur ve güldüğüm Hû'dur ve her dem ve her nefes alıp verdiğim

⁴⁰⁵ yorganiñ S: yorgânı M

cümle Hû'dur, Hû Hû Hû!" deyip yine yorganiñ başına çekip huzûr-ı hâzrete gitmiştir, -lâ-ilâhe illa'llâh Muhammedün Resûlu'llâh-⁴⁰⁶ Li-mü'ellifihî:

Olunca Hağ'dan 'ināyet

Erer Zeydānlıya daği hidāyet

Veliler zāhir olur içlerinde

Ne deñli olsalar ehl-i cehālet [111a]

Eşer-i dīğēr: Egerçi işbu 'aşiret-i şecā'at-ťinet, ahālī-i memleketimiz miyānelerinde řāğī ve bāğī ve cehāletle şöhet bulmuş ise de السخی ما ملك⁴⁰⁷ mā-şadağıyla bunlarıñ ekşerileri abdāl-siret, varları meydānda, şāhib-i şehāvet olduklarına şehādet ederim. Ez-cümle, kerāmetlü Mollā İbrāhīm H̄'āce -kuddise sırruhu- hāzretleriniñ ħalīfe-i ma'neviyyeleri, el-merhūm, el-mağfūr el-Hacc Aħmed Ağa-zāde, 'āşık-ı İlāh Mollā Meħmed şadākat-güvāh, mā-melekīn cenāb-ı Allāh rāhında bezlu'llāh, li-ecli-zā 'ākibetü'l-emr, maħrem-i serā'ir-i evliyāu'llāh olup işbu fenādan dār-ı beķāya 'ārif-i dil-āgāh gitmiştir, visāle yetmiştir. Medīne-i Bidlīs'de Cırık bulağı şöhetıyla şehir maħallde, üstādı kerāmetlü Mollā İbrāhīm H̄'āce -kuddise sırruhu- hāzretleriniñ künbedi ittişāline medfūndur -rahmetu'llāhi 'aleyh-. Li-nāzımihī, beyt:

Her kim üstāda eylese ħizmet [111b]

Olur üstād 'ākibet elbet

Yine işbu ķabile-i mezkūreden Zeydī Nu'mān Ağa bin Ĥalid Ağa, mezkūrlarıñ ser-gerde ve büzürgüvār-ı pişvālarından olup bi-hidāyet-i 'ināyet-i Subhānī, pīr-i rūhānī, es-Sultān el-Hacc Ĥasan-ı Şīrvānī -kuddise sırruhu- efendimize gelip ikrār edip muħibb olduğda, himmet-i seniyye-i behiyye-i muķaddeslerin cezbe-i ħaķķāniye mübtelā ve 'umūmen emvāl u eşyā ve dekākīn u ķurālarıñ fūruħt edip ez-berā-yı rızā-yı Mevlā, bezl-i nişār-ı fuķarā edip 'ākibet kendi daği anlar gibi aç ve muħtāc-ı lā-'ilāc olup rüsvāylık el verip aģalık ve şān u nām u nişānından geķip Zeydī

⁴⁰⁶ Muhammedün Rasūlu'llāh S: Bu kısım M nüshasında yoktur.

⁴⁰⁷ "Sahip olduğu malının cömertidir. "

muhlîşîñ maḥvi edip, el-ân ecnâs-ı nâsdan ma‘nen nihân bir gizli cân olmuştur. Lâkin ekşer-i nâs hâline inanmayıp eb ü ecdâdına kıyâs edip fırsat yoksulu ve ḥaşyet ma‘zûlu zann ederler idi. [112a] Tâ el-merḥûm-i cennet-ârâ Maḫşûd Paşa-zâde Murâd Paşa -raḥmetu'llâhi te‘âlâ-‘nîñ hengâm-ı vefâtında medîne-i Bidlîs’de ba‘zı cühelâ ve eşkiyâlar ‘âķibet-endîşlik etmeyip birbirleriñ şebîh-i ḥanefsâ iğvâ ve bâdî-i şûriş ü vegâ olup söz ayağa düşüp her bir gedâ bir beg ve ağa olduğda, işbu tâ’ifeñ ba‘zı nâ-dânları daḫi anlara tebe’iyyetle tûğyânlık sevdâlarına düşecekleriñ mezkûr Nu‘mân Ağâ muṭṭalî‘ olduğda, men‘ edip terk-i fesâd etdirdikleriñ beldemizin bî-garaż ehl-i ‘arzları mezkûruñ bu gûne ‘âķilâne ḥareket ve ‘ârifâne mu‘âmele-i dirâyetlerine inanıp sūy-ı zannadan ḥalâş olmuşlar. Fî'l-ḥaķîķa işbu Tâ’ife-i Zeydân’ın⁴⁰⁸ ekşerî, cehl-i mürekkeb birle dūdmân-ı nâ-dân ise de ba‘zıları ḥazret-i pîr ya‘nî el-Ḥacc Ḥasan Sultân’ıñ nażar-ı inâyet-eşerleriyle taḥlîş-i girîbân ve mażhar-ı ‘ilm ü ‘irfân olmuşlar. Li-mü’ellifihîl-‘âciz, beyt: [112b]

Evliyâlar teni cân cânları cânân eyler

Gâfile kılsa nażar mażhar-ı ‘irfân eyler

Ve her ne zamân ḥazret-i pîr efendimiziñ ḥuzûr-ı müstevcibü's-surûrlarına ḥâzır ve cemâl-i ḥürşid-mişâllerine nâzır olduğda, hemân bir nażarda elbise-i beşeriyyetden bi'l-külliyeye ‘iver ve cezbe-i Raḥmâniyye ile meczûb-ı bî-şu‘ûr olurlar idi. Bir gün yine ḥazret-i pîr efendimiziñ ḥuzûr-ı lâmi‘ü'n-nûr evliyâ-yı nu‘mânelerine gelip cezbelendiği eşnâda ḥazret-i pîr buyurmuşlar ki; “Söyle yâ Allâh” Ezân perdesinde çağırmış; “Yâ Allâh, söyle yâ Raḥmân” Yine ezân per[de]sinde çağırmış; “Yâ Raḥmân, söyle yâ Raḥîm” yine ezân perdesinde âvâz ile çağırmış; “Yâ Raḥîm” mâ-ḥaşal ism-i Rezzâķ’a gelinceye dek Esmâ-i ḥüsnâ isimleriyle söyletmiş. “Söyle yâ Rezzâķ” buyurduğda, sūkût etmiş. Yine [113a] ḥazret-i pîr; “Söyle yâ Rezzâķ” diye her çend ibrâm u ilḥâḥ etmişler ise; “Ben rızķ kaydına düşüp yâ Rezzâķ çağırmam.” diye sūkût etmiştir.

Latîfe: Evâḫir-i vaķitlerinde pek faķîr ve muḥtâc u lâ-‘ilâc⁴⁰⁹ olup, min kelâmihî:

⁴⁰⁸ tâ’ife-i Zeydân’ın M: tâ’ife Zeydâleşîñ S

⁴⁰⁹ muḥtâc u lâ-‘ilâc M: muḥtâc ü muztar lâ-‘ilâc S

Ƙapına geldim eyā bār-ı Hüdā açım ben
Bī-nevā bir Ƙuru nān-ı bāriye muhtācım ben

maṭla‘i me‘āliyle bir Ƙaç beyt münācāt ƙarīḳiyle nazm edip; “Münāsib görölürse işbu münācātı, ‘ināyetlü el-Ḥacc Şeyḫu'l-Emīr Beg’e bi'l-ma‘īyye verelim, şāyed yevmiyye bir batmān nān iḥsān buyurup eṭfāl u ‘iyāllere bir medār-ı ma‘işet olsun.” diye faḳīr ile istişāre etdikde, dedim: “Be-hey Nu‘mān Ağa, ol vaḳitde kim ḫazret-i pīr saña, yā Rezzāk ismi çağırmaya emir buyurdular, niçin çağırmadıñız kim şimdi işbu ƙaydlar ile muḳayyed olmuşsun?” Cevāb etdi kim; [113b] “Ol vaḳitde ḫazret-i pīr sāyesinde, ne fīkr-i īn ve ne tefekkūr-i ān ne muhtāc-ı nān ne muḳayyed-i ḫān-mān idim, mā-ḫaşal ‘aşḳ-ı mürebbī gōñül sulṭān idi, şimdi keşret-i eṭfāl u ‘iyāl ile muḫtaribü'l-ḫāl olmuşum.” dedi.

Eşer-i diğەر: Bir gün yine ḫazret-i pīr ḫuzūrunda cezbe ḫāletiyle semā‘ edip raḳşa girip ser-ḫoş-ı bī-hūş olup⁴¹⁰ na‘ra-i mestāneler urduḳda, ḫazret-i pīr, ol mecżübü’ş-şekl şaḫşa baḳıp tebessüm ƙılıp buyurmuşlar ki; “Ey Nu‘mān Ağa,⁴¹¹ şimdi cezbe-i Ḥaḳḳ devletinden böyle mestāne keyfler ve ser-ḫoşāne cünbişler ile şimdi bu ḫuzūrdan der-kenār olup ƙapıya ƙıḳdıḳda, zāhirā bir Nu‘mān Ağa var ki ol yine sensin, seni gözedir ki reng-ā-reng ğafletlerle ālūde-i ‘ālām u kudūret-i şerriyyet edecektir. Lākin her ƙanda olursun [114a] benimle ol ki ol ƙapı öñünde seni gözeden zāhirī Nu‘mān Ağa, seni ğaflete bırakmasın Hg!” diye tenebbüh buyurmuşlardır. Li-mü’ellifihī:

Dilersen iki ‘ālem ğuşşasından olasin āzād
Ḥuzūr-ı Ḥaḳḳ’dan ayrılma ki dā’im olasin dil-şād

Hüdā’yı ten gözüyle görmek olmaz mürşidi seyret
Cemāl-i mürşidi āyīne et kim olasin irşād

Gözün āyırma ol āyīneden her ƙanda olduñsa
Seni ol saña göstereyin olasin ehl-i isti‘dād

⁴¹⁰ olup S: Bu kelime M nüshasında yoktur.

⁴¹¹ Ey Nu‘mān Ağa S: Nu‘mān Ağamız M

*Göñül gözüyle Allāh'ı görürsün sen de ey dervîş
Ne sen kalırsın ašlā ne fu 'ād-ı ma'rifet-âbād*

*Ĥüdā her demde ĥāzır ĥalbiñe nāzırdır ey Müştāk
Saña senden yakındır merĥametle eyler istimdād*

Ĥazret-i pîr-i secencel-zamîr ya'nî sultân el-Ĥacc Ĥasan, ba'zen mübârek ellerini niķâb edip *من رانى فقد را الحق*⁴¹² ĥadîş-i şerîfiniñ lede'l-kırâ'at, keşf-i cemâl buyururlar idi. [114b] Ziyâret-i devletlerine her kim varsaydı, evvelâ adlarıñ su'âl buyururlar idi. Meşelâ Aĥmed ve yâ Muĥammed ve yâ 'Alî ve yâ Velî her şahş; “Benim adım budur.” dedikde; “Ol adlar altında ĥalmayıñız zîrâ ol esâmîleri tesmîye eden, yâ dedenizdir yâ babanızdır. Ol adları añlara geri veriniz, görüñüz sizler kimsiniz, siz kimsiniz? Siz bir nûrsuñuz, bahāñız yokdur.” diye derûn-ı sîneden bir âh-ı âteşinler edip yine; “Allāhs sizlere bildirsin, göresiz ki siz ne zât-ı yek-tâ ve mergûb u müsteşnâlersiz.” ve yine âh edip; “Keşkî *لانىسان سرى و انا سره*⁴¹³ ĥadîş-i ĥudsiyyeniñ ma'nâ-yı celîlesin bileydiñiz ve bileydiniz sizler kimsiniz.” buyurlar idi. Ve her kim himmet ve du'â talebinde olup niyâz-mend olduķda; “Allāh seni senden alsın, yok eylesin, fânî eylesin!” diye en a'lâ du'âsı bu idi. Bir gün Vanlı bir kaç [115a] aĥa, ziyâret-i devletlerine teveccüh edip ĥücre-i devletlerinde bulamadıkları için bir dervîş ile ĥazret-i pîre geldikleriñ ifâde ve şeref-i mülâkâtlarına müterakķıb u âmâde olduķlarına, müşârun-ileyh vâķıf olup ĥaber etmiş kim; “Sizler rûsûm-ı dünyâyı gözedip şâĥib-i 'âr ve ehl-i nāmûs 'uķalâlersiñiz. Bizler, 'ârdan mu'arrâ ve nāmûsdan müberrâ, şûrîde vü şeydâ, 'âlemde rûsvây, pîrimiz var 'ârımız yok, kerâmetimiz yok, merâmet ü melâmetimiz çok, hem oynar hem oynadıñız. Baķıñız ĥâlleriniñize el verirse gelip görüşelim” Ve illâ fe-lâ, dervîş-i mezkûr gelip işbu cevâb-ı bâ-şavâbları mûmâ-ileyh, aĥalara teblîğ etdikde, Van ıştılahıyla; “İşbu şeyĥ gelip bizleri rakķâş-şıfat oynadacak, ĥâliñize münâsib ise turalım.” diye birbirleriyle müşveretler edip rakş etmegi ĥâllerine el vermeyip, der-ĥâl ĥarârı firâra mübeddel [115b] etmişler. Li-muĥarrıh'l-âciz:

⁴¹² “Beni rüyada gören gerçekten görmüş olur.” Buhârî, *İlim*, 92.

⁴¹³ “İnsan benim sırrım, ben de onun sırrıyım.”

‘Aşk âdemî oynadır ey dil-rübâ
Derd âdemî söyler ey meh-liķâ

‘Âşık olan rakşa girer bî-ta‘b
Derdi olan mükeşşer olur rûz [u] şeb

Ziyâret-i ‘uzmâlarına gelen mîr ü gedâ dervîş ü ağniyâlara; “Bir şey söyle, diñleyelim ya‘nî bir ilâhî oku dinleyelim, bu ‘âlem-i ecsâma niçin geldin, ne edeceğimizi aňlayalım.” diye ibrâm buyururlar idi. Mezkûrlar; “Efendim biz medhiyye ve nağme-i ilâhî ve ğazel ve kâşide bilmeyiz.” diye cevâb verdiklerinde; “Bâri bir ma‘nâ söyleyiniz.” diye⁴¹⁴ ilhâh-ı tām buyururlar idi. Cenâb-ı Hâkkî fermâyed, beyt:

Her söyleyeni diñle
Ol söyledeni aňla
Hem eyle kabûl cânla
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler⁴¹⁵

Mâ-ħaşal dâ‘imâ müstağrak-ı deryâ-yı fenâ ve ol maħviyyetle nâ‘il-i zevk-i beķâ ve vâsıl-ı şevk-i liķâ olmuşlar idi ve zerreten-mâ dünyâ ve ‘uķbâda meyli kalmadığına delil, [116a] hergiz dünyâ ve âhirete müte‘allik bir söz söylemez idi. Hemân Mevlâ ve ‘aşk-ı lâ-yefnâ ile iktifâ buyururlarmuşlar idi ve zamân-ı sa‘âdetlerinde olan es-Sultân Şeyh İbrâhîmü'l-Hâkkî ve Sultân Mollâ İbrâhîm H̱âce ve Şems-i Bidlisî, es-Sultân el-Hâcc Maħmûd H̱âce ve sâ‘irler bi-icma‘ihim işbu devletliniñ ħüsn-i ħâllerine ikrâr ve fânî-i mutlak ve Hâkk ile Hâkk olunduğundan ħaberdâr olmuşlardır. İşbu mübaheş-e-i muşaddik, el-Hâcc Maħmûd H̱âce efendimiziñ muħibblerinden Arguvân'ın ağası el-merħûm Yûsuf Ağa-zâde ‘arâfetlü Maħmûd Ağa nakl ederler ki; “H̱âce -i müşârun-ileyh ya‘nî el-Hacc Maħmûd H̱âce -ķuddise sırruhu- efendimizden seyr [ü] sülûk kitâbını ders ile okurdum. Dersimiz ol maķâma resîde oldu ki, Hâkk subhânehu ve te‘âlâ ħadiş-i ķudsiyyesinde buyurmuş

⁴¹⁴ diye S: M nüshasında yoktur.

⁴¹⁵ Şiirin tamamı için bkz.: Güneş, s. 365, 366, 367.

kim; “Ben sevdiğim kullarımı evvelen hâlet-i beşerîyyetden müberrâ ve kendimde maḥv-i ifnâ edip ba‘dehu, [116b] ولساناً ورجلاً فبى يسمع و بى يبصرو بى ينطق و بى يبطش و 416 كنت له سمعاً و بصراً و يدأ بى يمشى bize ve hâzır-ı meclisleri olan dervîşânlarına hitâben; “El-insâf, el-inşâf ya‘nî inşâf olunsa şimdi bu zamâna da bu hâllerle fânî-i muṭlaḳ ve bâkî-i bi'l-Ḥaḳḳ pîrdeşim ve sırdaşım el-Ḥacc Ḥasan -ḳuddise sırruhu'l-aḥsen-‘dır ve fenâ-fi'llâh olan zevât-ı kirâmîñ zâhiren ‘âlâmetleri budur ki; iki omuzları sâḳıṭ ya‘nî düşkün olur. Müşârun-ileyhiñ iki ceketleri düşkündür. İnanmazsañız varın ziyâret ediniz.” diye buyurdular.

Eşer: Ve yine mûmâ-ileyh Maḥmûd Ağa der ki; “Ol günlerde bir şeb ‘âlem-i ma‘nâda gördüm ki; el-Ḥacc Ḥasan -ḳuddise sırruhu-, bir maḳâm-ı ‘ulyâ ve mekân-ı müsteşnâda murabba‘ oturup Ḥ‘âce Şems-i Bidlîsî -ḳuddise sırruhu- dest-i kerâmet-peyvestlerine bir mürevviha ile ya‘nî bir yelpâze alıp el-Ḥacc Ḥasan ḥazretleriniñ [117a] sinekleriñ sürürler idi. Der-hâl uyḳudan uyanıp Ḥ‘âce-i müşârun-ileyh efendimiziñ ḥużûr-ı fâ’izü'n-nurlarına varıp işbu rü’yâyı naḳl etdiğimde, cevâb buyurdular ki; “Ey Maḥmûd Ağa, kerâmetlü el-Ḥacc Ḥasan -ḳuddise sırruhu- ḥazretlerinden ba‘zen ḥarîḳ-i ‘âdâtlar be-dîdâr ve ebnâ-yı zamânemiz hoş bu esrârlardan ḥaberdâr olmadıklarından, ekşerîleri ehl-i inkâr olup mânend-i megesân üzerlerine ḡulüvv edip işbu ḥaḳîr râzî olmayıp mü’ezzî olan sinekleriñ ezâlarıñ def‘ ederim.

Eşer-i diğەر: Bir gün bayram olup Ḥ‘âce-i müşârun-ileyh -ḳuddise sırruhu- ḥazretleri oğlu el-maḡfûr ‘Abdü’l-ḡâfûr efendi ve bir iki dervîşi ile pîr-i müşârun-ileyh efendimiziñ mu‘âyedelerine geldikde, ba‘de'l-mu‘ânaḳa ḥazret-i pîr, Ḥocâ-zâde ‘Abdu’l-ḡâfûr Efendi[y]i muḥâtab-ı maḳâl buyurup su’âl etmiş kim; “Ey oğlum ‘Abdü’l-ḡâfûr, işbu gün nedir ve ne gündür.” Mezkûr ‘Abdü’l-ḡâfûr [117b] demiş kim; “Efendim işbu gün bayramdır ve pederim Ḥ‘âce ḳarındaşınız ile bayram-ı şerîfe gelmişiz.” Ḥazret-i pîr yine tebessümen buyurmuşlar ki; “Benim oğlum, seniñ işbu pederiñ ya‘nî Ḥ‘âce ḳarındaşımız, bir demde iki bayram eder ki; biri fenâ-fi'llâh ve biri beḳâ-bi'llâhdır, oğlum. Beyt:

⁴¹⁶ “Onun için kulak, göz, el, dil ve ayak olurum. Benimle işitir, benimle görür, benimle konuşur, benimle dürter, benimle yürür.” Buharî, *Rikak*, 38.

عارفان دردمی دوعد کنند
417 عنکبوتان مکس قدید کنند

Oğlum çalış, ‘arifler bayramına kavuş ve illâ işbu bayram-ı ‘avam, ehl-i batin⁴¹⁸ ve âlâyişdir.” diye buyurmuş ve bayram havâşşı toyurmuşdur.”

Eşer: Ziyâret-i şerîflerine gelen ahibbâ ve dervîşânına; “Ten-perver olmayınız, işbu cism-i lâ-şe-yi vücûdumuz mürekkebinde enâniyyetden eger ya‘nî eger boşaldınız, zîrâ hâzret-i Peyğam-ber –şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem- sa‘âdetle 419 ذنب وجودك لا يقاس به buyurmuşlar.” deyip yine derûn [118a] âh edip, beyt:

کار خود کن کار بیکانه مکن
420 جیست بیکانه تن خاکئی توست

ferdi ile naşîhatler buyururlar idi ve taklîd ile muvaḥḥidlik iddi‘âsın eden muḳallidlere;

تا بنده ز جود فانی مطلق نشود
توحید بنزدش محقق نشود

توحید حلول نست نابودن تست
421 ور نه بکذاف ادمی حق نشود

kıṭ‘a-i meşhûreyi kırâ’at buyururlar idi.

Eşer-i diğەر: Sâbıku’z-zıkr, Zeydânî tâ‘ifesinden Şubaşı Muştafâ nâm bir kimse, ḥâkimler ḥizmet-kârlığın bırakıp hâzret-i pîr efendimize gelip muḥibb olup ancak akrabâsı Bilâl merḥûmuñ cezebât-ı ḥaḳḳaniyyesine muḳallid olup şerîd üstünde lu‘b-ı cân eden cân-bâzlarıñ yerdeki babay? yoğurdu mişillü gūyâ; “Ben daḥi cezbe-i

417 “Bir demde iki bayram yapar arifler, örümcekler de ancak sinek avlar.”

418 ehl-i batin M: bayram-ı ‘amm bayram-ı ehl-i batin S

419 “Vücudun sırf günahıdır, bunun üzerine kıyas yoktur.”

420 “Kendi işine bak, başkasının işiyle uğraşma. Nedir toprakta onun vücudunun yalnız olması? ”

421 “Ta kul kendinden mutlak fani olmadı. Tevhid onun katında gerçekleşmiş değil; tevhid Allah’ın eşyaya girmesi değildir. Yokluk odur.”

Rahmāniyye zühür etmiş, ben daği mānend-i Bilāl şāhib-i cezbe ve ehl-i hāl olmuşum.” diye hāzret-i pīr hūzūrunda terk-i edebliklerle [118b] neşşatlık⁴²² ederdi. Ve pīr-i müşārūn-ileyh efendimiz; “Şāyed ola ki kıbel-i Bārī’den taqlīdi taḥkīk ola.” diye kabāḥatiñ yüzüne urmayıp kemāl-i merḥametle şabır buyururlar idi. Ve mezkūr Gurgur; “Ben hāzret-i pīre hālīmī beñzedirmişim.” zannıyla gāfilāne maḳāl ve cāhilāne ḥāb-ı ḥayāl eder idi ve gūyā; “Ben meczūb-ı bī-şu‘ūr ve her ne eder isem ma‘zūrum.” diye ḥarāret-i nefsanıyetle; “Keşretim var” diye herkese urup dil-āzār olur idi. Bir gün dervīşāndan bir ‘āşık-ı dīdār ve şādık-ı taleb-kār, hāzret-i pīr efendimiziñ ziyāret-i şerīflerine gelip mübārek dest-i şerīfleriñ taḳbīl kılıp cālīs olduğu eñnāda, Şu-başı-i mezkūr; “Gūyā sizler işbu mürşīdimizi tanıyamayıp tevķīr ü ihtirāmlarında taḳşīrātılık edersiz.” imāsiyla yine sāḥte cezbelerle gelip [119a] var kuvvet-i bāzūlarıyla iki dest-i mefsedetleriyle dervīş-i mezkūruñ⁴²³ başına ḍarb-ı şedīd ile ḍarb etdikde; hāzret-i pīr, celāl ile müteḥavvirenip ḥattā cemāl-i bā-kemāllerinde ḥumrat vāḳ‘i olup dervīş-i mūmā-ileyhe ‘alā-ṭarīk-i teselli; “Ma‘ni değıl oğlum, ma‘ni değıl.” diyerek tatyīb-i ḥāṭır edip ve ba‘dehu ol taḥavvūr-i celāl birle Şubası-i mezkūra nāzır olup; “Vurana vururlar!” diye remiz ile nuṭḳ buyurup ḥālet-i inkībāz ile sūkūt edip ḳarībū'l-‘ahdde mezkūr Şubası bir kaç ‘ammi-zādesiyle ḳatlı etmişler. اعاذن الله من افات جلا لهم⁴²⁴ Li-mü’ellifihī'l-‘āciz:

Gerçi şabr eyler gürūh-ı evliyā

Dīr gīred vü saḥt gīred ve'y fetā

Eşer: İşbu ḥāḳīr-i dil, kār-ı Müştāk-ı dīdārıñ, hāzret-i pīr efendimizin ve gerek faḳīriñ ve gerek sā’ir maḥallerde gördüğüm nā-gehānī cezbe tutan dervīşān-ı meczūbān ile çendān çendān ülfet ü ünsıyyetler edip ‘alā-ṭarīk-i[119b]’l-imtiḥān, ḥāllerine şarf-ı zihin ve nāzar-ı diḳḳat-ı im‘ān edip bunlarıñ ḥālleri cezebāt-ı aḳsām-ı şelāşeden ya‘nī sālīk-i meczūb ve meczūb-ı sālīk ve meczūb-ı ḡayr-i sālīk envā’ından olmayıp; ancak, yā cezbe-i cibillī ya‘nī cezbe-i ḥilḳati ü fiṭrati olur ve yā-ḥud ḥarāret-ı ‘aşḳ-ı ḥūbān-ı mecāziyle cezbelenir ve yā-ḥud ḥarāret-i āteş-i ḡāzabla cezbelenir ve yā-ḥud ‘ibādāt u ṭa‘āt ve ezḳār u efḳār ve müşāhede-i envār ile ḥod-bīn ve ḥod-perest ve ḥālet-i ‘ucb u enāniyyetle ser-ḥoş-ı siyāh-mest olur cezbelenirler.

⁴²² neşşatlık M: neşşallık S

⁴²³ dervīş-i mezkūruñ S: dervīş-i gözlerin M

⁴²⁴ “Allah bizi kızgınlığın verdiği şaşkınlıktan korusun.”

İşbu ta‘dād olan meczûbân-ı bedîhiyyeniñ beşinci kısmı, mürşid-i kâmile kemâl-i muhabbetle gönül verip hizmetinde olup nazar-ı kimyâ-eşerleriyle esmâ-yı şelâse ile maķâm-ı şelâse ya‘nî maķâm-ı mülhemeye resîde olduķda, telezzüz-i ilhâmât-ı Rabbâniyye ile lezzet-yâb ve zuhûrât-ı [120a] cezbe-i haķķâniyye ile kâm-yâb olup cezbelenirler. Ve işbu cezebât-ı bedîhiyyeniñ zuhûru, şavt-ı hasen ile yâ kırâ‘at-ı ‘azîmü’s-şân şadâsıyla ve yâ ezân ve yâ terennümât-ı hânendegân ve teğannümât-ı sâzendegân ve yâ şadâ-yı mürgân-ı hoş-elhân ve yâ çağlağan-ı âb-ı revân ile zâhir ü nümâyân olur. Ammâ işbu beyân etdigimiz cezebât-ı bedîhiyyeniñ aķsâm-ı hamseniñ kısm-ı evveli ya‘nî cezbe-i cibiliyyet ü halkıyyet, hengâm-ı hilķat ve eyyâm-ı fiŗratlarında bi'l-ma‘iyye bir hâlet olup hîn-i velâdetde anasından meczûb toĝar. Ba‘zılarıñ neslen ba‘de-neslin ve baŗnen ba‘de-baŗnin hânedânlarında bu hâlet olup beyne'l-‘avâm bu tâ‘ife; Hânedân-ı Dîvânegân ya‘nî Deli Hânedânı, söylerler. Fîl-vâķi‘ her bir belde ve kuralarda işbu nesiller bulunur hattâ milel-i sâ‘irede daŗı bulunur ammâ bir mürşid-i mürebbîye rabŗ-ı kalb edip terbiye ve itâ‘atde bulunursa dîvânelikten [120b] taŗlîş-i gîrîbân ve meczûb-ı cezbe-i Raŗmân olurlar. Ammâ işbu cezbe-i behiyyeniñ kısm-ı şânisi ki, ‘aşķ-ı hûbân-ı mecâzî sebebiyle cezbe hâşıl olup öyle ki işbu cezbeden kendi daŗı bilmeyip ancak eger ehl-i zikirden ise harâret-i zikru’llâh ile eşnâ-yı zikru’llâhda, iş bu hâlet âşikâr ve kendiden bî-haber ve bilâ-ihtiyâr be-dîdâr olur. Ammâ eger bir mürşid-i kâmil himmet-i ‘aliyyelerine mazhar olur ise, kaŗtara-i mecâzîden gûzerân ve menâhil-i haķıķate revân ve vâşıl-ı sermenzil-i ‘irfân olurlar ve illâ âteş-i ‘aşķ-ı mecâzîyyeleri itfâ olunduķda, ol cezbeleri daŗı maŗv-ı nâ-peydâ olur. Ammâ cezbe-i hâmise-i bedîhiyyeniñ üçüncü kısmı ki, âteş-i ĝaŗab ve ‘ucb u enâniyyetle maķâm-ı emmâre ve yâ-hud levvâmede bulunup eşnâ-yı zikru’llâhda ve yâ-hud meclis-i hânendegân ve sâzendegânda cezbe-i nefsanîyye ile cezbelenir. ‘Alâmeti budur ki, sâbıķu’z-zikir [121a] Şubaşı mişillü, halkı beĝenmeyip ĝâfil şanıp, ba‘zıların istihzâ ve ba‘zıların döĝüp ve ba‘zıların söĝerdi. Eger nefsi emmârede ise, şadâ kaŗ‘ında cezbesinden hâlî olduĝu hînde döĝüp söĝdükleri kimesnelerle ‘özü-h‘âh olmayıp, belki iftiŗâr ederler ammâ eger maķâm-ı levvâmede olur ise, kaŗ‘-ı naĝamât olunduķda, cezbe-i nefsanîyesinden ayıldıkķda, derûnî etdiklerine nâdim ü peşimân ve ol döĝüp söĝdüklerinden ‘özü-h‘âhlık edip tatyîb-i cenân ederler. Lâkin çi fâ‘ide, işbu gurûhuñ ekserileri, ‘âķıbet katlı olup maķtûlen ölürler ve اعاذن الله من اخلاق الرديّه ما حصل جذبة من جذبات الحق ⁴²⁵

⁴²⁵ “Allah bizi düşük ahlaktan korusun. Hakk’ın cezbelerinden bir cezbe...”

ḥadīs-i şerīfiyle meczūb olan zevāt-ı kirāmīn ‘alāmāt-ı şerīfleri budur ki, hengām-ı cezbelerinde cümle fāsık u ‘āşık-ı şādıklar belki cem‘-i ḥalāyıkı bir bilip ve bir görüp muvaḥḥid olup maḳām-ı fenā-[121b]fi’llāhda, ağlayı ağlayı kendini cümleden efḳār ve aḥḳar bilip maḥv u fānī olup yerlere yüzler sürerler. Maḳām-ı fenādan maḳām-ı beḳāya resīde olduklarında,⁴²⁶ olduğu meclis ahālilerin yek-vücūd görüp içlerinde kefare daḡi bulunur ise kemāl-i muḥabbetle boyunlarına ḳol atıp yüzlerine yüzler sürerler. İşte bu gürūh-ı meczūbāna, gürūh-ı muvaḥḥidān derler ve cezebāt-ı bedīhiyye tesmiyyesinden ġaraż, işbu tā’ife-i ḥamseniñ cezebātı derūn-ı sīnelerinden nihān olup, vaḳtā ki ber-vech-i bālā ya‘nī bālāda mütē‘addid nağmehā-yı hoş elḥān ve yā-ḥud āteş-i zıkr-i Raḥmān ile bi’l-bedāhe bedīd ü nümāyān olduğu için cezebāt-ı bedīhiyye tesmīye olundu ve miyāne-i ḥāzerāt-ı evliyāu’llāhda, işbu cezebāt āfitāb-ı ‘ālem-tāba teşebbūh ü müşābih olunmuştur. Meşelā āfitāb-ı ‘ālem-tāb-ı kân-ı la‘l ve şaḥn-ı gülistāna tābān olduğda, kemāl mertebe taḥşil-i hüsn ü ān [122a] edip ḥarāret-i āfitāb ile ber-murād u kām-yāb oldukları gibi ke-zālik cem‘-i yılan ve çıyan ve dūdmān-ı ḥayvānat-ı müezzīyān daḡi kuvvet-i mażarrat ve ihānetleriñ ḥarāret-i āfitābadan alıp ḥilḳat-i cibilliyetlerinde olan ḥālet-i mel‘anetleriyle cemi‘-i zī-rūḥa eziyyet ve ihānet ederler. Eşnā-yı cezebātlarında, maḥlūḳ-ı İlāhiyyeleri dögüp sövdükleri ol tıynet-i cibilliyetleri fāsīd olan yılan ve çıyana mümeşşil olmuştur, fe’fhem. Li-mü’ellifihī:

Cezbe-i raḥmāna ‘alāmet budur

Fānī-i mutḫlaḳ ola mest-i liḳā

Maḥv-i vücūd ile tevāzu‘ ḳılıp

‘Āleme şefḳatle ola āşinā

Ḥāzret-i pīr-i müşārun-ileyh efendimiziñ cemī‘-i aḥlāḳ-ı ḥamīde-i ḥaseneleri, resīde-i derece-i müstaḥsine olandan mā‘adā, lā-siyyemā cemī‘-i maḥlūḳ-i Ḥüdā’ya şefḳatde yek-tā ve raḥmet-i merḥametde bī-hem-tā idi. Ḥattā sālīklerinden Şolāḳ-zāde Feyzu’llāh nām kimesne, bir seyyibe ‘avretle mütē’ehhil olup ‘avret-i mezkūreniñ evvelki şevherinden bir şaḡir-i [122b] yetīm oğlu olup vālidesiniñ ḥasret

⁴²⁶ olduklarında M: olduğda S

ü iftirākıyla bükâlar ettiğini hâzret-i pîr efendimiz işidip, der-hâl nezd-i devletlerine ihzâr ve ba‘dehu Feyzu’llâh-ı mezkûru getirip yetîm-i ma‘şûmuñ şaklaması zımnında taleb-kâr olduğda, kûr-i mezkûr; “Şer‘ân, yetîmiñ bende hâkkı yokdur, şaklamam.” diye redd-i cevâb etdikde, yine hâzret-i pîr-i müşârun-ileyh efendimiz; “Ey oğlum Feyzu’llâh, gerçi zâhir-i şer‘atde sende hâkkı yokdur. Lâkin yetîm çocuğdur. Bâtinî şer‘at inşâf ve mürüvvetde çocuğñ sende hâkkı yokdur. Zîrâ hâzret-i habîb-i ekrem ve Nebiyy-i muhterem –şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi vesellem- buyurmuşlar ki; “Her kim sebep olup nâ-fehm ma‘şûmu vâlidesinden cüdâ eder ise, Hâkk subhânehu ve te‘âlâ ol kimesneyi cennetinden ve rahmetinden cüdâ eder.” Kaldı ki Mevlâ rızka kefildir, işbu ma‘şûmuñ dağı rızkını verir.” diye her çend naşîhat u pend [123a] etmiş ise, kûr-i mezkûra söz aıldamadığından, hâzret-i pîr efendimiz dağı ol yetîm ile bi'l-ma‘iyye bükâ-yı hasret ve yetîmi mübârek dizleri üzre alıp ağlaya ağlaya yüzünü mübârek yüzüne sürüp âh u şîven kıldıkda, mezkûra nedâmet gelip der-hâl kalkıp hâzret-i pîriñ ayaklarına şarılıp; “El-amân efendim, ben nefsiñe tâbi‘ olmuş idim, şimdi nâdim ü peşimân oldum.” diye yetîm-i mezkûru alıp bağına başıp şefkatle vâlidesine kavuşturmuşdur. ‘Ale'd-devâm bizlere⁴²⁷ ya‘nî muhibblerine, cemî‘-i maḥlûkâta şefkat ve merḥamet edip ‘âlâ vusu’t-taḳa hizmetlerinde bulunmaya tenebbüh buyururlar idi. Lâkin; “Ağyâr şöhetlerinden ve meclis ve insâniyyetlerinden dūr u menfūr olunuz, zîrâ ağyârlar şarıklardır, sizleri sirkat edip ğaflete dū-çâr ve sicn-i enâniyyet ve dām-ı ma‘şiiyyetde ḥabs u giriftâr [123b] ederler ve ehl-i ğafleti, yâr zann etmeyesiz ki yâr degil mâdırılar. یار بد بتر بود⁴²⁸” deyip men‘ buyururlar idi ve dâ‘imâ; “Ey Allâh yolunda olan refîkler, birbiriñizi seviñiz. İfrât-ı muḥabbetle şefîkler oluñuz ki rızâu’llâh ve benim dağı rızâm bu minvâl üzredir. Hâ zîrâ ferdâ-yı kıyâmetde siz birbiriñiz lâzım u melzûm olup el ele verip dīvāngâh-ı maḥşere gideceksiniz. Birbiriñiziñ ‘aybına bakıp ğaybetinde bed-gūy [u] bed-gümân olmayasñız hâ. Zîrâ, her ne ‘ayb kim mü‘minlerde görürsüz, kendiñize gelip dîde-i inşâf ile kendi nefsiñize bakıp ol ‘ayıplarñ ekşerini kendi nefsiñizde bulursanız, mâ-ḥaşal kendi yaḳañıza yapışıp ‘aybı kendiñizde bulup maḥlûk-ı İlâhi’ye geç bakıp ḥor görmeyeseñiz hâ. Zîrâ sizler, ıslâḥ-ı nâsa me‘mûrlar değılsiniz; ancak kıbel-i Bâri’den kendi [124a] nefisleriñiziñ

⁴²⁷ bizlere S: bize M

⁴²⁸ “Kötü dost, kötü yılandan daha fenadır.”

terbiye ve ıslâhına me'mûrsuñuz.” diye mahlûk-ı Hüdâ'yı ğıybet ve azâ-yı miñnetden nehy buyururlar idi. Beyt:

می بخور منبر بوسوزان آتش اندر کعبه زن
ساکن بت خانه میخانه باش و مردم آزاری مک⁴²⁹

Hâşıl-ı kelâm ve netice-i merâm, hâzret-i pîr-i müşârun-ileyh efendimizin evşâf-ı hamîde-i hasene ve ahlâk-ı pesendîde-i müstaḥsinelerin, ‘ömrüm oldukça yazıp şerḥe iḳdâm ve beyâna ihtimâm itsem daḥi deryâdan ḳaṭre ve âfitâbdan zerre miḳdârı ‘ayân ve itmâm olunmaz. Müşârun-ileyh ya‘nî cenâb-ı ḥaḳîḳat-şî‘âr kerâmet-kervâr?, velâyet-paydâr, nâzım-ı neyyir-i ‘azam, ‘arş-ı lâhût, mâh-ı tâbân, sipihr-i ceberût, gevher-genc-i ma‘âni-perver, şu‘le-i bâşıra-i ehl-naẓar, mürşid-i dâ‘ire-i Rabbânî,⁴³⁰ şeyḥim el-Hacc Ḥasan-ı Şîrvânî -ḳuddise sırruhu-, işbu dünyâ-yı deniyye-i fânide ba‘de'l-intiḳâl ya‘nî ‘azîm-i [124b] cennet-serây-ı vişâl-i lâ-yezâl olduğda, muḥibbleri, cem‘ ve miyânelerinde ḥelâl aḳçe müheyyâ ve mübârek cesed-i vâlaları bâlâsına Şâh-nişîn nâm maḥall-i nüzhet ve teferrücgâh zeylinde medfûn olduğ, senede bir ‘azîm künbed-i mu‘allâ binâ olundüğ, ḥaber-i ḥüzn-âver ü melâlet-eşerleri âsitâne-i ‘aliyye ya‘nî ḥıṭṭa-i İslâm-bol’da faḳîre resîde olduğda, cihân-ı bî-emân başıma zindân olup şebîh-i şiveniyân giryân giryân, işbu ebyât inşâd ve evrâd-ı zebân ve tesliyet-baḥş-ı cân u cânânım olmuştur.

Ḥiṭâb-ı ḳalem-i ma‘ârif-raḳam:

Söyle ey ḥâme-i gevher-efşân, söyle ey kilik-i feşâḥat-tibyân, söyle ey nâdire-senc-i ma‘nâ, söyle ey ḥâzine-genc-i ma‘nâ, söyle ey bûlbûl-i gülzâr-ı vişâl, söyle ey ṭûṭî-i bostân u kemâl, şevḳ ile ṭurfe tekellüm eyle, ‘andelibâne terennüm eyle, nây-veş ağlayarak eyle nevâ, ki ola [125a] erbâb-ı muḥabbet şeydâ, naḡamâtıñla hep ehl-i âteş olalar, mest-i şerâb-ı nâliş olalar, zevḳ-yâb ola refîḳân-ı ‘azîz, bileler ḥâlimi yârân-ı ‘azîz, tercümân ol baña ey ṭurfe-maḳâl, saña ma‘lûm ki ben lâlim lâl, beni lâl etdi maḳâm-ı ḥayret, şâhid-i ḥâldir ehl-i vaḥdet, söyle ey ḥâme-i şîrîn-ḥareket,

⁴²⁹ “Mey içilsin, minber ateşe tutulsun Ka’be’de. Puthane ve meyhanede ol, işkence ve azap adamı olma.”

⁴³⁰ bâşıra-i ehl-naẓar mürşid-i dâire-i Rabbânî S: bâşıra-i ehl-i naẓar dünyâ-yı deniyye-i mürşid-i dâire-i Rabbânî M

midḥat-i şeyḥime eyle himmet, ya‘ nî ol pîr-i civân baḥtî hemân, yâd edip vaşfını kıl vird-i zebân, zîkr-i merdân-ı Hüdâ ey bâḥiş, nâzil-i Raḥmet’e oldu bâ‘ iş, bâ-ḥuşûş öyle ‘amîmül-keremi, vaşf eden vâşfı maḥrûm kıla mı, Ḥaḳḳ bu kim cûd u seḥâ maḥzebidir, men‘-i luṭf [u] ‘aṭâ ma‘denidir, bilirem kân-ı keremdir pîrim, vahib-i feyz ü ni‘âmdır pîrim.

بیر ہ رہ بیرانست بیرمن بادشہ ایشانست بیر من مرشد عالی ہم است بیر من شیخ ہادی راہبر اہل یقین
بیر من غوث من شا بیر من [25b1] نادرہ دورانست بیر من در تن من جان منست احسن الحسن کہ حاجی
حسن استقدسانہ تعالی سرہ لوحشاللہ تعالی روحو علو الشانست⁴³¹

حیف صد حیف کہ سırri olmasaydı mihr-i dehen, vaşfını böyle mi söylerdim ben, 432 âh eger dest-i şerîfiyle o şâh, dehenim tutsa idi bi'llâh, sırri-ı pinhânı ‘ayân eyler idim, remz-i aḥfâyı beyân eyler idim, keşf edip mâye-i ehlu'llâhı, ehlî ref‘ eyler idim, لیک فرمود ہمینم کہ کوہر معنی بنادان مفروش
433 خموش evliyâ açma diye men‘ etdi, beşerîyyetle göründü gitdi, bâri remziyle işâret edelim, biz daḥi böylece ‘âdet edelim, yoksa bu nâs ile ülfet güçdür, hem aḡyâr ile ülfet güçdür, kellimu'n-nâs gerekdir her-dem, ola ‘aqlına ḥalâyık-ı ḥırâm, ḥikmet-i Allâh cinsiyyet meḡer ki keşed renc ü belâ, Peyḡâm-ber sünnet üzre [126a] o meh-i burc-ı yakîn, nâs-ı ‘arz eyler iken dîn-i mübîn, baş çekip aña muṭî‘ olmadılar, kimdir ol ne olduğun bilmediler, kûr olup ser-te-ser ehl-i inkâr, münkir-i ‘aşḳ ve şeyâtîn-etvâr, aña peyk gûnâ ezâ eylediler, kimi fâcir kimi sâḥir dediler, bilmediler ki o zât-ı yek-tâ, birliğe ırmış o sultân-ı beḳâ, dîdesi dîde-i Ḥaḳ’la bînâ, gûş-ı hûşu şinevâ-yı ma‘ nâ, luṭfile söyledi maḥbûb-i İlâh, mü‘miniñ ḳalbi durur ‘arşu'llâh, ḳaşı miḥrâbına erbâb-ı niyâz, ser-fürû etse n'ola maḥrem-i râz, der-sitâyiş-i dervîşân-i îşân, lîk dervîşlerine şad taḥsîn, k'oldular ol şeh-i vâlâya ḳarîn, Ḥaḳḳ bu kim cümlesi ‘âşıkdırlar, şubḥ-ı şâdık gibi şâdıkdırlar, cümle ser-mest-i mey-i ḥasretidir, ser-te-ser ḡarḳ-ı yem-i ḡayretidir, def gibi sîne döḡüp aḡlarlar, nây-veş sîneleriñ daḡlarlar, gehi vaḥdetde olurlar ḡandân, gehi gehi keşretde olurlar giryân, gehi mâtem-zede âh eylerler, [126b] rûy-ı eflâkı siyâh eylerler, yâd edip ol şeh-i vâlâyı hemân, aḡlayı

⁴³¹ “Pirimin yolu, pîrlerin ana yoludur. Pirim, onların padişahıdır. Pirimin himmeti yüksektir. Pirim nimet sahibinin şeyhidir. Pirim cihanın kutbudur, ehl-i yakîn’in rehberidir. Benim pirim şanı yüce olan yardımcıdır.”

⁴³² “Yazık, yüzlerce defa yazık ki; dudak, dudağa dikilseydi de elimden (o iş) çıkmasaydı.”

⁴³³ “Lakin buyurdu: Sessizlik, bilenlerin saçılmış mana cevheridir.”

ağlayı derler her ân, âh efendim⁴³⁴ nice rû-püş etdiñ, bizleri böyle ferâmûş etdin, yoksa biz kaderiñi ey şâh, senin bildik kıymetiñ ey mâh, sen bizleri zâr-ı yetîm etdiñ, sen seferdâr-ı na‘îm etdiñ, sen serverâ söyle ki bizler n'edelim, senden özge kime hizmet edelim, saña ma‘lûmdur efendim bi'llâh, kimseye idemeyiz ey va'llâh, 435 اكر باشد نیز دل نداریم ای شیخ عزیز دل مادر توو تو در مایی عاشقانت نشود هر جای

hâzret-i Hızır bizlere cezbe-i hâliñ yetişir, hâne-i dilde hâyaliñ yetişir, seni her âyîne seyr ederiz, ‘âşıkız böylece ‘âşık gideriz, cânımızsın biliriz cân olmaz, bâkîdir nefha-i Raḥmân olmaz, şûretâ gerçi etdik tayerân, kafes-i tenden ey rûḥ-ı revân, sâye-i hâbgehiñ bî-minnet, oldu çün zıll-ı hümâ-yı devlet, günbediñ sâyesi ey pîr-i cihân, sâye-i şânî-i ‘arş-ı Raḥmân, bizlere cây-ı [127a] penâh olmuşdur, teslîyet-baḥş-ı nigâh olmuşdur, resm-i ‘ulyâsına olmuş meftûn, nüh kıbâb-ı felek-i bûkalemûn, âb-ı hayvân gibi 436 تجری من تحتها الا نهار ردیف

‘aynî laṭîf, ya‘nî bir şu ki mişâl-i kevşer, içen ‘âşıkları mestâne eder, ḥamdü li'llâh eyâ mürşid-i dîn, günbediñ oldu bize ḥışn-ı metin, bu şereflelerle bizi şâd etdiñ, ya‘nî her vech ile irşâd etdiñ, deyip ol pāk maḳâmda her gâh, ‘aşk ile cümle eder zikru'llâh, tâ‘ife-i Ka‘be-i nâcî derler, ḥâcc-ı ekber ile ḥacî derler, cümle meşğûl-ı ‘ibâdetdirler, ḥâcib-i bâb-ı ziyâretdirler, ol güzel ma‘bed-i vâlâ ḥaḳḳı, severim anları Mevlâ ḥaḳḳı, ben de ol pâdişahıñ bendesiyem, dergeh-i pâkiniñ efkendesiyem.

Gazel-i süznâk:

Âşıkân-ı hücre-i mey-hâne-i Rabbânî'yiz

Mest-i medhûş-ı şarâb-ı mürşid-i ḥaḳânîyiz

El çalıp rakş eyleriz kum u rakş-ı li'llâh ile

*Cümlemiz meczûb-ı ser-cezbe-i Raḥmânî'yiz*⁴³⁷ [127b]

Şevk ile Şirvânî gitmekdir bu yolda sa‘yımız

Tâ‘ifân-ı Ka‘be-i şâhinşeh-i Şirvânî'yiz

⁴³⁴ her ân âh efendim S: her ân efendim M

⁴³⁵ “Ey aziz şeyh, Hazret-i Hızır da olsa, senden başka kimseye gönlümüzü vermeyiz. Kalbimiz sende, sen de kalbimizdesin, âşıklarının başıboş olamaz.”

⁴³⁶ “Onun altından nehirler aktığı gibi...” Zumer, 20.

⁴³⁷ meczûb-ı sırr-ı cezbe-i Raḥmânîyiz M-S: meczûb-ı ser-cezbe-i Raḥmânîyiz D

*Pîrimiz sulṭānımız Seyh Hâcî Hasan Şîrvânî'dir
Aḥsenü't-taḳvîme ḥayrân olmuşuz dîvāneyiz*

*Terk-i tecrîd olmuşuz biz ḥazret-i 'Îsâ-şîfat
Çâr 'unşûr kisvesinden şoyunup 'uryānîyiz*

*Sîne 'uryân dîde giryân ten bâ-agyâr dil be-yâr
Biz ḥarâbât ehliyiz pîr-i muġân mihmānîyiz*

*Biz kerāmet şatmayız cān verimiz cān alırız
Ḥamdüli'llāh çâr-sû-yı 'aşḳ bâzîrgānîyiz*

*Dergeh-i pîr-i muġāna yüz sürüp Müştâḳ-veş
Cümlemiz ol pâdişāhîñ bende-i fermānîyiz*

Tetimme-i kelām⁴³⁸

*Ey benim mürşid-i 'ālî-şānım
Merḥamet eyle meded sulṭānım*

*Beni benlikde esîr etme şehā
Kılma bâ-beste-i zencîr-i hevā [128a]*

*İkilik perdesi ref' eyle
Tutuk-i mâ u meni def eyle*

*Ya'nî maḥv eyle enāniyyetde
Beşeriyyetle fenā niyyetde*

*Beni maḥv eyle efendim sende
Tâ ki ḳalmaya bu benlik bende*

⁴³⁸ tetimme-i kelām S: M nüshasında yoktur.

Fānī-i maḥẓ edip ey ḥüsn ü ḥasen
Qalmaya tā ki irāde-i sen ü ben

Birlige erip olalım yek-tā
Sırr-ı vaḥdetle hemīn müsteṣnā

Şehā Müştāk-ı fakīre⁴³⁹ nazar et
Fāriğ ez-dagdağā-yı beşer et

Meded ey pīrim efendim cānım
Beni ḥayretde ḳoma sulṭānım

Gazel-i diğer teşevvuk-eşer:⁴⁴⁰

‘Aşkıñla beni cānā dīvāne eden sensin
Cām-ı mey-i ḥasretle⁴⁴¹ mestāne eden sensin [128b]

‘İşretgehiñ olmuşdur gel mey-gede-i ‘aşḳa
Dil-ḥānesin ey dil-ber mey-ḥāne eden sensin

Bu külbe-i aḥzānım yapsañ n’ola sulṭānım
Kāşāne-i ma‘mūru vīrāne eden sensin

Sevdā-yı muḥabbetle rüsvā-yı cihān oldum
Mecnūn gibi dillere efsāne eden sensin

Müştāk-ı cemāl oldum⁴⁴² devr eylerim āfākı
Şaḥrā-yı taḥayyürde biḡāne eden sensin

⁴³⁹ şehā Müştāk-ı fakīre S: şehā fakīre M

⁴⁴⁰ gazel-i diğer-i teşevvuk-eşer S: M nüshasında yoktur.

⁴⁴¹ ḥasretle M-S: vaḥdetle D

⁴⁴² Müştāk-ı cemāl oldum M-S: Müştāk-ı cemālīm ben D

Biñ iki yüz iki târîhinde bir gün ‘ale’ş-şabâh, refîk-i şefîkleri Şems-i Bidlîsî, ‘amm-i büzürgvârım es-seyyid şeyh el-Hâcc Maḥmūd Ḥ’âce -kuddise sırruhu- ziyâret-i devletlerine gelip eyvânına üç sâ‘at miḳdârı bî-güftâr ve bilâ-maḳâl ya‘nî lisân-ı ḥâl ile birbirlerine gâh tebessüm ve gâh giryân olduklarına, ḥâzır-ı meclisleri olan dervîşân-ı dehşet-mehâbetleriyle ‘umûmen mütefekkir ü ḥayrân olup, ancak aḥvâl-i mektûmü'l-me‘âllerine vâkıf ve ol cemi‘yyetden [129a] birisi bu serâ’ir-i ḥafiyyeyi kâşif olamamışlar. Tâ kim ḥîn-i vedâ‘da, ol devletlilerin ikisi daḥi ayağ üzre kalkıp birbirleriyle ḥasretle görüşüp şarışıp kucaklaşıp ḥelâlleşdiklerinde, mezkûrların ba‘zıları aḥlamış ve ba‘zıları yine aḥlamamış. Mâ-‘aleynâ ba‘dehu giryân giryân ḥ’âce -i müşârun-ileyh ḥazret-i pîr efendimize, mışra‘:

İşte ben gitdim eyâ kân-ı kerem

deyip lede'l-vedâ‘ verâsında pîr-i müşârun-ileyh;

Ben daḥi ṭurmam gelirem lâ-cerem

mişra‘ ıyla cevâp verip sene-i mezkûrûn Ramazân-ı şerîfinin on ikinci günü, ‘ammim Şems-i Bidlîsî, zevâle varıp ya‘nî ‘azîm-i gülşen-sarây-ı cennet-i cemâl ve ḥazret-i pîr daḥi târîḥ-i mezkûrda, mâh-ı mezkûrûn yirmi üçüncü günü, ṭayir-i ṭarem-i cennet-sarây-ı vişâl olmuşlar -raḥmetu'llâhi ‘aleyhimâ ve ḳaddese'llâhu esrârahumâ nefe‘ ana'llâhu bihim ve bi-enfûsihim amîn yâ Rabbe'l-‘âlemîn-.

Ağa-yı Zeydâniyân sâlifü'z-zıkr Maḥvî Nu‘mân Ağa'nın [129b] pîr-i müşârun-ileyh efendimizin intikâline inşâd etdikleri târîḥdir:

Maḥrem-i râz-ı hüviyyet evliyâlar serveri

‘Ârif-i sırr-ı İlâhî râh-ı Ḥaḳḳ’ın reh-beri

Menba‘-i nûr-ı hidâyet ‘âlim-i ‘ilm-i ledûn

Ġarḳa-i diyâr-ı vaḥdet ‘ayn-ı diller enveri

İşbu fâniden beḳâyâ ‘azm edip Ḥacı Ḥasan

Ey aḥibbâ olalım bu maḳâmın çâkeri

*Bu mekân oldu maṭâf-i ka‘besi ‘âşıkların
Kim tavâf etse tıyar esrâr-ı ḥaccü'l-ekberi*

*Biñ iki yüz iki târîhinde bu sulṭânımız
Cennet-i dîdâre vâsıl oldu cisminden beri*

Vaşiyyet-i ḥazret-i şeyḥ-i müşârun-ileyh⁴⁴³ -ḫuddise sırruhü-

“Oğullarım, evvelâ sizlere vaşiyyetim budur ki: Bunca müddet maḥall-i sükûnetim⁴⁴⁴ olan ḥücre-i şerifimizi, leylan ve nehâren [130a] terk etmeyesiz ve anda cem‘ olduğda, Allâh için cem‘ olup zıkr ü fikre meşgûl olup dünyâ sözlerin söyleşmeyesiz ha, zîrâ elli senedir ki ol mey-ḥâne-i Rabbânî’de ‘aşku’llâh, şevk-i muḥabbetu’llâh şarâbı devr olup çendân çendân ‘âşıkân ve nice nice muḥibbân-ı şâdıkân, ol mey-ḥânedede ser-mest ü sekrân ve ser-ḥoş u ḥayrân olup murâdların alıp soñra nâ-merd olup vâsıl-ı ser-menzil-i ‘irfân olmuşlardır. Ey benim oğullarım, eger benim rızâmı isterseniz, dâ’imâ birbiriñiz ile şîrîn şîrîn şöḥbet ve tatlı tatlı ülfet ve güzel güzel ma’lûfet ve nâzik nâzik ünsiyyet, ḥoş ḥoş mu‘âşeretler edip hemân Allâh yolunda, Allâh için sizler birbirinizi seviñiz. Benimle kolaydır ya‘nî ben daḥi sizlerden ḥoşnûd olup dâ’imâ sizlerle ber-â-ber olurum. Li-mü‘ellifîl-‘âciz, beyt:

*Ḳanda birlik olursa ey Müştāk [130b]
Anda dirlik olur ‘ale'l-ıtlāk*

Ey benim oğullarım, ḥazret-i Peygam-ber –şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi vesellem-ümmetine şefkât ve merḥamet edip اول رفيق شم الطريق⁴⁴⁵ buyurdukların ma‘ânî-i bâṭıniyyeleri, reh-revân-ı râh-ı subḥânîñ refîkân-ı şefîkânlarıdır ki yevm-i maḥşerde birbirleriñ tutup el ele verip pây-kubân ve dest-efşân-ı dîvân-ı Raḥmân’a revân olacaklardır. Ey benim oğullarım,⁴⁴⁶ ḥazerât-ı pîrân-ı ‘azîzân ‘umûmen cem‘ olup ṭarîkat-ı ‘aliyye ehl-i ‘irfânîñ bînâsın mülâḥaza edip iki şey mebnî bulmuşlar ve ol

⁴⁴³ Vaşiyyet-i ḥazret-i şeyḥ-i müşârun-ileyh S: vaşiyyet- şeyḥ-i müşârun ileyh M

⁴⁴⁴ maḥall-i sükûnetim S: sükûnetim M

⁴⁴⁵ “Önce arkadaş, sonra tarikattır.”

⁴⁴⁶ Ey benim oğullarım S: ey oğullarım M

iki şeyiñ biri, rābıta-i şıdk u hūlūş ile hāzret-i mürşide rabt-ı cenān ve biri daḡi, muḡabbet-i tām ile şoḡbet-i mu‘āşeret-i refikāndır, Hū Hū, yā Hū!”

Bir vakiṭde şeyḡim, üstādım eş-Şeyḡ ‘Abdü’l-celīl -ḡuddise sırıruhu'l-cemīl-hāzretleriniñ tarikat-ı [131a] refiklerine muḡabbete tenebbühleri olduḡda, emr-i devletlerine imtişālen, merḡūm el-Ḥacc ‘Abdī ve Dīvāne-zāde Ḥamza ve Bostāncı Maḡmūd ve Bāḡ-bān Yūsuf ve Şūfī-zāde ‘Ömer ile yek-dil ü yek-cihet, hem-nişin ü hem-şoḡbet olup ḡalvet ve celvetde ülfet ü ünsiyyet edip ḡattā bir şayf söz birliḡiyle, Buṭ-darası nām vādīye gidip maḡalle-yi mezkūrede Şūfiler Nişimeni’nde ya‘nī Şūfiler Sekisi demekle ma‘rūf nūzhetḡāhda, anlar ile ma-ān nāsdan ‘uzlet ve ḡalvet edip henūz çille-i erba‘inimiz ḡulūl ve ḡuşulūnden aḡdem bir şeb-i ‘ināyet-i Rabbānī ve tevfiḡ-i hidāyet-i subḡānī tecellāsı, rūşen ü hüveydā bi-ḡadri mā teyesserā⁴⁴⁷ ya‘nī ḡıbel-i İlāhe’dan müyesser olduḡu ḡadar, bizler, altımız daḡi, maḡzar-ı fuyūzāt-ı Ḥūdā ve nā’il-i tevfiḡāt-ı Mevlā olduḡlarımız, hāzret-i mürşid emrine muṭī‘ ve münḡād olup [131b] refikān-ı şefikān hāzretlerine ez-dil ü cān muḡabbet ü meveddet birle yek-dil ü yek-cihet olunduḡumuz ya‘nī ittifiḡ u ittiḡādlarımız bereketindendir. Hüve li-mü’ellifihī, beyt:

Ḳanda birlik olursa ey dervīş

Añda dirlik olur bilā-teşviş

Āh şad āh ki, yüz ādemden bir ādem bu dediḡim birlik sırrına ermemiş. Ey dervīş, şūretde ḡalan ma‘nāya eremez, ma‘nāya ermeyen kendini bilemez, kendini bilmeyen Mevlā’yı göremez, Mevlā’yı çeşm-i ma‘nā ile görmeyen a‘mā, iki ‘ālemde kör ve nā-binādır. Ey dervīş, da‘vā-yı ḡavī, ma‘nā-yı ṭavī, ehl-i ma‘nāda da‘vā olmaz. Ey dervīş, eger isterseñ ki birlik sırrına vāḡıf ve kendi kendini kāşif ve Ḥaḡḡ te‘ālāyı ‘ārif olasın, gerekdir ki evvelen cenāb-ı mürşidi, cenāb-ı Ḥaḡḡ ile ḡaḡḡ bilip kendi cismiñ cāniñ [132a] ve ‘ilm [ü] ‘irfāniñ anda maḡv [u] fānī ya‘nī fenā fi’ş-şeyḡ ḡılıp ba‘dehu, kevnini fenā fi’llāh bilip deryā-yı vaḡdetde ḡarḡ olup cem‘i varlıḡı Ḥaḡḡ varlıḡı bilip sende daḡi varlıḡdan eşer ḡalmayıp Allāh’da müstaḡraḡ olup anda yetip beḡā bi’llāh’iñ ne olduḡuñ añlayıp şaḡs-ı Ḥaḡḡ olasın. Beyt:

⁴⁴⁷ “Bize kolay olduḡu şekliyle...”

در خدا کم شو وصال اینست بس
کم شدن کم کن کمال اینست بس⁴⁴⁸

Ey evlādlarım, işbu beyān kıllınan bāzār-ı irfānīñ māye-i ser-māye-i a‘zamı ve işbu cezbe-i nihān ve gencīne-i pinhānīñ tılsım-ı mu‘azzamı, hemān yoqluqdur, hemān yoqluq. ‘Ārif-i Fars, zebān-ı Fārīsī üzre beyān buyurup demişler:

ای درویش تو بنداریکه تو هستی تو نستی دولت در نیستیست ای درویش هر چه طلب کنی از خود طلب کن
از خود طلب کن و اگر خدا خواهی از خود [132b] اگر دوزخ خواهی از خود طلب کن اگر بهشت مطلبی
طلب کن ای درویش هر که نجدا حاضرست در جنت نقدست هر که از خدا غافلست در دوزخ نقدست ای
درویش حضرت بیغمبر السلام فرموده است که طالب دنیا مانست طالب الاخری مخنثست طالب الله
مذکرست ای درویش بکوشید مذکر باشید تا از مردان خدا شوید جسان

حضرت سلطان ولد ابن سلطان جلال الدین مولانا قدس سره هما فرماید مرد :
خدا مست بود بی شراب مرد خدا سیر بود کتاب مرد خدا و اله و خیران و شود مرد خدا را نبود خورد و
خواب مرد خدا عالمی باشد ز حق مرد خدا نیست فقیر از کتاب مرد خدا خدارا شاه بود زیردل مرد خدا کنج
بود در خراب مرد خدا زان سوی کفرست دین مرد خدا را جه خطایا ثواب مرد خدا هست درویش نهان ای
ولد مرد تو بجوی و بیاب⁴⁴⁹

[133a] Ey dervīṣān, ḥazret-i Peyğam-ber –şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi vesellem-
buyurmuşlar: Bu ma‘nāda mü’minlerde⁴⁵⁰ المؤمنون لا یموتون بل ینقلون من دار الی دار
mevt olmaz, illā ten cihetiyle olur ve bir daḥi buyurmuş kim; “Beni ba‘de’l-mevt

⁴⁴⁸“Hüda’nın dergâhında ona kavuşmak yeter. Bundan daha azı gerekmez, hakiki kemal olarak bu yeter.”

⁴⁴⁹“Ey derviş, sen öyle bir mal sahibisin ki varlık da sende, yokluk da sende, devlet de sendedir. Derviş, ne talep ederse kendinden talep eder. Cehennemi isterse kendinden ister, cenneti isterse kendinden ister ve eğer Allah’ı isterse kendinden ister. Ey derviş, her kim ki Allah’a karşı agâh ve uyanık olursa cennet ile mükafatlandırılır. Her kim Allah’dan gafil olursa karşılığında onun için cehennem hazır olur. Ey derviş, Hazret-i Peygamber –selam onun üzerine olsun- buyurdu ki; “Dünyayı talep eden kadındır, ahireti talep eden muhannestir (yemininden dönmüştür), Allah’ı talep eden adamdır.” Ey derviş, işit de Allah adamı ol. Allah erleri şöyle buyurmuş: Cesan (?) Hazret-i Sultan Veled ibn-i Sultan Celalettin Mevlana –Allah onun sırrını mukaddes kılsın- buyurmuş ki; “Allah eri, şarap içmeden sarhoş olandır. Allah eri, ciğeri yanmadan seyr ü süluk edebilendir. Allah eri, şaşkın ve hayrette kalmış olandır. Allah erleri, yeme-içme ve uyku bilmezler. Allah eri, Hak’dan bilir, olandır. Allah eri, kitaptan fakir olan değildir. Allah eri, yamalı giysi altında sultan olandır. Allah eri, viranelerde olan hazinedir. Çünkü Allah erinin dininde, hata ve sevap yoktur. Allah eri, gizlidir. Ey çocuk, Allah erini ara ve bul!”

⁴⁵⁰ “İman sahipleri ölmezler, belki bir evden başka eve geçerler.”

arayanlar, aşhâb ve ahibbâ ve şâdık ümmetlerim derûnlarında arasınlar bulsunlar ve sizler daği fî-mâ ba‘ d beni birbiriniziñ göñlünde bulunuz.”

Temmeti'l-vaşaya.

Ve's-selâm: ⁴⁵¹ على من التبع الهدى Hū, Hū, Hū. ⁴⁵²

Tevbîhü'l-mü‘ ellif li-nefsîhî'l-‘ âciz:

“Ey Müştâk be-hey Müştâk, bundan aqdem işbu kitâbıñ bālāsında cenâb-ı şâh-ı a‘zam ve pâdişâh-ı mu‘azzam -a‘nî bihi rûh-ı izafî ruḥu'llâhi'l-aqdesi'l-ekrem-efendimizin saña tenebbüh üzre tenebbüh buyurduğı;

Gördüñ zamâne uymadı sen uy zamâneye

[133b] mışra‘-ı meşhûreniñ mezâyâ-yı mestûresidir: Ebnâ-yı zamâniye bir az gülecek sözler bulup işbu kitâbıñ derûnuna yaz kim, zamâne ḥalkına şafâ-baḥş olup tâ kim işbu âşârıñız daği kütüb-ı sâ‘ireler gibi mu‘atṭal ve bilâ-‘amel qalmaya.” diye buyurdukları ġaliben yine ḥatırınıñızdan ferâmûş olunmuş kim, bālâda taḥrîr ettiğiniñiz Şûfî Mübârek ile Şûfî Bereket hikâyetinden soñra merâsim-i şâ‘iriyyeyi bırakıp hemân; şerî‘at böyle, tarîkat şöyle, ḥaḳḳıḳat böyle ḥazerât-ı pîrânıñ ḥâleti böyle ve kemâlâtı şöyle ve vaşfı böyledir, diye ecnâs-ı nâsa gûyâ ḥâlât-ı büzürgân ve kemâlât-ı pîrân-ı ‘azîzânı tefhîm edip ‘ayân ideceksin. Mâ-şâ‘allah şad bār bâreke’llâh şad bār lev-ḥaşa’llâh, bu ‘aqla, bu ḥayâle, bu dâniş-i kemâle. Be-hey Müştâk, bunca müddet evşâf-ı ḥasene ve şîme-i aḥlâḳ-ı müstaḥsenelerin tavşîfe sa‘y u ġayret [134a] ve ibkâ-yı nâm niyyetiyle taḥrîre şarf-ı maḳderet etdigiñiz müşârun-ileyh Sultân el-Ḥacc Ḥasan -kuddise sırruhu'l-aḥsen- efendimiz, elli sene miḳdârı zîver-fezâ-yı ḥânḳâh-ı ‘uzlet ve revnaḳ-efzâ-yı postîn-i vaḥdet olup bu ecnâs-ı nâsa söz añladabilmiş miyim? Sen söyle, sen inşâf eyle. Hele ‘avâm-ı nâsa şöyle tursun kendi mübârek lisânıyla refîkleriñ birbirine muḥabbete terġib buyurup, çendân çendân vaşıyyet buyurulduğı ḥarf-i vâḥhed mesmû‘ olunmuş mu? Eger ol devletliniñ güftâr-ı güher-nişârına gûş-ı diḳḳat ve sem‘-i iṭâ‘at tutulmasaydı, zümre-i aġyâr ve fırḳa-i füccâr

⁴⁵¹ “Selam doğru yola uyanlara olsun.” Taha, 47.

⁴⁵² hū hū hū S: M nüshasında yoktur.

gibi birbirlerine buğz u ‘ adāvet ve kibr ü kīn-i nefsāniyyet etmezler idi. Şimdi hücre maḥlūkatınıñ birbirleriyle şūriş ü ğavġā ve şemātet ü da‘vā ve iddi‘āları hīç bir tāt‘ifeye kıyās olunmadığı rūşen ü hüveydā ve ḥazret-i pīr efendimiziñ tenbīhāt ve pend ü naşīhatleriñ ‘aksiyle ‘amel ü ḥarekātları leylen ve nehāren birbirlerine [134b] iddi‘ālarıyla seniñ şaydıġıñ gibi deġildir, sen bilmezseñ ben bilirim, diye māli-ḥūlyālarıyla ḥōd-bīn ve ḥod-nümālarından ma‘lūm bir ma‘nādır ve egerçi içlerinde bir miqdār ‘āşık-ı şādık dervīşān ve fuḳārālar var ise de añlar daḡi, ser-keşīde-i girībān-ı fenā olup ol ehl-i da‘vā olan⁴⁵³ müdde‘iler meclislerinde bulunduklarında sūkūt edip anlarıñ boş boş iddi‘ālarına karışmayıp miyānelerinde maḥfī vü ihfā olmuşlar. Ve mā‘aleynā ey Müştāk, biz yine resm-i dīrīne-i şā‘iriyyeyi elden bırakmayıp leṭāfet-i şā‘irāne ve maḳāma münāsib zarāfet-i ‘ārifāne edelim.

Laṭīfe: Bir vākitde⁴⁵⁴ belde-i Rūḥa ya‘nī şehri ‘Urfā’da ehl-i tarīkden bir ‘ālim-i dil-āġāh ve ‘ārif-i bi’llāh bir vā‘iz, va‘zın li’llāh eder imiş. Va‘zı işbu mebhāşede imiş ki; “Çocuk vālidesine toġmazdan muḳaddem, kıbel-i Bārī’den bir melek gelip ol çocuġuñ vālidesiniñ fercini tevsī‘ edip ya‘nī geniş geniş edip ol çocuk tevellūd etdikden soñra [135a] yine kıbel-i Mevlā’dan bir melek daḡi gelip ferc-i ma‘hūdeyi taḳyīk ya‘nī kemā-kāntār eder gider.” diye va‘z eder iken, belde-i mezkūr muḳallidlerinden ya‘nī muḳallidlerinden Terzi Maşḡara Feti nāmında bir maşḡara, ol va‘z meclisinde ḥāzır imiş. Hemān der-ḥāl ayaġ üzre ḳalkıp āvāz-ı bülend ile demiş: “Amān el-amān efendim, bu altı māhdır ki baña bir oġlancık olmuş. Beyān buyurduġuñuz gibi, evvel gelen melek gelmiş, ferc-i ma‘hūde-i geniş edip gidip ve buyurduġuñuz melek-i şānī ya‘nī ikinci melek ferāmūş edip gelmemiş. Maḡall-i ma‘hūde öylece geniş ḳalmış, beni ḡasret-i cimā‘ ile dīvāne ḳılmış. Senden bir du‘ā ve cemā‘atden bir āmīn ricā ederim.” dedikde, vā‘iz-i mezkūr, ḳuvvet-i ‘irfān ile zarāfet olduġuñ fehm edip maşḡara-i merḳūma kemāl-i nezāketle tebessüm ederek cevāb etmiş kim; “Ey fetā ya‘nī ey yiġit, ġalibā toġan aġlayan it suret, iblīs sīret [135b] olmaḡ gerekdir ki, ikinci melek tenezzül edip ḡāneñe gelmemiş. Zīrā, şer‘ān bir ḡānedeki it olsa, ol eve melek gelmez, bu şūretde du‘ā ḳabul olmaz, fe’fhem ‘azizā.⁴⁵⁵

⁴⁵³ olan S: olanların M

⁴⁵⁴ vākitde M: vākit S

⁴⁵⁵ fe’fhem ‘azizā M: fe’fhem S

Tâc-ı ser-sûre-i nazm-ı kerim, Bismi'llâhi'r-raḥmani'r-raḥim: Ol şems-i tâbân, 'arş-ı 'irfân ve ol ḥürşid-ı dırahşân, sipihr-i câvidân, maḥmûdü'l-fi'âl, maḥmidet-ḥişâl, mest [ü] sekrân-ı mey-ḥâne-i vişâl-i lâ-yezâl, ḥadîka-i dudmân-ı nijâdımızıñ serv-i ser-sebz-i ser-firâzı ve gülîstân-ı ḥânedânımızıñ gül-i şad-berg-i güzide-i mümtâzı, siyâdet ve şerâfetlü, meşîhat ve kerâmetlü, 'amm-i büzürgvârim, efendim sultânım⁴⁵⁶ sultânü'l-'âşikîn, şems-i Bidlîsî es-Seyyid eş-Şeyḥ el-Ḥâcc Maḥmûd Hâce -ḫuddise sırruhu- ḥazretleriniñ şıdk-ı maḳâl, maḥmûdü'l-fi'âl ve memdûḥü'l-aḥvâl ve sûtude-[136a]ḥişâlleri, bi-ḳadri ḥâl ya'nî 'alâ vüsî't-tâḳatı, 'ayân ve şerḥ [ü] beyândadır, yâ Allâh, yâ Raḥmân:

Sülâle-i tâhireleriniñ şecere-i nesebleri ḡayb olup ancak beyne'l-enâm iki vech üzre tevâtüren teşhîr olunmuşdur: Vech-i evveli budur ki; Silsile-i tarîkat-ı Kâdiriyye'de muḥarrer şeyḥü'l-enâm ve ḳudvetü'l-İslâm Ebu'l-Ḥasan 'Alî bin Muḥammed bin Mevlânâ Yûsufü'l-Ḳureşiyî'l-Hakkârî -ḫuddise sırruhu- ḥazretleriniñ nebîresi, 'Alî-yi şânî Şemsü'd-dîn 'Alî -ḫuddise sırruhu- Hakkârî ḳazâlarından Şâtâḳ nâm maḥalle gelip tavattun buyurmuşdur ve anda ecdâdlarımız zuhûra gelip Tâ'ife-i Şemsü'd-dinân ile şöhret bulmuşdur. Ve işbu rivâyete delîl, müşârun-ileyh ya'nî Şems-i Bidlîsî, 'ammim kerâmetlü el-Ḥâcc Maḥmûd Hâce Efenidimiziñ, Ḥafidî Nûrî 'aynim, 'ammi zâdem, necâbetlü es-Seyyid 'Abdü'l-ḥamîd Ḥafidî Efendi ḥazretleriniñ 'indinde olan dedelerimizden Maḥmûd el-Ḥâcc; [136b]

⁴⁵⁷بن مولانا يوسف المنسوب الى طائفة شمس الدين الساکن في الهكاري ابا عن جد في بلدة شاتاق

ta'rîfiyle tenmîḳ buyurdukların, biñ otuz üç târîhiyle müverraḡ kılınan muşḥaf-ı şerifleri, şâhid-i maḳâl olmuşdur.

Vech-i şânî: Ḳuṭbu'r-Rabbânî es-Seyyid eş-Şeyḥ 'Abdü'l-ḳâdiri'l-Gilânî -ḫuddise sırruhu- efendimiziñ sülâle-i tâhirelerinden Şemsü'd-dîn Muḥammed ḥazretleriniñ nebirelerinden es-Seyyid 'Alî ve Seyyid Şemsü'd-dîn nâmân iki ḳarındaşlar, 'Arabîstân'dan gelip Şâtâḳ nâm ḳazada sâkin olup sülâle-i 'Abbâsiyye'den olan Hakkârî Begi -müşârun-ileyhimâ-nıñ birâder-i kebîrleri es-Seyyid 'Alî -ḫuddise

⁴⁵⁶ Sultanım M: S nüshasında yoktur.

⁴⁵⁷ "Mevlana Yusuf oğlu, Şemsettin taifesine mensup babadan dededen Hakkari Şatak beldesinde yaşayan..."

sırruhu- ‘ya i‘tikād edip tarīk-i Kādiriyye üzre bī‘at olup sonra hem-şire-i nāzeninleriñ Seyyid ‘Alī -kuddise sırruhu-‘ya ‘ağd-i kâbeyn kılıp diğer birâderleri es-Seyyid Şemsü’d-dîn hazretleri Vestân’a gelip Gören-deşt nām [137a] kariyyede sâkin olmuştur. Duğter-i mezkûreden beş ‘aded evlâd vücûda gelmiştir. Bir rivâyetde, bizlere ‘Abbâsî nisbeti, mezkûre vâlidelerimizden olmuştur. Mîr-i müşârun-ileyh ya‘nî emîrû'l-Hakkârî ceddimiz es-Seyyid ‘Alī -kuddise sırruhu- hazretlerine hem-şire-i mezkûreleriñ verdikten sonra, maḥall-i mezkûre ya‘nî Şâtâk nām kızâda bir tekye binâ buyurup üç ‘aded kırâlar ta‘âmiyye için vakf buyurmuşlardır ve ke-zâlik Vestân cānibinde olan es-Seyyid Şemsü’d-dîn hazretlerine daḥi Güren-deşt nām kariyyede tekye binâ edip kırye-i mezkûru ve diğer kıryeler vakf u iḥsân⁴⁵⁸ buyurmuşlardır. Beyt:

*Âdem oldur ki kıya dünyâda bir kıayırkı eşer
Eşeri olmayanın gör kı yerinden yel eşer*

Fakîrû'l-ḥakîr, bin iki yüz senesi târîḥinde Vestân kırâlarından Gören-deşt nām kıryeye varıp, hazret-i sultân Şeyḥ ‘Abdü’l-kâdirû'l-Gılânî pîrimiz efendimiziñ şahîḥü[137b]’n-neseb sülâle-i tâhirelerinden es-Seyyid eş-Şeyḥ Muḥammed hazretleriyle görüşüp, ‘ulûm-ı zâhirede taḥrîr-i zamân ve ferîdü’d-devrân olduklarıñ fehm-i kıaşırımla ‘ale’l-kadri’l-ḥâl tefehhüm edip, ‘acabâ ‘ulûm-ı bâṭıne-i mutaşavvıfadan daḥi âşinâ mıdır, deyip ‘ammi-zâdeleri es-Seyyid ‘Abdu’r-raḥmân efendimizin fakîre iḥsân buyurdıkları şecere-i ḥilâfeti kendine gösterdikde, mütebessümen alıp kırâ’at buyurduktan sonra âdâb-ı ehlu’llâh ile mükâleme-i deḳâyık-i tarîkat ve ḥakâyık-i ḥakîkatle mübâḥaşe-i rağbet ü ‘inâyet buyurdukda, ne gûne zerreyi mihr-i tâbân ve kıatre-i baḥr-i ‘ummân maḥv-i meczûb-ı bî-nişân ederse ke-zâlik fakîri daḥi bî-vücûd ü bî-nişân buyurdular: “Yâ Muştafâ, sen bizim ḥānedānımızdansın.” diye kerâmetle buyurdular. Ba‘dehu, Şâtâk nām ecdâdlarımız yurduna varıp şorup işte âşinâ oldum.

[138a] Müşârun-ileyh ya‘nî cedd-i ‘âlāmız es-Seyyid eş-Şeyḥ ‘Alī -kuddise sırruhu- vefâtlarından sonra, evlâdları kemâ-kân tarîkat-ı Kâdiri üzre mürebbî-i sâlikân olup neslen ba‘de neslin, bir vakit ya‘nî bir zamân Hakkârî begleri

⁴⁵⁸ vakf u iḥsân S: iḥsân M

miyānelerinde hükūmete lāyık u şāyān kimesneleri olmadığına ahāli-i belde-i mezkūre tamāmen cem'e, şeyh-i müşārun-ileyh Seyyid Süleymān nām hafidiñ hāh nā-hāh içlerinde beg neseb edip bir kaç sene mürūrudan sonra, sülāle-i 'Abbāsīye'den bir beg-zāde 'İmādiyye'de imiş. 'Asker cem' edip gelip beglik iddi'āsın etdikde, Seyyid Süleymān, ecdādına müteveccihen murākabe edip şeyh hāzretleri murākabesine gelip buyurmuş kim; "Ey oğlum, her çend ahāli-i memleket seni taşāhub ederlerse de, el-hāzer el-hāzer⁴⁵⁹ tahrik-i nās ile fitne-i nā'imeyi bī-dār edip ğāzab-ı Perver-digār'a dū-çār ve sicn-i ğafletde zencir-i la' nete giriftār [138b] olmayasın ha! Oğlum, Hakkārī begliginden ise gönül sultānlığı, a' lā vü evlādır." diye tenebbüh buyurdukda, mezkūr Şeyh Süleymān, murākabesinden der-hāl bīdār ve işbu işden āgāh ya'nī vākı'adan haberdār olduğu günün ferdāsı, memleket ahālisi cem' olup müşārun-ileyh ya'nī cedd-i büzügvārımız Seyyid Süleymān hāzretlerinin hūzūruna gelip; "Bizler işbu 'İmādiyye 'askeriyle üzerimize gelen begi kabūl etmeyiz, begimiz ve seyyidimiz sensin." dediklerinde, şeyh cevāb etmiş kim; "Yā-hū 'azizler, şimdiye kadar Hakkārī begleri miyānelerinde zābıtlığa sezāver ve hākimliğe lāyık ve kār-güzer kimesneleri olmadığı sebebiyle, bi'z-zārūr ve bi'l-vekāle bir kaç sene hātırlarınıza ri'āyeteñ beglik etdim ise de şimdi yine kadimi begleriñize⁴⁶⁰ nebiresi sülāle-i tāhire-i 'Abbāsīye'den hākiminiñ zuhūr ve be-dīdār ve işbu gelen beg hāzretleri kār-güzer [139a] ve işe yarar bir emir-i pākize-tebār ve sūtūde-etvār imiş derler. Qaldı ki eger benim kelāmımı işğa ve rey-i tedbīr-i fakīrānemi müstahsen ü müzekkā görürsünüz, rüz-ı ferdāsızlar bi'l-ma' iyye varıp müşārun-ileyh istikbāl edip bilā-vegā ve lā-ğavgā alıp gelip mesned-i hükūmete iḳ'ād ve evāmir-i şer' iyye ve kānuniyyelerine muṭī' vü münkād itā'at u inḳıyād üzre olursuz و من الذی اطاع الله⁴⁶¹ buyurduklarına ahāli-i memleket bā-cemi' ihim rāzi ve tebe' iyyet üzre üç sā'at miqdārı mīr-i müşārun-ileyh, istikbāl edip getirip maḥall-i hükūmetlerine iclās etdiklerinden sonra şeyh-i müşārun-ileyh, peder-i cennet-maḥarrları Seyyid 'Alī -kuddise sırruhu- hāzretlerinin 'ālem-i ma'nāda; "Oğlum, Hakkārī begliginden gönül iklīminin sultānlığı⁴⁶² a' lā vü evlādır." diye işāret ü imāları sevdāsıyla nāsdan 'uzlet ve ḥalvet-güzin-i inzivā ve istikāmet [139b] üzre olup mīr-i mūmā-ileyh şeyhin kendi ḥüsn-i irādetiyle begligi bırakıp ve

⁴⁵⁹ "Sakın, sakın..."

⁴⁶⁰ şimdi yine kadimi beglerinize S: şimdi kadimi beglerinize M

⁴⁶¹ "Ve eğer böyle olmazsa, sizin bilginiz size, benim ilim ve amelim bana. Selam Allah'a, Resulüne ve sizden emir sahiplerine, itaat edenlere olsun."

⁴⁶² gönül iklīminin sultānlığı M: gönül sultānlığı S

ahālî-i memlekete pend ü naşîhat edip bilâ-ğavğâ velâ-iddi'â, beni getirip hâkim naşb etdiği sebebiyle kemâl mertebe şeyh hâzretlerine muhabbet ve evâmir-i mürşidânelerine teslîm ü itâ'at, yine tarîkat-ı Kâdiriyye üzre şeyh hâzretlerinden bi'at u inâbet edip derler ki; “Mîr-i mûmâ-ileyh şeyhe itâ'atle şâhib-i 'adâlet ve mertebe-i velâyetine yetmişdir. Menkûldür ki şeyh-i müşârun-ileyh ya'nî Şeyh Süleymân hâzretlerinin sinn-i sa'âdetleri kırk seneye bâliğ olup evlâdı olmadığına ziyâdesiyle mükedder ü müte'ellim iken, bir gün Vestân cânibinde vâkı', sâbıku'z-zikir, Güren-deşt kıyâsında sâkin, Şeyh Şemsü'd-dîn hâzretlerinin oğlu Seyyid Şâlih 'ammi-zâdesi Hakkârî'ye, şıla-i rahme, geldikde; şeyh, bunun şalâh-ı hâline i' tîkâd edip bir gün ta'âm eşnâsında demiş kim; “Ey Seyyid Şâlih, [140a] senden bir du'â⁴⁶³ me'mûl ederim ki, Hakk subhânehu ve te'âlâ baña bir oğul evlâd kerem ede, tâ kim bizden sonra tekyemize taşâhub edip işbu sefere dâ'imâ münbasit kıla.” dedikde mezkûr 'ammi-zâdesi Seyyid Şâlih, vecde gelip buyurmuş ki; “Bir oğul istersin,⁴⁶⁴ Allâh saña iki oğul versin.” diye nutk buyurup çend rûz mihmâniyyetinden sonra yine şeyhden icâzet alıp meskenine vardıkdan sonra, çend rûz mürûrunda şeyh-i müşârun-ileyh ya'nî cedd-i bûzürgvârımız Seyyid Süleymân -kuddise sırruhu's-subhân- hâzretlerinin harem-i muhteremeleri ya'nî vâlîde-i kebîremiz hâmile olup müddet tekmîl olup⁴⁶⁵ iki oğlan tev'em toğurduklarında, Seyyid Şâlih -kuddise sırruhu- hâzretlerinin; “Bir oğul istediğinize bedel, Allâh saña iki oğul versin.” diye du'âlar kabûl olduğuna, i' tîkâd-ı kudsiyyeleri dü-bâlâ olup Seyyid Şâlih -kuddise sırruhu- hâzretleri tarafına beşâret-nâme yazıp maḥdûmân-ı ma'sûmânın [140b] isimlerinin tesmiyesin yine teberrûken niyâz-mend olduğda, seyyid-i mezkûr; “Pîriniñ ismi, peder-i cennet-maḥarrlarıñızın adı ya'nî Seyyid 'Alî ve diğer ma'sûmun ismi Maḥmûd olsun ki in-şâ'allâh dâreynde ya'nî iki 'âlemde övülmüşlerden ola.” diye cevâb-nâmeleri derûnuna ber-vech-i meşrûh yazıp irsâl edip lede's-şerefi'l-vuşûl tahrîr buyurdukları üzre; “Biriniñ ismî 'Alî ve diğeriniñ ismî Maḥmûd” tesmiye buyurmuşlar.

Laṭife: Efḳâr [u] aḥḳâr-ı dervîşân ya'nî mü'ellif-i kitâb işbu Müştâḳ-ı nâ-tüvân henûz deh sâle iken, bir gün dedem merḥûm, cennet- mekân el-Hâcc Süleymân

⁴⁶³ senden bir du'â S: bir du'â M

⁴⁶⁴ bir oğul istersin M: oğul istersin S

⁴⁶⁵ vâlîde-i kebîremiz hâmile olup müddet-i tekmîl olup M: vâlîde-i kebîremiz hâmile olup tekmîl-i müddet-i mu'ayyenelerinde S

H̱āce dedi: “Ben babam el-H̱acc ‘Abdü’l-ğāfūr H̱āce -kuddise sırruhu-
 ḥazretlerinden bu menkıbe[yi] böylece işitmişim ki; Müşârun-ileyh es-Seyyid Şâlih
 -kuddise sırruhu-, öyle nefis-i mü’essir-i mu‘allâ ve nuṭṭ-ı müdaḳḳıḳ-i müzeḳkâlar
 var imiş kim eger ceddım Seyyid Süleymân -kuddise sırruhū-‘ya; “Be-hey oğul,
 [141a] nefes etse imiş vâlide-i kebîremiz, bir qarından beş oğlan toğurur imiş.” diye
 ḥalka naḳl ederken, faḳîr daḥi işbu kerâmete dâ’ir ḥikâyeti gûş-i cân ile diñleyip
 gūyâ bî-çâre vâlideye acıyıp raḥım edip dedim ki; “El-ḥamdüli’llâh şümme ve şümme
 el-ḥamdüli’llâh ki beş oğula nefes etmemişdir, zîrâ eger beş oğul olsun, diye nuṭṭ
 etmiş olsa idi, bî-çâre vâlide-i kebîremiz tâ ol beş oğlanı toğurana kadar kendi paṭlar
 idi, şoñra ‘ammi-zâdemiz es-Seyyid Şâlih ḥazretlerinin kerâmeti melâmet olur idi.
 Zîrâ kerâmet oldur ki, müfid ü selâmet ola ve illâ zararlı kerâmet olmadan ise
 olmadığı efḍal u evlâdır.” dediğimde, dedem merḥûm teḥavvürlenip gücenip kemâl-i
 celâllerinden cemâlinde ḥumrat vâḳi’ olup; “Be-hey oğlan, sen ne yaman bî-edeb bî-
 şerm ve bilâ-ḥicâb olmuşsun!” deyip hemân der-ḥâl ayağ üzre ḳalkıp destine bir ‘aşâ
 alıp [141b] لعصا لمن عصا⁴⁶⁶ ‘aşiler te‘dibi için cennetden çıkmış.” diye üzerime
 ḥamle etdikde, اذا جاء القضاء ضاق القضاء⁴⁶⁷ feḥvâsıyla ol meclis başıma teng olup firâra
 mecâlim ḳalmayıp ḥâzıran-ı bi’l-meclis aḥibbâları kendime ehl-i amân edip; “Amân,
 el-amân, yâ ihvân!” deyip Yûsuf-nişân giryân u nâlân, verâlarında câlis ü nihân olup
 li-ebihi şefâ‘ at olduğumuzda, mezkûriyyân bahşâyiş-i ḳabâḥat u ‘işyânım ḥuşûsunda
 ‘umûmen fetḥ-i dehân ve kelime-i ṭayyibelerle zebân-cünbân olup, hele fe-li’llâhi’l-
 ḥamd istişfâ‘aları bereketiyle taḥliş-i girîbân olduğdan şoñra, H̱āce-i müşârun-ileyh
 ḥazretleri, aḥibbâ-yı mezkûruñu muḥâtab edip faḳîrin ya‘nî işbu ḥaḳîrin dîvâne-i bî-
 revâne şûrîde vü şeydâlığımın bahş açıp, ‘alâ vechi’t-teşekki buyurdular ki; “Ey
 yârân, işbu sefîḥ budalâ oğlan, böyle vâlih ü ḥayrân ḳalırsa zümre-i [142a] güzîde-i
 ‘ulemâ-yı zî-şândan olmayıp zamânımızın ebnâ-yı zamân-ı cühelâ-yı dervîşân-ı
 buṭlân-nişânlarından olur ḳannederim. Hele ol tâ‘ ifeden olunduğundan râzî olalım,
 ḥavfım budur ki; bu ‘aşḳiyâ meşrebiyle zümre-i ḍalle sâzendegân ve ṭanbûre-
 ciyândan olup eşḳiyâlar cerîdesine muḳayyed ola. Zîrâ bundan çend rûz aḳdem bir
 gün ben, kiraz ağacına çıkıp kiraz düşürdüm. İşbu budalâ, at ḳuyruğu ḳıllarından bir
 taḥta ṭanbûre yapıp getirip benden ḥabersiz olduğum kiraz ağacı sâyesinde, gûne
 gûne, renk renk nağamât u terâne terennümâtlarla ṭanbureciler gibi ṭanbûre çalmağa

⁴⁶⁶ “Dayak asi olan içindir.”

⁴⁶⁷ “Kaderin hükmü geldiği vakit, gök boşluğu bile dardır (kaçacak yer yoktur).”

başladı. Ben daği sükût edip hâl-i bî-me’âline muntazır olup dinleyip aındım ki, harâret-i âteş sevdâ-yı bî-ma’ nâ ile şebîh-i füsakâ, ser-mest ü medhûş, ser-hoş-ı bî-hûş olduğun müşâhede etdikde, girîbân-ı taḥammül ü idrâkim [142b] çâk çâk olup çağırıp bağırduğımda, beni görüp kalkıp firâr edip büyük vâlidesine gidip maḥalle ‘avretleri miyânelerinde; “Ḥâce beni böyle söğüp böyle ta’zîrledi.” diye bizden teşekkîler etdikden şoñra, bilâ-şerm ü bilâ-ḥayâ, mezkûre vâlidesine demiş kim; “Sizler, lezzet-i mücâma’atla çiftlenip bizleri işbu dâr-ı ğam ve diyâr-ı ğuşşa-i eleme düşürdünüz. Şimdi bizi ḥâlimize bırakmazsınız ki, bu dâr-ı fenâda bir eglence bulup def’-i sevdâ edelim. Şevheriñiz ya’nî eriñiz ḥâce, ister ki beni bu on yaşımda medreseye şevke leyl ü nehâr, ضرب زيد عمرک ya’nî Zeyd ‘Amr’ı urdu, Zeyd ‘Amr’ı darb etdi, diye beni biñ senelik “Zeyd ile ‘Amr” ğavġâlarına müceddeden mübtelâ eyleye.” diye câhilâne sözlerle bî-çâre vâlidesini mükedder etmişdir. Ey yârenler, müslümânlar, işbu şûride [vü] şeydâ sefîh ü budulâ ‘aşkıyânıñ ḥâli böyledir. [143a] Kaldı ki uşşâk-i ‘azîz terbiye andan ‘azîz söz veriñiz, ben bu budalâ oġlanı darb-ı şedîd ile darb edip ضرب زيد عمرک ğavġâlarını beğenmeyip ta’n u istihzâ ettiğini kendine göstereyim.” diye buyurdukda, yine mezkûr aḥibbâlar cevâb etdiler ki; “Efendim, siziñ sülâle-i ṭâhire ve nesl-i nijâd-ı fâḥireñiziñ iktizâsı budur ki, evlâdlarınıñ ibtidâları ekşeriyâ şûride vü şeydâ olurlarsa da, ot kökü üstünde biter mezâyâsıyla yine cibiliyyet-i aşliyye ve ḥulkiyye-i ezeliyyesine mürâca’atları, miyânelerimizde çendân çendân tecrübe vü imtihân olmuştur ve in-şa’allâhu te’âlâ, işbu nebîreñiz daği ‘âkıbetü'l-emr ya’nî âḥir-i kâr nevm-i nev-civânîlerinden bîdâr nesl-i nâzenîn ve sülâle-i güzînleri serâyirinde âġâh u ḥaberdâr ve şa’şa’a-pirây u bostân-tebâr olurlar. [143b] Ğazel, li-mü’ellifihî'l-echel:

*Her kimin nesli şeref-yâb ola çün dürr-i şadef
Aña mânend olamaz deng ile her seng-i ḥazef*

*Aşlı azmaz diye meşhûr meşeldir ḥaḳḳa
‘Irķı ṭâhir olan elbet olur ḥayr-ı ḥalef*

*Genc-i nigâh ile ocaḳ-zâdelere ḥor baķanıñ
Odu ocaġı söner elbet olur ‘ömrü telef*

*Ḥüsn-i zann ile baķan t̃ā'ife-i sādāta
İki 'ālemde bulur 'izz ü şerāfetle şeref*

*Nesli pāk echel-i nās olsa daķi ey Müştāk
'Aķıbet 'ilm-i ledünle olur ā'lem ü ā'ref*

Li-muḥarriḥ'l-Müştāk:
*Ḳışşadan maķşad olan ḥışşedir ey cān-ı cihān
Gelelim ḳışşamıza ḥışşeler alsın yārān*

Ecdād-ı mu'allā-nijādlarımızdan müşārun-ileyh Seyyid Süleymān -ḳuddise sırruhu's-subḥān-, intikāl-i cennet-i cemāl etdikden şoñra, oğlu Seyyid Maḥmūd 'ulūm-ı mütenevvi'a [144a] ile kesb-i kemāl buyurup⁴⁶⁸ zāhiren ve bāṭinen mürşid-i şāḥib-irşād olduķdan şoñra te'ehhül edip ḥazret-i Allāh subḥānu ve te'ālā, ibtidā bir kerīme ba'dehu cedd-i a'lālarımız dünyāya gelip ismini, pederlerinin ismi ya'nī Ḥakkārī'de beglik eden Seyyid Süleymān ismiyle tesmiye buyurup, işte işbu Süleymān, medīne-i Bidlīs'e teşrīf buyuran Mollā Süleymān Baba -ḳuddise sırruhu'l-alā 'ali- 'dir ve yine büyük dedemiz Seyyid Maḥmūd'a Mevlām bir oğul kerem etmişdir ki, bizim 'amm-i ekberimizdir. Lākin ismine ba'zılar Seyyid Ya'ķūb ve ba'zılar Seyyid 'Alī-yi şaliş derler. Geregi gibi mażbūṭ ve ma'lūmum değildir. Mā-'aleynā mīr-i Ḥakkārīyān müşārun-ileyh-i firdevs-āşīyānıñ bir nebiresi, ḥālet-i nev-civānīde, el-merḥūm dedesi mesnedine geķip ancaķ اجهل من فى الارض⁴⁶⁹ ḳabilinden olmağla, l-life girān, āya berdi, āye tāvān āya şūm, cīme isr, ḥāya ayvān, ar-ı perrān, [144b] mā-ḥaşal bir münīr-i sefāhet-tedbīr, mecānin-nażīr, ezraķūl-'ayneyn, esvedü'z-zamir ki gevheriyān-ı cevāhir-sencān ve gebş-girān, pīne-duzān, nezd-i devletlerinde müsāvī vü yeksān olmağın kendi gibi bir alay irezilleri başına cem' ve anlarıñ iğvā-yı gāfilāne ve taḥrīk-i nā-sezā-yı cāhilāneleriyle ahālī-i memlekete enva'-ı renc ü 'anā ve aķsām-ı zulm u ta'addiler edip ḥattā cedd-i a'lāmız Seyyid Mollā Süleymān Baba ḥazretlerini ḥużur-ı mağrūrānelerine iḥzār edip demiş kim; "Seniñ ceddiñ Seyyid Süleymān, bizim mesnedimize göz dikip falan tārīḥde Ḥakkārī begliği edip şunu almış bunu almış, şöyle etmiş böyle etmiş, şu ḳadar

⁴⁶⁸ mütenevvi'a ile kesb-i kemāl buyurup S: mütenevvi'a ile kemāl buyurup M

⁴⁶⁹ "Yerdekilerin hepsini bilmiyorum."

emvāl u eşyā cem‘ etmiş. El-ān emvāl-i mezkûre saña mevrûse olmuşdur, senden alıverdim. Lâkin yine ocağıñıza hürmet ve seniñ kemāl-i ma‘rifetiñe şıyāneten senden bir şey almam ve lâkin senden mesûl ve me’mulüm budur ki, [145a] hemân bir kaç teberrûken ve teyemmünen baña kâtib olasın, tâ kim bir kâtib tedarik edip yine sen tarafımızdan murahhâş kemā-kān dāhil-i menāhil-i ‘ulemā vü dervîşān olasın.” dedikde müşārun-ileyh cevāb etmiş kim; “Be-hey begim, seniñ yüz senelik mevādd-ı mā-cerāyı baş-ı muḳaddeme edip bunca mübāḥaşelerden ğaraźñ, beni ihāfe ve tahvîf ise ⁴⁷⁰اِنَّ اَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ āyet-i celīlesi fehvāsıyla ocağım küremāları bereketinden zerre-mā senden ḥavf etmem.” diye müteḥavvirāne dīvān-ḥānesinden ḳalkıp tekyesine gelip ḥālet-i celāl ile cālîs olduğda, ahālî-i belde işbu māddeyi işidip işe āşinā olduklarında; “Be-hey cānım, işbu mîr-i mecnūnū’t-tedbîr, bunca fuḳarā ve fakirlerimizi bilā-cürm der-zencîr etdiği yanına ḳalıp, şimdi Mollā Süleyman Baba-menişān ḥāndan-ı zî-şān ve dudmān-ı dervîşānı itāle-i lisān etmeye şuru‘-ı nā-meşrū‘ [145b] ettiğini bir dürlü ḳabûl etmeyiz.” diye cā-be-cā güft [ü] gürüş etdiklerini, mîr-i merḳûm ve başında müctemi‘ eşḳiyā-yı mersûm memleket ahālîleriniñ işbu güft ü gûlar⁴⁷¹ lede'l-istimā‘ kendilerine peşimānî-i nedāmet ve ez-ḥavf-ı şemātet, ‘ale'l-fevr bir ferve ḥil‘atle Mollā Süleymān Baba’nıñ ḥānḳāhına gelip ḥil‘at-i mezkûru ilbās ḳıldığdan soñra, ahālî-i beldeniñ işbu güft ü gûlarıniñ def‘i için faḳat, bir ay yâ kırk gün, kitāblarıñ niyāz-mend olduğda, ḥ‘āce-i müşārun-ileyh kāmîlāne mülāḥaza buyurmuşlar ki; “Eger rāzı olmasa ahālî-i belde, işbu bahāne ile tahrik-i selāsîl-i fiṭne ederler.” diye bi’z-zarûre, bî-ḥuzûr irāde’i şûret-i teslimiyyet ederler. Ancak belde-i mezkûreden nefret ve derûnî hicret niyyet buyurup, hemân ol eşnāda birāder-i şaĝîrleriñ taḥşîl-i ‘ilm ü kemāl niyyeti bahānesiyle işbu medīne-i Bidlîs’e irsāl edip lede'l-işāl Âvîḥ nām maḥallde [146a] li-eclî şayfiyye bir ḳıṭ‘a bâĝiçe ve Kızıl Cāmi‘ Maḥallesi’nde bir ḥāne-i meştā⁴⁷² aḥz u iştirā edip vāḳ‘i ḥālî müşārun-ileyh Mollā Süleymān Baba’ya nihānî yazıp gönderdikde, hemân bir nışfu’l-leyde faḳat kitāblarını ve ehl-i ‘iyāllerini taḥmîl ‘alā cenāḥi’t-ta‘cîl, işbu belde’i teşrîf ve maḥall-i sükûnet ve mānende-i genc-i nihān, genc-i inzivāda ğarîb ü pinhān, müdāvemmet-i zıkr-i Subḥān ve kitābet-i Ḳur’ān-ı ‘azîmü’ş-şān ile ta‘ayyüş-künān ve aḥyānen sırrān mürebbî-i sālîkān olurlar imiş.

⁴⁷⁰ “Biliniz ki Allah dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyecektir de.” Yunus 62.

⁴⁷¹ ahālîleriniñ işbu güft ü gûlar S: ahālîleriniñ güft ü gûlar M

⁴⁷² bir ḥāne-i müştāk M: bir ḥāne-i meştā S

Mezkûr birâder-i şağîrlерinden evlâdlarından olan müzekkir⁴⁷³ vücûda cilveger olunmamış lâkin bi-ḥamdi'llâh, müşârun-ileyh es-Seyyid Mollâ Süleymân Baba⁴⁷⁴ ḥazretlerinden cedd-i a' lâlalarımız es-Seyyid el-Ḥâcc 'Abdü'l-ğafûr Efendi -ḳuddise sırruhu-, sürâdiḳât-ı 'âlem-i 'amâdan cilve-nümâ, işbu 'âlem-i müşâdeyi li-ecli tamâşâ müşerref-fermâlarında, henûz pîçide-i ḳumât ya' nî ḳundâk ta' bîriyle ma' rûf sitârelere şarılmış [146b] iken, peder-i cennet-maḳarrları Mollâ Süleymân Baba şefḳatle âğûşuna alıp gûş-i hûşuna ezân-ı Muḥammedî okuyup; "Es-Seyyid 'Abdü'l-ğafûr" tesmîye buyurduḳdan şoñra, işbu nazm me'âliyle teşekküren tenebbüh buyurmuşlardır. Nazm:

Merḥabâ ey nûr-ı müsteşnâ-yı min 'Abdü'l-ğafûr

Ḥabbezâ hoş-âmedî ey gonca-i bâğ-ı sūrūr

Âmedî ki zi-tû şeved rûşen 'uyûn-ı 'aşıḳân

*Merḥabâ ey serv-i ser-sebz-i gülistân-ı ḥuzûr*⁴⁷⁵

عشق در بتلیس و رای برده انکار ما ند

⁴⁷⁶انشاءالله عشق مولا از تومی اید ظهور

Eşer-i mübâheşе-i diğеr: Sülâle-i tâhire-i mu'allâ ve nesl-i nijâd-ı siyâdet-bünyâdlarımız, ber-vech-i bâlâ ya' nî kemâ ḥarrerena, düdmân-ı şürefâlarından olduğu şehiren ve meşhûren şaḥîḥ ü hüveydâ ise daḥi şecere-i sülâlemiz ğâ'ib olduğuna mebni, da' vâ-yı siyâdet ve iddi' â-yı neseb-i şerâfet etmeye ḥavf u ḥaşyet [147a] edip bilâ-istahâre tahrîre cesâret edemediğinden, işbu niyyet istiḥâre kılınıp; evvelen cemi'-i ḥaseb ü nesebi ketm-i 'ademden vücûda getirip icâd eden cenâb-ı Perverdigâr-ı 'âlem Allâhu 'azîmü's-şân -celle celâluhu- ḥaḳḳı için, ba' dehu ḥazret-i seyyid-i kâ'inât ve eşref-i maḥlûḳât Muḥammedü'l-Muştafa -'aleyhi efḳalü's-şalavât ve ekmelü't-taḥiyyât- ḥaḳḳı için, bu mişillü ḥulefân-ı 'azîm ve yemîn ü sogend-i kerimin ḥilâfı küfr ü bilâ-şıdḳ mürtekibi kâfir, belki ekfer olur. Mü'min-i muvaḥḥidân ve müslimîn-i ehl-i ḳândan? İsen, işbu yemînlerimize inan ki, işte ol şeb

⁴⁷³ evlâdlarından olan müzekkir M: evlâd-ı müzekkir S

⁴⁷⁴ es-Seyyid Mollâ Süleymân Baba S: Süleymân Baba M

⁴⁷⁵ Merḥabâ ey serv-i ser-sebz-i gülistân-ı S: Merḥabâ ey serv-i sebz-i gülistân-ı ḥuzûr M

⁴⁷⁶ "Aşk, Bitlis'te inkâr perdesinin altındadır. İnşallah Allah aşkı senden peyda olacaktır."

murākabede işbu ahkār-i efkār-ı şürefā Müştāk-ı bî-nevāya yeşil ‘imāme ye bicide-i Kādiriyye tarīķi tāclarından bir tāt-ı sebz ü valā ve yine yeşil çukaya kaplı bir ferve-i fāhire-i mu‘allā, ilbās u i‘tā buyurdular. Hemān der-hāl hābdan bîdār ve seyyid-i şāhiḥü'n-neseb olunduklarımızdan muḥbîr, ḥabîr ü ḥaberdār olunduğum için, secde-i şükrān [147b] edip terķime cesāret ve tefhîme iktidār kılındı.

İşbu mübāheşeyi muşaddiķ, Şems-i Bidlīsî ‘ammim Sultān el-Hācc Maḥmūd Ḥāce Velî -kuddise sırruhu- ḥazretleriniñ dervîşānından merṭūtiyyü'l-aşıl Bāşe nām kimesne, bundan çend rūz aķdem işbu faķîr ile görüşmeye gelip kemāl-i tevāzu‘larından dest-i faķîrānemizi būs u taķbîle iķdām etdikde, faķîr, mezkūr Bāşe'niñ müsinn ü iḥtiyārılığına ri‘āyeten, dest-būsluğu rızā-dāde olmadıķda, ziyādesiyle maḥzūn olup soñra yine ibrām-ı iḥtimām birle dest-i ḥaķîrānemizi tutup öpüp ve mālîde-i dîde i‘tikād kılıp dedi kim; “Efendi, ben seniñ dest-i taķbilimden ğarażım, li-ecli celb-i dünyā olmayıp ancak sen, benim pîr-i dest-gîrim es-Sultān el-Hācc Maḥmūd Ḥāce-i zî-şāniñ birāder-zādesi olduğunuz için, ol gülistān-ı ‘irfāniñ güllerinden bir gül-i ḥandān görüp çeşm-i i‘tikād ile [148a] ḥānedānınıñ büyük ve küçüğüne nazar kılıp cümleñizi sırr-ı vaḥdetde bir görüp mütevāzî‘an inķiyād ve muṭî‘ u münķād olmaķ, farîza-i zimmet-i dervîşānımdır ve şāniyen Ḥaķķ -celle ve ‘ālā- sizleri ya‘nî ocağıñızı, zāhiren ve bāṭinen memdūḥ u müsteşna ḥaķ eylemiştir. Zîrā ez-cihet-i peder Şerîfhā ve ez-māder ‘Abbāsî olup, dedeleriñiz Ḥaķķārî’de beglik edip ve ba‘dehu yine; “Beglik, gönül begligidir.” deyip kendi ḥüsn-i rızālarıyla ol da‘iyeleri terk edip dervîşligi beglige tercîḥ buyurduķlarını, li-ecli-zā Ḥaķķārî’den hicret ve bi-ḥamdihi te‘ālā işbu medîne-i Bidlīs’e ‘atf-ı ‘azîmet ü iķāmet buyurduķlarını, mürşid-i müşārun-ileyh efendimizden böyle işitmişim.” diye Bāşe-i mezkūr, henüz ḥayātdadır ya‘nî el-ān şağdır, şübhe buyurulur ise su‘āl buyurula.

Eşer-i diğەر: Ey yārān-ı ‘azîzān ve ey muḥibbān-ı muḥabbet-nişān, şāyed ḥatır-ı ‘atırlarıñıza ḥuṭūr u cereyān ve sîne-i bî-kîneleriñizden mürūr [148b] ve güzerān ederse kim meşāķķa ve لا ینفع الذی منك الجد⁴⁷⁷ fehvası lâ-büdd ma‘lūm u nümāyān ve kişiniñ şerāfeti kendinde lâzım ḥarb-ı meşeli ve çendān çendān şāliḥ-zādelerden tāliḥ

⁴⁷⁷ “Senin yanında, soy olarak şeref ve itibarı olanların itibarları menfaat vermez.”

ve t̤ālīhlerinden şālīh z̤uhūru cūmeleye rūşen ü ‘ayān degil mi ve العین یفخر بزبّ ابیه⁴⁷⁸ mezāyāsı hoş ma‘lūm-ı ‘ulūm-ı erbāb-ı kemāldir. Bu şūretde bu kadar mükşir olup ikşār-ı maḳāl ve da‘vāyı ḥaseb ü neseble tatvīl-i ḳīl ü ḳāl sezāver ve şīme-i aşḥāb-ı ḥāl midir, diye su‘āl buyurulur ise; su‘āl-i muḳadderleriñize el-cevāb: “Ey benim bārān-ı zī-şānlarım, da‘va-yı ‘irfān işbu laḥn-i lisān ile eshel ü āsāndır ve lākin evvelen dūdmān-ı ‘irfāna delīl ü nişān, ḥüccet ü bürhān budur ki; ince ince egirip sık sık tokumağı bırakıp ya‘nī zāhiren şūfiyān-ı ehl-i riyā ve zāhidān-ı ḥod-bīn ü ḥod-nūmā mişillü olmayıp [149a] sizlerle bi'l-mu‘ayyene, ḥuzūr-ı fāyizü'n-nūr-ı aḳdes ve şoḥbet-i seniyye-i mü‘eşşire-i muḳaddeslerinde bulunduğumuz ḥāzerāt-i ehlu'llāh ya‘nī ilā yevmi'l-ḳıyām ibḳā-yı nām-ı kirāmları niyyetiyle bu eşnālarda ḳalem-i cūnbān-ı ihtimām etdigim, el-Ḥācc Maḥmūd Ḥāce Efendi ve el-Ḥācc Ḥasan Ḥāce ve Şeyḥ ‘Uryān Baba ve Mollā İbrāhīm Ḥāce -ḳaddesa'llāhu esrārahum- ḥāzretleri ve ‘ālem-i seyāḥatde yine ḥāzır-ı meclis-i seniyyeleri olduğum Üskūdār'da medfūn sābıḳu'z-zıḳr eş-Şeyḥ Şādıḳ Efendi ve İslām-bol'da Ḥāce Neş'et Baba ve Şeyḥ Gālib Dede ve Ḳanlıca'da eş-Şeyḥ Aṭā Baba ve Ḥāzret-i Eyyūb Ensārī -radıya'llāhu te‘āla ‘anhu-⁴⁷⁹ medfeni bālāsında, ḥakīm İdrīs-i Bidlisī hem-şehrımız köşkü ittişālinde medfūn eş-Şeyḥ İṣā ve Çelebi Efendi ve eş-Şeyḥ İsmā'il Efendi ve ḡayr-i maḥallerde, meşelā Tekir-ṭāḡı'nda kerāmetlü Ḳerīmī Baba ve Ḥāfız Baba mā-ḥaşal gerek ‘Arabistān u ‘Irāḳ [149b] ve Kürdistān u Rūm ve āfāk-ı ‘ālemdede görüp hem-meclīs olup ḥalvet ü celvetlerinde bulunup ülfet ü ünsiyyet etdigim zevāt-ı kirām-i zū'l-iḥtirām -ḳaddesa'llāhu esrārahum- esāmileriñ ta‘dāda merām olunsa, lā-mümkin bilā-imkān ḳabilindendir. Mā ‘aleynā, işte bunlar cümleleri buyururlardı ki; “Ehl-i ‘irfān oldur ki sen kendiñ aḥād-ı nassdan bir şaḥış ḳıyās edip, ten be-aḡyār dil be-yār mā-şadaḳıyla zāhiren, ecnās-ı nās ya‘nī ebnā-yı zamānıñ miyānelerinde bi'z-zarūre bulunduḡuñ ḥinde, aḳvāleriyle mütekellim-i kelimāt ve ef‘ālleriyle müteḥarrik-i mu‘amelāt eder gibi, ḡüyā anlarıñ ‘uḳūl-ı ḡayr-ı ma‘ḳūlleriyle sen daḡi mezkūruñdan bir efsaḳ u aḥmaḳ, ḡāfil ü echel kimesnesin gibi ve bāṭınen işte ol keşretde vaḥdet edip varlıḡıñ maḥv-i fānī ve Ḥaḳḳ varlıḡıyla beḳā-yı cāvidānī serā'irine [150a] mazḥar olasın.” diye bi'l-ittifāḳ, ber-minvāl-i muḥarrer, inṭāḳ buyurduḳlarına mebnī binā'en, ‘alā hazā zevāt-ı müşārun-ileyhim ḥāzerātlarıñ ekşerleriyle rābiṭ bezr-i ‘uhūd ve'l-misāk ḳılınmışdır ve bu taḳdirce elbetde ehlu'llāh-ı müşārun-ileyh

⁴⁷⁸ “Göz babasının zekeriyle övünür.”

⁴⁷⁹ radıya'llāhu ‘anhu S: M nüshasında yoktur.

hâzerâtlarınıñ beşinden bir söz ve onundan iki söz ve yirmisinden dört kelâm ve kırklarından sekiz kelâm aḥz edip gûş-ı hûşumda mengûş olunmak gerekdir. Bu şûretde da‘vâ-neseb ü ḥaseb ve iddi‘â-yı neseble taṭvîl-i kelâmdan merâm, li-ecli şöhret ve berâ-yı ‘ucb u ğurûr u enâniyyet zann buyurmayasın hâ, zîrâ انَّ بعض الظَّن 480 âyet-i kerîmesi taḥtında dâhilinden olursun, fe'fhem.

‘Azîz-i men, işbu faḳîr-i ḥaḳîr-i aḥḳar-ı mine'l-kıtmîriñ, mine'l-ibtidâi'l-intihâ etdigim ikşâr-ı iddi‘â-i izhâr-ı faẓl u hüner ve iş‘âr-ı muḥabbet-i câh-ı fenâ ve meyl-i emvâl-i eşyâ-yı dünyâ olmayıp, ancak [150b] و اما بنعمت ربك فحدث 481 âyet-i ‘azîmü 'ş-şân aḥkâmıyla mışra‘-ı me'mûr ḥaḳḳım söylerim, taḥdîş-i ni‘met eylerim. Bu maḳûle ,taḥdîş-i ni‘met-şiyem-i muḥtereme-i enbiyâ-yı kirâm ve ‘âdât-i siyâdât-ı mükerreme-i evliyâ-yı zü'l-iḥtirâmdır. Ğazel, li-mü’ellifihî'l-‘âcizi'l-echel;

Biz çâkerân-ı ḥazret-i şâh-ı risâletiz

Ḥalka be-gûş-ı şıdḳ u kemer-bend-i ğayretiz

Ḥırka be-dûş tâc be-ser ser ber-âsitân

Kûşe-nişîn-i tekve-i faḳr u ḳanâ‘atız

Bir çâr yâr bendesiyiz Ḥayderîleriz

Rafz u cehâlet eylemeyiz ehl-i vaḥdetiz

Bizler miyân-ı nâsda mişl-i secenceliz

Ebnâ-yı cinse çün miḥek-i zîb-i ṭal‘atız

Şâhib-ḳırân-ı ‘âl-i ‘abâ şeh-süvârımız

Biz yekke-tâz-ı ‘arşa ki Hâşimiyyetiz

Çetr-i penâh bes bize dāmân-ı Aḥmedî

[151a] *Der zîr-i sâyebân-ı livâ-yı sa‘âdetiz*

480 “Çünkü zannın bir kısmı günahdır.” Hucurat, 12.

481 “Rabb’inin nimetine gelince; onu anlat.” Duha, 11.

Tezyîn edip dü ‘âlemi destâr-ı sebz ile
Biz nesl-i pâk-i gonca-i bâğ-ı nübüvvetiz

Müştaş-vâr fahr ederiz Muştafâ ile
Her çend pây-bend-i kuyûdât-ı gafletiz

Ey şâh-ı enbiyâ meded ey şâhid-i Hudâ
Leb-teşnehâ-yı kevşer-i havz-ı şefâ‘ atiz

Beyt:

تا بکی گفتار جرّار الکلام
بر سر نقل خود آیم و السلام⁴⁸²

Müşârun-ileyh ya‘nî cedd-i a‘lâmız as-Seyyid el-Hâcc ‘Abdü’l-ğafûr -ğuddise sırruhu- hâzretleriniñ sinn-i seniyyeleriyedi seneye resîde olduĝda, peder-i mesîh-eşerleri, kendi okumaya bed edip qarîbü’l-‘ahidde cemi‘-i ‘ulûm-ı zâhiriyyeyi ba‘de’t-tahşîl, yine peder, Hızır Begleriñ kendine şeyh-i reh-ber-i tarîkat kılıp bî‘at u inâbet birle ‘ulûm-ı taşavvuf-ı bâtınıyyeyi daĝı tekmîl edip maĝâm-ı [151b] hîlâfete yet[iş]mişdir. Peder-i ‘âli-güherleri, her çend evermeye ya‘nî medîne-i Bidlîs ıstîlâhıyla evlendirmeye ibrâm-ı ihtimâm buyurmuşlar ise de, ol eşnâda muĝadder olmayıp, beyt:

Mücerredlik hayât-ı câvidândır ehl-i idrâke
Gel ey Müştâk tecrîd et bu ‘âlemde tek ü tenhâ

naẓm-ı faķîrânem mezâyâ ve me‘âliyle ‘âmil ü irâdet ve pederleri ĥizmetinde kemer-beste-i itâ‘at kılıp hengâm-ı tecrîdlerinde, İmâm Muĝammedü’l-Ġazâlî hâzretleriniñ *Kitâbu Mâ-lâ Büdd* ve *Kitâbu Zevâdi’l-âĥireti* ve *Kitâbu Minhâci’l-‘âbidîn*, Tûrkî’ye tercüme buyurup, el-ân kendi dest-i ĥaţtı ile ‘ammim es-Seyyid el-Hâcc Maĥmûd Hâce -ğuddise sırruhu- efendimiziñ nebîre-i gûzideleri, siyâdetlü, necebetlü, nûr-ı dü-dîde-i iftiĥârım, ehl-i kemâlîñ erşed ü ercmendi, ‘ammî-zâdem es-Seyyid eş-Şeyĥ ‘Abdü’l-ĥamîd el-Hafîdî Efendi, -sellemâ’llâhu bi’smihi’s-selâm ve anesa’llâhu

⁴⁸² “Sözü çekenin söylediĝi gibi kendi kıssamızın başına dönüp, onu anlatım, vesselam.”

berekāti ecdādihi'l-kirām⁴⁸³ - Һazretleriniñ kitābları derūnundadır. [152a] Ba‘zen teyemmūnen ve teberrūken kırā’at edip ziyāret ederler. Ve ba‘zı rivāyetde, Avīḡ nām maḥalde vāqī‘ bağiçeleri bālāsında olan cebel dāmeninde, kendi dest-i kerem-peyvestleriyle ez-beher kūt-ı ḥelāl, yedi yüz ‘aded üzüm tekegi ġars edip ve kırā’at-i iḥlās-ı şerīf ile pīrāmenine dīvār çekip künezler? peder-i ‘ālileri ḡizmetine ba‘de'l-edā, bağ-ı mezkūru perveriş-fermā olup leyāl-i şayf meh-tāblarında kütüb-i mezkūre[y]i tercüme buyurmuşlar.

Vaşıyyet-i Һazret-i cedd-i ‘alā Es-Seyyid Mollā Süleymān Baba -ḡuddise sırruhu'l-ezkā:-

Hengām-ı terk-i nāsūt, nāfercām-ı dünyā-yı fenā ve vaḡt-i riḡlet-i intikāl-i gülşen-sarāy-ı mülk-i bekāda, maḡdūm-ı müşārūn-ileyh Һazretlerine, ‘alā vechi't-tavşie, buyurmuşlar; “Ey benim oğlum, li-muḡarririhī:

*Dār-ı dünyāya gelen riḡlet eder
Cānib-i cānāna sür‘atle gider*

İşte şimdi ben sū-yı Subḡān’a ve cānib-i cānāna revān olmağla müheyyā ve muḡtaẓır [152b] oldum. Li-nāmikiḡihī:

*El-firāk ey gül-bīn-i gül-zār-ı behcet el-vedā‘
El-firāk etdim seni Ḥaḡḡ’a emānet el-vedā‘*

Ḳaldı ki saña üç vaşıyyetim vardır ki, her biri bir dürr-i yek-tā ve gevher-i girān-bahā. Ümmīd-vārim ki bunları, zīb-i zīver-i ġuş-ı cān ve tarşī‘-i mu‘teber-i mengūş-ı cenān edip ‘azīz-i her dü-cihān olasın, ‘azīzā. Ol üç naşıḡatleriñ biri vaşıyyet-i evvel budur ki: Mebādā maḡāfil-i ḡānān ve menāhil-i emīrān-ı a‘yāna varıp anlarla ülfet ü ünsiyyet tutup maḡlūt mezkālīm-i iṡān olursun, hā! Zīrā bizim cilā-yı evṡān ve terk-i ḡān-mānımıza sebep anlardır ki, böyle ġarīb-i derd-mend ve faḡīr-i müst-mend olmuşuz. Velew süllime⁴⁸⁴ her bir mesned-i ḡükümetlerinde, şebīh-i Nūşirvān-ı

⁴⁸³“Allah’ın selamı üzerine olsun, bereketi aziz ecdadı üzerine olsun.”

⁴⁸⁴ “Kabul olunsa bile...”

ḥākim-i ‘adālet-‘unvān, ḥakīm-i Loḡmān-ı zamān olsalar daḡi giribān-dāde-i dest-i kl wqʿe وان كل وقة و ان taḥakküm-i iṣān olmayıp ve lākin tezāyüd-i ‘adālet ve inṣāfları zımnında, dā‘ī-i dīn ü devletleri olup ‘an ṣahri’l-ḡayb [153a] ḡayr-ḡāh ve ḡayr-endiṣleri olup, ancak me’lūfet-i dūrī zi-nezdik bihter ve lehu, beyt:

Olamam ben seniñle yār u yāver

Iraqdan merḡabā ey ulu dāver

diye *Tenbihül-Gāfilin* nām kitābı müṭāla‘a kılıp işbu ḡadīs-i ṣerīfi bulup ‘āmil olasın:

قال الفقيه ابو الليث السمرقندي رحمة الله عليه حدثنا الحاكم ابو الحسن على بن الحسين بن اسماعيل القاضي قال يوسف بن موسى قال حدثنا ابراهيم رستم قال حدثنا حفص الازدي عن اسماعيل بن سميع عن انس بن مالك لسلطان قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم العلماء امناء الرسل على عباد الله ما لم يخالطو حدثنا بن 486 ويدخلوا في الدنيا فاذا دخلوا في الدنيا فقد خانوا الرسل فاعتزلوهم و اخذروهم

Vaṣiyyet-i sāniyye ya‘nī ikinci vaṣiyyetim budur ki: Egerçi zevḡ-i tecrīde bir zevḡ-i mümeṣṣil ve ṣafā-yı tefrīde bir ṣafā bedel olamaz ve lākin inḡitā‘-i nesl ü tebār [153b] ve in‘idām-ı sülāle-i ṣerāfet-āṣārlarımızı revā vü sezāver görmeyip kendine hem-keff bir maḡall-i münāsibden bir duḡter-i ḡayā-perver, sīmīn-sāḡ u semen-ber alıp te‘ehhül kılıp, ola ki bi-‘avni’llāhi te‘ālā, ṣahriñdan ṣūrefālar rū-nümā ve işbu medīne-i Bidlīs’de daḡi ḡülistān-ı dudmān-ı ḡānedānımız sebz ü iḡyā edesin hā oḡlum ‘azizā.

Vaṣiyyet-i ṣāliṣe ya‘nī üçüncü vaṣiyyetim budur ki: Eknūn-ı ebrārāne ya‘nī Ṭā’ife-i Ebrārlar gibi ḡūṣiṣger-i zühd ü taḡvā ve mücāhid-i vera‘ [u] ittikā olduḡunuz ḡoṣdur; ammā cehd eyle kim, fī-mā ba‘d niyyet-i ḡāliṣe ile taḡṣil-i rızā-yı Raḡmān birle ḡürūh-ı ‘arīfān mukarribān olasın, tā kim ṣimdiki ḡāsenātların ‘āḡibetü’l-emr

⁴⁸⁵ “Her zaman ellerini açmışken...”

⁴⁸⁶ “Fakih Ebu’l-Lays Semerkandi –Allah ona rahmet etsin- dedi ki: Bize, Hakim Ebu’l-Hasan Ali bin El-Hüseyn bin İsmail El-Kazi rivayet etti ve şöyle dedi: Bize, Yusuf bin Musa rivayet etti, o da dedi ki; bize, İbrahim bin Rüstem rivayet etti, o da dedi ki; bize, Hafz El-Ezdi İsmail bin Semi’den o da Enes bin Malik –Allah onlardan razı olsun- rivayet etti, (Enes bin Malik de) dedi, Rasulullah –Allah onun üzerine salat ve selam kılsın- buyurdu ki: “Alimler, sultanlarla hemhal olmadıkları ve dünya işlerine dalmadıkları müddetçe, peygamberlerin Allah’ın kulları üzerindeki vekilleridir. Eğer dünyaya dalarlarsa, peygamberlere ihanet etmiş olurlar. Onları terk edin ve onlardan kaçının.”

seyyi'atıñ olup serā'ir muḳarribleri tutup merd-i meydān-ı 'irfān, ser-mest-i sekrān-ı Subḥān olasın. Ancaḳ işbu şarāb-ı nābın ser-ḥoş u sekrānı ve bu mey-ḥāne-i 'irfānıñ vālih ü ḥayrānı, [154a] bilā-‘aşḳ ve lā-mümkin ve lā-imkāndır oḡlum, ‘azizā. Ḥazret-i Niyāzī bu mübāḥeşe[y]i muşaddıḳ, işbu ḡazel-i bī-bedellerinde, ‘ārifāne ‘ayān ve kāmīlāne beyān buyurmuşlar.

Gazel:

Zühdünü ḳo ‘aşḳa düş ehl-i cenān etsin seni

Pīr-i ‘aşḳa ḳulluḳ et cānāna cān etsin seni

Bir zamān bülbül gibi feryādıñ aḡdı göklere

Şol ḳadar ḳıl nāleyi kim gülistān etsin seni

Yüzünü yerler gibi ayaklar altında ḳo kim

Ḥaḳḳ te‘ālā başlar üzre āsumān etsin seni

Gel Niyāzī’niñ elinden bir ḳadeḥ nūş eyle kim

*Maḥv edip nām u nişānın bī-nişān etsin seni*⁴⁸⁷

Mezkūr, üç ‘aded veşâyalarıñ ba‘de'l-edā; ⁴⁸⁸كل شيء هالك الا وجهه هو لا اله الا هو deyip tā'ir-i cennet-sarāy-ı 'irfān ve pervāz-ı menāhil-i cāvidān olmuşlar. Ba‘zılar Cerik bulaḡında, kendi mezāristānları [154b] derūnunda ve ba‘zılar Avīḡ'deki ḳabristānları miyānelerinde medfūndur derler, -raḥmetu'llāhi ‘aleyh ve ḳaddesa'llāhu rūḥahu-. Li-muḥarririhī'l-Müşṭāḳ:

‘Aşḳ-ı maḥfī ‘āḳibet eyler zuḥūr

Vaḳtine merhūnedir her bir umūr

Vaḳtā ki Seyyīd Mollā Süleymān Baba ‘azīm-i ‘ālem-i beḳā oldukları eşnāda, oḡlu es-Seyyīd Ḥāce el-Ḥācc ‘Abdü'l-ḡafūr -kuddise sırruhu-, gerek nār-ı ḥasret-i iftirāḳ ve gerek pederlerinin vaşiyyet-i terḡīb-i teşvīḳ ḥarāret-i ‘aşḳ u iştiyāḳlarıyla

⁴⁸⁷ Şiirin tamamı için bkz: Erdoğan, s.189.

⁴⁸⁸ “Her şey ancak O’nun (Allah’ın) vechi (zâtı) nindir. “ Kassas, 88.

sîne-sûzân ve ciğer-büryân faķaķ bir aba ħırķa ve bir nemed külâĥ ya‘nî sikke-i Ķâdiriyye ile iktifâ ve diġer elbiselerinden ‘âr u ‘üryân ve oldukları ĥâlet-i zühd [ü] vera‘ ebrârândan rû-gerdân ve meclis-i zikr-i cehrî ħurup cehren tevĥîd-künân ve ħarîķ-i ‘aşķ-ı ‘irfânda reh-ber-i bedreķa-i sâlikân-ı ‘âşıkân olmuşdur ve işbu medîne-i Bidlîs’de mezheb-i Şâfi‘î üzre ki, [155a] kendi mezheb-i şerîfleridir, İmâm-ı Nevevî ve İmâm-ı Râfi‘î ħavillerine ri‘âyeten, celâcilli def ve ħaval çalınıp istimâ‘ımn ĥalline fetvâ buyurmuşlardır. Ĥattâ Mürsel-zâde el-Ĥâcc Bayram nâm dervîşî, ħavalcı olup her şeb tâ be-şabâĥ, def ve ħaval çaldırıp kendi kendiniñ hem-‘ aşır ve hem-nişini Boġazişişik kerâmetlü velâyetlü Mollâ ‘Alî ĥazretleriyle bi'l-ma‘iyye semâ‘a ħıyâm ve perverâne-i çerâġ-ı ‘aşķ u ġarâm olurlar imiş. Yaz eyyâmında müşârun-ileyh Mollâ ‘Alî Ĥâce ĥazretleriyle bi'l-ma‘iyye Çileġân-ı Ķureyşî verâsında, Mollâ ‘Alî Ĥâce bulakları şöhret-i şâyi‘asıyla şöhret-yâb olan kühsârlar miyânında, tûtiyâ şükûfesi çeşme-sâzlarda ve ġâĥ Ķubbe-altı ve Çekiş ħaryesi sebzezârlarında ve kâĥ İşkîrin nâm nüzhetġâĥlarda ma'd?-dervîşân, ġüşt ü seyrân ederler imiş ve hengâm-ı şitâ eyyâmlarında, ekşer vaķit Ķızıl Câmî‘ taĥta bendinde hem-nişin ü hem-şohbet olurlar imiş ve geceler, [155b] kemâ ĥarrerenâ ya‘nî kemâ-kân, ser-ĥalka-i cem‘iyyet-i dervîşân ve mürebbî-i sâlikân olur imiş ve Cum‘a ġünleri Câmî‘-i Kebîr’de ĥitâbet edip ba‘de'l-ĥuĥbe kürsiye çıkıp; evvelen mesâ’il-i fıkĥ-ı şerî‘at ve ba‘dehu kütüb-i mutaşavvıfa-i ħarîķatle pend ü va‘z [u] naşîĥat buyururlar imiş. Beyne'l-‘avâm ve'l-aķrân, ehl-i ĥâl ve şâĥib-i kemâl olduklarına ‘âlâmet ü nişân, ĥüccet ü burĥân, bu imiş, ‘inde'l-va‘z kendi mütebessim ü ĥandân ve va‘zına ĥâzır olan cemâ‘at maġşûş ü giryân olurlar imiş.

Laĥıfe: Münkir-i ħarîķat-ı ‘aliyyeden bir ‘Osmânlı kimesne, ĥâkimül-vâķt ĥan ĥazretlerine ĥizmete gelip, ĥan ĥazretleri daĥi müşârun-ileyh ya‘nî es-Seyyîd ‘Abdü’l-ġafûr Ĥâce -ĥuddise sırruhu- ĥazretleriniñ bir şa‘ylar ma‘rûf muĥibbine müsâfir verip, muĥibb-i mezķûr ġüyâ şeyĥiniñ ehl-i ĥâl ve şâĥib-i kemâlliġiñ mezķûra ġöstermek ĥülyâlarıyla ĥâce-i [156a] müşârun-ileyh ĥazretlerini bi'z-zât kendi da‘vete varıp cem‘i-i dervîşânlarıyla da‘vet kıldıkdan soñra, ĥace-i mûmâ-ileyh, ĥâzır-ı meclisleri Mollâ ‘Alî Ĥâce ĥazretlerini muĥâķab kılıp nezâketle buyurmuşlar ki; Bir vaķitte bir alay dervîşân-ı ġayret-keşân,⁴⁸⁹ bir araya cem‘ olup her birisi kendi şeyĥini medĥ eder imiş. İçlerinde bizim işbu da‘vete gelen muĥibb

⁴⁸⁹ dervîşân-ı ġayret-keşân S: M nüshasında yoktur.

gibi bir sâde-dil muhibbe demişler ki; “Bizim şeyh ol kadar mücâhiddir ki senede dört erbe‘în çıkarır.” dediklerinde, ol muhibb-i sâde-dil cevâb etmiş ki; “Şeyh benim şeyhimdir ki haftada dört erba‘în çıkarır.” diye gayûrâne şeyhini müreccaḥ ettiğine, ‘umûmen kâhķaha ile ḥandeler edip demişler ki; “Be-hey âdem, seniñ bu medḥiñ öyle bir mediḥdir ki zemmi muş‘irdir, zîrâ hîç sekiz günde dört çille ya‘nî dört erba‘în çıkar mı, sen inşâf eyle!” deyip bu cevâbına sükût etmişler ve işbu maķâma münâsib [156b] menķibeyi naķl buyurduķdan sonra, muhibb-i mezkûr, yine bir şey fehmi edemeyip kemâl-i diķķatle da‘vete icâbet sünnetdir diye labeler kıldıkķda, ḥ‘âce yine rıfķ u şefķat ile cevâb vermiş kim; “Be-hey Müslümân, seniñ ma‘lûmuñ degil mi kim, beni bir dervîş-i nâ-tüvân ve faķîr-i bî-sırr u samân daḥi da‘vet eder olsa icâbete şitâbân olurum, lâkin seniñ oṭa-yı selâmlıķıñ ya‘nî ıştılâḥ-ı Kürdistân ile kişiler oṭası, faķaṭ bir oṭadan ‘ibâre olup ol oṭada daḥi bir ‘Osmânlı müsâfiriñiz var imiş ve tarîķat-ı ‘aliyyeye inkâr imiş ve zâkirân-ı İlâhiye Taḥta-tabanlar der imiş ve seniñ merâmıñ, bizi ḥânene iletip mezkûruñ inkârını iķrâra mübeddel ise; الضدان لا يجتمع mezâyâsıyla ân nemi-şod.⁴⁹⁰ Kaldı ki seniñ ḥâne, benim ḥânemdir. Müsâfiriñiz getdikden sonra her çend murâdıñız olduķda geliriz” diye çendân ‘özü buyurup keşide-dâmân olursa da taḥlîş-i giribâna [157a] imkân edemeyip bir miķdâr dervîşân ile ḥâh nâ-ḥâh, menfûrül-cenân da‘vete icâbet buyurduķda, def ü kaval çalındıkķda, mezkûr dervîşân-ı ḥarâret cezbe-i Raḥmân ile ‘umûmen na‘ra-zenân, kimi giryân ve kimi ḥandân, ba‘zıları dest-efşân ve ba‘zıları pây-kübân, şebîh-i mecânîn sude-veyân?, feryâd u figânlarına mezkûr miḥmân; dendân-ı taḥayyürle engüşt-gîrân, ser-cünbân ve ta‘accub-künân bir kûşeye şaġnaç olup kemâl-i ḥavf u ḥaşyetinden tâ be-seḥer şâmit ü ḥâmûş, mebhût u maġşûş ķalıp inkâr-ı bed-kârları müzdâd ve ta‘aşşub-ı ‘işyân ma‘şiyetleri izdiyâd olup ol şeb-i ezineniñ rûz-ı ferdâsı, yevm-i Cum‘a, müsâfir-i merķûm Cum‘a namâzına varmış, görmüş kim aḥşâm cem‘iyyetlerinde bulunduġu tâyife-i ‘acîbeniñ ser-gerdeleri, yine bir ‘abâ ve bir nemed külâh ile minbere çıkıp ḥuṭbe okur. Daḥi şabr edemeyip hemân âvâz-ı bülend ile; “Amân el-amân [157b] ey cemâ‘at, şu dervîş bu gece benim müsâfir olduġum ḥânede bir ṭâ‘ife-i ‘acîbe Taḥta-tebenlari envâ‘ seḥer-füsûnlarla mecnûn [u] dîvâne ve ser-ḥoş [u] mestâne edip tâ be-şabâḥ raķş etdirip taḥta-tep dermiş. Şimdi minbere çıķmış, ḥuṭbe okuyup va‘z ediyor.” dedikde, ḥâzır cemâ‘at bi-icma‘ihim sükûtna işâret etmiş ve lâkin sâkit olmayıp; “Bu ne aşıl işdir ve bu ne sâḥir

⁴⁹⁰ “O böyle olmaz...”

dervîşdir!” deyip harâret-i ta‘ aşşub ve inkâr-ı ta‘ ccub ile çağırıp bağırmasını bülend âvâz ile tekrâr etdikde,⁴⁹¹ cemâ‘ at nâ-çar kalıp münkir-i mezkûru adamlarına ya‘ nî hizmet-kârlarıyla ma‘ân câmi‘den nefy etmişler. Hâkim-i vakit han hazretlerine varıp, reng-â-reng ifk ü iftirâlarla vâkı‘ ayı hikâyet ve ẖâce-i müşârun-ileyhden şikâyet etdikde, han-ı ‘âlişân dahi muhibb-i dervîşândan olmağla ferâset-i ‘irfân ile [158a] mezkûruñ münkir ü nâ-dânlığın fehm edip buyurmuşlar ki; “Be-hey münkir-i ehlu'llah ve'y muta‘ aşşub-ı güm-râh, sizler ne delîl ile zümre-i zâkirâna Tahta-teben ve dūdman-ı ‘âşıkâna sâhîr-i şûr-efken diye envâ‘-ı ta‘b u ‘anâ ve aqsâm-ı mütenevvi‘a ifk ü iftirâlar edersiz. ما علينا لكم تعصّبكم و لنا تملق تشوّق اعتقادنا⁴⁹² i‘tikâdinâ ve şâniyen sen bir devletliniñ emriyle tarafımıza li-maşlahatıhi hizmete gelmişsin. Seni bu tarafa gönderen naşih-i dîn ve ta‘lîm-i âyîn için mi gönderdi, be-hey seg-i ‘aķûr, ğarîb itin kuyruğu dibinde gerek darb-ı meşel-i meşhûru bilmez misin? Qaldı ki seni tarafımıza gönderen paşa-yı zî-şân ve vezîr-i celîlül’-erkâna te’dîb ü tekdîrin için yazıp tatar göndereceğim.” dedikde münkir-i mezkûruñ ğirîbân-ı ‘aql u idrâki çâk çâk ve ez bîn-i havf-ı helâk, maḥûf u lerznâk, kişiyi yıkıldığı maḥallden yapılır feḥvâsıyla ẖâce-i müşârun-ileyh [158b] hazretlerine varıp dâmen-i me‘menetlerine teşebbüş ve hâlet-i nedâmetle tabaşbuş u tazarru‘lar etdikde, kemâl-i şefkât ve merḥametle, lâ-teḥaf ve lâ-taḥzen,⁴⁹³ taş atan bizden ve taş atdıran bizden değıl mâşadağıyla; “Oğlum, sen şimdi bizdensin.” diye nuṭṭ buyurup nezd-i devletlerine alıp zânû-be-zânû⁴⁹⁴ iķ‘âd ve taṭyîb-i ḥâtır-ı ğarîbâneleri için istimdâd ve ḳabâḥatınıñ istişfâ‘ı zımnında delâlet edip müşârun-ileyh han hazretlerine iletip اكر الضيف و كافر اكر الضيف⁴⁹⁵ hadîs-i şerîfi kıra‘at buyurduķda, han-ı zî-şân, ‘âlem-i ‘ilm [ü] ‘irfân ve kâmil-i mükemmilül’-iķân, ma‘nâ be-âşinâ ve nûkte ve mezâyâyâ vâkıf u dâna olduğı için ḳabâḥatını ‘afv u merḥamet ve bir ḥil‘at-ı fâḥire ilbâsına luṭf u ‘inâyet buyurduğına, بعدالعداوت حلاوة⁴⁹⁶ feḥvâsıyla mezkûr mihmân, mesrûrül’-cenân şâd u ḥandân [159a] olmuşdur.

⁴⁹¹ bülend âvâz ile tekrâr etdikde S: bülend tekrâr etdikde M

⁴⁹² “Sizin taassubunuzdan bana ne! Bizim için uygun olan, insanlara yağ çekmek ve inancımıza teşvik etmektir.”

⁴⁹³ “Üzülme, üzülme...”

⁴⁹⁴ “Diz dize...”

⁴⁹⁵ “Kâfir dahi olsa misafire ikram et.” Buhârî, *Edeb*, 31.

⁴⁹⁶ “Düşmanlığın sonunda tatlılık vardır.”

Latîfe: Dedem el-Hâcc Süleymân H'âce naql buyurlardı kim; “Ben pederim şâkirdlerinden Firdevsî-zâde Hâcî Aḥmed'den böyle işitmişim ki, misâfir-i mezkûr üç mäh miḳdârı Bidlîs'de ḳalıp işbu mādde-i mezkûreden soñra, pederim el-Hâcc ‘ Abdü'l-ḡafûr H'âce'ye ‘ aşık [u] ma‘ şûḳuna muḥabbet eder gibi meftûn ve leyl [ü] nehâr meclis-i şerîflerine ḥâzır ve cemâl-i bâ-kemâllerine nâzır ve güftâr-ı güher-nişârlarına feth-i simâḥ-ı cân ve her bir kelimât-ı kerâmet-beyyinâtların ḥazîne-bend-i gencîne-i cenân ederler imiş. Bir gün ḥ'âce-i müşâru-nileyh, mihmân-ı mezkûruñ olduḡu ḥâneye ya‘ nî muḥib-ḥânesine varıp meclis-i zikru'llâh ḳurulduḡda, mezkûr mihmân ḥarâret-i zikru'llâh ile جذبة من جذبات الرحمان mazḥar olup eşnâ-yı zikru'llâhda rakṣa gerekdir. Mezkûr ḥâne şâḥibi; “Hâ işte ben seni böyle isterdim.” dedikde; “Eyva'llâh cânım, eyva'llâh hû! [159b] Ey Bidlîsîler, sizler hem oynar ve hem oynadırsız.” deyip ḥâlet-i cezebât ile ḳahḳaha birle ḥandeler ederler imiş.

Latîfe: Mûmâ-ileyh ya‘ nî dedem cennet-mekân el-Hâcc Süleymân Efendi, işbu menḳıbe[y]i lede'l-beyân üç def a ḥâtır-ı faḳîrâneme böyle ḥuṭûr etdi kim; “Keşḳî sen daḡı mezkûr ‘ Oşmânlı mişillü pederin⁴⁹⁷ müşârun-ileyhime gönûl verip cezbe-i Raḥmâniyye ile semâ‘ a ḳıyâm edeydik, tâ kim bilâ-iḥtiyâr rakṣ eden ‘ aşıklar ḥâline inkâr etmeyip iḳrâr ideydik.” diye söyleme[ye] her çend cehd etdimse de yine⁴⁹⁸ sâbıḳu'z-zıkr العَصَا لَمِنْ عَصَا⁴⁹⁹ ḥavfindan cesâret edemeyip sükût etdim. ‘ Azîzâ, ke-zâlik ya‘ nî ha-kezâ müsâfir-i mezkûruñ cezbese eşnâsında müşârun-ileyh ya‘ nî el-Hâcc ‘ Abdü'l-ḡafûr Efendi, Câmi‘-i Kebîr'de bes ez-edâ-yı mesâ'il-i şerî'at ve daḳâyıḳ-i tarîḳat ve ḥaḳâyıḳ-i ḥaḳîḳatden ba‘ zen zümre-i [160a] sâlikân ve ‘ ârifân-ı zinde-dilâna v‘ az eder iken, mezkûr müsâfir, de‘ b-i ḳadîmi üzre meclisde ḥâzır ve kemâl-i mürşidânelerine⁵⁰⁰ nâzır ve kelimât-ı kerâmet-âyetleri serâ'irine muntazır iken, görür kim bir açık yeşil nûr, ḥ'âce-i mezkûr -ḳuddise sırruhu- fem-i şerîflerinden zuhûr eden câmi‘-i şerîfleri mâl-â-mâl ve cemi‘i cemâ'ati ve kendini daḡı müstaḡraḳ-ı envâr-ı zü'l-Celâl-i lâ-yezâl görüp hemân der-ḥâl cezbelenip rakṣa girip semâ‘ edip ṭolanarak der imiş ki; “Be-hey maḡrûrân-ı ḥuşḳ-maḳâl ve'y mütekebbirân-ı ḳıl ü ḳâl olan ehl-i zâhirin, اعظان لم يعطاني⁵⁰¹ geliniz, görünüz, va‘ z ne aşıl olur ve naşâyıḡ-i aşḡâb-ı ḥâl ve ḥâlât-ı maḳâlât-ı erbâb-ı kemâl neye derler!”

⁴⁹⁷ ‘ Oşmânlı mişillü pederin S: ‘ Oşmânlı gibi pederin M

⁴⁹⁸ yine S: M nüshasında yoktur.

⁴⁹⁹ “Asa (sopa), asiler içindir.”

⁵⁰⁰ kemâl-i mürşidânelerine M: cemâl-i mürşidânelerine S

⁵⁰¹ “Nasihat edip fayda etmezseniz...”

diye ‘āşıkāne na‘ralar ve şādıkāne şayhalar etdikde, hāzırān-ı bi'l-meclis, ahāli-i Bidlīs, birbirlerine bakıp demişler ki; “Allāh Allāh fe-subhāna'llāh, işbu ġarīb aġa, [160b] bundan bir māh muḳaddem kerāmetlü ḥāce efendimize ne rütbelerde ifk ü iftirā ederdi, şimdi ne rütbelerde medḥ ü şenālarda olmuşlar.” ve ḥāce-i mezkūr va‘zından ḥālī ḳalıp ba‘de zamānıñ bir muḥibbine işāret edip mezkūru iclās etdirdikde, mezkūr ḥālet-i cezebāt-ı Raḥmāniyye ile ⁵⁰² الله نور السماوات و الارض āyet-ikerīmesinden bed’ edip ḳırā’at-ı maḳām-ı şehristān üzre öyle bir ‘aşr-ı Ḳur’ān okumuş kim cemī‘-i cemā‘at-i müslimīn-i mestemi‘in ḥāline ḥayrān ve ‘umūmen giryān olmuşlar. Li-mü’ellifihī'l-aḥḳari'l-efḳar, beyt:

‘Aşkı olan raḳşa girer ey fetā
Derdi olan mükешser olur dā’imā

Ve lehu eyzan medīne-i Bidlīs ıştılāhı üzre, beyt:

‘Aşḳ ādamı oynadır ey meh-liḳā
Derd ādamı söyledir ey dil-rübā

[161a] Müşārun-ileyh ya‘nī cedd-i a‘lāmız es-Seyyid el-Ḥācc ‘Abdü’l-ġafūr Ḥāce -ḳuddise sırruhu- ḥazretleriniñ sinn-i sāmileri yirmi yedi seneye resīde oluna ḳadar te’ehhül buyurması ya‘nī müte’ehhil olunması muḳadder olmayıp cemī‘-i aḥibbā vü dervīşān bu bābda maḥzūnū'l-cinān olup lākin aḥibbā-yı mezkūrūn ḥāce-i müşārun-ileyhi te’ehhüle teşvīḳ için, her nerede bir duḡter-i hem-keff-i ṭannāz ve her ḳanda bir dil-ber-i ḥasnā-yı mümtāz ḥaber alırlar imiş, gelip ḥācenin vaḳt-i neşāt ve zamān-ı inbisātlarında, envā‘-ı sitāyiş ü şenālarla medḥiyye-ḥān olurlar imiş. Ḥāce-i müşārun-ileyh daḡi aḳsām-ı nezāket ve leṭāfetlerle işbu beyt-i ‘Arabiyye’yi ḳırā’at buyururlar imiş. Beyt:

اِنْ ذَعَبًا اخذوه و تمارو بعذابه
⁵⁰³ بعذابه قال شيخاً زوجه فزروه في عقابه

⁵⁰² “Allah göklerin ve yerin nurudur.” Nur 35.

⁵⁰³ “Muhakkak bir kurdu yakaladılar ve ona nasıl azap edecekleri hususunda tartıştılar. Bir ihtiyar dedi ki evlendirin ve salıverin bulsun cezasını.”

Dâ'imâ hâzır-ı meclisleri olan şâbıku'z-zıkr Mollâ 'Alî Hâce -kuddise sırruhu- hazretlerinin hoş [161b] fenn-i leâfette yek-tâ ve 'ilm-i nezâketde ve zarâfette bî-hem-tâ olunduğu, belde-i Bidlîs dervîşleri miyânelerinde el-ân meşhûrdur. Söylerler; “Bizler meşâyihlerimizden böyle işitmişiz kim, medîne-i Bidlîs ehlu'llâhı miyânelerinde, müşârun-ileyh ya'nî Boğazişişik Mollâ 'Alî Hâce mişillü bir zarîf-i laţîf zuhûra gelmemiş ve gelmez. Bâ-huşûş vaktinde anıñ gibi fâzıl u kâmil, ehl-i dil bulunmaz imiş.” e derler ki; “Beldemizde 'Aliyyeteyn ya'nî iki 'Alî ki; birisi eş-Şeyh Ebû Tâhir el-Kürdî -kuddise sırruhu-'nuñ halîfesi şâhibü't-tefsîr eş-Şeyh Hüşâmü'd-dîn 'Aliyyü'l-Bidlîsî -kuddise sırruhu- ve 'Aliyy-i Şânî ki müşârun-ileyhdir ki bunun dağı 'ulûm-ı zâhir ve fûnûn-ı bâtında taşnîfât u te'lîfâtı pek çokdur.” Bu iki 'Alîler mişillü 'âlim ve 'âmil zuhûra gelmemişdir. Hattâ ecdâdımızdan bâkî-mânde fakîr ırsla işâbet eden kitâblar miyânelerinde 'ilm-i i' tikâda dâ'ir bir te'lîfi [162a] vardır ki nazîre-pezîr olmaz. Ba'zan leâfet ü zarâfete dâ'ir maqâlât u mu'âmelâtları ve ba'zan kerâmât u kemâlâtları ve dedem el-merhûm el-Hâcc Süleymân Hâce ve 'ammim el-Hâcc Maḥmûd Hâce -kuddise sırruhu-'dan ve sâ'ir kimesnelerden mesmû' u mazbûtum ise de işbu mukteşir müsveddede tenmîk olunamadıysa da in-şâ'allâhu te'âlâ, fî-mâ ba'd ya'nî bundan sonra du'ânız bereketiyle 'ömr vefâ ederse Hakk izniyle ve pîrim himmetiyle *Müşkilâtü'l-Müştaş Mir'âtü'l-'Uşşâk*⁵⁰⁴ ismiyle müsemmaâyîne-i sîne-i bî-kîne-i fakîrânemiz kıbel-i 'âlem-i ğaybü'l-ğuyûb hazâ'inleriniñ dürer [ü] ğurer-i nâ-meşkübları ki tarşî-künende kılıp muşaffâ kılınagelmiştir. Meşhûd-ı çeşm-i şuhûdum mişillü rûşen ü hüveydâdır. Kitâb-ı mezkûra lede'l-mübâşereti terkîm ve tefhîm niyyet olunmuşdur hele şimdi. Nazm:

Kılalım maqşad-ı aqşâya rucû'

Edelim maṭlab-ı a'lâya şurû'

Bir gün yine mezkûr aḥibbâlar, [162b] Mollâ Mihrâb Ocağı sülâlelerinden bir duḡter-i nâz-perver ism-i şerifine, kendi ğâyet laţîfe mâ-ḡaşal bir dil-ber-i sîmîn, bir ḡurî-manzar, peri-peyker-i kerîmeyi kemâ-kân işidip gelip ḡaber verdiklerinde, bi-ḡikmeti'llâhî *احيانا الاذن يتعشق الاذن يتعشق قبل العين*⁵⁰⁵ mā-şadaqınca derûn-i dilden ve cân

⁵⁰⁴ Müştâk-ı Bitlîsî'nin yazmayı planladığını söylediği bu eser hakkında hiçbir bilgiye rastlanmamıştır.

⁵⁰⁵ “Kulak çoğu kere gözden evvel âşık olur.”

[u] gönülünden ‘aşık-ı meftûn, bî-dil dîger-gûn, gönülünden urgunları olup lâkin kemâl-i şerm ü hicâbından işbu sevdâ-yı nâ-gehânî ve belâ-yı âsumânîniñ def’ u ref’ hûşûsunda çok ed’iyye-i müte’sşire-i gûn-â-gûn kırâ’at ve efsûn etdikçe harâret-i âteş-i ‘aşk-ı derûnları yevmen fe-yevmen mürîd ü efzûn olup ammâ Câmî’-i Şağîr nâm kitâbda ⁵⁰⁶ من عشق و کتم و عفّ و مات فقد مات شهيداً hadîs-i şerîfiniñ mażmûn-ı münîfiyle; “Ketm-i esrâr-ı ma’ânî ve nûş-ı şerbet-i şehâdete hoş-nûd ve râzî olurum, heng-i astâr ve keşf-i esrâra hergiz râzî olamam.” diye [163a] taḥayyülât-ı fâside ve taşavvurât-ı bî-fâ’ideler edip lâkin tağallübât-ı ‘aşk-ı tâb-revâ ile bilâ-iḥtiyâr târik-ı vera’ u taḫvâ ve mâ’il-i aḥsenü’s-şavt ḳavl ve aḳvâl ḥânendehâ-yı nağme-güyâ ḥâlimi bir kimesneye bildirmem, ḳann-ı bî-sûd ḥülyâlarıyla ‘alâ-ṭarîḳi’l-ketm ve’l-iḥfâ nihânî baña buyururlar imiş.

Laṭîfe: Sâbıḳu’z-zıkr Boğazışişik Mollâ ‘Alî H̱âce -ḳuddise sırruhû-, dâ’imâ der imiş kim; “Ey ‘Abdü’l-ğafûr Efendi, seniñ pederiñ es-Seyyid Süleymân Baba -ḳuddise sırruhu’l-a‘lâ- efendimiziñ ḥâle-i intikâllerinde saña veşâyâ buyurduḳları nuṭḳları, lâ-büdd yerine gelse gerekdir. Vaşâyâ-yı şâlişeniñ evvel vaşıyyetleri ki mücâleset-i şoḥbet-i ḥukkâmdan mübâ’adet ve ictinâb ve’s-şânî ḥazret-i sultân ‘aşk-ı Subḥânî’ye bi-ḥulûşi’t-tâm intisâbdır. Bi-ḥamdi’llâhi te’âlâ işbu vaşıyyet-i ‘uzmâlarla kâm-bîn ve kâm-yâb olunduḡuñ, gözlüye gizli [163b] olmaz ve ‘ârifetâ’ rîfe ḥâcet ḳalmaz. ‘Aşk-ı âşık-ârâyı maḥfî ve iḥfâ etmek istersin ammâ ‘aşk-ı hüveydâ hergiz gizlenmez pîrim, ey ‘azîzâ. Beyt:

Cümle ‘âlemde bu meşhûr meşeldir Müstâḳ

Lâ-cerem râyiḥa-i misk ile ‘aşk gizlenmez

mezâyâsıyla ne ḥâlete dū-çâr ve ne derde giriftâr olunduḳlarıñ, kemâl-i kerâmet ve nezâketle remzen iş’âr buyurup ber-mu’tâd-ı ḳadîm, pederleriniñ üçüncü vaşıyyetiniñ iḥyâsına iḳdâm ve icrâsına ibrâm etdikde, gerçi evvelki gibi tîbâ etmeyip ancaḳ kemâl-i şerm ü hicâbından sükût buyurmuşlar. ⁵⁰⁷ إذا اراد الله شئ هيا اسبابه mā-şadaḳıyla bi-ḥikmeti’llâhi, işte hemân ol gecede ‘âlem-i ma’nâda bir bâgiçe-i münîfede, mesbûḳu’z-zıkr vâlîde-i kebîremiz Şerîfe Ḥatun’u müşâhede edip ‘aşkı bir

⁵⁰⁶ “Kim âşık olur bunu gizler, iffetli olur ve öylece ölürse şehid olarak ölür.”

⁵⁰⁷ “Allah bir şeyi isterse, onu sebebe bağlar.”

iken hezār ve mānende hezār nāle [164a] vü zār-ı nizār ile ḥābdan bīdār hemān der-
hāl ya‘nī ‘ale’s-seher, ḥizmet-i muḳaddeslerinde olan telāmīzlerinden birin gönderip
Mollā ‘Alī Ḥāce ḥuzūra ihzār biñ şermsārılıkla vāḳı‘a ‘aynı vāḳı‘adan āgāh u
haberdār ve ol zerre-i nā-süfteniñ ḥarīdārılığına hezārān gencīne-i cān u firāvān,
naḳdiyye-i cenān ve redān? nişār etdikde, Ḥāce müşārun-ileyh ḥazretleriniñ laṭīfeci
olunduğu her ne kadar ‘ālemde meşhūr ve āşikār ise daḡı ifrāt-ı istiḥyāsından
mübāden? yine; “Te’ehhül-i ikrārından inkār ve işbu kār-ı ḥayriyyelerinden biri ve
bī-kār kalır.” diye ‘ārifāne mülāḥazalar edip; “Hele şürb-i şerbete kadar leṭā’if-i
te’ḥīr ve te’ennīler edelim. Hemān ‘ale’l-fevr mezkūreniñ isticlābı ḥuşūsunda
ḥānedānlarına dest-būsa gidelim soñra gelelim, şīrīn şīrīn leṭāfet ve tatlı [164b] tatlı
zarāfetlerle ḥāce-i mezkūr ya‘nī el-Ḥācc ‘Abdü’l-ḡafūr Efendi ḥazretlerinden aḡz-ı
intikām edelim.” diye kendi kendine nükte-pervāz-ı tesliyet ve bir miḳdār ‘ulemā-yı
kirām ve dervīşān-ı zū’l-iḥtirām ḥazretleriyle nām-zed ve nūş-ı şerbet buyurduḡdan
soñra, envā’-ı mütenevvi‘a zarāfet ve aḡsām-ı müteferriḳa-i leṭāfetle ḥāce-i müşārun
ileyhe gelip işbu kıṭ‘a-i serzenişiyye me’ālī mişillü ‘alā sebīl-i n-nezāketi bir kıṭ‘a-i
ber-ceste kīrā’at buyurmuşlardır. Li-nāmıkihi’l-aḡḡar:

Nice tecdīd ehlini şayd eylemişdir mīr-i ‘aşḡ

Nice tefrīd ehlini bend eylemiş zencīr-i ‘aşḡ

‘Alemler kılınmış musaḡḡar bu tılısmāt-ı ‘azīm

Bir ‘acā’ib sırr-ı a‘zamdır dilā tesḡīr-i ‘aşḡ

**Laṭīfe-i īşān, bā-yek diğeri ya‘nī zarāfet-i her dü ḥācegān ez-berā-yı ān gevher-i
yek-tā-yı nā-mekūbe-i ḥayā-perver ya‘nī Şerīfe bā-nevā: [165a]**

Kerīme-i ma‘şūme-i müşā‘şa‘ aḡter-i cedd-i a‘lāmız, müşārun-ileyh Mollā ‘Alī
Ḥāce ḥazretlerine ⁵⁰⁸الخیر لا یأخر ḥadīs-i şerīfi feḡvāsınıñ icrāsı ḥuşūsunda ‘āşikāne
lābeger ve müştāḡane tazarru‘lar edip demişler kim; “Ey ḥāce, sen bir zat-ı zī-şān
hemīşe ve her ān ḡayr işe yarar güzel sultānsın, benim fī-mā ba‘d şabr-ı tāḡat ve
şekībe liyāḡatim ḡalmadığını görüp ve bilirsin. Hemān işbu hafta, ḥazret-i Şerīfe ve
cānāne-i ‘afīfe vişāl u ittişālleriyle müşerref olunmamız himmet ve şarf-ı maḡderet

⁵⁰⁸ “Ḥayırlı iş ertelenmez.”

buyurmanız nıyâz ederim.” dedikde, ḥâce-i müşârun-ileyh, meşreb-i zarîfâneleri iktizâsıyla âğâz-ı zarâfet ve ibrâz-ı nezâketle cevâb etmiş kim; “Be-hey ‘azîzâ, sen yirmi yedi yaşına erip ḥulûlûne kadar, gerek pederiñiz cennet-mekân Mollâ Süleymân ve gerek işbu muhibb-i şadıkñız fakîr-i nâ-tüvân, çendân [165b] çendân te’ehhül etmeñize ikdâm u ibrâm-ı ihtimâm eder idik. Sen bizlere baş şallayıp kıyruğ bulayıp ⁵⁰⁹ان الله وتر يحب الوتر deyip müstehziyâne redd-i kelâm ve büyük büyük sözlerle sözlerimize hitâm buyururdunuz. ‘Azîzâ, bi-hamdi’llâhi te‘âlâ hâliyâ sultân-ı ‘aşk u ğarâma mağlûben, esrûk arslan menişân kıyruğın kapı arasında kalıp ‘âkıbet kaderiñ beldeñiz paşam hindekârım, baba ve şâniyen şimdiye kadar işbu fakîre sâhte pâyelerle “Gizli sultân” ta‘bîriyle tevķîrler buyurup şimdi nâm-zedlik şerbetiñi varıp içliden beri “Gizli sultân“ dedigiñiz, hoş ‘Osmanlılar miyânelerinde pezeveng dedikleri ma‘lûm-i ‘ilm-i ‘irfâneleriñiz iken, tecehhûlden geldiğiñiz ma‘lûm ne mâni‘ dost şerbetine uğrayıp fî‘l-i helâl pezevenkliğine râzî ve kânî‘ olumuşum, hemân Allâh saña hayırlı hareket ve bereket versin.” deyip ba‘dehu yine ez-beher zarâfet [166a] ve ez-rûy-ı nezâket demiş kim; “Ben şerbete gitdi[gi]m gün, duğter-i merķûmeniñ sinn-i şerîfesin sorup henûz şağîre-i nâ-bâlig oldukların haber almışım. Bu şûretde eķallü'l-ķalîl, seniñ hem-firâş u der-âğûş olmağına iki sene itmâmına muhtâcdır. Zîrâ ol dürr-i nâ-süfte, seniñ bunca zamân bî-kâr kalan meşķabi'l-‘azb a‘cebü'l-‘aceb darb-ı ‘amûdî bî-emânına bî-çâre za‘îfeniñ tâb u tüvânı olunmayacağı ma‘lûm-ı fakîrânem olmağla fî-mâ ba‘d, ben bu vebâle giremem. Bâkî tû dâñî, sen bilirsin, ente a‘lemu.” dedi ki laţîfesin gerçege fehm ve ağlayacak rütbelerde pür-ğam u pür-elem olduklarına, mûmâ-ileyh ya‘nî Mollâ ‘Alî Ḥâce -ķuddise sırruhu- hâline hürmet ve ‘aşk u şevķine şefķat ve merķamet edip demiş kim; “Korkma ey ḥâce, merâmım hemân bir laţîfedir ve mezkûre duğter-i mestûreniñ yaşı dağı hadd-i bulûğa resîde olmuştur. Saña müjde ve hemân ol eşnâda düğününe [166b] mübâderet ve ol hayırlı işe sa‘y u himmet mübâşeret buyurup ve duğter-i mezkûre-i ma‘şûķa ya‘nî⁵¹⁰ Şerîfe Ḥatun’dan evvelen es-Seyyid Mollâ Maħmûd Ḥâce ve ba‘dehu el-Ḥacc Hasan Ḥâce ve ba‘dehu es-Seyyid el-Ḥacc ‘Abdü’l-ķâdir Ḥâce ve ba‘dehu dedem es-Seyyid el-Ḥacc Süleymân Ḥâce ve ba‘dehu bibimiz Selîm’e Ḥatun ketm-i âdemden⁵¹¹ şahrâ-yı vücûda gelip bâlâda mezkûr es-Seyyid Mollâ Maħmûd -ķuddise sırruhu-, on sekiz yaşına resîdelerinde

⁵⁰⁹ “Allah tektir teki sever.” Buhârî, *Daavât*, 68

⁵¹⁰ ya‘nî S: M nüshasında yoktur.

⁵¹¹ Selîm’e Ḥatun ketm-i ‘ademden S: M nüshasında yoktur.

pederleri el-Hâcc ‘Abdü’l-ğafûr Hâce -kuddise sırruhu- hazretleriniñ himmet-i seniyye-i kerâmetleriyle ‘ulûm-ı zâhire ve bâtınelerle tahrîr-i zamân ve ‘allâme-i devrân olup on sekiz yaşında Kızıl Câmî‘i’de kürsî şeyhi olup fûnûn-ı mütenevvî‘a ile va‘z u naşîhat buyurup beyne'l-aqrân müşârun-bi'l-benân olup العین حق⁵¹² mişdâkıyla işâbet-i ‘ayn ile ‘ömr-ı nev-civânîleri tamâm ve ‘azîm-ı gülistân-ı dârü's-selâm olup Cerik bulagı mezâristânında medfûndur -rahmetu'llâhi ‘aleyhi- .

[167a] Ol nev-nihâl hadîka-i âmâl ve gül-bün-i gülistân-ı kemâl, ba‘de'r-rıhleti ve'l-intikâl, peder-i sūhte-ciger, melâlet-güsterleri; hazret-i Ya‘kûb-mişâl âteş-i hasretle muhterikü'l-bâl fi'l-ğuduvvi ve'l-âsâl, şivenger-i mâtem ü melâl ve perîşânü'l-bâl oldukları hilâlde bir şeb ‘âlem-i mişâlde, peder-i cennet-mekân es-Seyyid Mollâ Süleymân Baba -kuddise sırruhu'l-a‘lâ- cihet-i rûhâniyyetle buyurmuşlar kim; “Ey oğlum ولادنا اکبادنا⁵¹³ ma‘nâ-yı mezâyâsı her çend rûşen ü âşikâr ise daği bi-hamdi'llâhi te‘âlâ, Mevlâ saña dîger üç dane evlâdlar i‘tâb buyurmuş kim birbirinden fâzıl u efzâl ve yek-dîgerden kâmil ü mükemmeldirler ve in-şâ‘allâhu'l-hādî ‘ömr-i tabî‘i ile mu‘ammer olurlar ve Şâniyen cenâb-ı vâhibü'l-‘aţâyâdan niyâz ve mütemennâmızdır ki, ‘an-ķarîbü'z-zamân, Maḥmûd-ı Şânî ismiyle müsemma bir oğul daği kerem ü a‘tâ ede kim cümle evlâdlarıñızdan mükerrerem şebîh-i Şîd-i mu‘azzam ve mânende-i hürşîd-i a‘zam, şa‘şa‘-pîrâ-yı aķtâr-ı [167b] ‘âlem ola.” diye du‘â-yı evliyâ-yı nu‘mânelerin ba‘de'l-edâ hâce-i müşârun-ileyh, hâbdan bîdâr ve vâķı‘adan haberdâr olduklarında, işbu vâķı‘a-i ‘ayn vâķı‘ayı Mollâ ‘Alî Hâce hazretlerine ḥandân ḥandân lede'l-naķl ve'l-beyân; “Belî belî, sen bir Maḥmûd için bunca zamân giryân, şimdi yine bir Maḥmûd-ı Şânî beşâreti birle ḥandân olmuşsun. Sen Maḥmûd’u isterdiñ, bulduñ.” Ve ba‘dehu ḥâzıran-ı bi'l-meclis muḥibblerine; “Hâce Maḥmûd’u arardı, bu Maḥmûd’u isterdi, nice isterdi öylece buldu.” diye meşreb-i leţâfetleri iķtizâsıyla laţîfâne zarâfet ve zarîfâne nezâket buyurmuşdurlar. Ol eşnâlarda cedd-i temiz Şerîfe müşârun-ileyhimâ, bi-‘inâyeti'llâhi te‘âlâ ḥâmile olup pes ez-müddet-i mu‘ayyene işbu ‘âşık-ı Subḥânî Maḥmûd-ı Şânî a‘nî bihi Şems-i Bidlîsî es-Sultân el-Hâcc Maḥmûd Hâce -kuddise sırruhu- ‘âlem-i ervâḥdan [168a] işbu ‘âlem-i eşbâḥa hîn-i tenezzüllerinde yine kumât-ı ma‘hûde ya‘nî kundaķa peîde olduğu ḥâletde peder-i Mesîḥâ-nazarları

⁵¹² “Nazar doğrudur (vardır).” Müslim, *Selam*, 42.

⁵¹³ “Çocuklarımız ciğerlerimizdir.”

der-âgûş edip kemâl-i şefkat u muhabbetle ta‘zîm-i ‘azîm birle mübârek dîdârların dîdâr-ı lâmi‘u'l-envârlarına mālîde ve ba‘d yine sünnet-i Nebeviyye üzre izz-i yemînine ezân-ı Muhammediye kıra‘at ve ism-i memdûhuna yine “Maḥmūd” tesmiye buyurduktan sonra işbu nazm-ı nâzenîn me‘âliyle âgâz-i sitâyiş-i sûtûde bidâye-i medâyiḥ-i maḥmûdeler buyurmuşlardır. Gâzel, li-müellif-i echel:

خوش امدی اتو ایا بور اسعدالمسعد
ستوده نام سمعی خلاصه موجود

ظہورت ای کل نو خیز گلستان حیات
حیات مرده دلان شد شرف رسای وجود

خوش امدی کی شوی بیشوای اهل یقین
شبیه حضرتی شاهی و هم مشہود [168b]

زیمین مقدم باکت دیار کردستان
کنون رشک جهان شد محقق ای محمود

تو افتاب منیری و شمس بتلیسی
514 فروغ دیدہ مشتاق ضیای عین شہود

Bi-‘avni’llāhi’l-meliki’l-müste‘ān, yine yedi yaşına resîde olduğu ḥînde, pederleri ‘indinde kıra‘at-i ‘ilme âgâz ve az vakıtda ‘ulûm-ı ‘Arabiyye ve Fârisiyye ile şehîr ü mümtâz olup henûz on dört yaşına nev-resîde iken, serâ’ir-i tārîkat-ı ‘aliyyeye maḥrem olup yine pederleri emriyle, birâder-i kebîrleri el-Ḥâcc Ḥasan -ḡuddise sırruhu’l-aḥsen- ḥâzretlerini kendine şeyḡ-i şoḡbet kılmıştır.

Laṭîfe: Bir gece, pederleri el-ḥâcc ‘Abdü’l-gafûr Ḥ’âce ve Mollâ ‘Alî Ḥ’âce sâlifü’z-zıkr, üzüm bağından şafâ-yı meh-tâb ile ḥâlet-i inbisât pür-şevḡ ü pür-neşât- [169a]larında, pederleri ḥuzûra ihzâr edip ber-vech-i laṭîfe; “Ey Maḥmūd oğlum,

⁵¹⁴ “Hoş geldin, ey mesutların en mesudu evlad, ey yaratılmışların özü, adıyla övülmüş. Sen, varlığın hayat bahçesinin açılan yeni gülü! Şerefli varlığındır, ölü gönüllere hayat. Hoş geldin, ey Ehl-i Yakın’ın önderi. Sen, şüphesiz, hazretin bir benzerisin. Senin ayak bastığın bu tertemiz yer, umut memleketi olan dünyanın kışkandığı bir yerdir. Ey Mahmut, sen ışıltı saçan bir narsun, Bitlis’in Güneşi’sin, Müştak’ın gözünün nurusun.”

gerçi ben kendim karındaşıñız Hasan'ı saña şöhet-i taşavvuf için terbiye ḥāceci ya'nī şöhet şeyhi etmişim. Lâkin işbu rāh-ı Mevlā'da sülûk eden sâliklere üç 'aded şeyh olsa da cā'izdir ki; şeyh-i evvel, şeyh-i hizmet; şeyh-i sâni, şeyh-i şöhetdir; şeyh-i sâlis, şeyh-i bî'at ve inâbet ve hilâfetdir. Ancak ey oğlum, şeyh-i evvel şeyh-i hizmetdir, diye cenâb-ı ehlu'llâh hazretlerinin bundan murâdı budur ki; hizmet olmadıkça mecâlislerine hergiz mahremiyyet ve şöhetlerine izn-i irâdet ve gûş-dâde-i diğkat ve liyâkatları olamaz ve yine erenlerin; ikrâr pîre, hizmet bege ya'nī hizmet beg şeyhe, buyurdıkları nuğklarından ğaraž ikrâr demek bî'at u inâbet demektir ki, mürîd bir şeyh ile el ele verip tâ'ib ve müstağfir olup [169b] ikrâr ve 'ahd-i mîşâk kıldıktan soñra bir dağhi Hızır -'aleyhi's-selâm- olsa da bî'at u inâbet edemez. Lâkin mürîd-i mezkûr biñ mürşide hizmet ve yüz biñ şeyhlerle şöhet etse cā'iz dir. Oğlum, seniñ ḥāce ya'nī Hasan, benim şâkirdim ve seniñ şeyhiñ, benim müridimdir.” diye latifelerle; “Gel, ba'zı evkâtde bizlere hizmet edip bizi ve işbu Mollâ 'Alî Ḥāce'yi dağhi hizmet şeyhleri kabûl eyle.” Dedikde, ma'sûm-ı mezkûr, kemâl-i rüşd ü isti'dâd birle kâmilâne cevâb ve 'ârifâne hitâb etmiş kim; “Benim efendim, benim üstâdım, seniñ şâkirdiñ olduğunu ben yakînen bilirim ancak şimdiye kadar huzûr-ı fâyizü'n-nûr evliyâ-yı nu'mâne'leriñize hazır olmağlığa 'adem-i liyâkat ve istiğâatımdan idi kim, hizmetleri zımında dâhil-i [170a] şöhet olduğda hâtırencide olalar, diye alarğa tolaşırdım. Şimdi mahz lutfen ve 'inâyeten hizmete şâyân ve istiğdâma ihsân buyurulması 'ayn-ı 'atâ, câna şafâ, rûha ğıdâdır.” deyip sür'atle segirdip, evvelen pederleri ve ba'dahu Mollâ 'Alî Ḥāce -kuddise sirruhu hüma-'nın dâmen-i devletleriñ bûs ve cebhe-fersâ buyurduğda, dâreynde 'azîz ü a'lâ, kevneynde mükerrrem ü mu'allâları olunması için ikisi dağhi mürtefi'ül-yedeyn müteveccih-i bârgâh-ı kibriyâ olmuşlar ve ba'dehu ikisi dağhi; “Ey Maḥmûd, bizim seni istiğdāmımızdan ğaraž من خدم خدم⁵¹⁵ hadîs-i şerîfi sırrıyla 'âkıbet mazhar-ı 'ivaž olup sen dağhi zümre-i maḥdûmînden olasın. Ve-lâkin ey oğlum, birâder-i kebîriñ Hasan'ıñ şöhetini, benim şöhetim ve hizmetini, benim hizmetim gibi bilesin, itâ'atlerinde olasın.” diye tenbîh [170b] buyurdıklarına mebni, işbu iki karındaşlar, şîrîn şîrîn şöhetler ve tatlı tatlı ülfetler mâ-ḥaşal öyle 'ârifâne mu'âşeretler ederlermiş kim, bunları tanımayan kimesneler birâder fehm etmeyip yâr u yârân añlarlar imiş. Pederleri müşârun-ileyh el-Hâcc 'Abdü'l-ğafûr Efendi -kuddise sirruhu- hazretlerinin iḥlâş-ı şerîf ile terbiye buyurdıkları mezkûr üzüm bağına

⁵¹⁵ “Hizmet edene hizmet olunur”.

Boğazışişik Mollâ ‘Alî H̱āce -ḳuddise sırruhu- geldikçe, ceddım müşârun-ileyhe; “Ey ẖāce, işbu bâğdan râyiḥa-i ihlâş gelir.” diye taḥbîs buyururlar imiş.

Fi'l-ḥaḳîḳa, kıṭa-i ravza-i cināndan nişān bir bâğ mecma‘u'l-‘irfān imiş. Girekli Mollâ ‘Ömer-zāde Süleymān nām bir ihtiyār müslümān var idi. Hengām-ı şabāvetimizde baña naşîḥatler edip söyledı kim; “Ey oğul, seniñ ocağ-ı ‘ālî-tebārında kibār-ı ehlu'llāhdan çok çok erler, erenler be-dîd ü be-dîdār etmişdir. Sen daḥi [171a] cehd eyle kim menḳibesin söylerim,⁵¹⁶ anların sırrına vâḳıf ve ecdādıñ gibi ‘ārif olasıñ. Zîrā siziñ ḥānedān-ı mu‘allālarıñızda ḳadīmî bir feyz-i Rabbānî vardır ki, şimdi ‘ammiñiz Şems-i Bidlîsî Sulṭān el-H̱ācc Maḥmūd H̱āce -ḳuddise sırruhu- ḥazretlerine irşle işābet etmişdir, sen de sa‘y eyle, ola ki ‘avn-ı Ḥaḳḳ’la ol feyz-i Rabbānî ile bir şemme müstefiz olasıñ ya Allāh!” Ve yine mezkûr ihtiyār naḳl ederdi kim; “Dedem Mollâ ‘Ömer, el-mağfûr el-H̱ācc ‘Abdü’l-ğafûr -ḳuddise sırruhu- ḥazretleriyle ma‘an konuşurlar idi. Ḥālet-i şabāvetde bir gün dedem el-merḥûm Mollâ ‘Ömer’le H̱āce, ‘Abdü’l-ğafûr Efendi -ḳuddise sırruhu- ḥazretleriniñ bâğına ziyaretlerine vardıkda, henûz mevsim bahār, ağaḫlar nev-şükûfte idi. Kendileri şöḫbete meşğûl olup baña ve oğlu müşârun-ileyh el-H̱ācc Maḥmūd H̱āce’ye tebessümen buyurdular ki; “Ey oğullar, sizler gidiniz, bâğda üzüm yiyiñiz.” diye bizleri bâğa gönderdikde, iki-[171b]—miz daḥi ḥālet-i şabāvetle bâğa girip üzüm araşdırdıkda, müşârun-ileyh buyurdular kim; “Bu teleklerde üzüm şimdi bulunmaz lâkin benim babam baña bir telek baḫş etmiş ancak bâğıñ öte tarafındadır. Gidelim şāyed anda üzüm bulalım. Vardık, ol telekde çok üzüm bulup ikimiz daḥi toyuncaya ḳadar yedik ve telek-i mezkûrda bir çok üzüm daḥi bâḳî ḳaldı. Bizler dönüp yine ẖāceleriñ ḥuzûruna geldik ve gördüm ki bir ḳaç ğarîb dervîşler daḥi gelmişler, baş başa çatıp söyleşirler. Ben ğarîb dervîşlerden ḥavf edip geri ḳaçıp el-H̱ācc Maḥmūd H̱āce’yi her çend çağırdım ise gelip baña refāḳat etmedi. Ben yine gideyim, üzüm yiyeyim ḥülyasıyla mezkûr telegi buldum lâkin ke-zālik dīger telekler gibi şükûfte buldum. Ba‘de zamānîn ḥuzûr-ı fāyizü'n-nûrlarına geldikde, gördüm ki ğarîb dervîşler gitmişler, kendileri kemā-kān yalnız [172a] oturmuşlar.” dedim. Beni gördükde der-ḥāl ḳalkıp “Destûr” deyip dest-bûs edip ba‘dehu bize daḥi delāletle dest-bûs etdirip ḥāne tarafına mürāca‘atda eşnā-yı rāḥda, ẖāceniñ oğlu Maḥmūd ile ma‘an üzüm yedigimizi dedem Mollâ ‘Ömer’e naḳl etditkde, dedem hem güldü ve

⁵¹⁶ 169a ile 171a vr. arasında kalan bu kısım M nüshasında yoktur, atlanmıştır. S nüshasında vardır.

hem; “Şaķıñ bir kimesneye söylemeyesin ha, şoñra seni bir maħalle ma‘an iletmem.” diye tenbîh buyurdular. Şimdi ‘ammiñiz müşârun-ileyh el-Hâcc Maħmûd H‘âce’yi ziyârete varıp hîn-ı ħalvetlerinde, işbu üzüm menķibesin her çend söylerim.⁵¹⁷ Baña; “Düş görmüşsün, benim ol uşâķlık ħâlât u kerâmâtı yâdıma gelmiyor, öylece vakîtsiz üzüm yemek kerâmeti olmuş ise yine pederim el-mağfûr el-Hâcc ‘Abdü’l-ğafûr H‘âce -ķuddise sırruhu- kerâmetlerindendir.” diye beni iskât buyururlar ve yine mezkûr Süleymân naķl ederlerdi kim; “El-Hâcc Maħmûd H‘âce -ķuddise sırruhu- ħazretlerine, tâ fıtrat-ı [172b] ezeliyyelerinde zâhiren ve bâtınen kuvvet-i ķudsiyye-i cenâb-ı aķdes-i İlahîye verilmişdir ve işbu ħâlât u kerâmâtlerine ‘alâmât u emârât budur ki; henûz tıfl-ı deh sâle iken, kendiniñ emşâl ve aķrân, belki kendinden büyük oğlanlarla güşti-gîr olup güreş tutup cümlemizi yere çalıp mağlûb kalıp kendi ġâlib olurlar idi ve hiç bir kimesne aña zafer bulup mübârek arķasın yere getirememişler.”

Yine mezkûr Süleymân söylerdi kim; “İş bu el-Hâcc Maħmûd H‘âce ġâyetü’l-ġâye ve bilâ-nihâye cesûr, Rüstem-şavlet ve şecî‘ ġazanfer-ġaşlet idigini andan bilmişiz kim, filân senede dedeñiz el-Hâcc ‘Abdü’l-ğafûr H‘âce -ķuddise sırruhu-, mezkûr üzüm bağında iken bir faķîre ‘avret, iki ‘aded ma‘şûmların ellerin tutup müşârun-ileyh ħużûruna gelip; “Amân ey h‘âce el-amân, kırķ gündür kim işbu şibyânıñ babalarını, ħan-ı zî-şân bilâ-cürm [173a] ve’l-‘işyân ‘Arşa nâm maħbesde der-zencîr edip bizler aç ve ser-gerdân muhtâc u nâ-tuvân kalmışız!” deyip feryâd u fiġân, giryân giryân, zâr u efġânlar etdiklerinde raħmen li-ħâlihîm, h‘âce-i müşârun-ileyh efendimiz daġi kemâl-i rikķat u şefķatleriyle bükâ buyurarak mübârek destine bir iki parmak miķdârı varaķ-pâresi alıp, ħan-ı mûmâ-ileyhiñ kethûdâsı merġûm ‘Alâu’d-dîn Beg’iñ babası el-merġûm Kâsım Aġa H‘âce ‘nin; “Ben daġi bir ednâ muħibbîyem” diye dâ‘imâ iddi‘ âlar eyler imiş. Li-ecli-Zġ, mûmâ-ileyhe yazmış kim; “Ey geberecek Kâsım Aġa, ħizmetinde bulunduġuñuz ħana söyle ki; filân adlı faķîri kaç eyyâmdan beri ħabs etmiş lâkin bilâ-cürm ħabs etmiş. Taraf-ı faķîrânemize ri‘âyeten rehât etsin ve bir daġi söyle ki, ħilâf-ı şer‘ u ķânûn zulumleri fî-mâ ba‘d etmesin, zîrâ işbu medîne-i Bidlîs’de sâkin zâhir ve bâtın erler ve erenler vardır, böyle nâ-meşrû‘ [173b] zulümlere rızâ-dâde olmazlar, şoñra inkisâr-ı ķulûbleri için şoñra ġażab-ı perverdigâr-ı ‘âleme mażhar olursunuz,⁵¹⁸ ve’s-selâm.” lafzıyla şâķiye

⁵¹⁷ menķibesin söylerim M: S nüshasında yoktur.

⁵¹⁸ ġażab-ı perverdigâr-ı ‘âleme mażhar olursunuz S: ġażab-ı perverdigâra mażhar olursunuz M

hitām verip, bir ādem ile āğa-yı müşārun-ileyhe lede'l-vuşūl, kemāl-ı i' tikkād ve ifrāt-ı inkıyādla, leb-i edeb birle būs ve mālīde-i dīde-i qabūl kıldıkdan şoñra, hākim-i vaqıt han hāzretlerine varıp vāki' hālī, 'ayān u beyān buyurdukdā; işbu han, bālāda zıkr-i cemīle ve ahlāk-ı celīleleri sebkat u güzērān eden han-ı 'ālī-şān mişillü muhibb-i dervīşāndan olmamağla āğa-yı müşārun-ileyh Kāsım Āğa'ya demiş kim; “Ben ol maḥbūsu qatlı edecek idim ancak qanını h'āce ye baḥş etdim ve lākin bir ḥayli ağır ceremesini almadıkca qoy vermem.” dedikde, āğa-yı mezkūr daḥi her çend ricā-mend olmuşsa da, han pesend ettiğini h'ācenin şıkkā iletdiği ādem ile ke-mā nuḳile cevāb etdikde, H'āce, kemāl-i [174a] cezbe-i celāl-i zū'l-celāl ile cezbelenip; “Ben gidip memleket fūqārā ve zu'afāları için ḥana, e'azza'llāhu's-şer'a emr-i şer'indir, diyeceğim. Sözümlü işgā etdi ise ne güzel ve illā ben daḥi pederim mişillü bu beldeden nefret ve bir belde-i āḥere hicret ederim.” deyip⁵¹⁹ der-hāl ayak üzre kalkıp bāğ-ı mezkūruñ ya'nī üzüm bāğının feth-perverişi için sekiz tevkī'iden bir girān balta kazması var imiş. Oğlu el-Hācc Maḥmūd H'āce'nin omuzuna koyup kendi daḥi maḥbūs-ı mezkūruñ şabīlerin önüne düşürüp āheste āheste han-ı müşārun-ileyh ile iddi'a niyetiyle qal'a cānibine yüz tutup tā eşnā-yı rāhında olan Qantara nām maḥalle vardıkda, Aviḥ ve Qurubulaq taraflarından iki yüz kimesne verāsında gelip ulaşmışlar. Tā Meydān Cāmi'si'ne gelene kadar beş yüz kimesneden [174b] ziyāde olmuşlar. Han-ı müşārun-ileyh bu işe āşinā olduğda, kethūdāsı Kāsım Āğa'yı çağırıp; “H'āce seni sever, var benden selām eylegör, kim⁵²⁰ istedigini nedir öylece edelim.” Āğa-yı mezkūr cevāb etmiş kim; “Be-hey efendim, ben her ne kadar lābeler etdim ise saña eşer etmedi. Şimdi benim varmam fā'ideger olmazsañ kendin var git. Hātır-ı 'ātır-ı faḳīrānelerin tatyībine sa'y et, ola ki bu şemātāt def' olur ve illā yine sen bilirsin.” dedikde, han begenip Meydān Cāmi'si'ne gelip h'āce ile görüşüp zulme tevbe kıılıp, ḥapīs-ḥānede her ne kadar ḥapīsler var ise hep h'āceye baḥş edip, ba'dehu h'āce[y]i qal'aya, kendi ḥānesine da'vet edip ikrām sevdāsında olduğda, h'āce cevāb etmiş kim; “Benim ḥanım, cānım, 'azīzim, sultānım; faḳīri devlet- [175a]ḥāneñe da'vetden merām, in'ām u ikrām ise fī-mā ba'd seni şerre sevk eden şeyāfīn-ı nāsa kulak tutmayıp şer'an ve qānūnen 'adl u inşāf ile ḥükümet buyurulur ise, andan a'lā baña in'ām u ikrām olmaz. Qaldı ki, elbetde sen hākim-i naşb olunmuşsun ki ehl-i qabāḥatlere ber-minvāl-i muḥarrer ḥüküm u siyāset edip

⁵¹⁹ pederim mişillü bu beldeden nefret ve bir belde-i āḥere hicret ederim M: pederim mişillü hicret ederim bu beldeden nefret ederim S

⁵²⁰ eylegör kim S: edegör M

memlekete nizām buyurasın ve işbu niyyetde olduñ ise, saña ser-keş olanlar kıbel-i Mevlā’dan belālar bulurlar.” deyip hayli hayr du‘ālar kılıp yine maħalline ric‘at buyurmuşlar. Oğlu, işbu el-Hācc Maħmūd H‘āce ħazretleri, balta ile ol cem‘iyyetde bulunduğu için, ol eşnāda “Şāhib-i Balta” künyesiyle şöhet-şāyi‘a bulmuş idi, diye söyler idi. İşbu māddeyi, mezkūr Süleymān’dan ğayri, pederimden daħi işitmişim, ol daħi babasından işidip söyler idi.

Eşer ya‘nī mübāħaşe-i diğeri: Faķirü'l-ħaķir, [175b] seyāħat niyyetiyle bir kaç sene seyr [ü] sefer etdikden soñra medīne-i Bidlīs’e, şıla-i raħme, gelip yine gitmek ħūlyālarında iken, ħākim-i belдемiz Velī Şemsü’d-dīn-zāde el-merħūm Mehmed Şeref Ĥan -‘aleyhi raħmetü'r-raħmān- ħazretleriyle ‘alā-resm-i mu‘āşeret-i dervīşān, ba‘zen ülfet ve dervīşān şöhetlerinde bulunup ol daħi el-merħūm Murad Paşa -raħmetu'llāhi te‘ālā- ħazretlerine; “Müştaķ ğurbetden gelmiş, böyle ehl-i ülfet ve şöyle şāhib-i ma‘rifet olmuş.” diyerek faķiri ğuyā midħat kıldıkda, Paşa-yı müşarun-ileyh daħi bizi Muş’a da‘vet ve bir ğün ħalvet buyurup dedi kim; “Seniñ ecdādıñ benim ecdādıma ħayır du‘ā ħizmetlerinde olmuşlar. Sen daħi benim kitābet ħizmetimde olsañız olmaz mı?” dediklerine cevāb verdim ki; “Efendim, benim fenn-i kitābetde mahāretim olmadığından kať-ı nażar, sen kendiñ buyurduđuñ ecdādlarımızdan sizlere kitābetle ħizmet etmişler ise ben daħi edeyim. [176a] Ve illā kemā-kān, cemī‘-i ħānedānıñız ħalkına ħayır du‘ālarla kalem-i laħm-zebān-ı cünbān ya‘nī merťübü'l-lisān olduğum kalem-i kāmışla ħizmetimizden evlā vü āsāndır.⁵²¹ Beyt:

Biz bir ednā kıllarız du‘ā kılıcı

Kılıç eti keser du‘ā kılıcı

Qaldı ki faķirü'l-ħaķir, kaç seneden beri dūdmān-ı ‘Oşmāniyān ile hem-celīs ü hem-‘inān olup ba‘zı meşrebleriyle meşreblenmişim. Sizlere ve memleketimize dā’ir ve ħānedān-ı dervīşānemize lāyık ve münāsib ħizmetler düşerse kendimi dirīğ etmem.” diye şādıķāne ta‘ahhüdler edip on altı sene tamāmına qadar tātār-ı şabā-reftārlar gibi menzil-i bār-ğirlerine süvār قامچی بدست بامچی در کتفن⁵²² gāħ İslām-bol ve gāħ

⁵²¹ evlā vü āsāndır S: evlādır vü āsāndır M

⁵²² “Kamçısı elinde, yağmurluğu omuzlarında...”

‘Arabistān ve gāh ‘Arż-ı Rûm gāh Ma‘den ve gāh Van [ve gāh] Qarş ve gāh Kürdistān’da, hizmet-i devletlerinde, yel yeperek segirderek, cesīm cesīm hizmetler görerek leyl ü nehār etdigim ikrār üzre şābit-ķadem ve ber-ķarār olup encām-ı kār, ba‘zı erbāb-ı ġaraż-ı nā-bekār-[176b]–ların nemīmeleriyle el-merhūm Paşa-yı müşārun-ileyh faķīri nā-hemvār fehm edip bunca hizmetlerimizi ferāmūş kılıp kelām-ı raţb-ı yābislerle dil-āzār olduklarında, faķīr daġi bunca emeklerime acıyarak ġarāret-i āteş-i ġayretle ġarāretlenip ‘Osmānlı ıstılāhı üzre ya‘nī kıızıp ifrāt-ı taġavvürle dedim: “Baķ Paşam, benim dedelerim seniñ dedelerine egerçi ġayır du‘ā hizmetlerinde olurlar imiş. Lākin bir faķīr-i ricā-mend olduklarında, geberecek lafzıyla ricā ederler imiş. Hattā bir ġün ceddım el-Hācc ‘Abdü’l-ġafūr Hāce -ķuddise sırruhu- ġazretleriniñ bir faķīr-i derviş iġtiyār cīrānı var imiş. Şalvārı pāre pāre olup, faķīr-i mezkūr, şiddet-i şitāda titrer imiş. Hāce -ķuddise sırruhu- ġālīne aşinā ve der-ġāl dedeñiz el-merhūm Kāsım Aġa ġazretlerine;

523 قال ادم على نبينا و عليه السلام لولا سقاء الاغنيا لهلكت الفقرا و لو لا دعاء الفقرا لهلكت الغنيا

[177a] ġadīs-i ādemoiyyeyi yazıp ba‘dehu; “Benim ‘azīzim, muġibbim, aġam işbu ġāmil-i şuķķa derviş iġtiyāra merġameten bir beyāz şalvār ver.” diye yazıp gönderdikde, aġa-yı müşārun-ileyh, şuķķayı okudup baş üzre buyurup dervişe demiş kim; “Var, ġarafımızdan vekāleten ġācemiziñ dest-i kerāmet-peyvestlerin būs eyle, yarın seniñ şalvārın ve bir miķdār ġarclık daġi ma‘an ib‘ās ederim.” dedigini gelip ġāceye ġaber verip lākin bi-ġikmeti’llāhi ferāmūş edip üç ġün murūrundan şoñra ġāce celāl ile yine iki parmak miķdārı bir varaķ-pāreye;

Va‘diñ ey aġa seniñ va‘d-i kimyon gibidir

mişra‘iñ yazıp alt yanında; “Be-hey, girecek şalvār nice oldu?” diye terķīm ve bir şākird yine teslīm ve irsālinde, merhūm Kāsım Aġa ġazretleriniñ mādde-i mezkūre ġātırına gelip yanındaki etbā‘ların muġātab kılıp demiş kim; “Fe-subġāna’llāhi-l-‘azīm ‘alīmu’llāhi-l-‘alīm, ferāmūş [177b] etmiş idim, ġavfım bu kim şimdi ġācem

523 “Nebimize ve onun üzerine selam olsun buyurdu ki; eġer zenginlerin cömertliġi olmasa fakirler helak olurdu. Fakirlerin duası olmasa zenginler helak olurdu.” (Hadis’in sahihliġi konusunda şüpheler vardır: Ayrıntılı bilgi için bkz: Osman Hopavî, Dürretü’l Va’izin, İstanbul, Karaca Yay., 2008.)

benden gücenmiştir.” diye müte’ellim olduğda, hizmetinden olan hizmetçilerin ekserileri hayr söylerler imiş, demişler kim; “Efendim, ẖāce bilir kim bir şalvār değil belki rāh-ı Perverdigār’da, külli varın iṣār u niṣār et dese, edersin. Ancak bu ferāmūṣ buyurduğunuñuñ hikmeti budur ki; gālībā ol şalvāra gelen derviş, bir yahşı kimesne imiş kim şāyed şalvār ile ma‘an bir kāt cāme daḥi kerem edeceksin ki varıp işbu şiddet-i şitāda giyip hayır du‘ā ola.” dediklerinde, müşārun-ileyh aḡa hemān der-hāl bāzāra gönderip bir kāt dervīṣāna cāme aldırıp kendi kālķıp ẖācenin ziyaretine gelip ihtiyār-ı mezkūr iḥzār kılıp huzūrında mezkūr cāmeleri ve bir miḡdār harclık daḥi iḥsān buyurduğda, dervīṣ-i mūmā-ileyh ve ẖāce -i müşārun-ileyh, [178a] şādān ve maḡzūzū'l-cenān olup ikisi daḥi el kaldırıp aḡaya hayr du‘ā kılımış ve aḡa daḥi ber-murād olup kām-yāb olmuş -rahmetu'llāhi ‘aleyh-. İşte benim paşam, efendim, alanlar böyle almış, kaldı ki işbu fakīr-i aḡḡar u mine'l-kıtmīr, ol ḡānedānıñ ya‘nī ol ocaḡıñ bir su‘le-i leme‘ānı ve ol ḡulistānıñ ya‘nī ol bāḡıñ bir ḡül-i ḡandānı ve sünbül-i reyḡānı değil isem, hele bir berg-i sebz ya‘nī bir yeşil yapraḡı olduğuma ne şübhe. Bu şüretde bālāda mezkūr-ı lafz-ı geberecek bedel, benim saña bunca cesīm hizmetlerle “Veliyyü'n-ni‘amım, efendim, sulṡānım.” dedigim seniñ nene yetmez, cānım ‘azīzāl.” deyip hemān meclisinden müteḡavviren kālķıp ḡānḡāh-ı fakīrāneme gelip cāmehā-yı fāḡire-i dünyeviyyeden ‘ār u ‘uryān ve kisve-i fakra girip, kemā-kān dāḡil-i kıyāfe-i dervīṣān olup işbu kıt‘a-i [178b] ḡüzide[y]i inṣād ve tesliyyet-baḡṣ-i fu‘ād-ı ḡüzn-bünyādım kılınmışdır -ḡüve'l-mu‘īn-. Kıt‘a:

Dedi Peyḡam-ber-i zī-ṣān ḡabībū'r-Raḡmān

Nāḡanıñ küçüḡü büyürse olur nāḡa hemān

Şīrden ḡāşıl olan nefis ile olsa kıtmīr

‘Aḡıbet himmet-i pīr ile olur şīr-i cihān

Beyt:

Nice bir sözü dırāz eyleyelim ey Müştāḡ

Gelelim kışşamıza ḡişşeler alsın ‘uşşāḡ

H̱āce-i müşārun-ileyh ya‘nī es-Seyyid el-Ḥācc ‘Abdü'l-ḡafūr Efendi, dār-ı dünyādan diyār-ı ‘uḡbāya ya‘nī cennet-i a‘lāya irtihāl buyurduḡları eṣnāda, Cerik

bulagında vâkı‘ mezâristânlarında ba‘de'd-defn-i dedem el-Hâcc Süleymân Hâce müşârun-ileyh; el-Hâcc Maḥmūd Hâce, birâder-i kebîrleri kerâmetlü el-Hâcc Ḥasan [179a] Hâce -ḳuddise sırruhu- ḥâzretlerini maḳâm-ı übüviyyete ya‘nî babaları mesnedine geçirip müceddeden dest-bûs edip evâmir-i mürşidânelerine münḳâd ve kemâl mertebe ittifâḳ u inḳiyâd ve her ḥuşûşda yek dü yek cihet ve ittihâz üzre gûzerân-i evḳât ve istimrâr-ı sâ‘at buyururlar imiş. Lâkin müşârun-ileyh pederlerinin; “Ey Ḥasan, seni ciğer-küşem Maḥmūd’a şeyḥ-i şoḥbet etdim, mādâme’s-şoḥbeti ve’l-ḥayât, leylen ve nehâren birbiriñizden cüdâ olmayasız hâ!” diye tenebbühler için binâ‘en, ‘alâ hâzâ, ev umûrunuñ idâresi dedeme müfevvez buyurduḳda, dedem daḥi ser-efkende-i sîne-i teslîmiyyet birle meşḡul-ı ḥizmet ve dîger ol iki birâder-i zî-şân ve ‘âşık-ı Yezdân, her ân ve her zamân, gâḥ taḡlarda ve gâḥ bâḡlarda seyr ü seyrân ve gâḥ demistân-ı ‘irfânda ders-dâde-i şıbyân-ı ma‘şûmân ve gâḥ şoḥbet-i sîne-i ḥâzerât-ı ehlu’llâh ile sebaḳdaş-ı ‘ulûm-ı ‘âşıkân [179b] ve nûş-â-nûş-ı şarâb-ı îḳân-ı ‘ârifân olurlar imiş. Tâ sâbıḳu’z-zıkr ḥâzret-i Mollâ ‘Abdü’l-celîl Hâce -ḳuddise sırruhu- ḥâzretleriniñ zuhûr-ı lâmi‘u’n-nûrlarında ikisi, bi’l-ma‘iyye, ziyâret-i seniyyelerine varıp gûyâ eyyâm-ı fıtratda ve hengâm-ı ḥilkâtde, bunlarıñ biri sırr ve biri cenân ve biri rûḥ-ı revân, mişâl ü menişân, biñ vücûdda mevcûd imişler, soñra ayrılır yine bitişmişler ya‘nî mânde-i evcler sırr-ı vahdetle birlik menziline erip yetişmişler. Hemân bir görüşmede, el-Hâcc Maḥmūd Hâce ḥâzretlerini aña baḡş buyurup ve bi’l-ittifâḳ, Ḳuşcuoḡlu ‘Oşmân Aḡa Câmi‘si’nde dâ‘ire-i zıkru’llâh ḳurmuşlar. Müşârun-ileyhümânıñ ya‘nî el-Hâcc Ḥasan Hâce ve el-Hâcc Maḥmūd Hâce -ḳuddise sırruhu- hümâ-‘nıñ tebe‘iyyetleriyle Mollâ ‘Abdü’l-celîl Hâce -ḳuddise sırruhu- şöhet-i şâyı‘a bulup nice ‘âşıkîn tâbi‘în olup zâkirînden [180a] olmuşlar ve kendi daḥi dâ‘imâ; “Ḥâcî Maḥmūd benim ve benim i‘tibârımdır.” diye buyururlar imiş. Bir gün ḥâce-i müşârun-ileyh ya‘nî ḥâzret-i Şeyḥ ‘Abdü’l-celîl Hâce’ye demişler ki; “Seniñ sâliklerin hep de ḥoş ve şarâb-ı şevḳ-i İlâhî ile ‘umûmen ser-ḥoşdurlar, siyyemâ ve ḥuşûşâ, el-maḡfûr el-Hâcc ‘Abdü’l-ḡafûr-zâde el-Hâcc Ḥasan ḥâzretleriniñ vecd ü ḥâl ve ‘ilm-i kemâllerine hîç kelâm olmaz, şad bâreka’llâhi, şad bâr lev-ḥaşâ’llâh ol ma‘den-i ḥayâya, ol hilm-i Muştafâ’ya!” deyip taḥsîn etdiklerine, Mollâ ‘Abdü’l-celîl cevâb buyurmuşlar ki; “Ḥaşâ’llâh, benim Hâce Ḥasan ḥâzretlerini dervîş etmeye tâb u tâḳatım, ḥaddim ve liyâḳatım değildi!.” diye inşâfâta girîbân-efşân olmuşlar. Müşârun-ileyh kerâmetlü el-Hâcc Ḥasan ḥâḳḳında, ba‘zî aḥibbâ-yı hem-dem ve aşdıkâ-yı mahremleri miyânelerinde, kıbel-i

ğaybdan esb ü silāh gelip binip ğazāya gidip mecrūhan [180b] geldiğini birbirlerine naql etdiklerinde, mu‘tekidleri işidip inanıp ve i‘tikādı za‘îf olanlar inanmazlar imiş. Müşārun-ileyh Şeyh ‘Abdü’l-celīl -kuddise sırruhu'l-cemīl- ḥazretleri kim; “Benim el-Ḥācc Ḥasan’ı dervīş etmeye ḥaddim deĝil.” diye inşāfāne nuṭk buyurduklarında, kerāmetlü el-Ḥācc Ḥasan Efendi’miziñ ricālū'l-ğayb ile bi'l-ma‘iyye ğazāya gittiğini ve pederleri gibi ziyāret-i ‘aliyyelerine ĝā’ib erenler geldiğine, cümleten inanmışlardır.

Der-beyān-ı reften-i Şerīfe Banu be-ḥacc-ı şerīf.⁵²⁴

Kerāmetlü el-Ḥācc ‘Abdü’l-ğafūr Ḥāce -kuddise sırruhu- ḥazretleriniñ vefātından soñra şehrimiziñ ḥanları, ez-berā-yı tūmturāḳ-ı dünyā-yı denī ve ez-beher ḥükümet-i bī-mezāḳ u bī-ma‘nā, yek diĝerle ceng ü cidāl ve āheng [ü] kıtāl etdikleri sebebiyle memleketde dü mīrlik [181a] iḥtilāliyle, aĝniyāsı perīşānū'l-ḥāl ve ‘ulemā ve fuḳarā dervīşānı ‘umūmen pā-māl olmaĝla, işbu üç birāderler belde-i Bidlīs’den bi'l-küllīye nefret, li-muḥarririhī, beyt:

Şām’a var taşrada geçirme dilā eyyāmıñ

Cennet altında ya üstünde demişler Şām’ıñ

fehvasıyla, Şām-ı şerīfe hicrete niyyet buyurmuşlar. Lākin yine istişāre etmişler ki; “Şimdi bizlere ḳalkıp böyle āşikār, Şām’a ‘azīmet şöḫbetin edelim. Çendān çendān cār u cīrān ve aḫibbā [vü] yārānlar, terk-i ḥān-mān edip bizlerle bi'l-ma‘iyye yola revān olurlar. Bu şūretde āḫālī-i belde ve ḥānān, rızā-dāde olmayıp bizleri daḫi mene u müceddeden iskān ederler.” Dedem el-Ḥācc Süleymān Ḥāce, kerāmetlü el-Ḥācc Ḥasan Ḥāce’ye cevāb etmiş kim; “Benim efendim, sen vālīdemizi el-Ḥācc Maḥmūd Ḥāce ile ma‘an alıp⁵²⁵ ḥacc-ı şerīfe gidip ve in-şā’allāhu te‘ālā, bi’ş-şıḫḫati ve’s-selāmeti, Şām-ı şerīfe ‘avdet buyurduĝuñuzda, bir maḥall-i sūknā tedārik edip ba‘dehu Bidlīs ḥācīlarıyla ṭarafımıza [181b] istiḫbāra buyurursanız. Biz daḫi bağ ve şehirde vāḳi‘ ḥānelerimizi emvāl u eşyālarıyla fūrūḫt edip çıkıp sırān ṭarafıñıza geliriz.” dedikde, müşārun-ileyh ya‘nī el-Ḥācc Ḥasan Ḥāce’ye ve el-Ḥācc Süleymān

⁵²⁴“ Şerife Hatun’un Hacc’a gidişinin beyanındadır.”

⁵²⁵ ile ma‘an alıp S: ile alıp M

Ḥāce'nin işbu meşveretleriñ maqbûl u müstaḥsen görüp taḥsîn ü âferînler buyurmuşlar. Ber-minvâl-i muḥarrer, ḥacc tedârikleriñ görüp kerâmetlü el-Ḥācc Ḥasan ve el-Ḥācc Maḥmûd Ḥāce, bu iki birâderler ve vâlideleri ceddetine? el-Ḥācc Şerîfe Ḥatun'u alıp ḥacc-ı şerîfe gitdiklerinden şoñra dedem el-Ḥācc Süleymân Ḥāce, cemî' -i emvâl u eşyâ tâ bir maşaya varıncaya dek cümle tecemmülât-ḥâne[y]i fûrûḥt edip faḳad olar ḳalır, anlara daḥi müşterî erişdirip fûrûḥta muḥtaẓar üzre iken vâlide-i mezkûre Ḥacî Ana, germiyyet-i 'Arabistân'a ülfet [ü] ünsiyyet edemeyip; "Ey oğullar, bu 'Arabistân'ıñ ne illeri ilimize ve ne dilleri dilimize benzer." deyip "Ben, bu dâr-ı ğurbete ve diyâr-ı gurbetlerde ḳalmam ki ḳalmam." diye zârlıklar etdikde, [182a] oğulları rızâ-yı şerîfelerin gözedip Bidlîs ḥacîlarıyla bi'l-ma' iyye yine medîne-i Bidlîs'i müşerref buyurduḳda,⁵²⁶ görmüşler ki ḥanlar, Güleşçiler Tekyesi şîfat-firâşdan 'ûr u mu'arrâ ve bir âb-dest alacaḳ toprak bardaḳdan müberrâ olmuşdur. Kerâmetlü el-Ḥācc Ḥasan -ḳuddise sırruhu'l-aḥsen-, işte âşinâ olduḳda, mütebessimen birâderlerine demiş: "Ey ḳarındaşlarım, gerçi bizim vâlidemiz bizi işbu hicret-i iḥtiyârîde men' buyurdularsa da الخیر فیما وقع⁵²⁷ Lâkin sizlerle ḳarîben, dâr-ı fenâdan diyâr-ı beḳâyâ zarûrî hicret ü 'azîmet etdiklerimize, ne vâlide mâni' olabilir ne de bir kimesne." laṭîfesiyle tesliyet-baḥşâ olmuşlar.

Eşer:⁵²⁸ İşbu mübâḥaşeler, el-Ḥācc 'Abdü'l-ġafûr Ḥāce -ḳuddise sırruhu- ḥazretleriniñ vefâtları mübâḥaşesi 'aḳabince yazılsa gerek idi, unudulup şoñra taḥrîr olundu. Biz yine mübâḥaşe-i pîşinemize gelemiz 'azîzâ.

Vaḳtâ ki sâlefü'z-zıkr Ḳuşcu-zâde 'Oşmân Ağa Câmî'si'nde [182b] zıkru'llâḥ olunduḳ eşnâda, 'amm-i ekberimiz müşarûn-ileyh ya'nî el-Ḥācc Ḥasan Efendi -ḳuddise sırruhu-, eşvâblarından 'uryân olup⁵²⁹ destine bir destî şavuç şu alıp dâ'ireye girip öyle tez deverân ederler imiş kim, mübârek gövdesinden farṭ-ı ḥarâretle damân-nümâyân olup çehre-i 'âşîḳânelerin nâ-bedîd ü pinḥân eder imiş ve âteş-i şevḳle ḥarâret-i sîne-i bî-kîneleri müştedd olduḳça destindeki şu destîsin başına

⁵²⁶ "Ben bu dâr-ı ğurbete ve diyâr-ı gurbetlerde ḳalmam ki ḳalmam." diye zârlıklar etdikde, oğulları rızâ-yı şerîfelerin gözedip Bidlîs ḥacîlarıyla bi'l-ma' iyye yine medîne-i Bidlîs'i müşerref buyurduḳda M: ve diyâr-ı gurbetlerde ḳalmam ki ḳalmam." diye zârlıklar etdikde Medîne-i Bidlîs'e müşerref buyurduḳda S

⁵²⁷ "Her işte bir hayır vardır."

⁵²⁸ eşer S: M nüshasında yoktur.

⁵²⁹ 'amm-i ekberimiz müşarûn-ileyh ya'nî el-Ḥācc Ḥasan Efendi -ḳuddise sırruhu- eşvâblarından 'uryân olup M: zıkru'llâḥ olunduḳ eşnâda eşvâblarından 'uryân olup S

çeker imiş. Ahir-i ‘ömr-i nāzenīnlerinde, bir hāne-i tenhāda bir ‘azīm tahta şandūk yapıp ol şandūkayı maḥall-i merķūma kılıp aña girip ḥalvet ü ‘uzleti ihtiyār ve cümle ehl-i hāne ve aḥibbā ve yārāna el-vedā‘ edip ol şandūkada qarār kılıp⁵³⁰ müşārun-ileyh Şeyḥ ‘Abdü’l-celīl H̄āce ve birāder-i şağīrleri el-Hācc Maḥmūd H̄āce -ḳuddise sırruhu hümā-‘dan ğayri hīç bir kimesne, ziyāretlerine varmaya cesāret edemezler imiş. “El-Hācc Ḥasan dīvāne olmuştur.” diye añlara tenebbüh ve te’kīd edip ecnās-ı nāsa [183a] şāyi‘ etdirmiş ve bizim hānedānımız ḥalkından işitmişim ki, ba‘zen iki ya üç gün miḳdārı ğāyib olup şandūk-ı mezkūr ḥālī ḳaldıḳda müşārun-ileyhümā yine; “El-Hācc Ḥasan H̄āce esrūk olup tağlara gitmiş.” diye söylerler imiş. Hīn-i hengām-ı irtihāl ve zamān-ı eyyām-ı intikāllerinde, cemī‘-i aḥibbā ve aşdıḳāların ferdan ferdan çağırıp ol şandūk olan hāneye cem‘ edip yegān yegān ḥalālleşip şıḡār u kibār ricāl u nisvān, ‘umūmen ḥāline merḥameten ağlaşıp ve ba‘dehu kemā-kān yine şandūkasına girip; faḳaṭ dedem el-Hācc Süleymān H̄āce ḥazretlerini tevfiḳ edip h̄āce-i mūmā-ileyh şandūka-i mezkūreniñ verāsında ve kendi daḡi içerisinde tilāvet-i Ḳur’ān-ı ‘azīmü’s-şāna ser-āḡāz, ol günñ gecesiniñ seḡeri hengāmında “Yā dōst!” şadāsıyla; “Bir mūḡīb, bir mūḡīb!” āvāz edip işte ol heybetli [183b] āvāz ile dergāh-ı a‘lā ve bārgāh-ı mu‘allāya pervāz buyurmuşlar. Aviḡ’deki maḡberelerinde medfūndur -ḳaddese’llāhu sırrūhu’l-‘azīz-.

Vefātından şoñra, el-Hācc Maḥmūd H̄āce bi’l-küllīye iştiḡāl-i dūnyā-yı deniyyeden ihmāl ve fāriḡu’l-bāl ḥazret-i Mollā ‘Abdü’l-celīl -ḳuddise sırruhu- ile peyveste ittḥād u ittişāl üzre iken, ol ešnālarda Si‘ird şeyḡi, şeyḡ-i ‘ālī-cenāb,⁵³¹ kerāmetlü eş-Şeyḡ ‘Abdü’l-vahhāb Ḥamzavī-zāde -ḳuddise sırruhu- ḥazretleri, kendi dedeleri ḡalīfes,i medīne-i Bidlīs’de medfūn, “Şeyḡü’l-ḡarīb” şöhretiyle şehir, eş-Şeyḡ Maḥmūd Mezḡānī -ḳaddesa’llāhu sırrūhu’s-subḡānī- ḥazret-leriniñ ḡānḡāh-ı ḡalvetiyyelerine gelip miḡmān olup āḡālī-i Bidlīs, bi-ecme‘ihim fevc fevc varıp ol zāt-ı kerāmet-āyātı ziyāret edip ‘ulemā-yı zāhiriyyeler ‘ulūm-ı mütenevvi‘a kemālını ve fuḡalā-yı mutaşavvıfe-i bātīniyyeler fūnūn-ı mütferriḡa-i derūniyye vech [184a] ü ḡālını Mollā ‘Abdü’l-celīl ḥazretlerine vaşf etdiklerinde, القارم يزار⁵³² ḡadīs-i şerīfi medlūlünce el-Hācc Maḥmūd H̄āce ile bi’l-ma‘iyye müşārun-ileyh ile görüştüme vardıklarında, şeyḡ-i müşārun-ileyh, Mollā ‘Abdü’l-celīl H̄āce’ye ḡitāben; “Ben

⁵³⁰ ol şandūkada qarār kılıp M: şandūkada qarār kılıp S:

⁵³¹ Si‘ird şeyḡi şeyḡ-i ‘ālī-cenāb S: Si‘ird şeyḡ-i ‘ālī-cenāb M

⁵³² “Cömert insanın yanına gidilir.”

gelmişim, seni Si‘ird’e iletip ‘âkil edeceğim.” dedikde, ḥ‘âce-i müşârun-ileyh bermu‘tâd-ı kâdîm cezbelenip üstündeki libâdesiniñ sağ eliyle sağ etegin tutup semâ‘ ederek şeyh-i müşârun-ileyh pîşgâhına varıp demiş: “Ey şeyh, bu libâdeniñ derûnunda bir ġarîb ‘acîb yazı vardır, sen bu yazıyı okuya bilir misin?” dedikde, şeyh mütebessim olup su‘allerine cevâb olarak buyurmuş kim; “Sen Şeyh Cüneyd-i Bağdâdî -kuddise sırruhu'l-hâdî- hâzretleriniñ evkât-ı cezebâtlarında ليس في جبتى سوى⁵³³ buyurdukların sırrına erip söylersin, [184b] Ammâ⁵³⁴ Hele şimdi gel, ma‘an Si‘ird’e gidelim, sonra vaktiyle ne söylerseñ yine söyle!” diye nuṭṭa buyurduḡda, hâzret-i Mollâ ‘Abdü’l-celîl Ḥ‘âce -kuddise sırruhu- cevâb buyurmuşlar kim; “Ben ġurbete ve seyyâhate tevbe kılmışım.” dedikde, müşârun-ileyh şeyh yine kâhḡaha ile ḥande kılıp; “Ben seniñ tevbeni qabûl etmemişim.” diye nuṭṭa buyurduḡda, hâzret-i Mollâ ‘Abdü’l-celîl -kuddise sırruhu'l-cemîl-, el-Hâcc Maḡmûd Ḥ‘âce’ye demiş kim; “Ey Hâcî Maḡmûd, işbu şeyh bizi elbetde belde-i seferde iletip fî-mâ ba‘d teslimiyyetden ġayrı çâre yokdur.” deyip teslim ve⁵³⁵ و فوق كل ذي علم عليم mezâyâsına ta‘zîm buyurup şeyh-i müşârun-ileyh hâzretleriyle bi'l-ma‘iyye Si‘ird’e⁵³⁶ vardıkda, şeyh bunu çilleye ya‘nî ḡalvet-i erba‘îne koyup ifrâṭ-ı taġallübât-ı şevḡ ü ġarâm ve keşret-i cezebât-ı [185a] ‘aşḡ-ı tâmm birle ḡalvetde şabr u ârâm edemeyip çıkdıklarında, şeyh hâzretlerine haber verdiklerinde, şeyh gelip; “Sen niçin ḡalveti bozup çilleden çıkdıñ?” dedikde, ḥ‘âce cezbe ile cevâb etmiş kim; “Yâ şeyh, beni ḡalvetde tırdurmazlar.” diye cevâblarına şeyh taḡavvürlenip; “Kalk gidelim, görelim seni ḡalvetde tırdurmayanlar ‘acabâ kimlerdir!” diye yine müceddeden Fâtiḡa okuyup ḡalvete idḡâl buyurduḡda, bi-ḡikmeti'llâhi'l-meliki'l-müte‘âl öyle bir sükûnetli ḡâl bulmuş kim, ḡalvet-i erba‘îleri itmâm u ikmâl kıldıġı ḡilâlinde şeyh-i müşârun-ileyh dervîşânlarıyla ma‘an âdâb-ı tarîḡat-ı ‘aliyye üzre zikru'llâh ile ḡalvet-ḡâneleri qapısına varıp iḡrâcına cidd-i tâmm ve sa‘y-ı mālâkelâmlarla diḡḡat ve şarf-ı maḡderetler etmişler ise de ḡurûca raġbet buyurumayıp on iki ġün dîġer lezzet-i ḡalvet izyâd-ı ḡalvet buyurup sonra meyl-i fe-ḡâleṭat ve kemâkân keşretde vaḡdet buyurmuşlar. Ba‘zılar derler; [185b] işte ol senede şeyh-i müşârun-ileyh ya‘nî şeyh ‘Abdü’l-vahḡâb -kuddise sırruhu- hâzretleriniñ mektûb-ı vesâṭetleriyle Bağdâd-ı dârü's-selâma varıp ḡilâfet-nâme alıp ba‘dehu medîne-i

⁵³³ “Cüppemin içinde Allah’tan başka bir şey yok.”

⁵³⁴ “İşler vakitlerine rehindir/baġlıdır.”

⁵³⁵ “Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen biri vardır.” Yusuf 76.

⁵³⁶ Si‘ird’e M: seferde S

Bidlīs'e gelip mesned-i irşādiyyete geçmişler ve bir rivāyetde şeyh-i müşārun-ileyh Bağdād'a yazıp eş-Şeyh el-Hācc Aḥmedü's-Şerīf bin 'Abdu'llāh el-Ḳādirī ḥazretlerinden şecere-i ḥilāfet getirip ḥ'āce-i müşārun-ileyhe verip şerā'itī üzre mürşid kılip medīne-i Bidlīs'e ib'ās buyurmuşlar ve yine ikinci sene Şeyhü'l-ğarīb Tekyesi'ne gelip mihmān oldukları āvānda, ḥ'ācegān-ı müşārun-ileyhümā ziyāret-i şerīflerine vardıklarında, pes ez-dest-būsu müşārun-ileyhümāya nazar buyurup mütebesimen sene-i güzēştede gelip bir dīvāneyi seferde iletip; “Aḳıl etdim, işbu sene yine geldim ki bir 'ākıllı kimesneyi seferde iletip dīvāne edeceğim.” diye nuṭḳ buyurduklarında, ḥ'āce-i müşārun-ileyh yanındaki el-Hācc Maḥmūd [186a] Ḥ'āce'ye; “Ey Ḥācī Maḥmūd, sen daḥi bu sene ḥāzırlanagör, zīrā işbu şeyh ḥazretlerine bir nev'le 'özr [ü] bahāne olunmaz 'azīzā!” buyurduḳda, el-Hācc Maḥmūd Ḥ'āce -ḳuddise sırruhu- ḥazretleri, beyt:

رشته بر کردم افکنده دوست
⁵³⁷میگشدد هر جا که خاطر خواه اوست

ferd-i meşhūr feḥvāsıyla şīve-i teslīmiyyet birle cilve-nümā; “سمحنّا و اطحنّا” diyerek henüz çalmazdan evvel oynadarak⁵³⁸ muḥtaẓır u müheyyā olup ḥazret-i şeyh ile ma'an sefere revān ve kemā-kān çilleye ya'nī çille-ḥāneye koyup çille tekmlinde cezbe-i Raḥmān'a uğrayıp beyne'l-'avām ve'l-enām, meczūb u dīvāne, 'aḳl-i ma'āşdan meslūb u bīgāne ve 'aḳl-i ma'ād ile 'ākıllı ve ferzāne olup şeyh-i müşārun-ileyh izz u icāzetiyle medīne-i Bidlīs-i cennet-nefīse gelip, şeyh-i şoḥbetleri Mollā 'Abdü'l-celīl -ḳuddise sırruhu'l-cemīl- ḥazretleriniñ şoḥbet-i seniyyelerine ḥāzır ve leyl ü nehār cemāl-i bā-kemāllerine nāẓır ve evāmīr-i mürşidānlerine münḳād [186b] u muntazır olmuştur. Vaḳtā ki ber-vech-i bālā, 'ārif-i Rabbānī, şoḥbet şeyhim Sultān el-Hācc Ḥasan-ı Şīrvānī -ḳuddise sırruhu's-Subḥānī- efendimiziñ eşnā-yı menḳıbe-i seniyyelerinde kemā nuḳile: “Ey kemā zekernā ve ḥarrerenā, ṭarīḳat dedemiz Sultān Şeyh 'Abdü'l-celīl -ḳuddise sırruhu- efendimiz, medīne-i Bidlīs'den hicret ve İslām-bol'a 'azīmet ve anda intikāl-i mülk-i bekā-yı āḥiret buyurduḳları ḥaber-i melālet-eşerleri vürūdunda, müşārun-ileyh ya'nī 'amm-i kebīrim Şems-i Bidlīsī es-Sultān el-Hācc Maḥmūd Ḥ'āce -ḳuddise sırruhu-, el-merḥūm Mollā 'Abdü'l-celīl

⁵³⁷ “İpi gerdanıma takmış sevgili, çekiyor canın istediği her bir yere.”

⁵³⁸ çalmazdan evvel oynadarak S: çalmazdan oynadarak M

-kaddese'llāhu sırrūhu'l-cemīl- efendimizin nār-ı fırkat ve âteş-i hasretleriyle sîne-süzân ve ciğer-büryân, meslûbü's-su'ûr u 'üryân, giryân giryân, zâr u serâsime vü ser-gerdân, meczûb-ı mühayyir ü hayrân, hânkâh-ı dervîşânlarında nihân, hemân kalkıp Si'ird'e, şeyhi eş-Şeyh 'Abdü'l-vahhâb Hamzavî hazretleri ziyâretine efgende-i [187a] cism ü cân olduğda, şeyh bunuñ hâline bakıp işe âşinâ olduğda, demiş ki; “Ey Hâcî Maḥmūd, eger sen müteveffıye-i merḥūmuñ sırrına vâkıf و روحی و روحه روحی⁵³⁹ ma'ânisine 'ârif olmuşsun, روحی امر ربی⁵⁴⁰ bilmişsin. Cihet-i rûhaniyyet birle rûh-ı izâfiyi, her yerde mevcûd ve dâ'imâ anıñla yek-reng ve yek-vücûd olduğunun bilirsin ve illâ ğaraẓıñ işbu kalbûd-i 'âlem-i eşbâḥ müşâhedesi ise işte saña bir kâlbûd-i bî-eşer ve bî-fâ'ide!” deyip der-hâl yerden bir muşt ya'nî bir avuc toprak kaldırıp bunuñ tarafına saçdıkdâ, ḥ'âce-i müşârun-ileyh her ne kadar işbu sırta muṭṭalı' vü haberdâr ise de hemân-dem giryân iken ḥandân ve maḥzûn iken mesrûr u şâdmân olup bir müddet Si'ird'de, şeyh-i müşârun-ileyh ḥuzûrunda kalıp ba' dehu şeyh-i Bağdâd'a yazıp şecere-i hilâfet iltimâs etdikde cevâb etmişler ki; “Bundan aḳdem, el-merḥūm eş-Şeyh 'Abdü'l-celîl Efendi -kuddise sırruhu- [187b] hazretlerine tarîk-i Kâdiriyye üzre tarafımızdan verilen şecere-i şerife, medîne-i Bidlîs'de ise merḥūmuñ ismini ḥâk edip eş-Şeyh el-Hâcc Maḥmūd Efendi bin el-Hâcc 'Abdü'l-ġafûr Efendi isimlerin tarafımıza vekâleten yazıp ve bî'at-ı Kâdiriyye üzre bî'at ve hilâfet vereceğimize, tarafımızdan ruḥsat ve icâzet verilmiştir.” diye işbu üslûb üzre Bağdâd'dan vürûd eden cevâb-nâmeyi, el-Hâcc Maḥmūd Ḥ'âce'ye gösterdikde ḥ'âce demiş kim; “Yâ şeyh, müşârun-ileyh merḥūmuñ şecere-i mezkûru ġâliben bi'l-ma'ıyye der-i 'aliyye'ye iletmiştir ve-lev süllime⁵⁴¹ medîne-i Bidlîs'de olsa daḥi⁵⁴² anıñ nâm-ı şerîfiñ ḥâk ve kendi ismimi yazmaya ḥadd ve vazîfem değildir. Qaldı ki, evvelen şeyh-i ḥizmetim ya'nî el-maġfûr el-Hâcc 'Abdü'l-ġafûr Efendi icâzetiyle ve sâniyen şeyh-i şoḥbetim, birâde[ri]m, el-merḥūm el-Hâcc Ḥasan Ḥ'âce -kuddise sırruhu- pederim ve şâlişen yine şoḥbet şeyhim Şeyh 'Abdü'l-celîl [188a] Ḥ'âce ve siz efendimiziñ ruḥsat-ı kâmileleriñiz ile tarîkat-ı 'aliyye-i Kâdiriyye tertîbi üzre ḥalka qurup zümre-i tâlîbân ve gürûh-ı 'âşıqân ile zıkr-i cehrîye me'mûren me'zûn olumuşuz. Qaldı ki şecere-i hilâfete liyâkatimiz kıbel-i Bârî'den muḳadder olursa, in-şâ'allâh u te'âlâ ben kendim Bağdâd'a gidip getiririm.” deyip

⁵³⁹ “Onun ruhu benim ruhumdur ve benim ruhum onun ruhudur.”

⁵⁴⁰ “Ruhum Rabbimin bir emridir.” İsrâ, 85.

⁵⁴¹ “Eğer ulaşırsa...”

⁵⁴² olsa daḥi S: daḥi olsa M

yine şeyh hazretlerinden me'zūnen Bidlīs'e gelip kemā-kān şa' şa' a-baḥşā ve bostān-ı 'irfān ve mu'allim-i şıbyān-ı sāde-levḥān? ve reh-ber-i reh-revān-ı sālīkān-ı sebīl-i Subḥān olmuşdur. Biñ yüz altmış bir senesi sene 611 tārīhinde, ma'nen med'uvven Bağdād'a gidecek olup yārān-ı muḥibbān ve dervīşān-ı iḥlāş-nişānları bir konağa karyede teşyī'a ğayret, ol gece ma'an mu'āşeret ve ferdāsı ḥasretle müfāraḳat ve Bidlīs'e mürāca'atlarında, muḥibbān-ı mezkūrāndan Dellāl Yūnus ve kemāl-i muḥabbet ve şadāḳātinden müfāraḳat edemeyip ḥāce-i müşārun-ileyh, her ne kadar 'avdetlerine [188b] diḳḳat ve ilḥāḥ u mümāna'at buyurmuşlar ise de; "Hele bir sâ'at kadar gidelim, yarım sâ'at gidelim soñra dönelim, şuraya gidelim, buraya gidelim, filān karyeye kadar gidelim soñra dönelim." diyerek Cezīre nām şehre kadar vardıklarında, ḥāce; "Ḥaḳḳā ki muḥabbetden dem uran muḥibbler böyle olur." diyerek koşup ve koyunlarına kol atıp ḥaḳlarında ḥayrlı du'ā ve himmet-i vālā buyurup ma'an Bağdād'a varıp el-Ḥacc Aḥmedü's-Şerīf bin eş-Şeyḥ 'Abdu'llāh el-Ḳādirī -ḳaddesa'llāhu sırrūhu'l-azīz- hazretlerinden şerā'it-i Ḳādiriyye üzre bī'at ve şecere-i ḥilāfet alıp bi's-şıḥḥati ve'l-āfiyet medīne-i Bidlīs'e 'avdet ve şeref-baḥşā-yı postūn-i irşādiyyet olmuşlar ve şecere-i mezkūre el-ān Ḥafidī 'Abdü'l-ḥamīd 'indindedir ve yine tarīḳat-ı Naḳşibendiyye'den müstaḥlef olup çendān çendān ṭalibān-ı [189a] 'āşīkānları tarīḳ-i Naḳşibendiyye ile vāşıl-ı ser-menzil-i irfān buyurmuşlar. Ḥattā ḥulefālarından dervīş ve ḥānı Şādīḳ Erzincānī -a'nī bihi- sülāle-i ṭāhire-i ḥazret-i Celāle'd-dīn Mevlānā-yı Rūmī'den es-Seyyid eş-Şeyḥ Muḥammed Şādīḳ Efendi -ḳuddise sırruhu- hazretleri, işbu medīne-i Bidlīs'e gelip ḥāce-i müşārun-ileyhden tarīḳ-i Naḳşibendiyye üzre sülūk görüp tekmīl-i esmā-yı İlāhī birle ya'nī bālāda beyān etdigimiz eṭvār-ı seb'a ile dā'ire-i rūḥü'l-ḳudūs ya'nī maḳām-ı kāmīleyle resīde olup bī'at-i ḥilāfet alıp,⁵⁴³ ba'dehu Arz-ı Rūm'a gidip ol daḥi ba'zen rāh-revān-ı rāh-ı Ḥüdā ve sālīkān-ı tarīḳ-i Mevlā olan ṭalibāna pīşvā vü rāh-nümā oldukları eşnāda, المرء عدو بما جهل⁵⁴⁴ mā-şadaḳıyla serā'ir-i tarīḳat-ı 'aliyyeye vāḳıf ve ḥaberdār olmayan münkirān-ı ehl-i inkār ve muta'aşşībān-ı mażarrat-medār; "Şādīḳ Efendi Bidlīs'e varmış, mülḥid tahtına [189b] teben? Olmuş." diye aḳsām-ı iftirā ve envā'-ı renc ü 'anālarla hem ḍāll ve hem muḍill olup maḥlūḳu idlāl ediyor diye maḥkeme dem-i i'lām ve Arz-ı Rūm'dan nefy ḥuşuşunda, cümleten sa'y-ı tām ve gūşiş-ı mālā-keḷāmlar edip nefy etdikleri ḥaberi Medīne-ı Bidlīs'e resīde olduğda,

⁵⁴³ alıp S: M nüshasında yoktur.

⁵⁴⁴ "Kişi, bilmediğinin düşmanıdır."

ḥācenîñ muhibbleri; “Ey ḥāce, bizim ʔarīkat ʔarındaşımız ve yerdeşimizi Arz-ı Rûm münkîrleri sen cehren lâ-ilâhe illa'llâh demişsin ve seniñ tevḥîd etdiğin bizler ʔulağımız ile işitmişiz, diye cem‘ olup niçin nefy etmişler?” diye su‘allerine, ḥāce cevāb buyurmuş kim; “Şādık Efendi’niñ ismi cismine muvāfık ve lisānı cenānına muṭābık olunup her cihetle şādık olduğı için, اشدّ البلا على الانبياء ثم الاوليا ثم الامثل فالامثل ⁵⁴⁵ ḥadīs-i şerīfî feḥvāsıyla muşbet-i Mevlā’ya sezā ve amac-ı nişāne-i ḥadeng-i ʔazā ve seyr-i [190a] siḥām-ı ibtilā olunmuşdur. Zīrā ḥazret-i ehlu'llāhıñ her biri, bir belāya mübtelā olunmuşlardır. Bu taḳdīrce Bāyezīd-i Bisṭāmī -ḳuddise sırruhu'l-sāmī- ḥazretlerini bir şehirde ehl ü ‘iyālını eline verip bir günde ʔaç maḥallelere nefy etmişlerdir. ʔaldı kim, Şādık Efendi bilmez mi idi kim belde-i Arz- ı Rûm’uñ burūdet-i havā ve şiddet-i serd-i sermāsı sebebiyle ḥarāret-i ‘aşḳ-ı Ḥüdā ve cezebāt-ı şevḳ-i Mevlā’dan ḥālī ve müberrā olduğı için, içlerinde ba‘zen şāzzen ve nādiren muḳṭimen ve müsāfīren zümre-i nāciye-i evliyādan bir veliyy-i Ḥüdā rû-nümā olursa daḡi kendileriñ ol münkirān-ı nā-dān u muta‘aşşībān-ı sīne-müncemidāndan iḡfā ve nihān etmişler. Li-nāmıḳihī’l-Müşṭāḳ:

Zıkr-i tevḥîd ile dil āyīnesi şafvet bulur

Arz-ı Rûm’da cehr ile her kim dese menfī olur

ʔaldı ki benim şādıkım, şūretā ḥūr-ı? aḡḳar olduysa da bi-‘ināyet-i [190b] Raḡmān ve bi-himmet-i pīrān-ı ‘azīzān, ḳahr içinde luṭfe maḡḡar olup ‘an ʔarībi’z-zamān, merḡūb-ı cihān ve maḡbūb-ı ḳulūb-i ‘alemiyān olsa gerekdir.” diye himmet-i aḳdes ve teveccūh-i muḳaddesleriyle efendi-i müşārun-ileyh ḥazretleri, Arz-ı Rûm’dan nefy olunduğı eşnāda, İslām-bol’a ‘azīm ve Üsküdar’da Alaca Mināre civārında, el-Ḥācc dede merḡūm olup Nakşibendī meşāyiḡlerine meşrūṭa olan tekyesi maḡlūl ve ehl-i beyti maḡlūl olduğı ḡaberi Şeyḡū’l-İslām Efendi ḥazretlerine resīde olduğı sā‘atde, ehle maḡalle buyurup tekyeyi kendine in‘ām ve ‘avret-i mezkūreyi daḡi ‘aḳd-ı nikāḡ ve peyvend-i kābeyn ve ʔarīḳ-i Nakşibendī üzre icrā-yı āyīn buyurduḡda; “ ‘Acabā işbu şeyḡ, mesned-i irşādda cūlūsa me’zūn ve müstaḡlefimi eger ḳābil-i irşād ve isti‘dād ise elbetde yedinde ḡilāfet-nāmesi olsa gerekdir ve illā [191a] bilā-sened lāyīḳ [ü] sezāver mesned görmeyiz.” diye İslām-bol ve Üsküdar meşāyiḡleri

⁵⁴⁵ “En şiddetli bela, önce nebiler, sonra veliler, sonra bunların emsalleri üzerinedir.” Tirmizi, *Zühd*, 57.

miyânelerinde güft ü gū ve kīl [ü] kāl-i bisyār olundukda, Şeyh Şâdık Efendi işbu güft ü gūya muṭṭali‘ olduğda, mürīdlerinden bir mürīd menzil ile medīne-i Bidlīs’e Şems-i Bidlīsī el-Hācc Maḥmūd Ḥāce -ḫuddise sırıruhu- tarafından göndermede olsun. Ol eyyāmda, ḥāce-i müşārun-ileyh ḥazretleriniñ Arz-ı Rūm’da vākī‘ mürīdleri ‘arz-ı ḥāl yazıp ḥāce[y]i Arz-ı Rūm’a da‘vet ve ḥāce daḥi da‘vete icābet etdikde, ḥizmet-i ‘āliyyelerinde olan dervīşān ile İshāk’a kerāmetle; “Yā İshāk, işbu şecere-i Nakşibendiyye’yi ma‘an al, şāyed lāzım gele.” diye alıp bi’l-ma‘iyye Arz-ı Rūm’a iletdikde, bi-ḥikmeti’llāh efendi-i mūmā-ileyh ya‘nī eş-Şeyh Muḥammed Şâdık ḥazretleriniñ İslām-bol’dan ib‘āş buyurduḡu mürīd gelip Arz-ı Rūm’da ḥāce-i müşārun-ileyh ḥazretlerine ḫavuşup mektūbu verdikde, ḥāce, mütebessimen ḥizmetinde olan [191b] mezkūr İshāk’a; “Yā İshāk, ne hoş oldu ki ihtiyāten şecere-i şerīfi getirip tedārikli bulunduk!” diye nuṭḫ buyurduḡda, İshāk-ı mezkūr ḥāce ḥazretlerinin naẓar-ı ‘ināyet-eşerlerinde mültefit ve beste olduḡu için, be-rūy-ı laṭīfe cevāb etmiş kim; “Ben efendimiñ çok kerāmāt-ı ḫudsiyyelerine muṭṭali‘ olmuşum, ancak böyle açıḡdan kerāmet ü ‘ināyet sözler olmaz, ey-va’llāh.” diye taḥşin etdikde, ḥāce-i müşārun-ileyh; “Ey İshāk, ben öyle kerāmet merāmet bilmem, ancak sen hele var Maṭarcı-zāde Meḥmed Efendi muḥibbimizi baña getir!” nuṭḫ buyurduḡda,⁵⁴⁶ varıp mezkūru lede’l-iḥzār şecere-i şerīfi kendine teslim ve Şeyh Şâdık Efendi ḥazretleriniñ ḥilāfet-nāmesiniñ terkīmini ta‘līm ü tefhīm buyurup Efendi-i mezkūr varıp şecere-i şerīfiñ isim yeri açıḡ şūreti yazıp getirdikde, kendi mübārek dest-i ḥattıyla ismini yazıp dervīş-i mezkūra verip gönderdikde, [192a] müşārun-ileyh Şeyh Şâdık Efendi, İslām-bol ve Üskūdār meşāyiḡlerinden ferdan ferdan da‘vet ve bir ‘azīm ziyāfet kılıp bade’t-ta‘ām şecere-i mezkūreyi bunlara ibrāz ve kıra‘at buyurduḡlarında, ‘umūmen ⁵⁴⁷سمعنا و اطعنا راينا وقبلنا deyip ḫaṭ‘-ı iddi‘ā etmişler.

Zamān-ı evā’illerinde, ifrāt-ı ḥālāt ve izdiyāt-ı ḥarāret birle cezebātı gāh gāh ḡālib olduḡda, ḥalāyık-i ‘ālemden vaḥşet tenhāca ṭaḡlara ‘azīmet gāh olurmuş kim iki māh miḡdārı kūhsār-ı mezkūrlarda tenhā-nişin-i ḡaybūbiyyet buyururlar imiş. Ḥattā bir gün aḥibbālarından bir nice kimesne, Avīḡ nām maḥallde bāḡiçesinde müşārun-ileyh ya‘nī Şems-i Bidlīsī efendimiz meclis-i mürşidānelerinde bulunup ol gün daḡi Cum‘a imiş. Ezān-ı şerīfe yarım sā‘at ḫalana

⁵⁴⁶ buyurduḡda M: buyurup S

⁵⁴⁷ “İşittik itaat ettik, gördük kabul ettik.”

kadar sükût otururlar imiş. Muhibbân-ı mezkûrân daği heybet-i celâlleriyle bilâ-
 güftâr hâmiş oturup ber-mu‘tâd-ı kadîm [192b] hâce ile câmi‘-i şerîfe varmaya
 muntazırlar imiş. Hâce -kıddise sırruhu-, hemân hâlet-i cezbe ile yerinden sür‘atle
 şıçrayıp şehre toğru ‘azîmet buyururlar imiş. Bunlar daği verâsında bi‘l-ma‘iyye
 câmi‘-i şerîfe gider hûlyâsında iken, hâce-i müşârun-ileyh, Dîde-bân nâm kuhsârı
 zeylinde muqâbil olduğda, mest-i pâ-büş ile mestâne kûh-ı Dîde-bân’a ‘urûca
 müteveccih olduğda, hâce kemâl-i cezbe ve istiğrâklarından; “İşbu gün Cum‘a
 olduğun bilmiyor, Dîde-bân’a seyrâna gider.” hûlyâlarıyla verâsında demişler kim;
 “Efendim, işbu gün Cum‘a’dır ve ezân-ı şerîfe karîbdır. Efendimiz kûh-ı Dîde-bân’a
 varıp cum‘a namâzını kanda kılacakdır?” dedikleri su‘âllerinde cevâb buyurmuşlar
 kim; “Be-hey âdemler, sizler varınız Kuşcu-zâde Câmi‘si’nde namâzlarıñızı kılıñız,
 zikru’llâh[a] müdâvim olunuz, ben daği bir edâ’-i şalât edecek mağall bulurum.”
 deyip hemân kendisi yalnızca kûh-ı [193a] mezkûra rû-gerdân ve ‘urûca şitâbân
 olduklarında, yine; “Bir sırr-ı hafîleri vardır.” diye meskûtün ‘anh hâline bırakmışlar.
 Nice eyyâm nâ-bedîd ü nihân ve yine cem‘-i akrabâ vü ahibbâ ve mürîdânları
 müşevveşü’l-cenân cüst ü cûsunda vâlih ü hayrân olup ol tağları ve vâdîleri yegân
 yegân bir hafta miqdârı cemelân u cüyân, ne isminden bir haber ve cisminden ve
 resminden bir eşer ü nişân bulunup cümleten me’yûs u giryân şehre mürâca‘at,
 ‘umûmen mahzûn u bî-râhatlık hâletlerinde iken, ba‘de zamânin ve anda vâki‘
 muhibbân ve dervîşânları⁵⁴⁸ işi aňlayıp Bidlîs’e hânkâhına mektûblar yazıp; “Eger
 devletlü, kerâmetlü, veliyyü’n-ni‘am hâce-i ‘âlem üstâdımızdan su‘âl buyurursanız;
 filân ayıñ filân Cum‘ası günü, namâza yarım sâ‘at kalmış iken bi‘l-bedâhe bu tarafa
 ya‘nî belde-i be-dîdâr ve ‘ivaż-ı dîdâr buyurmuşlardır, helecânda kalıp âh u zâr üzre
 olmayasız. [193b] İn-şâ‘allâhu’r-Raḥmân, Hüdâ eyyâm, bizler daği mütene‘im-i
 ni‘am-ı kerâmet ve müstağrak-ı kulzüm-i himem-i ‘inâyetleri olup gönderelim.” diye
 cevâb-ı beşâret-me‘âbları vürûdunda, medîne-i Bidlîs’de olan muhibbân u
 hânedânları, şâd u handân ve mesrûrû’l-cinân olmuşlar ve hâce-i müşârun-ileyh
 efendimiz, bir iki mâh miqdârı belde-i mezkûr ya‘nî Van’da mihmân ve terbiye-
 fermâ-yı düdmân-ı dervîşân ve reh-nümâ-yı tâlibân-ı sâlikân-ı sebîl-i Raḥmân olup
 yine maskaṭ-ı re’s-i ‘irfâneleri olan Bidlîs’e teşrîf buyurmuşlar. Fakîrû’l-hakîr, işbu
 menkıbeyi ba‘de zamânin işidip bir vakit neşât ve zamân-ı inbisâtlarında efendim
 derler ki; “Sen bir vakitte mest-i pâ-büş ile pîyâde Dîde-bân tağına çıkmışsın, andan

⁵⁴⁸ vâki‘ muhibbân ve dervîşânları S: vâki‘ dervîşânları M

Van'a gitmişsin?" diye su'âl-i fakîrâneleri; "Belî oğlum öyle oldu, çıktım Dîde-bân'a gitdim, Van'a." diye mütebessimâne cevâb buyurdular. Gazel, li-nâmıkihi'l-echel: [194a]

*Reh-i Mevlâ'da her kim 'aşk ile cismîni cân eyler
Göñül mürğü gibi pervâz edip tayy-ı mekân eyler*

*Gezen Haqq gezdiren Haqq söyleyen Haqq söyleden Haqq
Velî 'ârifleri kendine kendi tercümân eyler*

*Zehî dil-dâr-ı dâver yere göge sığmayan dil-ber
Benim gönlümde dâ'im seyr-i gülzâr-ı cinân eyler*

*Bu gönlüm tâ ezel ol pâdişâhîñ tahtgâhıdır
Niçin dil-mürdeler ol dil-nişîni lâ-mekân eyler*

*Sehâb-ı cism içinde gizlenip çün neyyir-i a'zâm
Yine her zerreden yüz gösterir hüsnüñ nihân eyler*

*Baňa ketm-i ma'ânî emrin eyler hazret-i cânân
Yine ketm etmeyip esrârını kendi 'ayân eyler*

*Kemâl-i kudretiñ şûretde tahrîr eyleyen Müstâk
Velî ma'nâda hep kendi yazar kendi beyân eyler*

Sâbıku'z-zıkr Şeyh Şâdık Efendi hazretlerinin sâliklerinden, Arz-ı Rûmiyyü'l-aşıl Muhammed Re'fet [194b] Efendi'den mesmû' olunmuş, nakl ederlerdi kim; Bir vakit deryâda bulunup râkib olduğumuz sefîne furtınaya uğrayıp garķ olunmaya bir ramak kalmış idi. Şöyle ki ahâlî-i sefîne, 'umûmen 'aķılların şaşırıp dümenci dümeni ve tâ'ifeler urķanı ve yelegini bıraķıp mütehayyir ve mu'aţţal oldular. Ol ğalabalık eşnâsında şöyle âşikâr gördüm ki, hazret-i maħmûdü'l-hışâl, maħmidet-fi'âl Şems-i Bidlîsî, mezkûr geminiñ dümeniñ tutup baňa bakıp buyurdular ki; "Ey Memiş Efendi, lâ-teħaf lâ-teħaf ya'nî korkma, hemân ism-i selâm zıkrını müdâvim oluñuz.

Bi-ismihi's-selām hemān şimdi furtına sākin olup selāmet yaķasın bulup semt-i selāmete düşersiz.” diye tebşir buyurduķda, biz daķi mezkūr sefīnede olan kimesnelere, yā Selām zikrini ta‘līm edip der-ķāl furtına teskīn olup cāy-ı selāmete [195a] düşdük.” diye teşekkürde olurlar idi. Müşārun-ileyh efendimiz, cenāb-ı Mollā Cāmī -ķuddise sırruhu's-sāmī- şıfat-ı mest müstaķraķ, teşevvuķ-ı muķabbet birle ilā-nihāyeti'l-‘ōmr mā‘il-i ħüsn ü ān ve müştāk-ı cemāl-i maķbūbān olurlar idi, ğāyetü'l-ğāye ħāzır cevāb olup mücādele eden mu‘ārızları, ekşeriyā āyet ve ħadīş ve kelām-ı kibār ile yā-ķūd bir menķibe ile ħālīmāne iskāt buyururlar idi. Bir gün ehl-i zāhirden bir efendi, ziyāret-i devletlerine varıp Yūsuf nām bir Yūsuf-ı şānī, ğulām-ı ħoş-ķırām ber-ķıyām olup ħızmet maķāmında turlar imiş. Efendi-i mūmā-ileyh, şūret-i laţīfe ve sīret-i ta‘aşşub ve mu‘āraza birle demiş kim; “Efendim,⁵⁴⁹ işbu ğulām-ı maķbūb iyās-ı? ħāşş, üslūb-ı mergūb ve maķcūb bir dil-ber-i ra‘nā ve şūķ-ı müsteşnāya kelim olmaz.” deyip ħarf-endāzlıĝa ħitām verdikde, ħāce-i müşārun-ileyh; [195b] “Ey Mollā, benim Sultān Maķmūd olduĝuma bir şübheñiz var mı, bu ne söz ve ne şübhe!” deyip ‘ārifāne iskāt buyurmuşlur. O āķir-i ‘ōmr-i nāzenīnlerinde ben, işbu maķlūķ-ı cihān ve ebnā-yı zamān ile bi'z-żarūr, ⁵⁵⁰على قدر عقولهم medāren ve mūkāleme ve kırk senedir ki müdāhene ederim ve ez-cümle yedimde olan şecere-i şerīf mucebince bir da‘vet ve cem‘iyyete varacaķ olduķda, gerekdir ki ve ⁵⁵¹و يضرب فى قدامه الطويل mezāyāsı vefķince önümce ķudūm ķalınıp ‘alem-i şerīf yürüye. Ben şimdi ādāb u erkān-ı tarīķat-ı ‘aliyye üzre, ber-veķ-i meşrūķ mu‘āmelede bulunsam; el-Ĥācc Maķmūd Ĥāce şöhret-i şāyi‘a ile ħān olmuş ya‘nī ħākimlik iddi‘āsına düşmüş, derler. Li-ecli zālīk, sebīl-i müdārāya sālīk olup kırk senedir ki; ⁵⁵²عند الضرورات mā-şadaķıyla żarūrī riyālar ederim.

Eşer: Sene biñ yüz [196a] toķsan sekiz senesi tārīķinde, ķaşaba-i Si‘ird müsellimleri aĝavāt miyānelerinde, münāķaşa ve münāsefe ya‘nī münāza‘a-i keşireleri olup kendi beldeleri ahālīleri bir dürlü ıslāķ-ı zātü'l-beyān muķtedir olmayıp kemāl-i ‘aciz birle ‘āciz ķalıp ħāce-i müşārun-ileyh ħāzretlerini miyāneye tevasuţ edip def‘-i muķāteleleri ħuşūsu, tarafeyn daķi ricā-mend olup işbu mü‘ellif-i

⁵⁴⁹ efendim S: M nüshasında yoktur.

⁵⁵⁰ “Akılları miktarınca.”

⁵⁵¹ “Önünce davul ķalınır.”

⁵⁵² “Zaruri hallerde mahzurlu şeyler mübah olur.”

kitāb ahkār-ı efkār-ı dervīşān, Müştāk-ı nā-tüvāna kâğıdlar yazıp müşārun-ileyh efendimiziñ ol cānibe da‘vet ve rızā‘en li‘llāh da‘vete icābetleriñ ricā vü minnet etdiklerin ‘arz edip ekşer dervīşānlarıyla ‘alem çekdirip ve kıdüm çaldırarak şulh-ı mezkūr bahānesiyle, evvelen es-Sultān eş-Şeyh Üveysü'l-Karānī -kıddise sırruhu's-subhānī- merkad-i nūrānīlerine varıp ziyāret etdikden soñra ferdāsı, eş-Şeyh ‘Aliyyü'l-Kārsī -kıddise sırruhu- [196b] hāzretleriñ merkad-ı münevvereleriñ yine ziyāret, ba‘dehu mezkūr Si‘ird’e varıp بانفاسه السنّية البهية و بعون الله و بهمت اهل الله⁵⁵³ ya‘nī nefsi-ı kıdsiyye-i muḳaddesleri te‘şiriyle ağavāt-ı mezkūrunuñ miyāneleriñ ber-vech-i āsān te‘lif ü taṭyībe ihsān buyurup lede'l-muşālaḥa, ahālī-i belde-i mezkūre, bi-tamāmihā bāy u gedā, mü‘min ü tersā, şığārān u kibārān, ‘umūmen şādān u ḥandān, cā-be-cā dest-efşān ve ṭaraf ṭaraf bāy-güyan, şādmān u rakş-künān ve ağavāt-ı mezkūrān, بعد العداوت حلاوة⁵⁵⁴ vefkince⁵⁵⁵ evvellerinden daḥi güzelce, şīrīn şīrīn ülfet ve taṭlī taṭlī mihr ü müvālāt-ı muḥabbetler edip ve ṭarafeyn-i müşārun-ilāhiyye ve ma‘iyyet-i ḥizmet-i kıdsiyyelerinde bulunan dervīşān ve muḥibbāna ikrām-ı firāvān ve ihsān u in‘ām-ı bī-pāyānlar edip çend eyyām mihmān etdiklerinden soñra, gerek belde-i mezkūre ve gerek Tillo nām ziyāretgāhları ve ‘ale'l-ḥuşuş es-Sultān eş-Şeyh Mūsā el-Ḥamzevī [197a] ve Şeyh ‘Abdü'l-vahhāb el-Ḥamzevī ve es-Sultān eş-Şeyh İsmā‘īl Faḳīru‘llāh Tillevī ve şeyh-i mücāhid ve es-Sultān eş-Şeyh İbrāhīm Ḥaḳḳī⁵⁵⁶ -ḳaddesa'llāhu esrārahum ve nefe‘nā bihim ve bi-enfāsihim- hāzretleriñ ferden ferden ziyāret buyurduklarınıñ ekşer evḳātlerinde, mübārek ḳolṭuḡu şerīflerine girip derūnī himmet niyāzımızda, kerāmet nazarıyla faḳīre nazar edip; “Ey Muştafā oḡlum, egerçi sen benim birāder-zādımsın lākin birāder ve birāder-zādelerimden ziyāde baña ḳarīb ü maḥrem ve ‘indimde muḥteremsin. Seni kendime ket-ḥüdā maḳāmına naşb etdim.” diye ḥālet-i şevḳ-i inbisāt ve cezebāt-ı rūḥaniyye-i zevḳ [ü] neşāt birle ol mübārek sefer-i ḥuceste-eşerde bir nazarda, beyt:

آنها که خاک را بنظری کیمیا کنند

⁵⁵⁷ایا بود که کوشه جسمی بما کنند

⁵⁵³ “Allah’ın yardımı ve Allah adamlarının himmetiyle ve o zatları büyük ve yüce nefesleriyle.”

⁵⁵⁴ “Düşmanlıktan sonra tatlılık vardır.”

⁵⁵⁵ vefkince S: M nüshasında yoktur.

⁵⁵⁶ Efendi Ḥaḳḳī S: Ḥaḳḳī Efendi M

⁵⁵⁷ “Onlar ki nazarları ile toprağı kimya ederler. Umulur ki bir gözün kenarını olsun görür hale getirirler.”

ferd-i ma‘rûf mezâyâsıyla işbu türâb akdâm-ı dervîşân-ı fuqarâyı, kîmyâ ve dil-mürde-i beşr?-mürde-i bî-nevâlarıñ hay u ihyâ buyurmuşlardır. Li-nâmıķihî'l-‘ac̣z:

فخر میدارم بسرّ اولیا

شکر نعمت میکنم من ای فتا⁵⁵⁸

[197b] Der-zıkr-i intikāl-i zevāl-i ān, şems-i tābān, ‘aleyhi'r-raḥmeti'l-ḡufrān:⁵⁵⁹

Sene biñ iki yüz tārīḥinde vefāt-ı şerifleri, bi-sırrı Bārī kendine keşf ü ‘ayān olunduḡda, hemān der-ḥāl yegeni el-Ḥācc Luṭfu'llāh Aḡa merḥūmu huzūrına iḡzār ve sırran işbu vāķı‘ ayı kendine iḡhār u ḡaberdār ve cemī‘-i vaşâyālarıñ taḡrīr ve aḡa-yı mūmā-ileyhe teslīm ve ḡīn-i riḡlete ḡadar mebādā ki;⁵⁶⁰ “İşbu sırr-ı İlāḡıyeyi bir kimesneye iḡhār u āşıkār edesin.” diye ākīd ve şedīd, tenebbūh ü te’kīd-i bī-şumār buyurup bālāda mezkūr māḡ-ı vefāt ve intikālleri māḡ-ı Ramażān-ı şerīfe tesādūf etmekle, fe-ni‘ me’l-vesīle iftār bahānesiyle cemī‘-i aḡıbbā vū aḡrabālarıñ ve dervīşān ve cār u cīrānlarıñ ḡūrūḡ ḡūrūḡ iftāra da‘vet ve her birleriyle bir ḡüne muḡabbet ü meveddet ve remz ü īmā ile vedā‘ ve iftirāḡa dā’ir şoḡbetler edip ancaḡ⁵⁶¹ yine bir kimesne bu ḡüne kelimāt-ı nūkāt-kerāmātların fehm ü idrāk edemeyip ba‘de vefātihi fe-sūbhāna'llāḡ; “Şöyle dedi ve böyle dedi [198a] ve filān⁵⁶² vaḡitde filān mādde de böyle buyurdu, Allāḡ Allāḡ ‘umūmen buyurduḡlarına muvāfiḡ ḡuhūra geldi!” diye eknūn birbirlerine naḡl u beyān ederler. Ve yine vefātına iki ḡün ḡalaraq, el-merḡūm cennet-mekān Selīm Ḥan-zāde Aḡmed Ḥan müşārūn-ileyhi bir ḡaç dervīşānlarıyla iftāra da‘vet buyurup, ba‘de’l-iftār ḡazerāt-ı ehlu'llāḡıñ ba‘de’l-vefāt himmetleriñ ṡaleb [ü] niyāz edenlere; “Acabā istimdādları ḡīn-i ḡayātlarındaki gibi evvelā bilir mi?” diye su’āl etdiklerine, ḡāce -ḡuddise sırrıhu- ḡāb olarak işbu kıṡ‘a-i meşhūra

⁵⁵⁸ “Evliyanın sırrıyla öḡünürüm. Nimete şükrederim ey delikanlı.”

⁵⁵⁹ “O parlak ḡüneşin -rahmet ve baḡışlanma üzerine olsun- zeval bulup gittiḡi hakkındadır.”

⁵⁶⁰ mebādā ki M: mūbādene ki S

⁵⁶¹ dā’ir şoḡbetler edip ancaḡ S: dā’ir şoḡbetleri olacak M

⁵⁶² ve filān S: M nüshasında yoktur.

bî-celâl ile kırâ'at buyurup ba' dehu ayağ üzre turup üç kerre; “Sizleri Allâh’a emânet etdim اود عناکم⁵⁶³” buyurup vedâ' buyurmuşlar. Qıṭ' a-i meşhûre:

İki ‘âlemde taşarruf ehlidir rûḥ-ı velî

Deme kim bu mürdedir bunda nice dermân ola

Rûḥ şimşîr-i Hüdâ’dır ten ğılâf olmuş aña

Daḥî a’lâ kâr eder bir tîğ kim ‘uryân ola [198b]

Vefât-ı şerîflerinden bir gün aḳdem mezkûr Kuşçu-zâde ‘Oşmân Ağa Câmî‘si’nde cemâ’atle namâz kıldıktan sonra, de’b-i qadîmleri üzre be-her yevm ikişer cüz’ ḥatm-i şerîf kırâ’atı eşnâsında, bi’l-bedâhe cezbe-i ‘aliyye-i Raḥmâniyye ile cezbelenip bilâ-iḥtiyâr bed-güftâr ve çendân çendân zuhûrât-ı âtîden ḥaber verir. Hetk-i? estâr ve keşf-i esrâr buyurup ba’ dehu; “Acabâ pîrdeşim ve arḳadaşım ve işbu eyyâmlarda kemâ-kân refîkim ve yoldaşım, ‘ârifetlü el-Hâcc Ḥasan Efendi qarındaşım dervîşlerinden bir kimesne işbu cem’iyyetde var mıdır?” diye su’âl buyurduḳda, dervîş ‘Ömer nâm bir dervîşi anda imiş, ḥuzûra iḥzâr edip buyurmuş; “Ey dervîş, evvelen işbu câmî‘i ayağınız ile ölçüp sonra varıp şeyḫiñiz el-Hâcc Ḥasan qarındaşımızıñ zikru’llâh [199a] buyurduḳları ‘Alemdâr Baba Câmî‘si’n tûl ve ‘arziñ bir ḥoşca ölçüp ‘ale’l-‘acele gel baña ḥaber ver kim, işbu cemâ’at şâhid olsunlar ki; benim ‘aceleten bir maşlaḥatım vardır.” diye buyurduḳlarında, dervîş-i mezkûr; “Emr efendimizindir.” deyip ḳalkıp beyne’n-nâs câmî‘-i mezkûru ve ba’ dehu varıp ‘Alemdâr Câmî‘si’ni ölçüp ‘ale’l-fevr gelip; “Efendim, ‘Alemdâr Câmî‘si’nin tûlu işbu câmî‘den on bir ayak zâyid ve muṭavveldir.” diye ḥaber verdikde, ḥâce-i müşârun-ileyh dervîş-i mûmâ-ileyh[e]; “Ey dervîş ‘Ömer, zâyidi ne ḳadar ve kaç ayakdır?” diye üç def’ a su’âl-i mükerrer etdikde mezkûr; “Efendim tûlu on bir ayak zâ’iddir.” diye ḥaber verdikde, yine ḥâce -ḳuddise sırruhu-, ḥazır-ı meclisleri olan cemâ’ati muḥâṭab edip tebessüm-i celâl ile; “Ey cemâ’at, mezkûr câmî‘niñ tûlu işbu câmî‘den on bir ayak zâyid olduğuna sizler daḥî şâhid olunuz!” deyip ba’ dehu ḥatm-i şerîfi itmâm buyurup [199b] ba’ dehu Aviḥ nâm maḥallde vâki’

⁵⁶³ “Sizi terk ettik/size veda ettik.”

bâğiçesine varıp cemî'-i dervîşân ve muhibbânların cem' edip ol leyle-i dâ'iyeyi tâbe-seher ihyâ ba' dehu şalâtü's-şubh, hânesi halkı hâlîlesine varıp; "Ey ehl-i hâne, yediñ içdiñ, Allâh bereketin versin. Sizleri Mevlâ'yâ emânet verdim. Sizler de bize helâl buyurunuz, şâyed yarınki gece işbu bāğçeye gelemedik ise, bir güzelce tatlıca şîrîn helva pişirip bize gönderiniz." diye tenebbüh buyurup binip şehirdeki hânkâhına varıp kendi yalnızca halvet-hânesine girer. Kapısın bend edip kendi dest-i şerîfleriyle mübarek câmelerin çıkarıp h'âb-ı râhata varmışlar. Lâkin 'âdet-i siyâdetleri bu imiş ki duhâ namâzı vaktinde; "Baña seslenip h'âbdan uyandırınız, kalkıp duhâ sünnetlerin edâ edelim." diye hizmet-i devletlerinde olan dervîşân-[200a]-lara tenebbüh buyururlar imiş. Ol gün her çend dakķkü'l-bâb⁵⁶⁴ edip çağırıp bağırıp seslemişlerse de müfid olmayıp varıp işbu hâlet-i ġarîbe[y]i maħdümüyyü'l-maġfûr es-Seyyid 'Abdü'l-ġafûr Efendi'ye ve el-merhûm el-Hâcc İsmâ'îl Efendi'ye haber verdikde, çend dervîşân-ı muġarribân ile bi'l-ma' iyye halvet-hânleri kapısına gelip yine ezân perdesiyle ya'nî âvâz-ı bülend ile; "Yâ h'âce, yâ h'âce!" diye ferden ferden nevbet ile nidâlar ederler. Ammâ, ⁵⁶⁵ما درجه خيال فلك درجه خيال me'âliyle meşveretler edip; "Be-hey cânım, h'âcemiz mürşidimiz işbu bir haftaya bâliğ oldu kim evvelki hâllerinden tebdîl ve bambaşka hâlât-i nâ-dîde ve mu'âmelât-ı nâ-şinîdelere taħvîl olup işbu günler ve gecelerde buyurdıkları kelimât-ı bâhirü'l-kerâmâtı, ser-â-ser rûmûz-ı îmâ ve işâret ile fevt ü intikâl buyurmalarına evzâh-ı delâlât degil midir? Hattâ dünki gün câmî' de, çendân çendân serâ'ir-i nihânî hâlet-i [200b] cezbe birle 'ayân u beyân buyurup ba' dehu Dervîş 'Ömer Câmî' Avîh dermesi ne idi, hoş câmî' yapacak degil idi. ⁵⁶⁶لا يعلم الغيب الا هو

"El-Hâcc Hasan H'âce daħi on bir gün sonra vefât eder." diye derûnlarından bir 'ârif dile gelip bu üslûb üzere şîven ü mâtem kılıp ağlayı ağlayı halvet-hâne kapısın şikest edip ve derûn-ı halvet-i mürşidânelerine varmışlar ki, kemâ harrerena câme-i nâsûtiyye-i fâniyyeden 'uryân, hemân bir ton gömlekle kıble-i şerîfe rû-girân ve t̡ayir-i cennet-i 'irfân oldukların görüp ve işte âşinâ olduklarında, 'umûmen zâr u giryân ve tamâmen feryâd u fiġân etmeleriyle ahâlî-i belde bi-ecme' ihim cem' olup gelip zârlıklar edip ba' de'l-ġasıl ve't-tekfîn ol demde, nâġâh bi-hikmeti'llâhi bir 'acîb

⁵⁶⁴ "Kapıyı çalıp..."

⁵⁶⁵ "Biz ne hayal ederiz, felek ne hayal eder."

⁵⁶⁶ "Ondan (Allah'tan) başka gaybı bilen yoktur." Nemi, 65.

ve mûhîb bād-ı şarşar esip toz duman kopup derûn-ı şehri zulmet kaplamışdır. Öyle ki cenāze namāzıñ zulmet içinde edā etmişler. Rûzgār sākin [201a] olduğda, havāya bakmışlar, meger ise ol gün, gün dağı tutulmuş ve Şems-i Bidlīs olduklarınıñ serā‘iri bedīd ü āşikār olmuş. Cerik Bulağı mezāristānı derûnunda, pederleri kurbunda medfûn olup ba‘dehu el-Hācc Şeyhü'l-Emr künbed binā kılmışdır -rahmetu'llāhi ‘aleyhi-.

Eşer-i hayret-āver: Faķiriñiz ol tārīhde, İslām-bol’dan dört konağ öte Rûm ilinde Tekfur-tağı nām şehirde, kerāmetlü Qerīmī Baba hānķāhında mihmān olup seyāhatde idim. İşte ol gün tutulan günün ibtidā gecesı kim ferdāsı gün tutulacak idi kim sene (1202) biñ iki yüz iki senesi, māh-ı Ramażān-ı şerīfı’niñ yirmi üçüncı günü gün tutulduğı, ekşer ehl-i kemālīñ ma‘lûm-ı ‘ulûm-ı ‘ārifāneleridir. Yevm-i merķûmuñ gecesinde, ‘ālem-i ma‘nāda ya‘nī ‘ālem-i mişāl vākı‘ada gördüm ki; müşārun-ileyh ya‘nī ‘amm-i büzügvārim Şems-i Bidlīs eş-Şeyh el-Hācc Maħmūd H‘āce -ķuddise sırruhu- zuhūra gelip rûy-ı mütebessim ve beşāset [201b] ve nazar-ı şefķat ve merķamet ve ‘ināyetle nazar kılıp; “Ey Müştākım,⁵⁶⁷ al işbu kāğıdı oku ve hıfz edip ‘ale'd-devām koyunda şakla.” diye lutfen ve keremen dest-i faķirānelerine verdikde, fekk edip gördüm ki bir müzehheb ü mücellā, hûsn-i hattla bir berāt-ı a‘lā derrākımız dağı buriyā olup ‘unvānı sā‘ir berāt-ı pādīşāhī gibidir, ‘aynı gördüğümüz berātlar gibi nişān-ı şerīf-i ‘ālī-şān, sāmī-mekān, tuğrā-yı sultān-ı cihānistān-ı haķanī hūkmü oldur ki, maħalline dek kırā‘atımıza nezd-i faķirānelerinde nümāyān idi, soñra bi'l-bedāhe pinhān oldu ki faķir dağı berāt-i mezkûr yedimde iken h‘ābdan bīdār ve kerāmetlü, velāyetlü, es-Seyyid eş-Şeyh Qerīmī Hāmid Baba’ya varıp işbu ru’yā-yı şadıķa[y]ı naķl u izhār eylediğimde; “Ey Müştāk, seniñ bu ru’yāñ benim bu şeb seniñ haķķında müşāhede etdigim ma‘nāmızı taşdıķ edip şāhid-i şadıķ ve ru’yālar birbirine muvāfıķ u muṭābıķ olmuşdur. Ben dağı gördüm ki, bu şeb [202a] cenāb-ı hūdāvend-i melikü'l-mennān saña bir oğul evlādı kerem ü ihsān buyurup hażerāt-ı pīrān u ‘azīzān cem‘ olup kāğıdlar yazıp mānende-i fermān, cevānib-i erba‘ya neşr ü i‘lān buyururlar. İşbu benim vāķı‘amiñ ta‘bīri budur ki; bi-hamdı'llāhi te‘ālā, bu şeb kıbel-i Mevlā’dan saña veled-i ķalb kerem ü i‘ṭā olundu, mübārek bād Haķķ -celle ve ‘alā-hemānā ve dā‘imā hay u ihyā eyleye āmīn, ‘azīzā. Ve ‘ammiñiz, kerāmetlü el-Hācc

⁵⁶⁷ Ey Müştāk’ım M: Ey Müştāk S

Maḥmūd H̱āce -ḳuddise sırruhu- ḥazretleriniñ saña berāt-ı pādīşāhī kerem buyurduḳları ma‘nānıñ ta‘bīr ve te‘vīli budur ki, kendi memālik-i ḥaḳīḳat pādīşāhı olup eḳālīm-i mezkūreden naşīb ve ḳısmetiñ her ne ise berāt-ı pādīşāhī birle ḳısmetine mālīk ve mutaşarrıf oldunuz. Ḳaldı ki in-şā‘allāh işbu rāh-ı Mevlā’da ḳasem olunan serā‘ir-i Rabbānī ḳısmetlerinden naşībıñ keşīr ü vāsi‘ olunacağınıñ delālet ve beşāreti budur ki, mādām bir a‘lā manşīb ve vālā cāh u maḳām olmadıḳca pādīşāhlar [202b] bi’n-nefs kendi dest-i kerem-peyvestleriyle ḥaṭṭ-ı şerīf ve berāt u fermān iḥsān u in‘ām etmeyip ḥademe-i devlet-i ‘aliyyeden bir ḡulāmlarıñ ḥızmetlendirmek niyyetiyle istiḥdām ederler.

Latīfe-i müşārun-ileyh a‘nī bihi es-Seyyid eş-Şeyḥ Ḳerīmī Efendi -ḳuddise sırruhū-

“Ey benim Müştāk’ım ve ‘azīz mihmānım, cānım, cānānım, sultānım, yā-hū ‘azīzā, bundan aḳdem ‘uşāteñ ‘ubādeñ tekyemize geldiḡiñiz, hele el-ḥamdü li’llāhi ḥāzır bir oḡul babası olduḡuñuzdan ḳaṭ‘-ı kelām, yine tekyemiz yümn ü meymenet ile in‘ām-ı pādīşāhīye uğrayıp müstaḡraḳ-ı deryā-yı ikrām olduñuz.” deyip ḥatm-i kelām buyurduḳlarında, faḳīr dest-i ‘ubūdiyyet ber-sīne-i itā‘at u teslīmiyyet kılıp dedim ki; “Be-hey şāhım, efendim, pādīşāhım, pādīşāhlar ḳapısına gelip mihmān u bāsban olmadan merām böyle bir gün be-nāḡāh pādīşāh naḡarına [203a] uğrayıp beyne'l-aḳrān fayıḳ ü mümtāz, ser-bülend ü ser-firāz olmaḳdır, efendim, dest-gīrim, dil-bestem, pirim, ‘azīzim, sultānā, cānā!” deyip⁵⁶⁸ cevāb verdikde; “Ey Müştāk قد صدقت⁵⁶⁹ buyurdular.” -ḳuddise sırruhu'l-‘azīz-

Temmet.

⁵⁶⁸ deyip S: M nüshasında yoktur.

⁵⁶⁹ “Muhakkak doğru söyledin. Muhakkak doğru söyledin.”

Şa‘ şa‘ a-pîrâ-yı kelâm-ı kadîm. Bismi'llâhi'r-raḥmāni'r-raḥîm: Ol ḥ'âce-i ders-ḥâne-i ḥ'âcegân-ı 'irfân ve ol yekke-tâz-ı pehlivân-ı meydân-ı 'âşıkân, ol sultân-ı ev[re]ng-nişîn-i melâmet-'âlem ve ol bürhân-ı düdmân-ı muvaḥḥidân, eslemü'l-müsellem, meczûb-ı cezebât-ı Raḥmânî Ḥ'âce Mollâ İbrâhîm bin 'Abdu'llâh es-Silvânî -ḳaddese'llâhu te'âlâ sırrûhumâ ve nefa'na'llâhu bi-himâ ve bi-ḥâlâti kemâlâti kerâmâtihimâ âmîn- [203b]

Peder-i cennet-maḳarrları, tâ'ife-i münciyye-i ebrârândan olup maskât-ı re'sleri olan Silvân'ı terk edip hicret niyyetiyle medîne-i Bidlîs'e gelip Şâm maḥallesiyle be nâm olan maḥallede tavaṭṭun ve ârâm buyurup belde-i mezkûre ḥânedânı Ocaḳ-zâde'leriñden bir duḡter-i bâkîr-i pâkîze ter ü tâze birle müte'ehhil olup 'avn-ı Bâri'yle müddet-i velâdet-i mu'ayyeneleri ḥulûlünde, evvelen işbu ḥ'âce -i müşârun-ileyh ve şâniyen birâder-i şaḡirleri, el-merḥûm münzevî Mollâ Muştafâ -raḥmetu'llâhi te'âlâ- 'âlem-i 'amâdan işbu dâr-ı fenâyı teşrîf-fermâlarında, ikisi daḡi ta'lim-i 'ulûm-ı mütenevvi'a ile taḡrîr-ı zamân ve 'allâme-i mütebaḡḡir-i devrân olup, pederleri mezkûr Mollâ 'Abdu'llâh -raḥmetu'llâhi- vefâtlarından soñra birâder-i şaḡirleri mu'mâ-ileyh Mollâ Muştafâ, bilâ-te'ehhül gûşe-i inzivâda ihfâ ve ḥ'âce -i müşârun-ileyh daḡi egerçi muḡâlaṭa-i ebnâ-yı zamândan dūr u münzevî [204a] olup ve lâkin sülâle-i ṭâhireleriñiñ bi'l-küllîye munḳaṭi' olup ḳaṭ'-ı neseb olunmasını revâ görüp rızâ-dâde olunmadığına mebnî müte'ehhil olmuşlar ve lâkin yine ḡalvet-ḡâne-i inzivâda münzevî ve mânende-i genc-i nihân, ehl-i cihândan pinhân u maḡfi olup bir zamân ebnâ-yı zamândan dūr, kendi ḡalilesi ḡatundan ḡayri ecnâs-ı nâsdan mehcûr ve iştiḡâl-ı zıkr [ü] fikr-i ḡudâvend-i meliki'l-müta'âl ile sürâdikât-ı sera'îr-i Rabbânî'de mestûr olurlar imiş ve muvâzabet buyurduḡları esmâ-i İlâhiyye'niñ bi-mürşîd-i ṭarîḳat bilâ-icâzet ve bilâ-bî'at müdâvemetlerinde 'âḳıbet, li-nâmıḳihî'l-Müştaḳ:

Sayḡa-i dest-i ta'aşşub bî-icâzet ey aḡî

Ḥayye-i esved olur Ḥayy ismin oḡursa daḡi

medlülünce bî-pîr-i tarîkat yedimde, işbu sayha-i hezâr dâne rişte-i zünnâr-ı nedâmet olur diye cüst ü cû-yı mürşid-i tarîkat kılıp [204b] ⁵⁷⁰من طلب شيء و جدّ وجد mişdâkıyla hoş aramış ve hoş bulmuş. Fenâ-fi'ş-şeyh sırrıyla şeyh-i sırr deryâsında ğarķ-ı maḥûfânî olup bi'l-küllîyye ḥâlet-i beşerîyyetden munķatı' ve ikrâh ve vâşıl-ı sermenzil-i li maa'llâh ya' nî Hakk ile ḥaḳḳa'l-yaḳîn maḳâmına erip fenâ-yı maḥzla fenâ-fi'llâh ve baḳâ-bi'llâh olmağın bî-şabr u bilâ-ķarâr, bi-şu'ûr ve bî-lâ ihtiyâr, 'acîb ü ğarîb ihtirâķ-ı 'âdât ve ḥâlât-ı kerâmâtlar kendinden bedîd ü be-dîdâr olup zâhirân sürâdiķ-i serâ-perde-i şerî'at-ı ğarrâyı ba'zı ba'zı mu'âmelâtlarında beride buyurmuşlarsa da ancak;

Seyfu'llâh sözünde mestdir

Pîrinden almışdır destûr

Dîvâne-râ kalem nist'dir

Ne söylerse ḳanâr olmaz⁵⁷¹

mâ-şadaķıyla 'aql-ı ma'âşdan bigâne vü dîvâne ve 'aql-ı ma'âd ile 'âşık-ı [205a] yek-dâne ve 'ârif-i ferzâne olmuşlar. Müşârun-ileyh ḥazretlerinin tarîkat-ı 'aliyyeye meyl ü rağbet ve mürşid-i şâhib-irşâda bi'at u inâbet buyurduķlarını iki vech üzre beyân ederler.

Vech-i evvel budur ki; Ber-minvâl-i bâlâ ya' nî kemâ ḥarrarenâ, gûşe-i ḥalvet-ḥâne-i inzivâda riyâzât-ı zâhiriyye ve 'ibâdât-ı şuriyyeye meşġûl ve müdâvemet ve gündüzler şâ'im ve geceler ḳâ'im iken, bi'l-bedâhe 'aşķ-ı ḥüdâvend-i Perverdigâr kendinden zuhûr u be-dîdâr ve ḥarâret-ı 'azîmeye dū-ķâr gūyâ ser-â-pâ vücûd-ı 'aşķ-âlûdeleri iḥrâķun bi'n-nâr olur gibi; “Amân yandım el-amân yandım!” şadâsıyla feryâd u zâr [u] nizâr birle tesķîn-i ḥarâret için ķâr-sû bâzâra varıp ḳahve-ḥâneniñ birinden bir ķungur alıp bilmezlik ḥâleti ile faķaṭ bir dest ile ķalıp dîvâne-vâr bilâ-

⁵⁷⁰ “Kim bir şeyi taleb eder ve ciddiyetle gayret sarf ederse talebine ulaşır.”

⁵⁷¹ Seyyit Nizamoğlu'na ait olan bu dörtlük aslı şöyledir: (Bkz: Adil Ali Atalay, *Seyyit Nizamoğlu-Hayatı Eserleri Dîvânı*, İstanbul, Can Yay., 2007, s. 209)

Seyfu'llâh sözünde mestdur

Şehyinden almışdır destûr

Dîvâne-râ kalem nist'dur

Ne söyleseñ ḳanar olmaz

ihtiyâr şehr-i Bitlîs’de dūr u devvâr? etdiği hâline cem‘-i ehl-i belde ya‘nî şığâr u kibâr mü’mîn ü küffâr hayrân kalıp engüşt-[205b]girân ‘umûmen mütehayyir ü giryân olmuşlar ve işbu hâlât-ı rüsvây ve melâletle gelip qahve-hâneye girip sâzendeleri cem‘ edip sâz çaldırıp giryân giryân diñledikleriñ, mollâlar gelip dedem el-merhûm cennet-mekân H‘âce el-Hâcc Süleymân Efendi huzûrunda cem‘ olup vâkı‘ hâli kendine haber verip; “Bu mişillü işler, bizlere şe’n-i zûll ü kederdir.” diye şemâtâtlar etdiklerinde, dedem merhûm cevâb etmiş kim; “H‘âce Mollâ İbrâhîm, cümleden ‘âlim ve ‘âmil olduğu bilâ-rayb muhakkak ve müsellemdir ve bunuñ bu etdikleri li-hikmetin olmak gerekdir. Hele bir sûhte gönderip huzûra da‘vet edelim, bakalım ne buyururlar, sonra sizleriñ bildikleriñiz yine sizleriñ yediñizdedir.” deyip der‘ağab bir fakîh gönderip da‘vet edip h‘âce-i müşârun-ileyh ya‘nî Mollâ İbrâhîm H‘âce kemâl-i istiğrâklarından varan fakîthe يجوز و لا يجوز⁵⁷² den geçip;

Dîvâne oldum ben bi-ḥamdi’llâh

Kemâl ‘aşkla ferzâne oldum ben

[206a] ferdini okuyup bilâ-icâbet fakîh ‘avdet etdikde, dedem merhûm, ez-ḥavf-ı şemâtât hemân kendi bi’n-nefs sür‘atle mâşiyen? mezkûr qahve-hâne kapısına varıp; “Be-hey Mollâ İbrâhîm, sen cümlemizden ‘âlim ü fâzıl ve müteşerri‘ u ‘âmil iken bu mişillü harekât-ı nâ-sezâ ve sekenât-ı nâ-revâlarla böyle qahve-hânelere girip enîs-i cühelâ ve celîs-i füsekâ olmak lâyıq mı saña!” diye ta‘rîzâne hitâblarına, h‘âce-i müşârun-ileyh evvelen sükût edip sonra bakmış kim, lisân-ı ta‘na beyânları berîde olup taḥlîş-i girîbân edemeyecekleriñ fehm edip dedem müşârun-ileyh demiş kim; “Ey efendi انا فى وادٍ وانت فى وادٍ⁵⁷³ Kaldı ki ben şimdi ‘aşk mey-hânesinden geldim ki bu qahve-hânede bir yorgunluk qahvesin içip bir iki sâ‘at ince sâzlar çaldırıp dinleyip sonra yine maḥall-i mezkûreye gideceğim. Eger cenâbınızıñ daḥi muvâfaqata ḥ‘âhişiñiz olursa ne güzel.” Ve illâ li-mü‘ellifihîl-‘âciz:

Sen mescide var ben daḥi mey-hâneye ey yâr

Taḥdîr-i ezel böyle imiş eyleme [206b] inkâr

⁵⁷² “Caiz olan ve caiz olmayan...”

⁵⁷³ “Ben bir vadideyim... Sen başka bir vadide...”

ferd-i fakîrâneleri me'âli mişillü redd-i cevâblarında, yine el-Hâcc Süleymân Efendi demiş kim; “Ey h'âce-i 'âlem, sen işbu medîne-i Bidlîs'de belki bilâd-ı Kürdîstân'da cümlesinde cümleden fâzıl ve a'lem ve kemâl-i vera' vü takvâ ile beyne'l-enâm şehîr ü müsellemin iken bi'l-bedâhe böyle melâmetle dü-çar ve böyle ğarîb ü 'acîb hâlâta giriftâr olduĖuñuzuñ lâ-büdd bir sırrdan hâlî olmayıp ve elbetde bunuñ bu sırra mebnî olup bir hikmeti vardır diye şimdi bizim medresede cem' olup bizler böyle nâ-meşrû' işlere râzî olmayız. Söyleyiñ mollâ efendilere söyleyip sonra geldim ve seni ehl-i derd ve şâhib-i hâl buldum. Ve lâkin sen böyle kahve-hânelerde âlet-i lehve ya'nî sâz ve tanbûralar çaldırıp diñledigin hâlde, cühelâlara takviye verip eger bu işler zararlı olsa idi Mollâ İbrâhîm H'âce çalıp çaldırıp diñlemez idi, diye 'umûmen râh-ı dâlâlete sâlik-i râh u mebgûz [207a] mağzûb-ı İlâh olurlar.” dedikde, h'âce cevâb etmiş kim; “Eger mezkûr mollâların nefsi mü'essirleri var ise evvelâ benim ve şâniyen cühelâların ıslâhlarımıza du'â etsinler.” deyip sükût edip dedem görmüş kim fi-mâ ba'd bu giriftâr oldukları sevdâlardan rucû' ve rû-gerdân olunması bilâ-imkândır. Hemân me'yûsen terk-i da'vet ve mütehayyiren 'avdet etmişler ve h'âce -i müşârun-ileyh dahî mezkûr kahve-hâneden kalkıp sâbıku'z-zıkr eş-Şeyh es-Seyyid 'Abdü'l-celîl -kuddise sırruhu- hâzretlerinin huzûr-ı mürşidânelerine varıp lede'd-duhûl şeyh hâlet-i cezbe ile kıyâmen deverân edip semâ' eder imiş. Ol hâletde h'âceye bir nazar-ı muhabbetle nazar buyurup; “Ey Mollâ İbrâhîm, ey Mollâ İbrâhîm, seni Hakk izniyle kabûl edip zevk ü şafâ 'aşk u sevdâ eķâlîmleriñ 'an zahri'l-ğayb saña veren benim ve şimdi yine müceddeden ibkâ etdim, var leyl ü nehâr nağamât-ı kuvvet-i [207b] cân ve terennümât-ı hoş-elhânlarla gâh tağlar gâh bağlarda seyr [ü] seyrânîñ eyle.” diye himmet-i muķaddese-i mürşidâneleriyle hâzîne-i ğaybiyye-i İlâhiyye'den her ne zamân ve her ne miķdâr taleb-kâr eder idi, anı da ol dilegi miķdâr zuhûr u be-dîdâr etdiği cümlelerimiz ya'nî işbu akçe geldiği mâdde 'umûmen ahâlî-ı beldemize ma'lûm u âşikâredir ve libâs-ı mübârekleri ya'nî mübârek başına koydukları bir fanufes? dedikleri küçük faşufes-i? mezkûr üzre bir beyâz bez peşgîr, bir gömlek ve bir yeşil boğaz[lı] 'entarî ve bir beyâz yün şalvâr ve yazlarda bir yeşil bezden libâde ve kış eyyâmlarında sâde yünden bir alaca 'abâ giyerler idi. Tatvîlden merâmım budur ki, ahıbbâlarından ba'zı i'tikâdları çürük ve iķrârlarında hâlel olan kimesneler bi'l-ma' iyye hâmmâmda bulunup; “Be-hey cânım, işbu h'âcemiz bunca akçe maşârif eder, 'acabâ cebinde ve koyunda [208a] akçe çok

var mıdır?” diye cāmelerini fūrāde fūrāde arayıp ve taramışlar bir akçe ve bir habbe bulamamışlar. Vaktā ki ḥāce faḫaṭ bir peşte-māl ile ḥamāmın ḥalvetinden cāme mekāna çıkıp mezkūr kimesnelere celāl nazarıyla nazar edip buyurmuşlar ki; “Be-hey şil bakışlı, şehlā gözlü, uğur sözüñ aḥvālleri, çürük i‘tikādli budalalar, sizler benim ‘indime gelip, ḥazret-i Mevlā’yı arayıp delāletimle Mevlā’yı bulacak idiñiz, şimdi benim göñlümdeki Mevlā’yı aramayıp cāmelerimde akçe aramak sevdalarına düşmüşsünüz!” deyip celāllenip ve şiddet-i celāl ile cāmelerin kendi kendine giyip ba‘dehu; “⁵⁷⁴ هر چه میطلبی از خود طلب کن هر آنکه خواهی روخواه از تو” Her ne diler sen de.” kelāmlarıyla mütekellim olup ba‘dehu mezkūr kimesnelere rağmen mübarek iki elleriñ iki yan ceblerine getirip iki dest-i kerem-peyvestleri daḥi toptolı akçe çıkarıp ḥammāmcı ve ḥademelerine kerem buyurduḡda, [208b] soñra yine iki dest-i kerem-peyvestlerin kemā-kān ya‘nī de‘b-i devletleri üzre ceblerine koyup ikisini daḥi memlū çıkarıp ve biz daḥi yine ke-zālīk bırakıp tolu çıkarıp mezkūr ḥuzūrlarında dīger bir muḥibbini ḥuzūruna iḥzār buyurup;⁵⁷⁵ “Gel işbu yüz zūlata akçeyi al var. Evvelā bā-peşīn sāzendeleri ve ba‘dehu filān filān aḥibbāları ḥānene da‘vet eyle. Ben daḥi şimdi gelirim, bi-izni’llāhi’r-raḥmān işbu aḥşām şafā-yı ḥatırla geceyi iḥyā ve şükr-i Mevlā edelim.” deyip gönderip ba‘dehu kendi daḥi kalkıp mezkūr ḥammāmdan bir muta‘aşşīb-ı zāhid-i ra‘nā ve bir münkir-i ‘aşq-ı Ḥūdā’yı alıp merḡūm muḥibbi ḥānesine getirip sāzendelere sāz çaldırıp;

⁵⁷⁶ عود انت ربی انت حسبی یا ودود جیست میدانی صدای جنک

ferdiñ biñ derd-i derūn şevḡ-i meşḥūnlarıyla kırā‘at edip mezkūra gūyā işi añlatdım ḥūlyālarıyla; [209a] “Ey mollā işbu sāzda olan teller ne söylüyorlar?” diye su‘allerine mollā; “Tın tın şadāsından mā‘adā bir ḡayr şadā işidemiyorum.” dedikde, mollānıñ pābūcunu oñüne koyup mollāyı def edip ba‘dehu⁵⁷⁷ Sulṭān Eşref-oḡlu Rūmī - ḡuddise sırruhu- ḥazretleriniñ;

⁵⁷⁴ “Ne talep ediyorsam, kendimden talep ederim. Ne istersem...”

⁵⁷⁵ buyurup S: edib M

⁵⁷⁶ “Nedir bilir misin çeng ve ud sesi? “Sen benim rabbimsin. Sen bana yetersin. Ey çok muhabbetli (Allah’ım)!”

⁵⁷⁷ ba‘dehu S: M nüshasında yoktur.

Ne bilsin ehl-i zāhirler bu bā'ında olan hālī
*Ne bilsin kıl ü kāl ehli nedir dīn ü nedir īmān*⁵⁷⁸

ferd-i meşhūruñ kırā'at buyurmuşlardır.

Vech-i şānīyen; mürşid-i enām, ḥazret-i 'aleyhi's-selām ile bī'at buyurdukları beyānadır ki, kendi aḥibbāları el-merḥūm 'Alī Efendi-zāde Ḥaydār ve diğ er el-merḥūm Luṭfī Efendi-zāde Ḥasan ve el-Ḥacc Ḥalīl-zāde 'Abdu'llāh ve sā'ir mürīdān-ı dil-āgāhlarından işitmişim. Naklederler ki: Zamān-ı evā'illerinde riyāzāt-ı şāḳḳa ve 'ibādāt-ı müteferriḳa-i mübtelā ve bā-beste-i rişte-i ibtilā iken bilā-mürşid çalışıp mücāhede etdikleri bir netice müntic ve bir fā'ideye müfīd olmayacağı ma'lūm-ı 'ulūm-ı mütebaḥḥirāneleri olup be-her bār [209b] mülāḳatına muntazır ve taleb-kār iken⁵⁷⁹ bir şeb-i şitāda 'inde's-seḥer, āb-dest almak murād edip ḥatunu ḥarem-i muḥteremleri; “Ḥānede şu ḳalmamış.” diye ḥaber verdiğde, ol vaḳitde şevābına şu getiren bir kimesne bulunamadığına ḥ'āce, bi'z-zarūr ḳalkıp destine bir 'aẓīm destī alıp şuya gitmiş. Megerse ol gecede ziyādesiyle ḳar yağıp yollar ve pınarları ḳapatmış imiş. Ḥ'āce-i müşārun-ileyh, kemāl-i za'fından şu getirmeye 'āciz ḳalıp ḳibel-i bārgāh-i mu'allāya müteveccih olup müteḥayyir ṭurmuş iken, li-mü'ellifihīl-'āciz:

Bir kişi kim ṭarlıḡa düşse dese yā müste'ān
Ḥızr'ı ihzār eyler ol demde añā Allāh hemān

ferd-i faḳīrāneleri mā-şadaḳınca perde görür bir merd-i bülend-ḳāmet, 'acībül-hey'et, ḡarībül-ḳıyāfet, başında ḳarcı Kürdler yağlıḡı gibi bir yağlıḡ, dizinde dizlik ve ayaḡında ḳarıḳ gelip ḥ'āceye selām verip bilā-güftār destīsini destine alıp [210a] der-ḥāl şu ṭoldurup getirip bir destī diğ eri ile daḡı ḥ'āceniñ destiñ ṭutup ḥānesine iletdikde ḥ'āceye demiş kim; “Ey Mollā İbrāḥīm Ḥ'āce, sen beni tanıyabilir misin?” Ḥ'āce demiş kim; “Ey gürū ya'nī ey oḡul, bu vaḳt-i seḥer, gece ḳaranlıḡından ḳaṭ' -ı nazar ben gündüzler faḳīr-ḥānemden ṭaşra ḳıḳdığım yok gibi. Seniñ gibi yeñi yetmiş genç yigitleri tanıyayım; ancak gürū, ben bu yaşıma geldim, seniñ gibi zīr-dest ü

⁵⁷⁸ Şiirin tamamı için bkz: Eşrefoḡlu Rûmî, s.188

⁵⁷⁹ taleb-kār iken M: S nüshasında yoktur.

tüvânâ yigit görmedim ve bir dehşet ve mehâbetli âdemsin mâ-ḥaşal her kimsen Allâhu te'âlâ senden râzî ola, zîrâ gecenîñ böyle tar vaktinde ḥazret-i Hızır 'aleyhi's-selâm-şifat baña yetişdiñ ya'nî erdiñ ve yetdiñ, 'azîzâ.” dedikde, devletlü Hızır -'aleyhi's-selâm- dedi ki; “Ve 'aleyke's-selâm.” lafzıyla redd-i selâm buyurdukdan soñra demiş kim; “Ey ḥ'âce, hemân beni âheste âheste tanıyacak derecelerde olduñ.” dedikde ḥ'âce demiş kim; “Ey [210b] gürü ya'nî ey oğul, 'acabâ sen ḳankı muḥibbimiziñ ḳarcısısn, bârî yine sen kendiñ söyle.” dedikde söylemiş kim; “Ben sen dedigin gürü ya'nî hem oğul olurum ve hem baba, hem ḳarcı ḥizmet-kâr olurum ve hem ağa, hem bir demde şâh olurum ve hem gedâ ve hem râhî olurum ve hem reh-nümâ ve'l-ḥaşıl 'avn-ı cenâb-ı Mevlâ ile gâh Mûsâ'ya mürşid-i şâhib-irşâd olurum⁵⁸⁰ ve gâh 'Îsâ'ya muşâḥabet-i rüşd ü isti'dâd ve gâh ḥazret-i Muḥammed -şalla'llâhu 'aleyhi ve 'aleyna's-selâm-'a ümmet ve ümmetine ilâ yevmi'l-ḳıyâmeti istimdâd ederek.” diye keşf-i 'alâmât ve izhâr-ı mu'cize-i kerâmât buyurup çendân çendân ibrâz-ı i'câz-ı emârât ḳıldıkları demde, ḥ'âce-i müşârun-ileyh -ḳuddise sırruhu- işe âşinâ olup ḥazret-i Hızır -'aleyhi's-selâm- olduğıñ bilip; “Amân el-amân efendim, faḳîr bunca dem ve bunca devrân derd-i derûn emrâzına mübtelâ ve bî-dermân ve ḥakîm-i ḥazîḳ olan mürşid-i kâmil [211a] cüst ü cüsunda müst-mend ve nâtüvân iken el-ḥamdü li'llâhi'l-meliki'l-mennân, teşrîf-i 'inâyet redîfiñi baña iḥsân buyurdulur.” deyip dest-i kerâmet-peyvestleriñ muḥkem tutup ḥalvet-ḥânesine iletip hemân işte ol vakt-i seḫerde bî'at u inâbet edip ve ḥ'âce-i müşârun ileyh ḥazretleriniñ kendi mübârek taḳrîrleri üzre ba'de'l-bî'at ez-berâ-yı yümn ü bereket bir ḳaç dirhem dînâr kerem ü 'inâyet ve; “Her ne vakt beni ârzû edersin, esmâ-yı İlâhî'den işbu ism-i a'zamı bu 'adedce ḳırâ'at edip beni da'vet ile lâ-büdd izn [ü] icâzet-i cenâb-ı Ḥaḳḳ ile gelip görüşürüz.” deyip mezkûr emânetleri kendine kerem buyurup gitmişdir ve ilâ niḫayeti'l-'ömr her çend ârzû-mend olurlar imiş, gelip şoḫbet-i seniyyeleriyle hem-şoḫbet ve ülfet buyururlar imiş.

Ve yine muḥibblerinden Zeydânî 'aşîretlerinden Penbeci Hâcî Yūsufoglu el-merḥûm Ḥaydar'dan mesmû' faḳîrânem olan budur ki: [211b] Ḥ'âce-i müşârun-ileyh, ber-vech-i bâlâ ol vakt-i seḫerde ḥâlet-i za'f ile bulağa ya'nî çeşm-sâra, şuya varıp yedindeki destiyi şu lûlûsuna ḳoyup ṭoldururken Hızır -'aleyhi's-selâm-, mezkûr ḳıyâfetle gelip ḥ'âce ḥazretleriniñ destisin çekip kendi destindeki destisini

⁵⁸⁰ mürşid-i şâhib-i irşâd ve gâh S: M nüshasında yoktur.

tıdurmaya şurū‘ etdikde, ḥāce kemāl-i ḥilminden bir söz söylemeyip şabr buyurduklarına ḥazret-i Hızır -‘aleyhi's-selām- pesend edip şabri bereketinden kendini bildirip nā’il-i merām olmuşlar. Şitā-yı mezkūruñ evvel bahārında, hatunu merhūme olup oğlu Mollā Maḥmūd iki yaşında yetim kalıp ḥāce-i müşārun-ileyh eşedd-i iştiyāk ile müştāk oldukları maḥbūbe-i mergūbeniñ ḥasret-i hicret ve iftirākından kaṭ‘-ı nazar, kemāl-i şefkat u merḥametinden mezkūr maḥdūm-ı ma‘şūmları yetime peder iken māder olup bir zamān mezkūr ma‘şūmu alıp vālidesi merhūmeniñ [212a] mezarına iletip ve kendi daḥi tilāvet-i Qur’ān edip maḥdūm-ı ma‘şūm ḥālet-i tıfiliyyetle ağladıkda, ḥāce-i müşārun-ileyh kemāl-i merḥametlerinden yüzünü yüzü üzre bırakıp ya‘nī yüz yüze koyup mezkūr çocuk ile bi'l-ma‘iyye ağlar imiş; ”Āh gürū gürū ya‘nī āh oğul oğul oğul, sen benim cercimi büryān etdiñ ya‘nī cigerimi büryān etdiñ!” diye kendine maḥşūs ıstılāhlarla merşiyye-ḥān zār u nālān olurlar imiş ve her ne maḥalle giderler ise mezkūr maḥdūm-ı ma‘şūmlarıñ der-āgūş edip getirirler imiş. Bir gün bālāda mezkūr Dīde-bān nām kūhsāra gidip maḥdūm-ı ma‘şūmları ellerine iki seng-pāre verip lu‘b etdirip sākıt ü sākın olup ve ḥāce-i müşārun-ileyh ḥazretlerini be-nāgāh cezbe-i Raḥmānī birle cezbelenip taḡdan bilā-iḥtiyār şehre gelip aḥibbālarına mülākī olduklarında, işi añlayıp cem‘iyyetlerine iletdiklerinde, şahve ya‘nī kendine geldikde; “Efendim, maḥdūmuñuz [212b] Mollā Maḥmūd ma‘şūmu nerede bıraktıñız?” diye su’āl etdiklerinde, der-ḥāl ḥatırına gelip demiş kim; “Vāh vāh, ben şimdi Dīde-bān Taḡı’na seyrāna varmış idim, maḥdūm-ı ma‘şūm lu‘ba meşgūl olsun, ben daḥi mürākabeye meşgūl olayım diye iki eline iki küçük taş verdim. Lu‘b eder iken ben daḥi ḥālet-i mürākabede idim, şimdi sizleriñ cem‘iyyetiñize gelmiş bulundum. ‘Acabā gürūya ne geldi ve ḥālī nice oldu. Meger ḥazret-i Allāh Ḥāfız ismi ḥürmetine ḥıfz etmiş ola.” deyip yine şefkat ve merḥametle giryān olduğu ḥālde, aḥibbālarından bir iki aḥibbā-yı mezkūr taḡa varıp görmüşler ki, ḥāce-i müşārun-ileyh ḥazretleri, ḥaber verdigi gibi ma‘şūm-ı merķūm iki destinde iki küçük taş ile oynar, hemān bunları gördükde babası ḥatırına ḥuṭūr edip “Baba baba” diye ağlamaya başlamış, hemān der-āgūş edip getirip pederleri ḥāceye teslim [213a] etmişler. Ḥāce-i müşārun-ileyh ḥazretleriñin ceblerinden ve koynundan akça taşıdığınıñ mebde’i bu olmuş kim, bir gün Şarkıyye Cāmi’i’si ḥavlusunda bir kaç aḥibbālarıyla tıururlar imiş. Be-nāgāh ceblerinde ve koynunda cins cins akçeler taşıyıp tōkūlmeye başladıkda, müşārun-ileyh hemān “E’ş-şükrü li’llāh.” deyip müteveccih-i kıble olup secde-i şükr etmişler ve ol akçe[y]i

pirinç et ve yağ ve sâ'ir et'imeye maşârif edip ol havluda ta'âm tabh etdirip medîne-i Bidlîs fuķarâsına bir 'aẓîm ziyâfet verip ba' dehu ba' zen dilediği vakitde ve ba' zen bi'l-bedâhe zuhûr eder idi.

Ahıbbâlarından nâşid-h'ânende-i meclis-i şerîfleri el-Hâcc Halîl-zâde 'Abdu'llâh naql ederler ki; “Bir gün meclis-i devletlerinde idim, bi'l-bedâhe akçe taşmaya başladı, kendi daği şükr-i Hüdâ'ya meşgûl olup [213b] hitâmında; “Yâ Rabbi, yâ Rabbi, işbu İbo bî-çâre ya' nî işbu İbrâhîm âvâresiniñ bir za'îf ve bî-nevâ kulundur, ⁵⁸¹الشكر لله هذا من فضل ربى لا باستحقاقى الحمد لله diye münâcât buyurlar idi ve soñra hâzîrân-ı bi'l-meclis muhıbblerine dedi kim; “Ebnâ-yı zamânıñ bir azları ecinnîleri var ve bir azlarının huddâmları vardır, diye işbu İbo fakîre iftirâ ederler. Lâkin benim Allâh'ımdan ğayrı ne cin bilirim ve ne şeytân ve ne huddâm bilirim ne a'yân, hemân bir Allâh bilirim; andan isterim, andan alırım, ve's-selâm fe-ni' me'l-merâm.”

Ve yine mezkûr 'Abdu'llâh'dan mesmû' olunmuşdur: Çukur nâm nâhiye kûrâlarından Norşin Mescidi imâmı Mollâ Maķşûd nâm bir şûfî-i hâm ve zâhid-i nâ-tamâm imâmıñ gözleri 'illetlenip 'illet-i ramad def'i [214a] için medîne-i Bidlîs'e gelip her maħallden 'ilâc su'al etdikde, ba'zı nekre-pîşe ocağ uşakları, ebnâ-yı zamâne zürefâları zâhid-i mezkûru zevkленerek; “Mollâ İbrâhîm H'âce, 'illet-i ramade ya' nî göz ağrısına menfa'atli mu'âlece eder.” diye nezâketle sevk edip haber verdiklerine, bî-çâre inanıp gerçegine haml edip kalkıp 'aşâsın kaçarak müşârun-ileyh hâzretleriniñ huzûr-ı 'âşıkânelerine varıp görünce; “H'âce h'âce, 'âşıkâ had berâ ya' nî “Hüdâ 'aşkına, benim işbu gözlerime bir mu'âlece eyle veya menfa'atli 'ilâclar söyle.” diye lâbeler etdikde, h'âce buyurmuş kim; “Ey şâfî-i hûşk u nâ-dân ben seniñ gözlerine 'ilâc ve dermân verdim, lâkin havfım bu kim الضدان لا يجتمعان mâ-şadaķıyla sözüme sem'-i cân simâh-ı cenân tutup ışgâ etmeyesin, eger sözüm [214b] tutarsın, kalk hemân şimdi işbu şehriñ seyrân yerlerine varıp yeşil çemenli aķarşu kenârında bir maħbûb-ı mergûb tâze-civân cemâline, dîde-i 'ibret ve çeşm-i başîretle şebîh-i 'âşıkân, âşıkâne nigerân-ı hûsn ü ân ol ki, in-şâ'allâhu rahmân 'illet-i ramaddan taħlîş-i girîbân edersin ve illâ işbu kuru mollâlîķla qarîben a'mâ-yı nâ-

⁵⁸¹ “Allah'a hamd olsun, Allah'a şükrolsun. Bu Rabbimizin fazlıdır, bu Rabbimin fazlıdır; benim hak etmemle değildir.”

bīnā olursun hā.” diye harf-ı tenebbühle işâret ü ĩmā buyurduḡda, zavallı mollā; جميل⁵⁸² me’ālinde cāhil ve müşāhede-i cemālden bī-ḡaber ü ḡāfil olmaḡla; “Heyhāt heyhāt, ben geldim ki gözlerime bir ‘ilāc söyleyesin, sen istersin beni daḡı emred oḡlanlara mübtelā ve kendiñ gibi ‘ālemde şūrīde vü rüsvā edesin.” deyip muta’ aşıbāne ve müteḡavvirāne ḡalkıp yürüdükde, ḡāce-i müşārun-ileyh; “Vermemiş ma’būd n’eylesin Maḡmūd, kör oldu Mollā Maḡşūd.” [215a] diye nuḡḡ buyurup ‘āḡibet a’ mā ve kör-i nā-bīnā olmuşdur.

⁵⁸³اعاذنا الله من صدمات تحوّرات جلا لهم و نفعنا الله بهم و ببركات حركات جذبات جمالهم آمين

Eşer-i diḡer: İşbu ḡaḡīr-i kemter derim ki; eger mollā-yı mezkūr sīne-şāf olup i’ tiḡād-ı a’ lā ve i’ timād-ı mu’ allā edip kelām-ı vālāların diñleyip işḡā etse imiş, izn-i cenab-ı Mevlā⁵⁸⁴ ile gözleri şāf u mücellā olur imiş. Li-mü ’ellifihī’l-Müşṡāḡ:

Evliyāya i’ tiḡād eden kişi

Kām alır himmetle biter her işi

Eşer-i diḡer: Zamān-ı seniyyelerinde, ḡazret-ı Şeyḡ İbrāḡīm ḡaḡḡī -ḡuddise sırruhu- hem-‘ aşır-ları olup medīne-i Bidlīs’e arayatı ve Şirvān ḡurālarından el-meşḡūr Tillo nām ḡarīyyede medfūn mürşidleri, eş-Şeyḡ İsmā’ıl Faḡīru’llāḡ Tilleṡī -ḡuddise sırruhu- ḡazretleriniñ ḡānḡāḡ-ı kerrübī-penāḡlarında, envā’-ı mükāşefe ve kerāmāt ile şöhret-i şāyi’ a bulup [215b] meşḡūr-ı āfāḡ olduklarında, medīne-i Bidlīs ahālilerinden mürşid-i kāmīl isteyip ‘ilm-i ledün taḡşīli sevdāsına düşenler, fevc fevc ziyāretlerine varıp bī’at u inābet ṡalebinde olanların meşreb-i ṡālibānelerin yoklayıp; “Ey oḡullar, ben irşādiyyete me’ mūr deḡilim, lākin eknūn ya’ nī ḡālā bi-mennihi te’ ālā, medīne-i Bidlīs’de, ‘ārif-i Rabbānī Sulṡān el-ḡācc Hasan Şirvānī gibi, Şems-i Bidlīsī Sulṡān el-ḡācc Maḡmūd ḡāce gibi⁵⁸⁵ ve sulṡānū’l-Melāmiyyūn Mollā İbrāḡīm ḡāce gibi ‘ārif-i dil-āḡāḡ, ḡazerāt-ı ehlu’llāḡ, zevāt-ı zī-şānı bırakıp ṡarafımıza gelmeñize ne lāzım ve ne ḡācet.” deyip her birlerin ḡāl u maḡāllerin yoklayıp mezkūruñu ḡāllerine muṡāfiḡ meşreblerine muṡābıḡ; “Sen var el-ḡācc

⁵⁸² “Allah güzeldir, güzelliḡi sever.” Müslim, *İmān*, 147.

⁵⁸³ “Onların celalinin öfkesinin darbelerinden Allah bizi korusun. Allah bizi onların zatıyla, onların güzelliḡlerinin cezbelerinin hareketlerinden kaynaklanan bereketlerle menfaatlendirsın. Amin ”

⁵⁸⁴ izn-i cenab-ı Mevlā M: izn-i Mevlā S

⁵⁸⁵ Sulṡān el-ḡācc Maḡmūd ḡāce gibi S: M nüshasında yoktur.

Hasan H̱āce'ye hizmet eyle.” ve diğerine; “Sen var el-Hācc Maḥmūd H̱āce'den bī'at eyle.” ve diğerine; “Sen var Mollā İbrāhīm H̱āce ḥazretlerine.” diye sevk-i ib'āş buyururlar idi ve ekşer zühd-i ḥām ve kendi kendine şūfī-i ḥūşk olup vera'-ı nā-fercām ile ḥod-bīn ve ṯā'at-fürüş olan zāhidleri Mollā İbrāhīm H̱āce'ye irsāl buyururlar idi.

Mollā Ziyā'ü'd-dīn zād [216a] el-merḥūm Mollā Maḥmūd Efendi'nin kendi lisānından işitdim, nakl ederdi kim; ‘İlm-i zāhir kuvvetiyle taşavvuf kitāblarına bakıp kendi kendimi bilā-mürşid riyāzat edip senede bir iki kerre çille ve erba'ın ḥalvetine girip zikru'llāh ile meşgūl olurdum. Lākin yine ekşer kitāblarda, و شيخ له فشيخة الشيطان⁵⁸⁶ ḥadīs-i şerīfleriñ görüp bi'z-zarūr şeyḥe muḥtāc olup Bidlīs meşāyihleriñ beğenmeyip Şeyḥ İbrāhīm el-Ḥaḳḳī -ḳuddise sırruhu- ḥazretlerini ārzū-mend olup Tillo'ya varıp mülākāt olduḳda; “Ey Mollā Maḥmūd, sen pāk riyāzet-keş güzel ādem, yaḥşi kişi olmuşsun, daḥi zamāne şeyḥlerini n'edersin.” diye derūnumdan geçen ḳabāḥatimi yüzüme urduḳda, dāmen-i devletlerine teşebbūs edip ḳabāḥatimiñ ‘afvı için ve beni mürīd buyurmaları niyāzı ile dāmen-būs etdigimde; “Ey Mollā Maḥmūd, ben ḳıbel-i Bārī'den irşādiyyete me'mūr degilim ve- lākin eger fi'l-vāḳi' baña i' ṯikād edip sözüm tutarsa, var medīne-i Bidlīs'de zurnālar ve defler ve ince sāzlar ve ṭanburalar verāsında [216b] şaḳlanıp ecnās-ı nās içinde gizlenip keşretde vaḥdet edip menfūr-ı ḥaḳ maḳbūl-ı Ḥaḳḳ olan sulṭānū'l-‘āşikīn, bürhānū'l-muḥaḳḳikīn, Mollā İbrāhīm H̱āce -ḳuddise sırruhu- ḥazretleriñ her dem ve dā'imen leylen ve nehāren meclis-i Ḥızır-enīslerinde hem-şoḥbet ve hem-meclis olup şoḥbet şeyḥliğine ḳabūl eyle, tā kim şeyḥ-i bī'ate vāşıl ve maḳşad-ı aḳşāya nā'il olasın.” diye emr ü işāret buyurduḳda, cevāb etdim ki; “Benim efendim, H̱āce Mollā İbrāhīm ḥazretleriñ meşreb-i mecżübāneleri böyledir kim, ḥużūrlarına ḥazır olan kimesneleri rakḳāş gibi bura bura oynadır.” Dedikde, Ḥaḳḳī cevāb etdi kim; “Ḥāfız-ı Şīrāzī, işbu ferdi ‘abeş inşād buyurmamışlardır. Beyt:

بمی سجاده رنگین کن کرت بیر مغان کوید

⁵⁸⁷ که سالک بی خبر نبود دزراه و رسم منزلها

⁵⁸⁶ “Şeyhi olmayanın dini yoktur. Kimin şeyhi yoksa, o kişinin şeyhi şeytandır.”

⁵⁸⁷ “Pir-i mugān, eğer sana; seccadeyi şaraba boya, derse çekinmeden söyleneni yap. Çünkü yolcu, gidilecek menzillerin yolundan, yordamından habersiz değildir.”

Ey Mollâ, eger sen işbu ħod-bîn ve ħod-nümâ, ħod-perest ve mu‘cib edâlardan geçip maĥrem-i râz-ı hüviyyet-ı cenâb-ı Mevlâ olayım dersin, gerekdir ki evvelen rüsvâ-yı ‘amm ve ba‘dehu [217a] maĥbûl-i kirâm olasın. Ey Mollâ Maĥmûd, bir sene yâ-ħud daĥa ziyâde tenhâ taĥlar maĥaralarında, sâdece ot otlayıp ve ol temîz şularla âb-dest alıp geceler tâ be-şabâĥ namâz kılıp beyne'l-‘âlem pâk u mütediyyîn âdem olup evliyâlıkla şöhret bulup beyne'l-ümem şehîr ü müsellemler olduğuna nefis-i şûma ne zarûrete elem, ‘azîzâ. Egerçi zâhir-i şerî‘at-ı ġarrâda, ber-vech-i bâlâ ya‘nî kemâ beyyinnâ bu ‘amellerle ‘âmil olan mücâhidlere ehl-i tuĥâ mütteĥî ve şâhib-i taĥvâ derler ve lâkin bâtın-ı tarîkatde şâhib-i ‘ucb u mürâ‘î ve ehl-i riyâ derler. Lâkin seni evliyâ bilip ĥüsn-i zann eden kimesneler miyânlerinde, ol bir sene maĥâralarda etdiğin ‘ibâdete muĥâbil faĥat beş daĥîka el çalıp bura bura raĥş etdikde, nefis-i şûm ‘acabâ ĥanĥısına râzî olursun, inşâf eyle!” diye buyurduĥda, ĥoşca mülâĥaza edip işi añlar ĥadar oldum, ammâ ĥi fâ‘ide. Li-muĥarrîhî'l-Müşâĥ: Beyt:⁵⁸⁸

Nefs-i şûmun ĥatline himmet gerek

Bî-mürebbî olmaz ol çekme emek [217b]

Kendi ĥabûl buyurmayıp Mollâ İbrâĥîm Ĥâce ĥazretlerine faĥat bir selâm ile gönderip gelip medîne-i Bidlîs İplik Bâzârı’nda, el-merĥûm el-Ĥacc Yûsuf-zâde Ĥaydar’ın dükkânına oturmuş, def ve zurna çaldırıp ĥammâlları cem‘ edip ellerindeki guballarıñ ya‘nî degnekleriñ çâvuşlar cûkânları gibi depredip raĥş ederler. Kendi daĥi ‘âşıkâna ve müteĥayyirâne şâĥıs olup çeşm-i ‘ibretle seyerân edip temâşâ kılarlar. Ben daĥi ol cem‘iyyet eşnâsında ĥuzûr-ı fâyizü'n-nûrlarına varıp dîvân durup dedim: “Ey ĥâce, ben bu ĥünler Tillo’ya, Ĥaĥķî Efendi ĥazretleriñ ziyâretlerine varıp ziyâret edip ĥîn-i ‘avdetde, cenâbıñıza selâm ederler.” dedigimize der-‘aĥab ĥuvvet-i ĥudsiyye velâyetleriyle yüzüme baĥıp; “Yok İbo saña, oyna derse oyna diye tenebbühlerinde, İbo daĥi ya‘nî işbu İbrâĥîm daĥi ol demde [218a] anda idim.” diye buyurup ba‘dehu el ele çalıp; “Oyna ĥimârım oyna, şîrîn nigârım oyna.” diye ol cem‘iyyetde beni oynatmaya çabaladı ve ben daĥi ‘aynı ‘aynıyla keşf ü kerâmet etdiğin bildim ve lâkin; “Vermemiş ma‘bûd, neylesin işbu Maĥmûd.” deyip nâdim olup oynamadıĥıma peşimân olmuşum, diye te‘essüf ederler idi.

⁵⁸⁸ beyt S: M nüshasında yoktur.

Eşer-i diğər: Bir gün ber-mu‘ tād-ı qadīm, bir Һarīm-i ‘uşşāk-nedīmde ince sâzlar çaldırıp diñleyip ağlar iken, ehl-i zāhir ‘ulemâlarından bir kaç kimesne gelip be-rüy-ı imtiḥān, mezkūr sâzlarıñ ḥürmet ve ḥālinden su’āl etdiklerine cevāb buyurmuşlar kim; “İşbu sâzlarıñ ḥürmeti, ber-müceb-i şerī‘at şarāḥatle şaḥīḥ ve ḥarām olduğı beyne'l-enām ma‘lūm-ı ‘ulūm-ı ḥavāş u ‘avām ise de ancağ ehlu'llāhdan birine su’āl etmişler ki, ālet-i lehv olan sâzlar şadāsına ne buyurursunuz?” Cevāb etmiş kim; “Şadā-yı sâz; fāsıqıñ fısqıñ, ‘āşıkıñ ‘āşkıñ, ‘ārifıñ ‘irfānıñ [218b] artırır.” ve yine buyurmuşlar kim; “Ey güru ya‘nī ey oğul, aḥvāldir, aḥvāldir ya‘nī ḥāldir, الحال لا یعرف بالقیل و القال⁵⁸⁹” buyurup kelāma ḥitām ya‘nī ḥatm-i kelām buyurmuşlardır.

Min kerāmātihi: Bir gün yine ‘ulemā-yı mezkūr, ḥāce-i müşārun-ileyh ḥazretleriniñ sâz çaldırıp raqş buyurduklarına rāzī olmayıp men‘ u te’dībî zımnında, qarındaşları Mollā Muştafā Efendi ḥazretlerini daḥi kendilere tebe‘iyyet itdirip maḥkemeye cem‘ lede'l-cumhūr ḥāce celāllenip sâzları çaldıraraq maḥkemeye gelip raqş edip kuvvet-i qudsiyye-i velāyetle derneklerini ṭağıdıp yevm-i ferdāsı yine cem‘ olup ḥākim-i vaqt el-merḥūm Şeref Ḥan -‘aleyhi raḥmetü'r-raḥmān- ḥazretlerine varıp fī-mā ba‘d, mezkūr sâzendegān varıp ḥāceye; “Sâz çalmasınlar.” diye mümāna‘atlarıñ, ḥāce işidip der-ḥāl yine müşārun-ileyh ya‘nī Muḥammed Şeref Ḥan [219a] ḥazretleriniñ ḥuzūrlarında; “Be-hey mollālar, sizler cümleleriñiz benim şākirdim maḥûlelerinden olup şimdi aḥkām-ı şerī‘atı bende icrā edersiz. Māşā’llāh, fe-subḥāna’llāh, zehī ḳavī müslümān zehī şāḥib-‘irfānlar ki⁵⁹⁰ تأمرؤن الناس بالبر و تنسون انفسكم⁵⁹¹ āyet-i kerīmesiniñ ma‘nā-yı celilesin, bilā-te’emmül mezāyāsına inşāfāne ta‘aḳḳul kılmadan ve kendi yaḳalarına yapışmadan cümleden dāmen-der-miyān, dest-dirāzī-i girībān-i müst-mendān olurlar. Fuzūlī fermāyed, ferd;

*Ferd oldum esīr-i ‘aşḳa ḥired-mend-i ‘aşr iken
El şimdi benden aldığı pendî baña verir⁵⁹²*

⁵⁸⁹ “Maneviyatta hal ehli olmak, kil ü kal ile bilinecek bir şey değildir.”

⁵⁹⁰ “Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın yükünü yüklenmez.” İsrâ 15.

⁵⁹¹ “İnsanlara iyilikle emrediyor da kendi nefsinizi mi unutuyorsunuz.” Bakara 44.

⁵⁹² Fuzûlî’ ye ait olan bu beytin doğrusu şöyledir: (Bkz.: Gölpınarlı, s.60)

*Düşdüm belā-yı ‘aşḳa ḥired-mend-i ‘aşr iken
El şimdi benden aldığı pendî baña verir*

diye hāl-i pür-kemâllerile, mezkûr mollâ efendileri mebhût ve lâl u meskût ‘ani’l-makâl buyurmuşlardır.

Fıkra-i laîfe: O il hâllerindeki zühd ü vera‘ ve takvâ ile ma‘rûf u meşhûr ve hâlet-i ‘aşk u muhabbetden dūr u menfûr iken, düşmen-i nağamât-ı sâz ve sâzendegân ve ‘adû-yı ekber-i [219b] üftâdegân, ‘aşk [u] ğarâm-ı dâm-ı maḥbûbân oldukları âvânda, kerâmetlü Şems-i Bidlîsî el-Hâcc Maḥmûd H̱‘âce Efendi, dil-dâde-i cemâl-i ḥûbân ve üftâde-i şîfte-i ḥüsn ü ândır diye ‘an-zaḥri’l-ğayb ğıybet ederler imiş. Vaqtâ kim cezbe-i bedihiyye-i Raḥmâniyye’ye dū-çâr-ı sadâ-yı sâzendegân ve ma‘nây-ı ḥüsn ü ân ḥâzerât-ı ḥûbân-ı maḥbûbân serâ’irinden âgâh u ḥaberdâr olduğda, her gördükleri naḳṣhâ-yı reng-â-reng-i İlâhiyye’ye nigerân ve naḳḳâşı cüst ü cûsunda vâlih ü ḥayrân olurlar imiş. Bir gün ẖ‘âce -i müşârun ileyh⁵⁹³ eşnâ-yı râhda, başı keçe külâhlı bir köylü Ermeni maḥbûbuna mülâkî olup naẓar-ı cezbe ile ḥabs-i naẓar kılip şöyle ki, maḥbûb-ı mezkûr ḥaṭve-i vâḥide ḥarekete mecâlî olmadığı hâletde, ‘ammim Şems-i Bidlîsî el-Hâcc Maḥmûd H̱‘âce Velî -ḳuddise sırruhü- ṭarîḳ-i mezkûrdan mürûr buyurur iken bu hâlete râst gelip ez-berâ-yı laîfe, Mollâ İbrâhîm H̱‘âce -ḳuddise sırruhu- ḥâzretlerine [220a] bir çerkin urup ya‘nî arkasından bir omuz ḍarb edip buyurmuşlar ki; “Be-hey yâdigâr, bundan aḳdem el-Hâcc Maḥmûd H̱‘âce maḥbûb [u] dostdur diye ğâ’ibâne ta‘n ve teşnî‘ birle bizi zemm buyurduğunuz kanda ve bu işler kanda ve böyle cünbişler kanda? Gerçi biz bu kârı etdik ise de cenâbınız gibi böyle köylü Ermeni oğlanlarına ta‘aşşuk ve muhabbete şâyeste vü lâyıḳ görmedik ve gönül verdik, yâ-hû pîrim ‘azîzâ!” diye seng-endâz-ı iddi‘ â olundukda; “Eyva’llâh eyva’llâh, lâ-cerem aḥz-i intikâm buyurup ḥâyf aldınız ‘azîzâ, ammâ ben ne yapayım, ne-çâre kılayım kim, naḳḳâş naḳṣında gizlenip işbu külâh-ı nemed derûnunda nihân ve câme-i peşminîde pinhân olup ya‘nî iki ayaklı bir kaşır içre girip pencerelerinden bakıp seyerân ediyor.” Beyt:

Kendi ḥüsnüñ vech-i dil-berden hüveydâ eylemiş

Çeşm-i ‘âşıḳdan bakıp anı temâşâ eylemiş

Eşer: Bir gün ser-i reh-güzârlarında bir dil-ber-i tîz-reftâr, tünd-ḥûy, cefâ-kâr ḥûb [220b] ve lâkin ğaddâr maḥbûb ve lâkin sitem-şî‘âr ya‘nî bir şûḥ-ı dil-âzâra râst

⁵⁹³ H̱‘âce -i müşârun ileyh S: müşârun ileyh M

gelip sür‘at-i reftârından temâşâ-yı dîdâr edemediginden döğünüp бүkâ-yı şedîd ile бүkâ buyurduklarını, yoldan geçen kimesneler; “Ey ẖ‘âce saña n'oldu ve kaçkırı akrabâ ve ta‘allaqâtını öldü ki böyle бүkâ edersin?” su‘âllerine, giryân giryân cevâb buyurmuş kim; “Ey oğullar, hiç bir müşîbet fırkat-i yâre mümâsil ve hiç bir mihnet hicret-i dîdâr-ı dil-dâra mu‘âdil olamaz, şimdi bir şun‘-ı müzeyyen-i Hüdâ ve âyîne-i mücellâ-yı Mevlâ-nümâ işbu maḥallde hüveydâ olur. Henüz bir hoşca seyrân u temâşâ ve ser-mest-i ḥayrân-ı liḳâ olmadan tırmadı, berḳ-i tecellâ-menişân, hemân sür‘atle revân ve dîde-i faḳîrânemden nihân oldu, âh oğullar. Ben nice âh edip ağlayayım kim; yârim geçdi, avım, nigârım, saydım, şikârım geçdi.” diye âh u efğân ve feryâd u fiğân buyururlar imiş. Li-mü‘ellifihî,⁵⁹⁴ kıt‘a:

‘Âşık cemâl-i yârdan ayrı düşerse tek
Baḥr-ı şafâdan ayrı düşer şanki çün semek [221a]

İki cihânda seyr-i cemâlin ḥalâveti
Olmaz bir özge şeyde şaḳın çekme hiç emek

Eşer-i diğeri: Bir gün el-merḥûm Maḳşûd Paşa-zâde Muḥammed Şâdık Beg ḥazretleriyle görüşmeye varmış. Mîr-i müşârun-ileyh ḥazretlerinin ḥânedân-ı zî-şânları, ez-ḳadîm muḥibb-i ‘ulemâ vü dervîşân olduğundan nâşî, ẖ‘âce-i müşârun-ileyh ḥazretlerinin teşrîflerinden ziyâdesiyle hoşlanıp;

Hoş geldiñ eyâ mihr-i kerem mâh-ı münevver
Dîdârına biñ şevḳ ile müştâḳım efendim

Dil ḥânemi teşrîfîñ ile eylediñ enver
Dîdârına biñ zevḳ ile müştâḳım efendim

Beyt:⁵⁹⁵
Ḳadem başdın gönül kâşânesin cennet-serâ kıldın
Tevâzu‘ bilmezim Türkâne hoş geldiñ şafâ geldin

⁵⁹⁴ li-mü‘ellifihî M: S nüshasında yoktur.

⁵⁹⁵ beyt M: S nüshasında yoktur.

ferd-i meşhûru kıra'at ederek istikbâl edip mübârek koltuğuna girip şadre geçip ba' de'l-ku'ûd, kadem-i muhteremlerine yüzler sürüp pîşgâh-ı kerâmet-destgâhlarında dest ber-sîne-i tevâzu' [221b] kılıp envâ'-ı ikrâm ve aksâm-ı nevâziş ve ihtirâmları sevdâsına düşdüğünü, h'âce fehm edip cevâb buyurmuş kim; “Benim begim, benim ağam, bi-ḥamdi'llâhi te'âlâ in'âm u ikrâm-ı dünyâ-yı deniyye-i nâ-fercâma zerreten-mâ benim hergiz eşedd-i ihtiyâc ile muhtâc muḫtarib ve 'ilâc olunmadığım, lâ-büdd ma'lûm-ı 'ulûm-ı necîbâneleri olmak gerekdir. Lâkin temâmen telâmîzlerim ya'nî şâkirdlerim maḳâmında işbu zamâne mollâları المرء لما جهل⁵⁹⁶ mişdâkıyla benim işbu hâl-i pür-melâlimden cümleten câhil-i bi'l-echel olmaları ḥasebiyle, Mollâ İbrâhîm mülhid ü güm-râh, zindîk ü ber-günâh olmuş diye, kendi yaḳalarıñ tutup kendi 'işyânlarıñ te'emmülünden tekâsül ve noḳşân edip ya'nî kendi girîbânlarıñ boşlayıp bî-çâre işbu İbo'nuñ peşine düşüp yaḳasına yapışmışlar. Mâ 'aleynâ benim ağam, ḥâşâ ve kellâ ğarażım saña teşekkî vü iştikâ değildir, ammâ dünden beri Mollâ İbrâhîm sizleri istekli olup da'vet eder ise hîç biriñiz varıp da'vetine icâbet etmeyesiz, diye sâzendegâna tenebbüh [222a] etmişler. Her ḳanḳısına âdem gönderip da'vet etdim ise İbo'nuñ da'vetine yüzümüz üzre varırız, lâkin memleket efendilerinden te'kîden ve teşdîden âkîd ve şedîd tenebbühâtlar olmuş kim, sizlerden her ḳanḳıñız varıp Mollâ İbrâhîm H'âce'ye sâz çalıp nağme-pervâz ve âġâze-i terennümât-ı 'ilm-i mûsikî ile zemzeme-sâz olursanız, cümleleriñiziñ emvâl ve eşyâları târâc u tâlân ve belki cümleñiz ḳatle şâyeste vü şâyân olursuz, diye ihâfelerinde, mezkûrlar gelip bize sâz edemiyorlar, hâl bu kim nağamhâ-yı nâzik-edâ ve nevâhâ-yı ṫarab-efzâ, benim ḳuvvet-i cânım ve ḫayât-ı kâlbüd ve vücûd-ı nâ-tüvanımdır; cândan geçerim, bu sevdâdan geçemem, bi'llâhi geçemem. Beyt:

Cümleden ḳaṫ'-ı ümîd etdi dil-i meyyâlimiz

Hûb-rûy u ḫoş-bûy u ḫoş-şadâdan geçmedi

Benim ağam, eger sen benim işbu ḳalb-i vîrân ve ḫâtır-ı perîşânımı ta'mîre himmet ve taṫyîbe 'inâyet edeceksen,⁵⁹⁷ 'alâ raġm-i îşân, âdem gönderip hemân fî-hâzâ'l-ân benim niyâz-mend-i mütemennî olduğum [222b] sâzendegânları getirip ḳuvvet-i rûḫ

⁵⁹⁶ “Kişi bilmediğinin düşmanıdır.”

⁵⁹⁷ ta'mîre himmet ve taṫyîbe 'inâyet edeceksen S: ta'mîre himmet ideceksin M

ile rūhumuzu ḥayy u iḥyā ve mir'āt-ı merāyā-yı cenān-ı nā-tüvānımızı müceddeden mücellā vü muṣaffā edersin, benim ağam, cānım, begim, cānānım, 'azīzā. Li-mü'ellifihī, beyt:⁵⁹⁸

*Ve illā ḥātır-ı nā-şādım⁵⁹⁹ olmaz bir keremle şād
Muḥaṣṣal bu dil-i vīrānem olmaz nağmesiz ābād*

Buyurduklarına, ağa-yı mūmā-ileyh muṭī vü münkād olup hemān der-ḥāl ādem gönderip sāzendeleri getirip sāzlar çaldıkda, müşārun-ileyh ya'nī Mollā İbrāhīm Ḥ'āce -ḫuddise sıruhu-, şevke gelip tevācüd kılip bilā-iḥtiyār semā'a girip bir sâ' at miḳdārı ağlayı ağlayı semā' buyurup 'inde'l-ḥitām, ağa-yı müşārun-ileyh ya'nī Muḥammed Şādık Beg ḥazretlerini muḥātab-ı kelām edip buyurmuşlar kim; “Be-hey begim, be-hey benim ağam, ben Güzeldere ağaları ḥānedānlarından ve mumdan ondan değilim, kim günün başı olup rakşa girip pāy-kübān ve dest-efşān olalım ve ⁶⁰⁰ [223a] olduğun hoş ben bilirim ve bi-ḥamdi'llāhi te'ālā bilmez takımlarından değilim ammā, beyt:

*Cemi' 'ālemiñ ḥalkı bilirler bende bir derd var
Bilinmez sevdiğim kimdir kimiñ dīvānesiyim ben*

*Ne yapayım 'azīzā yandı kerem beni şaldı bu derde
Ya'nī yandı gönlüm beni şaldı bu derde*

Beyt:

*'Aşk beni uyandır ey meh-liḳā
Derd ile deverān ederim dā'imā*

İşbu 'aşkdan bī-ḥaber ve şevkden bī-zevk [ü] bī-eşer ḥām, nā-puḥtegān-ı ehl-i zāhir, kuru riyākār-ı bī-pīr ya'nī pīrsiz bī-'ār şūfīler benden ne isterler.” diye ağlayı ağlayı nuṭḳ buyurdukdā, ağa-yı müşārun-ileyh ḥazretleri ḥ'āceniñ buyurdukları intāḳıyla müte'eşsir ü bīdār ve işbu ḥālden ḥaberdār ve 'alā vūs'ı't-ṭāḳati ya'nī ṭāḳatine göre

⁵⁹⁸ 'azīzā li-mü'ellifihī. Beyt M: 'azīzim beyt H

⁵⁹⁹ ve illā ḥātır-ı nā-şādım M-S: ve bina-yı ḥātır-ı nā-şādım D

⁶⁰⁰ “Şüphe yok ki her oyun haramdır.”

ve liyâkatine kadar vâkıf-ı esrâr-ı yâr olup hemân der-hâl kadem-i muhterem-i mürşidânelerine yüzler sürüp cevâb etmişler kim; “Benim ẖâcem efendim fî-mâ ba‘d, beyt:

Mâlim da seniñ ben de seniñ ey gül-i zîbâ

⁶⁰¹العبد و ما يملكه كان لمولاه

[223b] Sen sâzların çaldırıp kendi deverânın derûnunda kendi tevâcüd ü seyerânın edip şafâ-yı rûhânîlerle kendi zevkine olup şafâlar ile ve işbu ‘abd-i âvâre ve şâdık-i bî-çâre bendeñizi dañi köleliğe kabûl eyle, görelim ol deveyi havtiyle ve katırı semeriyle ve bâr-gîri pâlânıyla ve haram tomuzu kuyruğıyla yutup bel‘ eden nâ-dân, zümre-i hayvâniyân-ı düdmân, hod-bîn ve hod-perest, ‘avâm-ı nâsa tã‘at-furûşân ya‘nî şûfî soğan yemez ki eline girmez, eline girse kabuğunu dañi soymaz, yer har-ı nâ-dânlar, bakalım min ba‘d ẖâcem efendime ne söyleyebilirler. فبا الله العلى Bundan böyle, seniñ düşmânlarıñla düşmân ve dostlarıñla dostum, efendim, cânım, ẖâcem, sulţânım ‘azîzâ. Li-mü’ellifîl-‘âcizi’l-aḥḳar min lisânı mîr-i müşârun-ileyh Muhammed Şâdık Beg,⁶⁰³ beyt:

Şıdk ile şâdık kulum bir bende-i fermânıñım

‘Ömrüm oldukça [224a] kuluñ öldüğümde kurbânıñım

diye beyt-i faḳîrâneleri mezâyâsıyla ikrâr verip el-ḥaḳḳ ilâ âḫiri’l-‘ömr ikrârında metîn ü müstaḥkem ve muḳîm u sâbit-kadem тұrup ‘âşık ma‘şûḳuna ne gûne meftûn u üftâde, ke-zâlik mîr-i müşârun-ileyh üstâdı yolunda mâlen ve bedelen ve cânen ḥâzır u münḳâd u âmâde тұrmuş idi. Bir nuṭḳuna biñ cân fedâ ve bir kelâmına yüz biñ rûh-baḥşâ olurlar idi, hattâ ez-berâ-yı yemîn şıdk u şadâḳat v’ey ya‘nî şıdk u şadâḳati bereketiyle ẖâce -kuddise sırrûhu-, kemâl-i muḥabbetlerinden “Dünyâda ağam ve âḫiretdede ağamsın.” nuṭḳu ile işâret ve bir kaç def‘a beşâret buyurmuşlardır -raḥmetu’llâhi te‘âlâ rûḥahu ve ḳaddese’llâhu te‘âlâ sırrûhu-.

⁶⁰¹ “Köle sahip olduğu şeylerle beraber efendisine aittir.”

⁶⁰² “Yücelerin yücesi Allah adına...”

⁶⁰³ mîr-i müşârun ileyh Şâdık Beg S: M nüshasında yoktur.

Meşreb-i devletleri ekşer evkâtde celâl üzre olduğunadan, meclis-i devletlerinde bir kimesne, kâhkaha ile gülüp âvâz-ı bülend ile söyleyemez idi. Bi'z-zarûr âhibbâlar birbirleriyle tekellüm eder olduğda, âheste âheste [224b] fısıldı ile söyleşirler idi ammâ kemâl-i dehşet ve mehâbetlerinden fısıldıyı daği çok edemezlerdi. Lâkin çâvuşî maķâmında, Kaşroğlu Maħmûd nâmında bir mużħik kimesne var idi. Dâ'imâ huzûr-ı devletlerinde âvâz-ı bülend ile söyleşip ve kâhkaha ile ĥandeler ederdi ve çâvuşları olduğuna aħibbâları da'vetlerine anı da'vetçi buyurmuşlar idi. Maħmûd-ı mezkûr, ĥâcenîñ yanında beste ve ruşşat-ı devletleriyle bî-pervâ olunduklarına mebni, muħibbleriñ hemânen ba'zen ve aħyânen ĥâce-i müşârun-ileyh ĥazretlerine dâ'ir bir müşkilleri olduğda, mezkûra söyledirler imiş.

Bir gün aħbâblarından bir muħibb, ĥâce ĥazretlerini kiraz bāĖiçesine da'vet etmişler. Ĥâce da'vete icâbet buyurduğda, bi-kazâ'i'llâhi bir şey için gücenip ĥâtır muğber olup kabz 'âlemine girip; ne sâz çaldırıp ne de rakş itdirip ne zevk ve ne neşât ne şevk ve ne inbisât, mâ-ĥaşal kendi sükût [225a] ve yârân ve aħibbân cümleten mebhût olmuş iken, be-nâğâh Maħmûd mużħik yelyeperek gelip meclisi münkabîz gördükde, reng-â-reng ne musaħħar füsûn ve hezârân mel'abe-i gûn-â-gûn birle ĥâcenîñ pîşĖâh-ı irşâd-penâhlarına varıp terbiyeli kelb-i mu'allem gibi Ėâh esneyip Ėâh kuyruk bulayıp Ėâh kollarıñ şığayıp, baldırlarıñ cemreleyip, Ėüşdi-Ėîr Ėüleşci pehlivânlar gibi baldırı çıplak meydâna çıkıp elleriñ birbirine çalıp ĥâce meydân okuyarak demiş kim; “Be-hey ĥâcem, be-hey cânım, be-hey gözüm, sen bunca ümmet-i Muhammed-i 'ibâdu'llâha ne vermişsin daği alamazsın. Eger akçeye güvenirsin, kalk seniñle AviĖ Çayı kenârına varalım, çaya altun ve akçe atalım, bakalım seniñ mi akçeñ çok yoksa benim ve yâ-ĥud eger kuvvetine güvenirsin, kalk seniñle işbu meydân-ı muħabbetde imtiğân olalım, yâ Tañrı saña verir ve yâ bana, hâzâ meydân!” dedikde, ĥâce kabz [225b] 'âleminden başt 'âlemine gelip münbaşı olup güller gibi küşâdelenip gülüp; “Ey Maħmûd, sen işbu za'îf-i derd-mend [ü] faķîr-i mest-mend bî-çâre İbo'dan ne istersin!” diye nuţk buyurduğda, Maħmûd-ı mezkûr cevâb etmiş kim; “Yok, işbu ĥâne şâğibi filân bunca müsâfirler edip cenâb-ı efendimi, ma'a'l-yârân işbu bāĖiçesine da'vet etmiş kim sâzları çaldırıp münbaşı olup dest-efşân ve bāy-kûbân olalım, sen kelâlden beri çüllarda 'Arablar mâlını almış, soyulmuş tâlân vermiş, bāzârgâhlar gibi ser-keşide Ėirbânü'l-aĥzân olup maĥzûn maĥzûn mütefekkir olup deryâ-yı efkâra talmışsın. Bizleri daği reng-â-reng

hayret ve fikretlere şalmışsın. Māşā'llāh efendim, böyle dostluk mu olur? Bu seniñ etdiklerin dostluğa şıgmaz ve bundan yegrek düşmānlık olmaz, ki dünyā ve āhiret muḥabbetlerini bi'l-küllüyye sīnelerimizden silip [226a] hemān Allāh bir, Resūlü Ḥaḫḫ Ḥaḫḫ Ḥaḫḫ şaddık.” deyip dāmān-ı devletiñize yapışıp şıdḫ u şadāḫatle pīşvā kılip; “El-ḥamdüli'llāh, ḥālli ḥālince ḥālet-i ḥarāret, şarāb-ı ‘aşḫ u muḥabbetle ḥalāvetlendiğimiz hoş inkār olunmaz ise de, lākin yine sorduḡuñuza göre işbu ‘aşḫ-ı Ḥüdā ve şevḫ-i ḡarām [u] muḥabbet cenāb-ı Mevlā’da hergiz ḫanā’ at olmaz ve ‘aşḫ-ı Ḥüdā hoş şadāsız ve ālet-i naḡamāt u nevāsız biñ sīneden bir sīneye ṭolmaz, meşreb-i ‘āşıḫāneñize lāyık her dürlü sāzendegān-ı nāzik-edā ve muṭribān-ı ṭarab-baḫşālar, işte ḥāzır u müheyyādırlar. Sen ölüsü ölmüş, meydānda ḫalmış ehl-i mātem gibi māteme girmişsin, neden böyle ḫayrān olmuşsun, niçin sāzlar ḫalınmasın ve ‘āşıḫlar şalınmasın?” diye şaḫalını aḡzına alıp ḫocuk ḫorḫudur gibi ḫocanıñ üzerine leṭāfetle ḫamle ve zārāfetle mel‘abeler etdikde; “Hey hey ḡuru ḡurū, ḫalınsın sāzlar ḫalınsın, ne söylersen öyle olsun.” dedikde, [226b] zūrñā-zenlere işāret olunup def ve zūrñā ve naḡamāt [u] terennümāt, ince sāzlarla ādāb-ı ‘ulūm-ı mūsıḫī icrā kūnek? ṭutulup kūnek başılar meydāna girip ve Maḫmūd-i ma‘ḥūd daḫi “Şābāş, şād-bāş!” diye şābāş şadāsıyla resīde-i ṭārem-i kūnküre-i semā olup ve ḫāce-i müşārun-ileyh ḫāzretleri daḫi vecde gelip ayaḡ üzre ṭurup semā’a girip ol geceyi semā’ ile iḫyā ve ḫendān ḫendān ṭālibān-ı serā’ir-i Subḫānī, vāşıl-ı ser-menzil-i ‘irfān buyurmuşlar ve muḫibblere miyānelerinde ol şeb-i mübārekede olan ‘aşḫ-ı şevḫ-i ḡarāmı ile-l-‘ān naḫl u beyān ederler.

Evā’il-i ḫālātlarında, her maḫallede bir ḫāne kirālayıp gecede bir ḫānesinde ḫalıp ḫış eşnālarında bāzārdan etmek aldırıp ḫuvāllara ṭoldurup ba‘de nışfı'l-leyl, maḫrem ḫammāllar buldurup Berber Aşlı ve zūrñā-zen ‘Abdī nām sāzendelere bilir ya‘nī ḫaval ḫaldırıp ḫarlı ṭaḡlara [227a] ḫıkıp mezkūr ḫammāllar etmeḡi bıraktırıp; “Sizler varıñız aşalarda beni bekleyiñiz, ben işbu etmekleri bī-nevā ḫayvānāta ta’yīn ve taḫsīm-i nevāle ideyim, şoñra gelip gidelim.” diye bir ḫaç def‘a böyle eder idim. Bir gece merḫūm Aşlı ve ‘Abdī nāmān sāzende-gān söz bir edip demişler ki; “Nihānī varalım görelim, ḫāce işbu etmeḡi ḫayvānāta ne ḡüne taḫsīm eder.” diye bir maḫallde pusuya girip gözedip görmüşler ki, ḫāce etmeḡi ḫammāllara bırāḫdırdıḡı maḫallden bālā-yı kūḫa varıp bir müḫṭb şadā ile üç def‘a şayḫa ve na‘ra etdikde, ol ṭaḡlarda her ne ḫadar zi‘b ya‘nī ḫurd ve ayı şa‘leb ve erneb ya‘nī ṭavşān ve tilki var

ise segirderek gelip ḥāce ḥazretlerine kavuşup ma‘ān aşağı gelip mezkūr etmek pīrāmeninde kelb-i mu‘allem ve mūnis kediler gibi yerli yerinde tūrup ḥāce “Bismi’llāh” deyip etmegi ḥālī ḥālince anlara takśīm edip kemāl-i himmet [227b] ve kerāmetlerinden ve kuvvet-i qudsiyye-i velāyetlerinden, bunlarıñ kavīsī za‘īfine meşelā ayı kūrda ve kūrda tilkiye ve tilki tavşana ḥamle edip rencīde etmeksiziñ kısmetlerine rāzī olup yine şaf şaf çekilip yerlerine gitmişler. Bunlar, ziyāde ḥavflenip ḥayretde kalmışlar, ḥāce gelip bunlara celāl ile buyurmuş kim; “Bağ uğursuzuñ ahvālleri, sizler niçin benim tenebbüh etdiğim yerde tūrmazsınız, bağıñız eğer sizler işbu sırrı eğer bir kimesneye fāş ederseniz, sizleri zārī ederim hā, zārā siz işbu gördükleriñiz cānāvarlardan dağı ḥayvānlarsınız, belki eşeddsiz, fe-subhāna’llāh ben tağ ḥayvānlarına söz añladabildim, zamāne ḥalkına bir söz añladamadım!” diye tahavvūrlendiğine kemāl-i ḥavf dehşetlendiğimizden; “Amān efendim, tevbe el-amān.” deyip mübārek ayaklarına şarıldıkda, ‘afv u merḥamet [228a] buyurdular diye devletlū ḥāce -kuddise sırruhu- vefātlarından şoñra mezkūr ḥammāllar ve merkūm Aşlı ve ‘Abd ve işbu sırrı bir kaç kimesneye demişler idi. Fakīr ya‘nī ḥakīr, mahşūş merkūmları buldurup ḥulefān-ı ‘azīm ile yemīn verdirip su’āl etdikde, berminvāl-ı muharrer, fakīre-i nakīr-kıtmīr nakl etdiler, hattā anlardan biri riḳkat-i kalb ile nakl eder iken ağlaşmaya başladı ve dedi kim; “Bir şeb yine etmek getirip anlara yederip dönüp sāzları çaldırıp şehre qarīb olduğda, bağıdık kim arkamızdan bir yaralı topal kūrda zārılık edip āheste āheste gelir, ḥāce buyurdu kim; “Be-hey ḥayvān, var git bende etmek kalmadı.” Her çend sorduysa kūrda dönmedi, ḥāce; “Allāh Allāh Allāh, bu ḥayvān işbu yārı gecede beni dilenci etdi.” diye şehir kenārında gubalını ya‘nī ‘aşāsını bir kapuya darb edip ḥāne şāhibi uykusundan uyanıp gelip [228b] fetḥ-i bāb edip gördü kim ḥācedir. Hemān mübārek kadem-i muhteremlerine şarılıp; “Buyur efendim, ḥānaye buyur.” Ḥāce cevāb etdi kim; “Ey gürü, benim bir aç, muhtāc, za‘īf, lā-‘ilāc misāfirim vardır; iki üç etmekle sen onu tūyor, ba‘dehu ben içeriye buyurayım.” Ḥāne şāhibi; “Efendim, sen de buyur, misāfirin de buyursun, Allāhu te’ālā ne vermiş ise işte bu gece cümleten efendimize fedā olsun العبد بما يملكه كان dedigine ḥāce tebessüm edip buyurmuş kim; “Benim misāfirim ḥāne içerisine buyuracak müsāfirlerden değildir, tağ cānāvarına beñzer bir vahşī der-be-der müsāfiridir.” buyurduğda, ḥarif varıp üç dört etmek getirdikde, ḥāce etmekleri tūğrar iken ḥarif gereği gibi diğḳatle nāzar eyler, bağıp görür kim koca bir aç kūrddur kim, e‘āzena’llāhu işi añlayıp demiş kim, laṭīfe: “Ḥāce kurbān ya‘nī kurbān olayım,

[229a] saña işbu müsâfiriñiz koca tağ kurdu imiş, havfım bu kim beni etmek şâhibi hâneden zan eyleyip⁶⁰⁴ fî-mâ ba‘d her gece yarısında gelip etmek isterse, va’llâhi ben böyle müsâfiri havfımdan hâneme alısdıramam.” dediği laţîfeye h‘âce çok hoşlanıp gülüp; “Yok yok, bir daği gelmez, korkma gelmez.” diye gülerek cevâb verip mezkûr kurd etmekleri yiyene kadar, h‘âce ‘aşâsına tayanıp ol kapı önünde bekler. Ba‘dehu; “Var hayvân, var git meskenine, zîrâ avcılar seni gördükde telef ederler.” diye âdem oğlanına söyler gibi pend ü naşîhatler buyurdukda, yine şâhib-i hâne laţîfeyle; “Git hayvân git, bundan soñra buralarda gezmeyesin hâ, zîrâ bu maḥallenin avcıları pek yañlışırlar, hem öldürürler ve hem soyarlar, fe-bi’llâhi öldürürler soñra keyflerince soyup kürkünü arkañızdan çıkarırlar, ben karışmam, soñra h‘âce efendimizin ḥâtır-ı devletleri bizden muğber olmaya hâ.” diye giden kurduñ verâsından laţîfe ile söylediğine, h‘âce kemâl-i inbisâtlarıyla [229b] münbesit olup hânesine girip yirmi dört sâ‘at miḳdârı ol maḥalle ahâlîleriyle eğlenip ba‘dehu gece ḥammâm ışmarlayıp bâzârdan⁶⁰⁵ ve bâl mumları getirip ba‘de’l-‘işâ ol maḥalleden bir kaç kimesnelerin alıp bizlere sâz çaldırıp ḥammâma geldiler diye yemîn etdiler.

Bir vakit eş-Şeyḫ İbrâhîm el-Ḥaḳḳî -ḳuddise sırruhû-, Bidlîs’e gelip Zeneklioglu el-merḥûm el-Ḥâcc Ḥasan hânesinde misâfir olup bir şeb ba‘de nısfî’l-leyl görür, bir hayli cemâ‘at zikru’llâh ederek mezkûr hânenin penceresi altından geçerler. Müşârun-ileyh qarâr olup hemân tebdîl-i câme gecelik esvâbıyla⁶⁰⁶ varıp ol yüzden mütecâviz cemâ‘ate karışıp görür kim, kerâmetlü Mollâ İbrâhîm H‘âce -ḳuddise sırruhu- ḥazretlerinin ḳuddâmında bir kaç bal mumundan şem‘alar yanıp zûrnâlar çalıp geçer ve lâkin mezkûr zûrnâlardan başka şadâlar zühûr eder. Mezkûr ya‘nî [230a] cenâb-ı Ḥaḳḳî Efendi -ḳuddise sırruhû- daği ol cem‘iyyete karışıp⁶⁰⁷ bi’l-ma‘iyye Ḥân ḥammâmı câme mekânına vardıkda, h‘âce vecde gelip çarḫa girip mestâne deverân etdiği ḥâletde; “Ey ‘azîz, ey ‘azîz, seni beyne’n-nâs maḳbûl-i ümem eden cenâb-ı Allâh, beni daği böyle rüsvâ-yı ‘âlem etmişdir. Mısrâ‘:

Elden ne gelir çâre nedir ḥükm-i ḳazâya

⁶⁰⁴ eyleyip M: bellileyib S

⁶⁰⁵ bâzârdan M: bâzâr S

⁶⁰⁶ esvâbıyla S: urbalarıyla M

⁶⁰⁷ ve lâkin mezkûr zûrnâlardan başka şadâlar zühûr eder. Mezkûr ya‘nî cenâb-ı Ḥaḳḳî Efendi -ḳuddise sırruhu- daği ol cem‘iyyete karışıp M: ve lâkin mezkûr cenâb-ı Ḥaḳḳî cenâb-ı Ḥaḳḳî Efendi -ḳuddise sırruhu- daği ol cem‘iyyete karışıp S

Li-mü 'ellīfihī, beyt:

Seni şehīr-i cihān eyleyen Hūdā gafūr

Beni de şehīr-i melāmetde eyledi menfūr

deyip giryān giryān deverān buyurduklarına, muhibbleri; “Yine işbu kelāmlarından bir sırr-ı ‘azīm vardır.” diyerek ‘umūmen işbu hālīne hayrān olup ol geceniñ ferdāsı müşārun-ileyh Hakkī’nın içlerinde olduğu işidip işe āşinā olmuşlar.

Eşer-i hayret-āver: Bir vakit, medīne-i Bidlīs hukkāmından bir muhibb-i hākim, çendān çendān niyāz u ibrām ve iltimās birle bir a‘lā kapud ilbās buyurup eşkiyalardan bir hırsız tecessüsleyip bir nısfū'l-leylde tenhā bulup kapudunu cebren alıp yevm-i ferdāsı hākim-i vakit [230b] olan Mehmed Şeref Han -şerrefa'llāhu bi-şerāfeti'l-‘irfān- hazretleri işidip h̄āceyi da‘vet kılıp; “Efendim, seni kankı yāremiz soydu?” diye su‘āl etdikde; “Ol beni bilir, be-hey h̄ācem, ‘azīzim, elbetde hırsız seni bilir lākin anıñ bilmesinden saña ve baña ne fā‘ide, eger⁶⁰⁸ sen tanırsın söyle kim icrā edelim, yine ol beni tanır ve lākin benim cānım, benim sevgili sultānım, ol hırsızdan dađi beter okur ve yazar bir şoyucu, arķam sıra düşmüş, beni ‘ār [u] ‘üryān etmeye çabalar, fırsatıñ gözler, hāfızu'llāh-i te‘ālā yaķam ya‘nī girībānım eger destine girerse başdan tā ayak tönuna varınca çıkarıp şoyar, cıscıplak eyler.” diye şırladıkda, hān-ı müşārun-ileyh hazretleriniñ;⁶⁰⁹ “Amān ey h̄āce, ol kim her kim ise baña söyle, ben şimdi buldurup öldürüp cezāsın tertīb ederim.” Dedikde, h̄āce cevāb etmiş kim; “Amān hānım, ol öyle bir zor-dest zorbadır kim ne benden kōrķar ve ne senden kōrķar ne hicāb eyler!”⁶¹⁰ dedikde, hān ziyādesiyle ğāzablanıp; “Be-hey h̄āce, ol Allāh’ı [231a] seversen, ol okur yazar kimdir, kim bu mişilli nā-sezā işler eyler?” dedikde, h̄āce cevāb eyler kim; “Ben saña demem, lākin eger baña bir hizmet-kārıñızı kōşarsın, bi'l-ma‘iyye varıp mezkūru nihānī aña göstereyim, gelip haber versin, ne ederseñ eyle.” deyip hān-ı müşārun-ileyh hazretleriniñ evvelki su‘āl buyurduğu hırsızın māddesini ferāmūş etdirip mezkūr hizmet-kār ile toğru aşāđı Kāl‘a Cāmi‘si’niñ seksen yaşında olan pīr-i ihtiyār imāmını ırāķdan; “İşte ol ādemleri şoyup hattā diz tōnlarıñ çıkararı, bu imāmdır.” diye gösterip gitdikde,

⁶⁰⁸ eger S: M nüshasında yoktur.

⁶⁰⁹ hazretlerinin M: S nüshasında yoktur.

⁶¹⁰ ne benden kōrķar ve ne senden kōrķar ne hicāb eyler S: ne benden kōrķar ve ne senden hicāb eyler M

hizmet-kâr-ı mezkûr, hâline göre söz añlar kimesne olup тұrup kendi kendine tefekkür etmiş kim; “İşbu pîr-i nâ-tüvân nerede, âdem şoymak nerede. Hele şabr edip sâ’ir kimesnelerden su’âl edelim, şöñra alıp gidelim.” deyip komşularından su’âl edip, cenâze ğasl edip ğassâl ya’nî ölüler yıkadığını işidip işi añlayıp varıp işbu nezâketi han-ı zî-şâna nakl etdikde, kâhkâha birle zîhk-i şedîd buyurmuşlar [231b] ve kapudunu cebren ğaşb eden hırsız, üç aydan şöñra yine bir âher maħallde sirkat edip toylup tutulup kal’adan atılıp katl olunmuşdur, cezâsın bulmuşdur.

Beyt:

Fuķarâ kalbine her kim toķuna

Toķuna sînesi Mevlâ oķuna

Eşer-i diğeri: Haţib-zâde el-merhûm Sa’du’llâh Efendi, Şerefiyye nâm medreseye müderris olduğı eşnâda, hâce köprüden geçer imiş. Kendisi hâceyi görüp başını pencereden taşra edip, li-mü’ellifihî:

Bu medreseye gelseñ eyâ menba’-ı hikmet

Yümn ile olur reşk der-i ravza-i cennet

cevâb-dâden, Hâce -kuddise sirruhu-;

Saňa tedrîs-i maķâl oldu muķadder cānım

İlm-i hālīm baňa hāl oldu benim sulţānım

deyip gitdikde, verâsında bir sūhte gönderip biñ tazarru’ lâbellerle hâceyi medreseye getirip koltuğuna girip kendi yerinde oturmasına iķdām etdikde, hâce cevâb buyurmuş; “Ey efendim, benden bir su’âliñ var ise söyle ki ben gidereceğim, [232a] zîrâ sizler cevâsîsü’l-‘uyûblarsız, ben sizlerden ħavf ederim.” diye firâra çâre-cüyân olduķda; “Ey hâce, benden ħavf etme, ben daħi dervişim, tarîķ-ı Nûriyye ve Nakşibendiyye’ye müntesiblerdenim.” diyerek mübârek koltuğuna yapışarak kendi oturduķları pister üzre oturdup kendi pîşgâhında, iki dizleri üzre cālîs olup, ancak ‘ulûm-ı zâhiriyyesi çok ve kuvvetde olduğuna mebni, bâlâda zikri sebķat eden dedem el-merhûm cennet-mekân el-Hâcc Süleymân Hâce-menişân, yine mîzân-ı

‘akliyye ve zirā‘-ı nakliyyesin ele alıp ez-berā-yı iddi‘ā ve imtiḥān, müşārun-ileyh ḥāzretlerine; “Ey ḥāce, ḥāzerāt-ı zevāt-ı kirāmıñ ekşerleri, meşelā ḥāzret-i Celālū’d-dīn Mevlānā-yı Rūmī ve ‘Abdü’l-ḡanī-i Nāblūsī ve ḥāzret-i Mollā Cāmī gibi zāhir ve bāṭınları ma‘mūrlar, ince sāzlar çaldırıp ارقصو لل الله⁶¹¹ buyurmuşlar. Lākin; “‘Acabā bunlar, āyet ve ḥadīş [232b] bilip istidlāl etmişler mi? Şāyed siz efendimiz, ḥaberdār olup taḥşīl-i vuḳūf buyurmuşsunuz.” dedikde, ḥāce işi anlamış, hemān der-ḥāl ayaḡa kalkmış; “Güru güru ve benim gubalımı veriñiz ya‘nī oḡul oḡullarım benim ‘aşāmı veriñiz.” diye medrese faḳīhleri muḥāṭab etdikde, Sa‘du’llāh Efendi; “Amān ḥāce, ne bu ‘acele?” dedikde, “Be-hey efendi, ben saña demedim ki, الضدان لا يجتمعان mezāyāsı mā-şadaḳıyla sen benimle birlik olamazsın, şimdi şöyle böyle deyip ‘arabamız öñüne taşı bıraktıñ, ‘arabamız dönüp işlemez oldu. اودعنكم⁶¹² ” deyip gidip yedi sene[ye] dek semtine varıp adıñ añmaz olmuş. Yedinci sene şehrimizin نحن⁶¹³ deyip ekşer mu‘āmelātda şerī‘at-ı ḡarrānıñ mesā’il-i şettālārıñ⁶¹⁴ kendi ‘uḳūl-ı kâşıralarına muṭābık eden ehl-i zāhirleri, şehriñ kelbleri ekşer olup; [233a] “Şöyle keder, böyle zarar ediyorlar.” diye bī-çāre ḥayvānlārıñ ḳatlı i‘dāmlarına zāhib olup maḥkemeye cem‘ olup fetvā ve mürāseleleriñ yazacaḡ oldukları hālde, bi-ḥikmeti’llāh derd-mend ḥayvānlārıñ ḥiss-i ḥayvāniyyeleri işbu ḥāletde āḡāh olup bir kaç danesi gelip maḥkeme penceresi altında urlayıp feryād u fiḡān etdiklerinde, ‘ulemā-yı mezkūrūnuñ ba‘zılarına merḥamet gelip; “Hele işbu gün, tevḥīḳ ve te’ḥīr olunsun, yarınki gün el-Ḥācc Süleymān Ḥāce ve Sa‘du’llāh Efendi daḡi gelsinler, anlar daḡi işe āşinā olsunlar, ba‘dehu ḳātillerine fetvā verilip muḥtell olsunlar.” diye te’ḥīr olup taḡıldıklarından soñra, şu ḥancerleri ṭarı düşüren yobaz sūḥteler ve yaramaz faḳīh u şaḳīler, fetvāyı beklemeyip ba‘zılar ḥançer-i bürrānlārıñ tecrübe ve bir azları şimşīr-i ‘üryānlārıñ imtiḥān etmek sevdāsına düşüp Ḳurubekār çār-sū bāzārında bir kaç [233b] ḥayvānları bilā-cürm ḳatlı etdikleri ḡaberi, kerāmetlü merḥametlü Mollā İbrāhīm Ḥāce -ḳuddise sırruhu- ḥāzretlerine resīd olduğda, kemāl-i şefḳat ve merḥametlerinden bükā-yı ‘aẓīm birle āḡlayı āḡlayı; “Āh gürular ya‘nī āh oḡullarım, benim ḳapı arkadaşlarımı ḳatlı edenler, āh cigerim büryān oldu āh cigerim ya‘nī cigerim büryān oldu.” diye ol gece şabāḡ oluncaya ḳadar, ne yer ve ne

⁶¹¹ “Kalkın, Allah için oynayın!”

⁶¹² “Elveda!”

⁶¹³ “Biz dış görünüşle hükmederiz.”

⁶¹⁴ Derkenar: Şettā bi-ma‘na’l-müfāraḳati. Ya‘nī müteferriḳa S: M nüshasında yoktur.

de içer ne söyler ne yatar هزمك لنفسه⁶¹⁵  h bizi  atlı ederler.” diye kendi m b rek nefisini ol kelblerle bes ber-a-ber tutar. “ h g rular, ciğerim b ry n oldu.” diye ol ma t l  ayv nlara sarılıp m tem t tup Őiven buyururlar, Őab   olup moll lar ma kemeye cem  oldu da,⁶¹⁶ mu ibblerinden bir  a  kimesneye tenebb h buyururlar ki; “Ey g rular, varı ız ma keme civ rında t r p gizleyiniz. Eger me k rlar, g r ler i bu re’y-i m fsid ne ve   ly -yı b t la f sid nelerinden tevbe edip ruc  ederler, [234a] fe-bih  ve ill  ol b -  re  ayv nlardan en mu ırr ve  ararlı kederli  bo’dur ya’ n  benim, evvel beni z yi  etsinler Ő  ra  apı arkada larım ya’ n  b b-i  ilk t-ı  l h ’de  apı yolda ım  ayv n tları z y etsinler.” diye mu ibblerini g nderip gelip ba iret  zre olup g r rl r kim, Sa’ du’ ll h Efendi ve dedem el-  cc S leym n   ce Efendi ma kemede cem  olan moll lar cem iyyetlerine gelip ta avv r ne tevb     it b ile; “Be-hey g z m, be-hey c nım efendiler, sizler ne del l ile ve neni  zımnında d nki g n  urubula    r-  sunda, ol All hu te  l ’dan  avf edip Res l’ nden  ay  etmezler ve fa  hler niye ol  ayv nları p re p re etdirdi iz, itler ma l  -ı   d  degiller mi? Sizler ve bizler c mlemiz cem  olup ol  ayv n tları  bir t y n  yapmaya   dirler olabilir miyiz, ne bu cem iyyet ve bu ne ces retidir!” dediklerine, bir a ızdan bu g ne cev b-ı n - av b edip demi ler ki; “Be-hey, efendi be-hey   ce, sizler mu tali ler degilsiz ki i bu itler [234b] ne g ne ma arrat olmu lar. Ba’ zıları demi ler ki; “Fil n g n bir kelb gelip benim d ne inekcegizim var idi, ba dan aya a ekl etmi ler, varıp ba landı ı ma al de kemigi degil belki  anını da ı g remez oldum.” dedikde,  ah aha ile g l   p; “Var ise Şimdi Bidl  kil bları arslandan ces m ve ejderden   z m olmu lar kim, seni  sı ır   ekl ve bel  etmi ler, hay hay t re-m   itlere ba ı ız, g r n z bizim Moll  ‘Al ’ni  inekcegizi  ne ‘ac ’ib yu mu lar, gitdi gider, da ı gider.” Di er Moll  Vel  n mında bir   ce-i n m-ver, iki dizleri  zre gelip demi  kim; “Be-hey   cel r, sizler m stehziy ne ni in Moll  ‘Al ’ni  dedigine g lersiz, i bu gece yevm-i b zar, benim  al lem Tenz le, ‘al    b m re oldu u   l de kendi  amm m bo  as  miy nesine bir mi d r peynir, etmek  oyup  oltu una urup  amm ma gider iken, bir kelb-i ‘a  r b -edeb, b - erm, bil - ay , l - avf ve l -perv  gelip peynir etmek  okusun alıp [235a] bo  ay   apıp  a ıp gitmi dir. Be-hey c nım, peynir etmegi  oy zehirlensin idi, ben anı ta ad    ‘add ederim, l kin bo  a-i ma   dede v ki  bir ser-end z ve

⁶¹⁵ “   te bu bendendir...”

⁶¹⁶ oldu da S: dirildikde M

bir peşte-māl, bir Һammām gömlegi ve bir dest-māl, bir kīse-i yeşmīne, bir līf, bir parça şābūn-ı köhne, bir taş, bir tarağ, boğçaya sançılmış iki eñine bir toplu sancağ, boğçanın astarı sarı bez, kendisi yeşil şılağ aparmış, işte ol günden beri hem-şireleriñiz Һalīlem, zavallı Tenzīle kerbinden şolup şararmış, bī-hūş u bī-ma‘āş esīr-i firāş olmuştur, ölüm menziline ermiştir. Bak şu nākışatü'l-‘aqla kim boğça-i mağşūbeniñ gāsb olduğı gün, ben bu Һālī Һ‘āceye ya‘nī kişime desem şāyed inanmaya, bārī filān pıñarda şu içerken filān kıızı, filān karı geldi, beni lağviyyāt-ı lağlaķiyyāta şaldı, ‘aqlımı başımdan aldı, boğça unutup ⁶¹⁷anda ҡaldı. Ma‘an Һammāma vardım, boğça Һatırıma geldi. Fi'l-Һāl dönüp bir çey-rek sâ‘at olmadan boğçanın yerin [235b] yokladım, yeriñ yoklamada oldum, gördüm yerinde yeller eşer. Güyā bildir, geh kar gibi ne koymuşsun ne de bulasın, geh Һayrān, geh kurbān şanki bir parça etmek olup yer gök bizlere görmemişiz, dīv ü cīn bidār oldu, dünyālar başıma tar oldu.” dedi. Ben daħi sözüne inandım, mezkūr pıñar dedi ki, dört yolun ara yerindedir, kim bilir kim aldı, Allāh bilir ki nerede ҡaldı dedim, te‘essüf edip ҡaldım. Һattā tā ki dünki gün, mezkūr muzırırların işbu māddeşi zuhūrunda ma‘hūde Tenzile, sen her gün ve her gece; āh boğça ve āh boğça deyip bu faķīreye serzenişler edersin, ki güyā ben bir karı gördükde, degil boğça belki kendi kendimi ğayb edermişim. İşte Һāl şöyle ve keyfiyyet böyle.” dedikde, kelbin böyle ettigini kemāl-i firāsetimle añladıkda, bī-çāre Һalīlem Tenzile, megerse Һaķķ‘da olup bī-cürm ve bilā-günāh olduğına işte bu gece yeñi āgāh⁶¹⁸ olup tāzeden öpüşüp ҡoçuşup barışıp Һalālleşdim. Āh işte [236a] böyle günāhlara girip günāh-kār āşim ve şermsār olduğumuz bā‘ iş hep ol kilāb-ı murdārlardandır, boğça-i mezkūre kısmetinden gitmiş imiş, yoksa ol şālīħa olası Tenzīle, hemān ol ҡaçırdığı demde gelip böyle toğru Һaber verse idi, mezkūr kelbleriñ yağnaqların bir bir arayıp tarayıp ya Һān-ı Һammām Külhānī tamında ya Şeytān Bāzārı şālīħ-Һānesinde ya Demirciler Köprüsü’nde Yālhāhun-Һāneler verāsında arayıp elbetde bulurdum. Ammā çi fā‘ide, baña bunca ihānet eden it olmaz mı, اعزّ الله الشرع⁶¹⁹ dedikde, yine müşārun-ileyh Sa‘du’llāh Efendi ve dedem el-Һācc Süleymān Һ‘āce, bi’z-zarūr dāħik olup Sa‘du’llāh Efendi Һazretleri buyurmuşlar ki; “Hemşiremiz Tenzīle Һatun ne yapsın, evvel toğrusunu söyleyip seniñ ta‘n-ı firāvānından bir nefes ve bir ān ҡurtulup taħlīs-i girībān

⁶¹⁷ unutup S: unutulub M

⁶¹⁸ āgāh M: ay S

⁶¹⁹ “Allah şeriati aziz kılsın.”

edemeyip lâ-‘ilâc mürtekb-i kizb ü yalan olmuştur. ⁶²⁰ عند الضرورات تبيح المحظورات. Diğer Mollâ Batmân nâm ‘azîmü'l-‘imâmeti ve vâsi‘u[236b]’l-ekmâm, teşdîd-i şedîd ile tahavvür ve âteş-i ğažab ve tekebbür birle baş-ı maḳâl kızarıp bozarıp اظهار ما فى edip demiş kim; ”Be-hey gözlerim, diñleyiñiz. Hâḳḳ sözlerim ben fuḳarâdanım, üç ‘aded keçicigim vardır, sağup yoğurd edip etmek ile tenâvül edip ḳanâ‘at üzre ‘ubûr-ı hâl [u] vaḳt ve imrâr-ı sâ‘at eder iken, mezkûr kelblerden bir kelb-i bî-edeb, dad alıp her gece havlimize gelip yoğurdumuzu bulup yer, beni aç muhtâç eyler. Mollâ ‘Alî ve Mollâ Velî ḳarındaşlarımızı müstehzî olmayıñız ki günâhdır, benim yoğurdumu⁶²² ekl eden kelb, lâ-büdd bu olmalıdır. Ben şer‘an söylerim, e‘azza’llâhu‘ş-şer‘a emri şer‘indir.” deyip ḳatillerine ibrâm ve i‘dâmlarına iḳdâm etdiklerine, Hâce el-Hâcc Süleymân Efendi ve Sa‘du’llâh Efendi, bu güne baş-ı kelâm buyurup demişler ki; “Be-hey ‘azîzler, sizler işbu lağv da‘vâ ve bâtıl [u] ‘âtıl iddi‘âlarla cem‘ olup maḥkemeye gelip gûyâ ihḳâḳ-ı Hâḳḳ hûlyâlarındasız ammâ [237a] حق در كجا شما در كجا⁶²³ Sizler bu ‘aḳl-ı ḳâşıra ve ḥayâl-i fâsîdeleriñizle benim ḥakîm جان ميبرد و بنم ملاء بن ميبرد⁶²⁴ mezâyâsı taḥtına dâhilînden olmuştuz ‘azîzâ. Zîrâ etdikleriñiz, ḥâm da‘vâ ve söyledikleriñiz, kelâm-ı nâ-fercâm jājhâlarıñız yalnız deĝil bizler, belki develer ve ölümler işitseler el ele çalıp ḳahḳaha ile gülerler. Hîç, bir kelb bir inegi yedigi var mı ve boĝça getürdügü var mı الله ماشا الله زاد الله ”dediklerinin cümleleri mebhût ve sükût etdiklerinde, megerse işbu da‘vâ-yı nâ-bercâ ve cem‘iyyet-i kübrâ, çâr-su bâzâra şâyi‘ vü hüveydâ olduḳda, medîne-i Bidlîs’de zârâfetle nâmdâr ve nezâketle şehîr-i şöḫret-şi‘âr, Ebû Bekir ve Zuzu Zülfikâr, iki mużhik birâderân-ı ḥaşmet-menişân var imiş. “Be-hey birâder, çâr-su bâzârda derler ki; kelblere fermân-ı ḳazâ şâdir olup devletlü ḥan efendimize gelip ol daḫi ḳâḍî efendiye gönderip ḳâḍî efendi, [237b] vüçûh-ı memleket ve ‘ulemâ ve şulehâyı maḥfel-i ḳazâya ihzâr edip hemân şimdi fermân okunup ba‘dehu maḥallelere tenebbühler olup bî-çâre ḥayvânları ḳatıl edeceklermiş, ḥattâ şimdi Mollâ ‘Alî, Mollâ Velî, Mollâ Batmân, Mollâ Müslümân, Mollâ Ḳıḳı ve İbnü'l-Ḳafâ, Ḳuru Sıḳı, Mollâ Nu‘mân, segirderek yelyeperek maḥkeme muḫḫuruyla maḥfel-i ḳazâya giderler idi. Ḳalkḳ birâder, bir zevḳ ver, bizler de gidelim

⁶²⁰ “Zaruret hali mahsurlu olan şeyleri mübah kılar.”

⁶²¹ “Kalpte olanı açığa vurmak.”

⁶²² yoğurdumu S: yogurdcugumu M

⁶²³ “Hak nerede, siz neredesiniz.”

⁶²⁴ “Can bıkmış benim Molla bıkmış.”

⁶²⁵ “Allah. Allah. Allah’ın dilediği gibi. Allah ilminizi, irfanınızı, tuzak ve iftiranızı arttırsın.”

seyredelim.” dedikde, birâderi Zuzu Zülfikâr cevâb etmiş kim; “Be-hey kardaş-ı haberdâr, ne fermân var ve ne dermân, va'llâhi yalan bi'llâhi yalan, işbu fermân sene-i sâbıkada, bî-çâre dücâce ya'nî tavuk ya'nî sunûf-ı mâkiyânlar qarınlarında yılan var, diye mollaların neşr etdikleri fermân gibidir ki cümle diye hayvanlar⁶²⁶ başlarına fermânlar yazılıp derûnlarında zehirli yılanlar, hîç bir kimesne gidemiyor. Biz okur yazar taksimlardañız, bizlere zehir kâr etmez, deyip kesip kesip soyup [238a] pişirip yediler. Hele kalk gidelim varalım, bî-çâre kelbleri öldürüp soñra ne yapacaklar. Eger cümleleri Mâlikî olacaklar ise bilmem, zîrâ Mâlikîler bilirler.” derler gelip megerse maḥkeme mā-ḥalka'l-lâhı derûnlarında, iki birâderler daḥi pusulanıp diñlerler imiş. Kilâbın büsbütün bir inegi yedigi ve boğça götürdüğü şer'an işbât olmayıp lağv olunduğu, Sa'du'llâh Efendi ve el-Ḥâcc Süleymân Ḥ'âce gâlib ve anlar mağlûb olunduğunu ve dîvâneler iddi'aları gibi da'vâ-yı bî-ma'nâ olunduğu Zuzu Zülfikâr ve birâderi Ebû Bekr'e ma'lûm olduğda, Zuzu demiş kim; “Ey birâder, işte yararlık nekre laṭife vâktidir. Ben ayağa kalkıp her ne söylerim ise sen daḥi, belî öyledir öyle, diyerek çağırarak bağırarak beni taşdîk eyle ha.” diyerek ayağ üzre kalkıp feryâd edip demiş kim; “Amân el-amân, ey 'Alî Ḥ'âce, Velî Ḥ'âce, Mollâ Kiki, Mollâ Batmân, amân cânım Mollâ Müslümân, meded 'ömrüm Mollâ Nu'mân, işbu kelbler memleketi yaqdılar, va'llâhi şehre şıcdılar, amân el-amân, âh efendiler, daḥi neler ederler, hay neler! Biz iki [238b] qarındaşların daḥi ol zâlim, fâsık itlerden çok çok teşekkîlerimiz vardır ve lâkin sizlerden korkmayan, ya Mecnûn ola ya şıbyân. Kemâl-i ḥavf u ḥayâmızdan bu meclisde ḥâlimizi beyân ve esrârımızı keşf ü 'ayân etmeye, bi-eyyi vechin kâne,⁶²⁷ tâb u tüvânlarımız yokdur, ne yapalım, ne söyleyelim 'azîzâ!“ deyip muḥayyilâne i'tizâr zâr u nizârların, Mollâ Batmân ve Mollâ Süleymân gerçeği ḥaml edip muḥzik oldukların derk edemeyip iki 'aded şâhideyn-i 'âdileyn bulduk zannıyla; “Ha şöyle ha şöyle, bizler bu itlerin mażarratların añladıp مضرّ يجوز القتل كلّ مضرّ⁶²⁸ mażmûn-ı münîfi üzre ol mużırların kâtillerine fetvâ alıp âteş-i ğazablarımızı itfâ edemedik.” dediklerine, yine el-merḥûm Sa'du'llâh Efendi tebessümen cevâb buyurmuşlar kim; “Be-hey ḥ'âce 'azîzim, var re'yü'l-'ayn yâ-ḥud iki 'aded şâhideyn-i 'âdileyn şahâdetleriyle, ol inegi yuṭan, boğçayı ğasb eden ve yoğurduñuzu bir kaç kerre kirâren ve merren [239a] ekl eden mużırları 'aynı 'aynı bulunuz, öldürüñüz ve illâ tanılmamış

⁶²⁶ diye hayvanlar M: diye anlar S

⁶²⁷ “Aynen bu cihetle...”

⁶²⁸ “Her zarar verenin katli caizdir. Her zarar veren katlolunur.”

görülmemiş kilâblar için bunca hayvânlar ölmezler.” dedikde, “Bārî kerem buyurup işbu iki qarındaş Müslümânlarıñ mezkûrın elinden ahvâl-i perîşânlarıñ, simâ‘-ı cân ve gûş-ı cenân ile diñleyiñiz, yine siz bilersiñiz.” dedikde, mezkûr Zuzu Zülfikâr ve birâderine; “Söyleyiñiz.” diye ilhâh olundukda; “Hem korkarız ve hem hayâ ederiz.” dediklerine, Mollâ Batmân tahavvürlenüp; “Söyleyiñiz be-heyy müslümânlar, حيا في الدنيا يمنع الرزق و الفسق و العصيان لا الدين⁶²⁹” diye söylemeye ibrâm ve ikdâm-ı tām etdiklerine, der-hâl iki qarındaş dañi qapıya qarîb varıp bâ-pûşlarını ellerine alıp ikisi dañi ayağ üzre turup göz ve söze başlayıp demiş ki; “Ey h’âceler, ben be-nâgâh bi-każâ’i’llâh, bir Ermeni mañbûbuna ‘alâka edip, ammâ tâ ol mañbûb-ı ra‘nâ ve mergûb-ı müsteşnâ haqqında bir gâzel-i rengîn ve medhiyye-i nefis-şîrîn demesem, şu kâfir kelbleriñ fışk u kabâhâtleriñ [239b] diyemem.” dedikde, Mollâ Batmân demiş kim; “Ne mâni‘ ‘azîzim, bizim cümlelerimiz medrese fakîhleri mañbûbalarına evâ’il-i hâllerimizde, ‘âşık u hayrân ve âteş-i ‘aşk [u] ğarâmlarıyla hayl-i zamân, sîne-süzân ve ciger-büryân olmuşuz, olmasak bizlere evvelâ yangın ya‘nî sülhte demezler.” dedikde, dedem el-Hâcc Süleymân H’âce, Mollâ Batmân’a gücenip demiş ki; “Seniñ bu etdikleriñ da‘vâ, muvâfık-ı şerî‘at-ı ğarrâ ve muṭâbık-ı rızâ-yı Mevlâ olmayıp belki şâyibe-i mizâc-ı mâ-lâya‘niden bir ma‘nâdır. Zîrâ işbu mañfel-i każâ, cây-ı zarâfet ve mañall-i leṭâ’if ü nezâket değıldir, ancak mañkeme-i aḥkâm-ı şerî‘at-ı hażret-i şâh-ı risâletdir, محفل قضای حکم قاضی قنده مناقب نا مناسب عشق خوبان مجازی⁶³⁰ Beyt:

Qurup bir dâm-ı tezvîri komuşlar mañkeme nâmıñ

Qanı seccâde-i Aḥmed qanı aḥkâm-ı şer‘u’llâh

deyip kalkıp getdikden soñra, Mollâ-zâde Kâdî Mollâ Muştafâ, ğayri kâdîlere nisbetle şâhib-i ‘irfân imiş⁶³¹ olduqça. Yine ‘irfân-ı ‘avâm birle şâhib-i ‘irfân imiş ve Zuzu Zülfikâr’ıñ ve birâderleriñ envâ‘-ı zarâfet ve aḥsâm-ı [240a] nezâketleriñ işidip bir meclis-i hem-celîs olmağ ârzü eyler imiş, lâkin Mollâ Batmân ve Mollâ Müslümân bilmez imiş. Mûmâ-ileyh el-Hâcc Süleymân H’âce gücenip getdikden soñra kâdî efendi, kemâl-i ‘irfânından diğere efendilere; “Be-heyy cânım h’âceler,

⁶²⁹ “Dinde haya yoktur. Haya rızki fışkı ve isyanı engeller.”

⁶³⁰ “Kâdînin hükmünün mahallî nerede... Güzellere olan mecazi aşkın münasip olmayan hikayeleri nerede...”

⁶³¹ şâhib-i ‘irfân imiş S: ehl-i dil ü yaran M

sizler oturunuz, bakalım bu da‘vā neye müncerr olur.” diye Sa‘du’llāh Efendi
hazretleriyle remzen ve mütebessimen müceddeden, bunlara re‘yu’llāh ve amānū'r-
Resūl verip; “Başına geldiği ser-encāmıñ naql eyle, ğazel söylersin ne söylersen
söyle.” diye ruḥṣat-ı kāmile verildiğinde, işbu ğazel-i faḳīrānelerine beñzer dil-rübā ve
‘alāḳa-kerdeleri güzel ismiyle be-nām ol mūğ-beçe-i nāzik-endāmıñ, evṣāf-ı melāḥat-
ittiṣāfıñ bu üslūb üzre ser-āġāz ve medḥiyyeye dem-sāz olmuşlar. Ğazel:

*Şehrimizde yeñi bir mūğ-beçe olmuş peydā
Mühtedī fītrat-ı İslām ebeveyni Tersā*

*Hāfiz’iñ āh u figān eylediği şehir-i āşūb
Sāib’iñ vaṣf u beyān eylediği vāveylā [240b]*

*Şehir-i Şīrāz’da değil belki Sitanbul’da daḥi
Böyle bir mest-i mey-i nāz bulunmaz aşlā*

*Çeşm-i bādemi güzel rüy-ı gül-endāmı güzel
Mā-ḥaşal nāmı güzel bir güzel-i müsteṣnā*

*Ḳāmeti serv-i kıyāmet ḳaddi şimşād-ı İrem
Sā‘idi külçe-i sīm-pençe desti zībā*

*Sözü i‘cāz-ı Mesīḥā nefsi rūḥū'l-ḳudūs
Lebi cān-baḥş-ı memāt vāḳıf-ı sırr-ı ‘İsā*

*Mü’min-i dīn-i Muḥammed kāfir-i sırr-ı Mesīḥ
Mazhar-ı nūr-ı hidāyet gül-i gülzār-ı ḥayā*

*Kākülü leyle-i ‘īd sīnesi şubḥ-i ümmīd
Zülfü zencīr-i cünūn perçemi püsküllü belā*

*Gamzesi tīr-i miḥen nīm-nigehi merd-i efken
Çeşmi cellād-i fīten ḳaşları şimşīr-i ḳazā*

Oldu Müştāk-şıfat hüsnüne ‘ālem Müştāk
Ḳādī vü müftī müderris şūfī vā‘ız mollā

İşbu ğazel-i fakīrāneleri mişillü bir ğazel kırā’at ve kâlkıp [241a] ikisi daḥi ya‘ nī Zuzu Zülfiḳār, birāderi Ebū Bekr, kıyāmen muḫḫikāne, gūne be-gūne lu‘ bet ve nev‘ nev‘ leṭāfet ve ḫarāfetler etdikde, ḳādī muḫārūn-ileyh ve Sa‘ du’llāh Efendi ḫazretleri, kemāl-i şafā vü neşāt ve ‘ārifāne zevḳ ü inbisāt, güller gibi ḫandeler etdiklerine, mezkūr Mollā Baṭmān ve Mollā Müslümān iki dāne yunulmamış sum-sūhte ve ḳupḳuru şom şāfī, koşkoca şūfīler gücenip terk-i da‘ vā edip; “Āh Müslümān Efendi, ne günlere ḳaldık!” Ol daḥi; “Belī beli, yā yā ‘azīzim, Mollā Baṭmān Efendi, bir baḳ gör kim ne yamān vaḳitlere ḳaldık!” diye biri birine derdleşir iken, mezkūr Zuzu demiş kim; “Be-hey ḥ‘āceler, bir duruñuz beni dinleyin, görüñüz ol yaramaz kelbler benim başıma ne felāketler getirmişler. Şehrimiziñ ‘ādet-i dīrīnesi üzre müğ-beççe-i mezkūre, bi'l-bedāhe ecinnilere çarpılmış gibi çırpılıp ḫānesin şorup evine varıp daḫīlim diye; işte kılıcım, işte boynum, deyip bi'llāhi güzelim, ben seni sevmekden elem var, medḥinde yeñi bir ğazel-i bī-bedelim var deyip destine [241b] şunup pāyına düşüp ‘arz-ı ḥāl edip ber-minvāl-ı muḫarrer ağlayıp sızlayıp giryān giryān āḥū'l-emāñ etdikde, megerse ol nev-civān, yeñi Müslümān, bizim eski ḳocaman Müslümānlarımızdan erḫam, bir dil-ber-i bermekiyü'l-kerem imiş. Añladım añladım, otur cānım otur sulṫānım. Sen benim ‘azīz ü mükerrrem miḫmānımsın, cāndan ‘azīz miḫmānımsın, buyur yatağ üstüne.” Köprülüoğlu Abdal-i şīrīn-maḳāl söylediği beste döşemeyi okuyup dedi: “Ey ‘āşık-ı bī-şabr u bī-ḳarār, ismiñ ne ve ne nām ile nāmdār olursun?” su’āl-i nezāket-me’āllerine cevāb etmiş ki; “Ey kām-ı kerem ma‘den-i mürāḥim, benim adım Zülfiḳārdır ve lākin miyān‘-i ebnā-yı cins-i nā-bekārda⁶³² Zuzu demek ile şöhret-şi‘ār olmuşum.” Ancaḳ; “Ey nāzenīn-i dil-şikār ve’y meh-cebīn-i melāḫat- kirdār, hemān nuṭḳa gelip tatlı tatlı güftārlar ile ne eylersin eyle ve ne söylerseñ söyle.” dedikde, dedi: “Ey Zülfiḳār, eger sen yüzü [242a] ḳara ḳullarımdan olmayıp pāk-dāmen ve pākīze-eṭvār olabilirseñ, li-mü ‘ellifḥī, beyt:

Hoş āmedī hoş āmedī ehlen ve sehlen merḫabā
Ser-mest ü ser-ḫoş āmedī ehlen ve sehlen merḫāba

⁶³² miyān‘-i ebnā-yı cins-i nā-bekārda M: ebnā-yı cins-i nā-bekārda S

Ve illâ şu meşhûr yüzü kara taşımalarından isen, başın kırılmadan, kanıñ dökülmeden var git işine, var işin ara.” buyurdukda, dedim: “Ey şâh-ı ‘âlem-ârâ ve’y pâdişâh-ı kişver-i hayâ, ‘acabâ yüzü kara taşımalar kimlerdir, beyân buyurunuz, fakîri âgâh edip tıyuruñuz ki meşreb-i devletleriñiz hilâfında bulunmayalım, efendim.” deyip niyâz-mend olduğda, buyurdular ki; “Ben, üstâdım filân zât-ı zî-şândan böyle işitmişim ki, şebgine-i cemâl-i hûbân ve âşüfte-i ‘aşk-ı maḥbûbân, üç ‘aded kâsem ile aḡsâm olunan dūdmānlardır ki; dūde-i evveli, a‘lâ ve dūde-i şâniye evsaṡ ve dūde-i şâliṡe ednâ vü efsaḡ ve yüzü ḡaradır ki anlara ‘aşk ve ‘âşık demek ḡarâmdır, ammâ ṡâ’ife-i ūlâ ya‘nî [242b] zümre-i a‘lâ, ol ‘âşık-ı şâdık müsteşnâlardır ki, Nesîmî fermâyed, beyt:

Naḡḡâş göründü naḡş içinde
*La‘l oldu ‘ayân Bedaḡş içinde*⁶³³

ferdiniñ mezâyâsı sırrına vâkıf ve âşinâ olup varṡâ-i laḡm u şaḡm ve demde ḡalmayıp; naḡşa baḡdıḡda, naḡḡâşına ‘âşık u meftûn ve şun‘a baḡdıḡda, şâni‘a müştâḡ u mecnûn olup, vaḡt-i temâşâda nâzır u manzûr râ’-î mer’-î ru’yet⁶³⁴ ya‘nî Leylâ vü Mecnûn ve ‘aşk-ı muḡabbet, ‘umûmen yek-dil yek-reng ve yek-cihet olur imiş ve aḡsâm-ı şelâseniñ dūde-i şâniye ya‘nî ikinci kısmı ki, ‘aşk-ı mecâziyeleri derece-i evsaṡda vâki‘ olup, kıṡ‘a:

Pâk-dâmen şarılırken ḡasret ile cānāna
Tez erer dâire-i nâdire-i ‘irfāna

Būse-ḡîn olmaḡa Müştâḡ ‘aleyhi’l-fetvâ
Müfti-i ‘aşḡa yanaş lîk deme nâ-dāna

⁶³³ Nesîmî’ye ait bir mesneviden alınan bu beytin aslı şöyledir: (Bkz: Hüseyin Ayan, *Nesîmî-Türkçe Dîvânı’nın Tenkitli Metni*, Ankara, TDK Yay., 2002, s. 153)

Naḡḡâş bilindi naḡş içinde
La‘l oldu ‘ayân Bedaḡş içinde

⁶³⁴ manzûr râ’-î mer’-î ru’yet S: naḡar-ı râ’-î mer’-î ru’yet M

kıt‘a-i ber-ceste-i Müştākāne mezâyâsıyla şarılıp [243a] belki aralık aralık buse-çînlik eder ve lâkin ‘iffet ve ‘işmetle pāk-dāmān olup, tā kim âteş-i ‘aşk-ı mecâziyye ile yanıp yakılıp, tā kim cîsr-i mezkûreyi mürûr u ‘ubûr edip maḳām-ı şâniye-i ‘âşîkândan maḳām-ı evlâ ya‘nî maḳām-ı a‘lâ ‘îrfāna erip ‘ârif-i bi’llâh olurlar imiş.

من عشق و عفو مات فقد مات شهيد⁶³⁵ ḥadîs-i şerîfiniñ maẓmûn-ı laṭîfiyle menzil-i meşvâ-yı şühedâyı bulurlarmış, ammâ ber-vech-i bālâ ya‘nî kemâ ḥarrarenâ ve beyyenâ,⁶³⁶ tâ’ife-i şâlişeniñ maḳām-ı ednâ ya‘nî maḳām-ı süflîsi kim, maḳām-ı füsekâ-yı cühelâ ya‘nî maḳām-ı Lûṭî-süfehâ ki, yüzleri kara kullardandır. İşte ben, üstâdımdan işidip aṇladığım gibi sañâ söyleyip aṇlatdım, baḳ gör ḥâline, işbu iki maḳâmıñ her ḳanḳısı münâsib ü muvâfîḳ, lâyıḳ u muṭâbîḳ ise söyle ve illâ geldigin yola git şalın, şalın da seyrânıñ eyle.” diye toḡrusuna ḥiṭâb ve ḥiṭâbına cevâb-ı bâ-şavâb [243b] taleb buyurdukda; “Ey cânım ḥ‘âceler ve sultânım efendiler, bî-çâre işbu⁶³⁷ Zuzu-yı sîher ve kendi kendime düşünüp düşünüp mülâhaza etdim ki, eger ben seniñ bir ednâ yüzü kara bende-i kemînelerindenim desem, işi yañlış aṇlayıp lâ-büd degnek ya‘nî ṭayaḳ yerim. Ol ḥavfla خیر الامور اوسطها⁶³⁸ mişdâḳıyla maḳām-ı evsaṭa ya‘nî maḳām-ı şâniye rāzî olup ol daḥî rāzî olup pāk-dāmen şeftâli baḡçesinde şulu şulu, ṭatlı ṭatlı şeftâlilerle dimâḡ-caḡ ve ṭaḡ üstü bāḡ olup ‘âşîkâne ülfet ve şâdîḳâne bir nice müddet,⁶³⁹ şîrîn şîrîn nâz u nezâket eder iken; bir yevm-i bâzarda, bir kelb-i mu‘allem-i nâbe-kâr, aḡzında bir boḡça gelip maḥbûb-ı mühtedîniñ vâlidesi Meryem nām kefer-i fecereniñ öñüne bıraḳdı. Bir gün daḥî bir inek yuların tutup getirip anı daḥî, pederleri Maḡdis-i kerabet yedine teslîm etdi. Filân gün filân şey getirdi, [244a] filân gün filân şey getirdi, anlara vermedi, ḡâlibâ şu kāfir köpek, mezkûre Meryem’i sevmek gerekdir. Pāk-dāmen mi deḡil mi, anda bilemem. Allâh benden istemesin, kendi vebâlleri kendi kendi gerdelerine ḳalsın. Lâkin merḳûm itin it baḳışlı gözleri vardır, mâ ‘aleynâ kendisi, Rabbisi. Ancaḳ beni ve işbu birâderim bî-çâreyi, ol ḳapıda çekmediḡine, geliñiz sizler ile imtiḥân olup bir ḳaç gece dost ḳapısında terk-i ḥ‘âb edip dost sevdâsıyla türküler ve besteler oḳuyalım, şabâḥ edelim diye lisân-ı ḥâl ile işte böyle keşret-i maḳâl birle bizlere raḳîb olmuştur, ben insân rakîbini

⁶³⁵ “Kim aşık olur ve iffetli hareket eder ve ölürse muhakkak şehit olarak ölür.”

⁶³⁶ “Yazıldığı ve beyan olduğu gibi...”

⁶³⁷ işbu S: M nüshasında yoktur.

⁶³⁸ “İşlerin en hayırlısı orta karar olanlarıdır (İşlerinizde orta karar tutunuz.).

⁶³⁹ bir nice müddet S: M nüshasında yoktur.

görmüşdüm lâkin hayvân rakîbini görmemişdim⁶⁴⁰ işte gördüm. Mâ-ḥaşal öyle etmiş kim, ol kapıda itin rağbeti var, biz iki karındaşların rağbetlerimiz yokdur, işte yalancının toğru şahidi Ebû Bekr söylesin.” dedikde, Ebû Bekr demiş: “Be-hey hâne- [244b] ḥarâb, seniñ işbu gûne yalanlarıña tıfil çocuk olsa inanmazlar ve işbu koşkoca ḥâceler ne inansınlar!” dedikde “Be-hey köpek, gâlibâ sen daḥi ol orospu karıya ol köpege ve ol karabet pezevenge uymuşsun, bir gizli işin vardır, gel seniñle maḥkeme yemîni edelim.” diye mezkûr Zuzu, destine bir maḥkeme sicili alıp; “Ey efendiler, eger benim bu sözümde ḥilâfım var ise, işte işbu kitâb çalgı yine geleyim, şöyle olayım, böyle olayım.” deyip mezkûr maḥbatayı birâderi başına darb-ı şedîd ile darb etdikden sonra Ebû Bekr alıp; “Efendi efendi, eger bunun bu sözleri tamâmen vürûğ-ı bî-furûğ degil ise, işte bu kitâb-ı müsteṭâbı arıyor, bulamayıp bu karındaşım gibi kitâbsız kalayım. İşbu kardaşıma ganim olsun, in-şâ’llâh karîben karındaşsız kalayım, sonra bu maḥkemeye bir çok rüşvet ile geleyim, karısını helâllikle alayım.” diye ol daḥi [245a] mezkûr maḥfazayı karındaşı başına, mâ-ḥaşal birbirlerine nezâketen yaḳa paça olduḳda; maḥkemede vâki’ cümle efendiler, ol kadar gülüşmüşler ki da’vâyı bırakıp bayılmışlar, leṭâfetle taḡılıp mezkûr hayvânlar katilden ḥalâş olup şerlerinden emîn olmuşlar. Dedemiz, el-merḥûm cennet-mekân el-Ḥâcc Süleymân Ḥâce ve el-maḡfûr Ḥaṭîb-zâde Sa’du’llâh Efendi -ḳuddise sırruhu- ḥazretleri, mezkûr Mollâ ‘Alî, Mollâ Velî, Mollâ Baṭmân, Mollâ Müslümân’ın⁶⁴¹ ḥadîs-i şerîfiniñ maḥmûn-ı münîfiniñ kendilere sened edip bî-çâre hayvânlar katilleri zımnında nefîr-i ‘âmm için fetvâ istediklerine rızâ-dâde olmayıp; “Varıñız muzırlarıñızı bulunuz, sonra katl ediñiz.” diye fetvâ vermediklerini ve merḳûm zarâfetlü Zuzu Zülfiḳâr ve birâderiniñ maḥkemede nezâketle def’-i meclis etdikleri haberi, muḥibbler gelip müşârun-ileyh Mollâ İbrâhîm Ḥâce -ḳuddise sırruhu- efendimiz ḥazretlerine [245b] “Ahvâl şöyle böyle oldu.” deyip tebşîr olunduḳda, ḥâcenin âdâb-ı devletleri sünnet-ı Nebevî üzre tebessüm etse de işte mezkûrumuz da⁶⁴² ziyâdesiyle ḥâtır-küşâde olup ḳahḳaha ile gülmüş derler ve yedi sene muḳaddem el-merḥûm Sa’du’llâh Efendi’ye; “Güru güru, sen ‘arabamızıñ öñüne taş bıraḳdın, ‘arabamız işlemez oldu.” buyurmuş idi. “Bu

⁶⁴⁰ ben insân rakîbini görmüşdüm lâkin hayvân rakîbini görmemişdim M: ben insân rakîbini işitmişdim işte kelb-i mu’allem hayvân rakîbini görmemişdim S

⁶⁴¹ “Her zarar verenin katli caizdir. Her zarar veren katlolunur.”

⁶⁴² sünnet-ı Nebevî üzre tebessüm etse de işte mezkûrumuzda da S: Nebevî üzre tebessüm ise dervîşân de işte mezkûrumuzda da M

mâddede, varınız Sa‘du’llâh Efendi'ye çok çok selâmlarımızı tebliğ edip kendine deyiñiz kim; “ ‘Arabamız önünden taş kaldırdı, ‘arabamız işlemeye başladı.”

Eşer-i hayret-âver: Mesbûkû'z-zıkr Qurubulağ nâm bâzârda, bîçâre hayvânları bilâ-cürm katl eden ol zâlim yobaz fakîhler, sūhtalığı terk edip sonra gidip ‘Âbid Beg merhûme hizmet-kârlık edip, ba‘dehu kabâhatleri bedîd olup mîr-i kavm gönderip ikisini dağî meydânda pâre pâre etdiler. Fakîr dağî tahmînen deh sâle idim, temâşâlarına vardım. [246a] Ba‘zılar hâllerine terahhûmen “Yazık oldu” diye hayf ederler idi ve bir az kimesneler; “Bî-çâre kelbleriñ intikâmlarıydı ki kıbel-i Bârîden muâheze olup ahz-ı intikâm olundu.” derler idi.

Eşer-i diğer-i hayret-âver: İşbu mübâhaseyi muşaddık, işte işbu eşnâlarda, medîne-i Bidlîs’de ‘Alemdâr Baba -kuddise sırruhu- Mağallesi’ne kirâ evinde bir eşek Kürd, hayâtında ya‘nî havlusında bir bî-çâre kelbe tüfek-endâz olup katl olunduğda, yedi sekiz yaşında bir dâne oğlu var idi. Kelb-i merkûm lâşesini buna verir ki; “Çek bunu, götür, çaya bırak.” diye ibrâm etdikde, bî-çâre çocuk götürüp Topçubaşı’nıñ ma‘rûf yüce köprüsünden atar iken, kendi dağî maqtûl kelb ile ma‘an çaya düşüp gitdi, gider dağî gider, bilmem ki gayrılar n'eder.

Eşer-i diğer: Bu eşnâlarda fakîr, âsitâne-i ‘aliyye tarafına gâzâya gider iken, ikinci renc-berler ekinlerin biçerler idi. Öñüm sıra ‘alem-i şerîfi gönderdiklerinde, dervîş ‘alem-i [246b] Kadiriyye ‘alemin fark edemeyip koşkoca bir ağa zann etmeleriyle ber-mu‘tâd-ı kadîm ellerine bir tutam şa‘îr ve yâ gendüm alıp karşımıza gelip;

Eken biçer konan göçer

Cennet kapıların sahilîler açar

cemâl-i Muḥammed’e şalavât, deyip bahşîş niyâz etdiklerinde, dedikleri sözler her ne kadar kaba şaba Türkâne sözler ise de, ancak mülâhaza olunsa eger, âyet ve ḥadîş muvâfık ve muṭâbık kelimâtlar olunduğu ḥasebiyle, mezkûr renc-berlere her kim her ne verirler ise lâ-rayb ve bilâ-şübhe, eken biçer mâ-şadağıyla el ceb edip elime kaç para geldiyse verdim. Beri taraflara geldim, yine kelimât-ı mezkûru söyleyerek tâ’ife-i diğer geldiler. Yine verdik, berilere geldik, yine verdik ammâ işi azıttık. Mâ-

haşal gördüm ki eger çokça verilse harc-ı rāhımıza verdikden mā-‘ adā, at, eşekler satıp versek yine kifāyet etmeyecek, sonra gelenlere birer para verip iktifa olundu, naşş-ı kâti‘ a-i kerīme ile bir paraya on, [247a] bir rivāyetde bire yüz, bir rivāyetde bire biñ muḳabele olun[a]cagı, bī-rayb u bilā-iştibāh ise de yine ekmek muḳadder ve biçmek daḫi muḳadder olduğu emr-i muḳadder ve muḳarrerdir, ‘azīzim, cānım, bilemem ben ne dedim ve sen ne işitdiñ, āh ‘azīzā:

Yine biz sözümüze ey Müştāk

Gelelim hisşeler alsınlar ‘uşşāk

Eşer-i dīger, laṭīfe-i şevḳ-āver: Bir gün eşnā-yı rāhda, bir maḥbūb-ı mergūbu yine ḥabs-ı nazar ve muḳayyed başa kılıp temāşā eyler iken, Yūsuf Re’īs-zāde Mollā ‘Abdu’r-raḥmān Efendi, bir kömürcü kara yüzlü ḳaret Ermeni, elinden tutup ḥ‘āce-i müşārun-ileyh ya‘ nī⁶⁴³ Mollā İbrāhīm Ḥ‘āce -ḳuddise sırruhu- ḥazretlerinin pīşgāhına götürüp; “Bu daḫi ol naḳḳāşıñ naḳşıdır, buna daḫi temāşā eyle.” diye laṭīfesine ḥazret-i ḥ‘āce; “Ben, evvel sen dedigin şāni‘ iñ güzel cemāl iñ seyredirim, kendi ihtiyārımla celāl iñ müteḥammil olamam.” nuṭḳu ile mezkūr kömürcüden yüz döndürüp def buyurmuşlar.

[247b] Bir gün birāder-i sağırları, sābıḳu’z-zıkr Mollā Mustafā’nıñ⁶⁴⁴ ḥücre-i inzivālarına ziyārete varıp Mollā Mustafā,⁶⁴⁵ kemāl-i zühd ü taḳvāsına maḡrūren; “Sen zūrnā çaldırıp nā-meşrū‘ ḥareketlere şurū‘ eylesin.” diye bir miḳdār raṭb u yābis kelimātlarla itāle-i lisān edip ḥ‘āce maḥzūnen maḥalline gelir kemāl-i celālinden ol gece nişfü’l-leyle ḳadar meclis-i devletlerinde bulunan aḥibbālarıñ şālivermeyip lākin birbirleriyle tekellüm anda tursun, fısıldı daḫi edemezler. Ḥattā şem‘ a-dānlarda yanan mumlarıñ burunları parmak uzunluğunda uzanıp kemāl-i dehşet ve meḥābetlerinden bir kimesne ḳalkıp fitilleriñ aḫz edip ḳaṭ‘ olunmadığına, bezm-i devletlerinde zūlm-i celāl vāḳi‘ olup ba‘de’n-nişfi’l-leyl, ifrāt-ı celāl ile saḡ elin şiddetle zāhrında vāki‘ duvāra ḍarb edip, öyle ki bir tüfenk paṭladı şadāsı gibi şadā zūhūr edip ba‘dehu bir ḳıyām olup ya‘ nī ayaḡ üzre ḳalkıp [248a] mübārek cemāl-i cennet-mişāl iñ ḳarındaşı ṭarafına dönderip; “Ah ḳarındaş, āh ḳarındaş, seniñ

⁶⁴³ ya‘ nī S: M nüshasında yoktur.

⁶⁴⁴ Mollā Mustafā’nıñ M: Mollā’nıñ S

⁶⁴⁵ Mollā Mustafā M: Molla S

etdigin bu idigi bilā-mürşid zühd-i ham ve vera‘-ı nā-fercām ile kâtil-i nefis oldun.” diye yine “Vāh vāh vāh!” diyerek, giryān olarak oțanıñ öte başına bir beri başına varıp gelip vaqt-i şehere kadar cevalān buyururlar imiş, şabāh olduğa; “Mollā Muştafā kendisini şuya atmış.” diye münādiler, taraf taraf nidāya āğāz ve feryād [u] figān etmege dem-sāz eylediklerinde, huzūr-ı kerāmet-mevfūr-ı ‘aliyyelerinde vāki‘ ahibbā ve aşdıka işe āşinā olup ahālī-i memleket şığāran ve kibāran nehrimiz iki cānibinden⁶⁴⁶ arayarak varıp Ketħar nām maħalalde cenāze-i mübārekelerin bulup getirip techīz ü tekfīn edip üç biñden mütecāviz kimesneler namāzın kılip Ėasan Beg Degirmeni verāsında vāki‘ mezāristānda, pederleri, kerāmetlü Mollā ‘Abdu’llāh Ėāce Efendi Ėazretlerinin Ėarīħ-i şerīfleri ittīşālinde defn [248b] olunmuştur -rahmetu’llāhi te‘ālā‘ aleyhi rahmeten vāsī‘ aten-.⁶⁴⁷ Biñ yüz toťsan altı senesi, māh-ı Muħarrem’in Ėurresinde, intikāl-i cennet-i cemāl edip Cirek nām maħalde, es-Sultān eş-Şeyħ İbrāhīm ittīşālinde defn olup Maķşūd Paşa-zāde Muħammed Şādık Beg merħūm Ėazretleri, Ėāce-i müşārun-ileyh Ėazretlerinin muħibb-i şādıklar olmağla üzerinde bir a‘lā künbed binā edip Nā’ib Abdāl Efendi daħi işbu tārīħ-i vefātların inşād edip derūn-ı künbedlerinde, seng-i mezār-ı şerīflerine taħrīr olunmuştur -rahmetu’llāhi ‘aleyh-.

Mollā İbrāhīm Ėāce ‘ārif-i Yezdān idi

Ėālīni bilmedi kimse gizli bir sultān idi

[249a] *Mürşid-i kāmīl idi dā’im tefekkūr ‘ādeti*

Şāni ’iñ şun‘una her ān vālih ü Ėayrān idi

Bir ulu sultān idi mānendi yokdu ‘aşrda

Rūz [u] şeb hüşyār-ı bīdār Ėalbi pūr-‘irfān idi

Zāhir egerçi muħālīf gösterirdi kendisin

Şer‘-i Ėarrāya ve-lākin ekmel-i insān idi

⁶⁴⁶ nehrimiz iki cānibinden M: nehrimiz kürek iki cānibinden S

⁶⁴⁷

*Lā-naẓīrah oldu Nā'ib tārīḥi hem kendisi
Dā'imā ḥavf-ı Ḥüdā'dan ḥāṣi' u giryān idi*

Kelīme[y]i lā naẓīrah'dan tārīḥi çıkar -kuddise sırruhu- .

SONUÇ

Bitlis'in yetiştirdiği önemli bir mutassavıf ve şair olan Müştâk-ı Bitlisî'nin *Âsârü'l-Müşâtâk Esrarü'l-Uşşâk* adlı eserinin transkripsiyon ve tenkitli metnini hazırladığımız bu tezimizde vardığımız sonuçları, şu şekilde özetleyebiliriz:

Müşâtâk-ı Bitlisî, Bitlis'te doğmuş ve ömrünün büyük bir bölümü seyahatte geçmiştir. *Âsâr* olarak bilinen eserinde, çeşitli yerlere yaptığı seyahatler esnasında tanıdığı kişilerden bahsetmiştir. Yine bu seyahatlerde sohbetinde bulunduğu, eğitim aldığı çeşitli tarikat pirlerinin yaşamı, kerametlerini de nakletmiştir.

Müşâtâk; öncelikle, kendi soyu ve ailesi hakkında bildiklerini ve duyduklarını nakleder. Daha sonra, çocukluğu ve eğitimine dair önemli bilgileri verir.

Müşâtâk'ın tasavvufa başlamasında katkısı olan en önemli müşîd, Hacı Hasan Şirvanî'dir. Şirvanî'den çeşitli ilim, edebiyat ve tasavvuf dersleri alan Müştâk, *Âsâr*'ın büyük bir bölümünü; Şirvanî'nin ailesi, eğitimi ve kerametlerine ayırmıştır. Şirvanî ile beraber, Bitlis'te yaşayan önemli müşîdlerden Şems-i Bitlisî'nin ailesi, çocukluğu, tasavvufî görüşleri hakkında da bilgiler vermiştir.

Melami şeyhlerinden olan Molla İbrahim-i Silvanî de; ailesi, kerametleri ve Bitlis'teki yaşamı hakkında bilgi verilen bir evliyadır. Molla İbrahim, eserde, halk arasındaki birçok meselede bilgisine ve adaletine başvurulmuş bir Melâmî şeyhi olma özelliği ile ön plana çıkarılmıştır.

Âsâr'da adı geçen diğer şahsiyetler ise şunlardır: Hoca Neş'et, Şeyh Mahmud-ı 'Uryanî, Abdülcélil-i Bitlisî, Şeyh Abdülgafur Hoca, Hasan Sezaî-yi Gülşenî, Sadık Muhammed Erzincanî, Erzurumlu İbrahim Hakkı, İsmail Fakirullah, Musa el-Hamzavî' dir.

Âsâr'ın hatırat ve biyografik özelliği kadar tasavvufî muhtevası da ön plana çıkmaktadır. Kadirî ve Nakşîbendî tarikatının inanç şekli, zikir metodları ve pirlerine dair verilen bilgiler, eserin tasavvufî muhtevasını oluşturmaktadır.

Tasavvufî konu ve kavramları izah ederken; tarihî, günlük ve mecazî hikayeler ile; Hafız-ı Şirazî, Molla Câmî, Mevlana, Eşrefoğlu Rûmî, Fuzulî, Nabî, Nesimî gibi önemli şairlerin tasavvufî eserlerinden yararlanılmıştır. Bu yönüyle, Mevlâna'nın *Mesnevi* ve özellikle Erzurumlu İbrahim Hakkî'nin *Maarifet-nâme* adlı eserleriyle, metod bakımından birçok ortak özellikler barındırır. Bu metodla, karmaşık gibi görünen birçok tasavvufî kavram ve meseleyi, açık ve somut biçimde izah edebilmiştir.

Âsâr'ın dili, 19. yüzyıl Osmanlıcasının özelliklerini yansıtmaktadır. Tasavvufî meseleleri izah edilirken ağırlaşan diline karşın, anı ve hikaye bölümünde günlük dile yaklaşıldığını görmekteyiz. Özellikle tasavvufî kavramların anlatıldığı bölümlerde kullanılan ayet ve hadislerle beraber, bazı Arapça-Farsça deyim ve deyişlerin yine eserde birkaç dilde, peş peşe, açıklandığını görmekteyiz. Bundan dolayı, eserin geniş bir kesime hitab etme kaygısıyla yazıldığını söyleyebiliriz.

Âsâr'ın dikkat çekici bir diğer özelliği, tasavvufî meselelerin çoğunun, dîvân edebiyatında kullanılan nazım şekil ve türleriyle izah edilmesidir. Bunların yanında dîvân edebiyatında fazla kullanılmayan, Türkçe ve farsça, bahr-i taviil örnekleri de esere, nazım-nesir karışık biçimde yazılmış görünümü vermektedir.

Âsârü'l-Müşâk Esrârü'l-'Uşşâk adlı eser, Müştâk-ı Bitlisî'nin ailesi, hayatı, eğitimi, hocaları, tarikat pirleri ve şeyhleri hakkında önemli bilgiler vermesi bakımından şüphesiz önemlidir. Eserde aynı zamanda, 19. yüzyıl Osmanlı coğrafyası ve Bitlis tarihine ilişkin olayların anlatılması da, esere tarihi bir kaynak olma özelliği kazandırmaktadır.

Bütün bunların yanında; tasavvufî kavram ve meseleleri Kâdirî tarikatı perspektifiyle izah etmesi ve birçok dîvân edebiyatı nazım türüne yer vermesi, eseri, 19. yüzyıl Osmanlı edebiyatına ait önemli bir kaynak konumuna yükseltmektedir.

Birçok açıdan zengin bir içeriğe sahip eserin ortaya çıkarılmasının, dîvân edebiyatı açısından olduğu kadar tasavvuf edebiyatı ve tarihi açısından da önemli olduğunu ve bu alanlarda yapılacak araştırmalara kolaylık sağlayacağını düşünmekteyiz.

KAYNAKLAR

- Akot, Bülent, “Cifr ve Ebced Temelinde Müştâk Baba’nın Ankara Şiiri”, *EKEV Akademi Dergisi*, S. 46, (2011), s.174-183.
- Akot, Bülent, *Müşâtâk-ı Bitlisî-Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yay., 2011.
- Arberry, Arthur J, *Tasavvuf-Müslüman Mistiklere Toplu Bakış*, Çev. İbrahim Kapaklıkaya, İstanbul: Gelenek Yay., 2004.
- Asım, Mütercim, *Burhân-ı Katı*, Ankara: TDK Yay., 2009.
- Ayan, Hüseyin, *Nesîmî-Türkçe Dîvânı’nın Tenkitli Metni*, Ankara: TDK Yay., 2002.
- Bektaş, Ekrem, “Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın Tillo Methiyesi”, *Nüşa Dergisi*, S.5 (2005), s.47-54.
- Bektaş, Ekrem, “Bitlis Övgüsünde Yazılmış Manzumeler”, Ankara: *II. Van Gölü Havzası Sempozyumu*, (04- 06 Eylül 2006-Bitlis): Editör: Oktay Belli, 2007.
- Bektaş, Ekrem, “Pertev’in Hoca Neş’et Biyografisi”, *Celal Bayar Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, (2011), s.181-205.
- Bilkan, Ali Fuat, *Nâbî Dîvânı*, Ankara:Akçağ Yay., 2001.
- Bursalı, Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Derghâh Yay., 1991.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yay., 2004.
- Çanga, Mahmut, *Kur’an-ı Kerîm Lügâtı (Mu’cemü’l-Müfehres)*, İstanbul: Timaş Yay., 2005.
- Çelebioğlu, Amil, *Yazıcıoğlu Mehmet ve Kitâb-ı Muhammediye*, İstanbul, Tercüman Yay., 1996.
- Çiftçi, Cemil, *Maktul Şairler*, İstanbul: Kitabevi Yay, 1997.
- Cunbur, M.,”Müşâtâk” , *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Ansiklopedisi*, 7.baskı C.6, Ankara, 2005.

- Davudoğlu, Ahmed, *Erzurumlu İbrahim Hakkı, Maarifetnâme*, 1.Baskı 3 Cilt, İstanbul: Temel Yay., 1981.
- Demirbağ, Ömer, *Koca Râgıb Paşa ve Dîvân-ı Râgıb*, Doktora Tezi, Van, Yüzün-yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât*, Ankara: Aydın Kitâbevi, 1993.
- Dilçin, Cem, “Dîvân Şiirini Günümüzün Türkçesine Aktarma ve Diliçi Çeviri” *Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen’e Armağan*, (Editörler: Ayşenur Kulahlıoğlu İslam-Süer Eker), Ankara, 2007.
- Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK Yay., 2000.
- Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay., 1998.
- Dîvân-ı Müştâk Baba*, İstanbul: Takvimhâne-i Amire, 1972.
- Doğan, Ahmet, *Müştak Baba*, Ankara: Akçağ Yay., 1995.
- Erdoğan, Kenan, *Niyazî-i Mısrî Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yay., 2008.
- Gölpınarlı, Abdülbâki *Fuzulî Dîvânı*, İstanbul: İnkılâp Yay., 2005.
- Gündoğdu, Kemal, “Cumhuriyetimizin 50. Yılında Müştak Baba”, *Bitlis Birlik Gazetesi*, [Bitlis], 1973.
- Gündoğdu, Kemal, Azmi Gündoğdu, *Şems-i Bitlisî*, Ankara: TDV Yay., 1992.
- Gündoğdu, Kemal, *Müştak Baba*, Ankara: MEB Yay., 1997.
- Güneş, Mustafa, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Dîvânı*, , İstanbul: Sahaflar Ktp., 2008
- Hasan Sezâî-i Gülşenî, *Mektubât-ı Hasan Sezâî*, Haz: Cezair Yarar, İstanbul: Dîvân Yay., 2001.
- Hekimoğlu İsmail, “Müştak Efendi”, *Zaman Gazetesi*, [İstanbul], 22 Mayıs 1999.
- Işın, Ekrem, “Kâdirîye”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yay., 2001.
- Kanar, Mehmet, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Birim Yay., 1998.
- Kara, Mustafa, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul: Sır Yay., 2008.

- Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikat Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yay., 2011.
- Kartal, Yavuz, “Müştak Baba ve Na’tları”, *İlmî Araştırmalar Dergisi*, S.5, (1997), s. 260-276.
- Muslu, Ramazan, *Anadolu’da Tasavvuf Yolları*, İstanbul: Ensar Neşriyât, 2007.
- Yazar, “Müştak Mustafa Efendi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul: Dergâh Yay., 1989.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yay., 2004.
- Müslim b. El-Haccâc, *Sahîh-i Müslim*, İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
- Müştak Baba, *Âsârü’l-Müştâk Esrârü’l-‘Uşşâk*, Ankara Milli Kütüphane, Yazmalar Bölümü, No:1114.
- Müştak Baba, *Âsârü’l-Müştâk Esrârü’l-‘Uşşâk*, Süleymaniye Kütüphanesi, Mahmud Efendi Bölümü, No: 2421.
- Nâcî, Muallim, *Lûgat-ı Nâcî*, İstanbul: Çağrı Yay., 1995
- Özkul, Mustafa, *Dîvân-ı Müştâk Baba Hayatı-Eserleri*, İstanbul: Erenler Matbaası, 1972.
- Pakalın, M. Zeki *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: MEB Yay., 1983.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Dîvân Şiir Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yay., 1998.
- Rûmî, Eşrefoğlu, *Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı*, Ankara: Tercüman Yay., 1970.
- Sahîh-i Bûharî, *Muhtasarı Tecrid-i Sarîh*, çev. Abdullah Fevzi Kocaer, İstanbul: Yeni Şafak Yay., 2004.
- Sami, Şemdeddin, *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2009.
- Saraç, M.A. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul: Gökkubbe Yay., 2007.
- Serdar, Mehmet Törehan, *Rüyalar Şehri Bitlis*, Bitlis: Bitlis Valiliği, 2000.
- Tan, Serhat Ahmet, *İstanbul Yeniden Başkent Olacak*, İstanbul, Şira Yayınları, 2010

- Timurtaş, Faruk Kadri, *Osmanlı Türkçesi Grameri*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yay. 1979.
- Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yay., 1998.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yay., 1991.
- Ünver, İsmail, “Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, S. 1, (1993), s. 1-46.
- Üstüner, Kaplan, *Dîvân Şiirinde Tasavvuf*, Ankara: Birleşik Yay., 2007.
- Vasfi Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara: Edebiyat Yay. 1995.
- Vassâf, Hüseyin, *Risâle-i Müştâkıyye*, Haz. Sinan Doğan, İstanbul: Kırkambar Yay., 2012.
- Yakıt, İsmail, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, İstanbul: Ötüken Yay., 1992.
- Yavuz, Kemal, “Müşâk Baba ve Na’tları” *İlmî Araştırmalar*, S.5, (1997), s.259-277.
- Yıldırım, Ali, *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler*, Ankara: Akçağ Yay., 2006.